

✓
Třetí

mluvnice česká

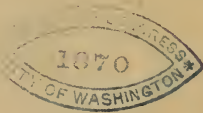
spolu s naukou

o

skládání listův a písemností jednacích.

Pro čtvrtou třídu hlavních škol.

Autrice Anna f. cult. u. unt.

Vázaná na hřbetě plátnem za 37 novokrejcarův.

Ve Vídni.

V c. k. školním kněhoskladu.

1868.

PG4109
A8

Přípomenutí.

Ve veřejných školách nesmí se, lečby o. kr. ministerium duchovních věcí a vyučování dopustilo výminku, žádných jiných kněh užívati, nežli které jsou předeepsány a kolkem školního kněhoskladu znamenány, aniž se smějí prodávati draže, než za cenu za titulu udanou.

Úvod.

Myšlení a mluvení.

§. 1. Majíce *rozum*, můžeme sobě o známých i neznámých věcech všelico *mysliti* (denken).

Tak na př. o známém nějakém kostele můžeme sobě mysliti, že je nový anebo starý, veliký anebo malý, a všelico jiného. Pokud jsme ve škole, nevíme, co doma dělají; můžeme si však i o tom všelico mysliti, na př. o mateři, že šije, že vaří a t. d.

To, čeho se kdy o známých a neznámých věcech domyslíme, je *myšlénka* (der Gedanke).

Domyslíme-li se na př. o škole, že je nová, máme o ní tuto myšlénku na umě: škola je nová.

§. 2. Oznamování myšlének děje se nejčastěji *posunkováním, psáním, tiskem a mluvením*.

Posunkovati (geberden) znamená rozličným pohybováním těla oznamovati myšlénky. Tak uvykli hluchoněmi dávatí na jevo myšlénky své; umějí-li však psátí (schreiben), oznamují myšlénky své i písemně.

Jiní lidé, kteří mluvití umějí, oznamují sobě myšlénky své písmem aneb i tiskem jen tehdá, když si jich pověditi buď nemohou, buď nechtějí. Obyčejně a nejčastěji povídají sobě vespolek myšlénky své. Povídati jiným myšlénky své anebo vyslovovati je, znamená mluvití (sprechen).

§. 3. Lidstvo mluví rozličnými *jazyky* čili *řečmi* (die Sprache), a dělí se dle toho na rozličné *národy*. V říši rakouské mluví se hlavně pěti řečmi: německy, maďarsky, slovansky, vlasky či italiánsky a valasky či rumunsky.

Slovansky mluví v mocnářství rakouském: Čechové, Moravané, Slováci, Slezáci, Poláci, Rusíni, Slovinci, Charvaté a Srbové.

§. 4. Z národů těch nejsnadněji sobě vespolek rozumějí Češi, Moravané, Slováci a Slezáci. Pro tuto a některé jiné příčiny mají ode dávna společný spisovný jazyk, který *česko-slovenským* zovou.

Jako u jiných národů, tak i u nás Čechoslovanů liší se spisovný jazyk více nebo méně od *obecné mluvy*, běžné v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Píšeme a dáváme knihy tisknouti ovšem více česky, než moravsky, slovensky a slezsky; ale ani česky nemluví se nikde obecně tak, jak jsme psáli a knihy vydávati uvykli.

Tak na př. psáváme a dáváme tisknouti: páni chod-í, ačkoli místo toho i Čechové obecně říkají: páni chod-ějí, anebo: páni chod-ějou; Moravané zase: páni chod-íjí anebo chod-íjó; Slováci: páni chod-ia, anebo chod-á a t. d.

§. 5. Spisovnému jazyku důkladně rozuměti a správně jim mluvíti i psáli učíme se z knih vůbec a z těch zvláště, které *mluvnicemi* čili *gramatikami* (die Sprachlehre) zoveme.

I jiným neznámým jazykům možná se nejlépe naučiti z mluvníc, na př. latinskému z latinské, německému z německé a t. d.

Mluvnice jakéhokoli jazyka dělí se obyčejně na tři díly, totiž na náuku o hláskách, o slovech a o větách.

V ě t a.

§. 6. *Věta* (der Satz, enunciatio) je výraz anebo znamení myšlenky. Dle způsobu, kterým myšlenku pronéstí lze, jsou věty dvojaké: *slyšitelné* a *viditelné*.

Slyšitelnými větami dáváme myšlenky na jevo, když mluvíme; viditelnými naopak, když je písemně anebo tiskem oznaujeme. Řekneme-li na př. někomu o koni: „kůň je zvíře,“ oznámili jsme mu myšlenku svou slovy, která slyšeti a tak nám

vyrozuměti může. Napíšeme-li anebo dáme-li větu tu vytisknouti, stane se viditelnou i srozumitelnou každému, kdo česky čísti a mluvíti umí.

§. 7. V každé myšlénce rozeznat lze aspoň tři částky. První z nich je to, o čem sobě něco myslíme, a nazývá se *podmět* (das Subjekt, subjectum). Druhá částka myšlénky záleží v tom, co sobě o podmětě myslíme, anebo co o něm soudíme, a zove se proto *přísudek* (das Prädikat, praedicatum). Třetí částka konečně záleží v tom, jak v mysli své přísudek spojujeme s podmětem v jednu myšlénku, a zove se *spona* (die Kopula, copula).

Domyslíme-li se na př. o koni, že je zvíře, máme o něm tuto myšlénku na umě: „kůň je zvíře“. V té pak poněti koně je podmětem, proto že jej myslíme býti zvířetem; v poněti zvířete zase záleží přísudek, proto že to sobě myslíme o koni co podmětě; ve spojení přísudku s podmětem konečně v jeden myšlénkový celek vězí spona.

§. 8. Věta, jsouc znamením aneb obrazem myšlénky, musí též nejméně tré výrazů obsahovati: 1) výraz podmětu čili toho, o čem mluvíme anebo jakkoli něco oznamujeme; 2) výraz přísudku čili toho, co o podmětě jiným oznamujeme, a 3) výraz spony čili toho, jak přísudek s podmětem v myšlení a mluvení našem jest spojen.

Tyto tři částky věty též jmenujeme *podmětem*, *přísudkem* a *sponou*.

§. 9. O podmětě dovidáme se otázkami *kdo?* nebo *co?* To, čím se ve větě otázkám těmto odpovídá, jest jejím podmětem.

Tak na př. ve větě „pes je zvíře“ je slovo *pes* to, čeho se týká otázka: *kdo* je zvíře? A proto *pes* je podmětem té věty. Přísudkem jejím pak je slovo *zvíře*, a sponou slovo *je*, jinače *jest*. Ve větě „strom roste“ zase je slovo *strom* pod-

mětem, proto že stojí v ní na otázku: *co roste?* Ve slově „roste“ vězí přísudek i spona.

§. 10. *Spona* znamená poměr přísudku ku podmětu čili to, jak se přísudek ku podmětu má, když je v myšlení a mluvení spojíme.

Přísudek ku podmětu, jak náhle je buď v myšlení buď v mluvení spojíme, má se vůbec dvojnásobně: Jednou přísudek k podmětu buď sluší buď nesluší, a podruhé přísudek ve spojení s podmětem obsahuje buď pravdu buď nepravdu.

Tak na př. k podmětu *pes* přísudek *zvíře* opravdu sluší, přísudek *pták* naopak témuž podmětu nenáleží, nesluší. Můžeme však i ten i onen přísudek s podmětem *pes* v myšlení i mluvení spojití, a sice dvojako: buď tak, že máme, nebo že nemáme pravdu, jestli je skutečně spojíme. Když se totiž o psovi domyslíme a povíme: „*pes* je *zvíře*,“ a „*pes* není *zvíře*,“ spojili jsme obakrát s podmětem *pes* náležitý přísudek: ale nejprvé tak, že máme pravdu, a podruhé tak, že ji nemáme. Podobně když o témže podmětě řekneme: „*pes* je *pták*,“ a „*pes* není *pták*,“ spojili jsme s ním obakrát nenáležitý jemu přísudek *pták*, a sice též dvojako: nejprvé tak, že nemáme pravdu, a podruhé tak, že máme pravdu.

§. 11. Podmět, přísudek a spona jsou *podstatné* anebo *hlavní částky* myšlenky a věty, proto že bez nich žádná myšlenka a žádná věta býti nemůže.

Ale není třeba aby v každé větě bylo tolik zvláštních slov, kolik je částek v myšlence, než bývá jich buď více buď i méně nežli tré.

Kromě myšlének zajisté, které třemi slovy vyjádřiti se dají, jako: „*my* jsme *pilní*,“ máme i dosti takových, které buď více buď i méně slovy než třemi oznámiti možná, na př. čtyřmi, když se o sobě samých domyslíme a řekneme: „*my* jsme *byli pilní*,“ třemi, když zamlčíme *my* a řekneme: „*byli* jsme *pilní*,“ dvěma, když povíme: „*jsme* *pilní*,“ anebo: „*budeme* *pilní*.“

Ve větě: „my jsme byli pilní“ slovo *my* znamená na otázku *kdo?* podmět, *pilní* přísudek a dvě ostatní slova: *jsme* a *byli* sponu. Když místo toho řekneme jen takto: „byli jsme pilní,“ zamlčeli jsme podmět *my*, jež na otázku *kdo?* snadno každý uhodne, kdo nás tak říkati slyší. Podobně se domyslí snadno podmětu *my* každý, kdo nás o sobě samých dvěma slovy říkati slyší: „jsme pilní“, anebo: „budeme pilní,“ místo tří slov: „my jsme pilní“ a „my budeme pilní.“

I také jedním slovem dáváme často úplné myšlénky na jevo, na př. když o sobě samých říkáme takto: „mluvíme,“ místo: „my mluvíme.“

Předkové naši říkali „mluví-*my*“ m. *mluví-me*, t. j. s *my* m. *me* na konci. Ve větě „mluví-*me*“ m. „mluví-*my*“ je tedy podmět naznačen poslední slabikou slova onoho čili *me* m. *my*. V počátku jeho čili v *mluv* záleží přísudek, spona konečně vězí ve spojení slabiky *me* s *mluv* hláskou *í* v jedno slovo: *mluv-í-me*.

Když předkové naši říkali: „my mluví-*my*“ m. „mluví-*my*“, označovali podmět vlastně dvakráte: jednou slovem *my* zvláště, a podruhé jím samým co koncovkou slova *mluví-my*. Totéž činíme i my, říkajíce dvěma slovy: „my mluví-*me*,“ m. jednoho: „*mlu-ví-me*.“

S l o v o.

§. 12. *Slova* (das Wort) dle toho, jak se k myšlénkám mají, jsou dvojnásobná: buď věty, buď jen částky anebo členy vět.

Některá z nich totižto i sama o sobě vyslovují myšlénky, čili jsou věty sama o sobě, jako: čítám, počítám, chodím; čítáme, počítáme, chodíme.

V těchto a podobných slovech *m* a *me* jsou znaky podmětů *já* a *my*; *čít*, *počít* a *chod* označují přísudek; *á* a *í* konečně znamenají sponu.

Jiná slova naopak označují sama o sobě ne myšlénky celé, než jen částky jich, čili pomysly a city rozličné. Pročež nebývají nikdy sama o sobě větami, než jen tehdá, když je náležitě spojíme s jinými slovy.

Řekneme-li k někomu na př. „vlk“, nevyslovili jsme ještě myšlénky, proto že jsme mu samotným slovem tím nedali ještě věděti, co sobě o vlku myslíme, co o něm soudíme. Podobně když k někomu vyřkneme slovo „zvíře,“ nepro- nesli jsme myšlénky, proto že jsme mu ještě neoznámili nijak, o kom aneb o čem se nám zdá, že je zvíře. Jak náhle však slovo „zvíře“ co přísudek spojíme se slovem „vlk“ co podmětem a řekneme: „vlk je zvíře“, anebo takto: „vlk není zvíře,“ vyslovili jsme dvě myšlénky, a sice pokaždé třemi slovy, z nichž první znamená podmět, druhé sponu a třetí přísudek.

§. 13. V jazyku našem je devět druhů slov čili *částek řeči* (der Redetheil, pars orationis), totiž: *podstatné jméno* (das Hauptwort, nomen substantivum), *zájmeno* (das Fürwort, pronomen), *přídava vně jméno* (das Beiwort, nomen adjectivum), *číslovka* (das Zahlwort, nomen numerale), *sloveso* (jináče: časoslovo dle něm. das Zeitwort, verbum), *příslovka* (das Nebenwort, adverbium), *předložka* (das Vorwort, praepositio), *spojka* (das Bindewort, conjunctio), a *citoslovo* (das Empfindungswort, interjectio).

Němčina má o jednu částku řeči více, totiž *člen* (der Artikel, articulus). Člen je v ní dvojit: *určitý* (bestimmt) a *neurčitý* (unbestimmt). První zní: *der, die, das*, a znamená vlastně to, co naše zájmeno ukazovací: *ten, ta, to*; druhý: *ein, eine, ein* zase rovná se významem naší číslovce: *jeden, jedna, jedno*.

§. 14. Ze všech těch částek řeči jen jedna, totiž *sloveso*, i sama o sobě větou bývá, jako na př. když o sobě samých řekneme: *sedí-m, čítá-m; sedí-me čítá-me, píše-me; sed-me, piš-me*.

Ostatní částky řeči naopak nebývají nikdy samy o sobě větou, nýbrž jen tehdá, jestli jednu aneb několik jich náležitě spojíme se slovesem nějakým, jako na př. když o vrabci vyřkneme: „vrabec je pták, vrabec je malý, vrabec skáče“ a t. d.

V první z těchto tří vět spojena jsou dvě podstatná jména: *vrabec* co podmět a *pták* co přísudek slovesem *je*, které jináče *jest* zní a sponu té věty značí. Totéž sloveso je sponou druhé věty. Ve třetí větě konečně označen je podmět též podstatným jménem; přísudek a spona pronešeny jsou slovesem *skáče* zcela tak, jako na př. slovesem *roste* ve větě: „strom roste“.

Sloveso tedy jest nejdůležitější částka řeči: předně proto, že i samo o sobě znamená myšlenky, čili i samo o sobě bývá větou, a za druhé proto, že bez něho není vlastně žádná věty.

§. 15. Slova jsou dvojnásobná i dle toho, jak je vyslovujeme, totiž: *jednoslabičná* a *vícetlabičná*.

To, co ve slovech jedním douškem zní, je *slabika* anebo *syllaba* (die Silbe, syllaba).

Dle počtu slabik pak jsou slova :

jednoslabičná, jako : os, pes ;

dvojslabičná, jako : o-sa, po-sel ;

trojslabičná, jako : po-sel-stvo, sto-do-la.

Hláská.

§. 16. Každá slabika záleží buď v jednom buď v několika hlasech. Na př. první slabika slova *o-sa* jest o jednom hlase, druhá naopak je složena ze dvou hlasů. U slova *ro-sa* zase obě slabiky jsou o dvou hlasech.

Jednotlivé hlasy mluvy lidské, když je vyřkneme, nazývají se *hláskami* (der Laut, sonus); *literami* anebo *písmeny* (der Buchstabe) slovou tehdá, když je napíšeme anebo vytiskneme.

Hlásky jsou tedy slyšitelné znaky hlasů lidských, a itery čili písmena jsou viditelné znaky hlásek.

§. 17. Hlásky dle toho, jak se ke slabice mají, dělíme na *samohlásky* (der Selbstlaut, vocalis), a na *souhlásky* (der Mitlaut, consonans).

Onyno bývají samy o sobě slabikou, jako: *o v o-sa*, *a v a-le*. Souhlásky naopak jen s jinými hláskami bývají slabikou, jako: *r a s v ro-sa*.

§. 18. Zvířata ozývají se též rozličnými hlasy. Na př. pes, když vrčí, ozývá se podobně hláscí *r*; vůl podobně slabice *bu*, když bučí; koza podobně slabice *me*, když meká a t. d.

Ale zvířata nemohou hlasů svých spojovati v slabiky ani slabik ve slova, tak jako lidé, t. j. nemohou hlasů svých *člámkovati*. Hlasy jejich jsou nečlámkované, lidské naopak jsou *člámkované* (artikuliert, z lat. articulatus).

Mluvíti dle toho znamená, myšlénky člámkovanými hlasy projevovati; slyšitelná věta jest myšlénka, projevená člámkovanými hlasy.

§. 19. Několik slov, hlasům zvířecím podobných, jest i v naší i ve kterékoli jiné mluvě. Nazýváme je *citoslovy* nebo *mezislovci*.

Citoslovy slovou proto, že jimi podobně zvířatům nejčastěji pocity rozličné dáváme na jevo, jako na př. bolest anebo žalost, když vzdýcháme *ach* aneb *ó*; podivení, když zvoláváme *aj*, *ej*, *hle*, *ejhle*; radost, když vykřikujeme *hej*, *hoj*, *haha*; ošklivost, když říkáme *pfuj*, žádost, aby bylo tiicho, říkáme *pst*, a jiné.

Mezi-slovci zoveme je zase proto, že je často buď o sobě buď s jinými slovy vkládáme mezi částky vět, jako na př. když někoho žádáme o pokoj, říkáme: „dej mi, ó člověče, pokoj!“ místo co byhom řekli: „ó člověče, dej mi pokoj!“

K citoslovům anebo mezišlovcem počítáme i ta slovíčka, kterými zvuky v přírodě slyšitelné napodobujeme, na př. smích, když říkáme *hahaha*; buchot padnutím něčeho vzniklý, když zkríkne *bác*; rachot vystřelením způsobeny, když zvoláme *paf* a t. d.

Citoslova, znamenajíce ne pomysly, než jen city a zvuky v přírodě slyšitelné, jsou nejchatrnější a poslední částka řeči.

Díl první.

Nauka o hláskách.

O samohláskách.

§. 20. Liter, kterými se samohlásky znamenají, máme vlastně jen šest: *a, e, i, o, u, y*.

Litera *y* zněla za starodávna středním hlasem mezi *i* a *u*; pro tuto a některé jiné důležité příčiny v písmě a tisku *y* pilně rozeznáváme od *i*. V obecném hovoru slyšati bývá někdy *e* m. *y*: reju, meju m. ryji, myji. Nejvíce je takové vyslovování na Hané v obyčeji.

Písmě *y* nazýváme řecky *ypsilon*, jináče *tvrdé i*; *i* pak slove *měkké i*.

Kromě těchto šesti samohlásek máme jednu takovou, která nezní vždy jedním hlasem, totiž *ě*. Pro podobu svou nazývá se *e s uhlíkem*, jináče *měkkým e*.

Uhlík ten vlastně jest *i* nad *e* položené, jako při *ě* kroužek zastupuje místo písmene *o*. Staří totiž místo *ě* psávali *ie*; *tie*lo m. tělo.

§. 21. Samohlásky dělíme dle času, po který znění jejich trvá, na *krátké* a *dlouhé*. Dlouhá samohláska je každá, kteráž o jednu déle zní, nežli krátká téhož aneb i rozdílného hlasu; na př. *á* zní potud, pokud dvě *a* čili *aa*, anebo pokud kterákoli z pravých dvojhlásek.

Krátkých samohlásek máme sedm: *a, e, i, o, u, y* a *ě*; dlouhých též tolik, a to šest *čárkou* opatřených: *á, é, í, ó, ú, ý*, a jednu s *kolečkem* místo čárky čili *ů*.

V češtině je dosti slov, která jen proto jsou rozdílného významu, že neznějí stejnou měrou času. Tak na př. slovo *pas* znamená průvodný list, s kterým kdo cestuje, a *pás* tolik, co opasek; *hrabě* je pán, který se německy Graf zove,

hrábě naopak jsou nástroj, kterým se něco hrabe; *vada* je chyba, *váda* svár; *svatost* je povaha svatého, *svátost* od Krista Pana ustavená; *hrad* je zamek, *hrád* krupobití; *bába* matčina matka, *baba* stará žena; *vrány* znamená několik vran, *vráný* takovou barvu, jaké je vrána atd. Pročež délky a krátkosti čili *časoměry* samohlásek pilně šetřiti sluší jak ústně tak i písemně.

§. 22. Samohlásky *ó* potřebujeme jen co citoslova. Jinde vždy píšeme a tiskneme místo ní písmě *ů*.

Staří místo našeho *ů* vyslovovali a psávali nejdříve *ó*, později (v 15. věku *uo*, na př. kóň a nóž, kuoň a nuož, m. kůň a nůž. Ode tří set let asi vyslovuje se však místo *uo* jen dlouhé *ú*: kůň, nůž.

Aby však aspoň v písmě a tisku bylo viděti, že toto *ů* z *uo* vzniklo, klade se *o* nad *u* co kolečko. Proto se i zove písmě to *u s kolečkem* anebo *u s kroužkem*.

Samohláska *o* dluží se tedy, kromě citoslovce *ó*, obecně v *ů*, jako na př. v *kůň*, proti dvojslabičným slovům: ko-ně, koň-ský, ko-ník; trojslabičným: ko-ni-na, ko-ní-ček a j.

Samohlásku *u* dlužíme dvojnásobně, buďto v *u* anebo v *ou*, na př. uvedu — úvod, poručím — poroučím.

§. 23. Dvě rozdílné samohlásky, náležejí-li jedné a téže slabice, jsou *dvojhláska* (der Doppel-laut, diphthongus), a sice *pravá*, jestli potud zní, pokud jedna samohláska dlouhá; jináče je *nepřavá*.

Pravá dvojhláska na př. jest *uo* ve staročeském slově *kuoň* m. nynějšího *kůň*, proto že skutečně záleží v dvou rozdílných samohláskách: *u* a *o*, které jedním douškem čili jednou slabikou a potud znějí, pokud přiměřené jim novočeské *ů*.

Stejně dvě samohlásky, stojí-li vedle sebe, náležejí vždy dvěma slabikám, jako na př. *oo* ve slovech: černo-oký, poostřiti; *oo* tedy není dvojhláska. Pakli vedle sebe stojí dvě samohlásky nestejně a k jedné a téže slabice nenáležitě,

těž nejsou dvojhlásky, jako na př. *au* v *na u-ka*, *na-u-či-ti*; *ou* v *po-u-čiti*.

§. 24. V každé řeči mohlo by tolik dvojhlásek býti, kolik dvou rozdílných samohlásek v jedné slabice spojití možná. Ale není jich v žádné řeči tolik. Čeština má jen dvě: jednu pravou čili *ou*, a jednu nepravou čili *ě*.

Dvojhlásky *ou* potřebujeme ve středku a na konci slov, na př. *kout*, *sou-sed*, *ne-sou* a *j*. S počátku slov píšeme nyní obecně *ú* m. *ou*: *ú-sta*.

Dříve psávalo se ve všech třech případech jednako, a sice nejprv *ú*, později *au*: *kút*, *sú-sed*, *ne-sú*, *ú-hor*, *ú-sta* — *kaut*, *saused*, *ne-sau*, *au-hor*, *au-sta*. Nyní *au* jen v cizích slovech necháváme, kde skutečně co *au* zní, jako: *August*, *Saul*, *Esau* a. j.

Litera *ě* jen po *v*, *b*, *p*, *f*, *m* zní dvěma rozdílnými hlasy čili co *ie*, ale jen potud, pokud *e* anebo kterákoli jiná samohláska krátká. Pročež jest nepravá dvojhláska.

§. 25. K samohláskám patří i souhlásky *l* a *r*, kdykoli s jinými souhláskami jedním douškem čili v jedné slabice znějí. To se stává na dvou místech: Předně tam, kde *l* a *r* mezi dvěma samohláskama stojí, jako na př. v jednoslabičných slovech: *vlk* a *krk*, v dvojslabičných: *vl-ček* a *kr-ček*, v trojslabičných: *vl-či-sko* a *kr-či-sko* a t. d. Za druhé jeví se *l* a *r* samohláskami na konci slov, když před nimi jedna neb i více souhlásek stojí, jako na př. v *pá-sl*, *ti-skl*, *ka-pr*, *mi-str* a j.

§. 26 V písemné mluvě samohlásky *l* a *r* neobjevují se dlouhými. Všecky ostatní dlouží se v ní takto: *a* v *á*, *e* v *é*, *ě* v *í*, *o* v *ů*, *u* v *ú* a *ou*, *y* v *ý*, k. p. *hlava-hlávka*, *peku-péci*, *ději-díti*, *nos-nůsek*, *sluji-slouti*, *ryji-rýti*.

Obecná mluva *ě* téměř stále dlouživá v *í*; na př. písemné: *věsti*, *plěsti* — znějí obecně: *víst* a *plíst*. Místo *ý*

slýchati obecně *ej*: dobrej pán m. dobrý pán, rejt m. rýti, a t. d. Obecně se někdy *ej* klade i také místo *i*: sejto m. sito, lejt m. liti.

Naopak se dotčené dlouhé samohlásky krátí, k. p. brána-branou, pléna-plenou, míra-mérou, mér, kál-kolu, bouřím-pobuřuji, rýpám-vyrýpuji.

§. 27. Samohlásky dle těch částek ust, kterými nejvíce hýbeme, když je vyřikáváme, jsou trojaásobné: *hrdelné*, *podnebné*, a *retné*. Hrdelné jest *a*, podnebné *i* a retné *u*.

Když totižto vyřikáváme *a*, dáváme hlasu od *hrdla* vycházeti zcela otevřenými ústy. Vyřikájíce samohlásku *i*, zdvíháme jazyk k *podnebí* potud, aby průduchem hlas od *hrdla* jen ještě vyjiti mohl. Samohláska *u* konečně zní *rtoma* potud stulenýma, že otvorem hlas od *hrdla* vyjiti může.

§. 28. Samohlásky *a*, *o*, *u* a *y* jsou *tvrdé*, *i* a *ě* *měkké*, *e* jest *obojetné*, to jest, někdy tvrdé, jindy měkké.

Jináče samohlásky měkké *i*, *í* a *ě* s obojetným *e* zoveme *podnebnými*, všechny ostatní *nepodnebnými*.

O souhláskach.

§. 29. V mluvě česko-slovenské slýchati 25 souhlásek, které se takto tisknou: b, c, č, d, d', f, g, h, ch, j, k, l, m, n, ň, p, r, ř, s, š, t, t', v, z, ž.

§. 30. Jméno každé ze souhlásek u nás obvyklých složeno je ze dvou hlásek.

Máme však jen osm takových souhlásek, kterých samých o sobě naprosto nelze vyřknouti, t. j. kde přiměřený jim hlás jen tehdá možná jest pronésti a slyšeti, když jej se samohláskon nějakou spojíme. Souhlásky tyto jsou následující: *k*, *g*, *t*, *d*, *t'*, *d'*, *p* a *b*; zovou se *něnými* (stumm, mutae).

Všecky ostatní souhlásky lze i samy o sobě vyřknouti, a proto je nazýváme *hlásnými*, jináče *polo-*

samohláskami (Halbvokale, semivocales), a sice proto, že se jen napolou rovnají samohláskám, jelikož sice zároveň samohláskám samy o sobě. znějí, ale samy o sobě slabikami býti nemohou.

§. 31. Za druhé dělíme souhlásky na
jasné (hell, mediae): b, d, d', g, h, v, z, ž;
temné (dumpf, tenues): p, t, t', k, ch, f, s, š, c, č;
střední: j, l, m, n, ň, r, ř.

§. 32. Za třetí rozpadají se souhlásky na
tvrdé: d, f, g, h, ch, k, n, r, t;
měkké: c, č, d', j, ň, ř, š, t', ž;
obojetné: b, l, m, p, s, v, z.

§. 32. Dle těch částek ust konečně, kterými souhlásky zvláště znějí, dělíme je na

hrdelnice (Gurgellaute, gutturales): g, h, ch, k;
podnebnice (Gaumenlaute, palatales): j, c, č, d',
 ň, ř, š, t', ž;

jazyčnice (Zungenlaute, linguales): l, n, r;

zubnice (Zahnlaute, dentales): d, t, s, z;

retnice (Lippenlaute, labiales): b, f, m, p, v,

Když na př. vyřikáme *r*, chvějeme čili vytřásáme silně *jazykem*; u *n* zdviháme *jazyk* ku podnebí a dáváme vycházeti hlasu nosem; u *m* spojujeme úplně *rtu* a potom vyrážíme hlas též nosem; u *v* naopak dáváme hlasu vznikat stulným rtoma. Trochu více je stulujeme a silněji vyrážíme hlas mezi nimi, když vyřikáme *f*, a t. d.

Hlásku *s* a pět podobně *k* ní znějících *š*, *z*, *ž*, *c* a *č* jináče zoveme *sykavými* anebo *sykavkami* (Zischlaute, sibilantes).

Přeměny hlásek.

§. 33. Když mluvíme, zjinačujeme jedno a též slovo všelijak. Nejčastěji tak, že přidáváme k němu

jednu aneb i více hlásek, rozličně přitom stýkající se hlásky měníce. Tak na př. o jednom vlku, že vyje, říkáme takto: „vlk vyj-e“, o několika vlčích naopak totéž rozličně, a sice obecně takto: „vlč-i vyj-ou“, písemně pak: „vlč-i vyj-í.“

Mluvíce tak, přidáváme pokaždé ke slovu *vlk* co podmětu samohlásku *i* a měníme přední hrdelnici *k* v sykavku *c*: vl-ci. Podruhé slov *vyj-e* co přísudek měníme obecně ve *vyj-ou*, písemně ve *vyj-í*.

O jedné vlčici zase oznamujeme tutéž myšlenku písemně takto: „vlč-ice vyj-e“, o několika: „vlč-ice vyj-í“. Místo toho říkalo se druhdy a místy i podnes ještě říká se takto: „vlčicj-a vyj-e, vlčic-e vyj-ú.“

Tu se zase následující důležitější změny staly: ke slovu *vlk* přidáno písemně *ice* m. staročes. *ica*, čímž *k* obakráte přešlo v *č*: vlč-ice, vlč-ica. Vlčic-e liší se od vlčic-a změnou samohlásky *a* v *e*, a vyj-í od vyj-ú samohláskou *i* m. *ú*.

Všecky ty přírážky, kterými jedno slovo v druhé měníváme, jsou buď *přípony* (das-Suffix, z lat. suffixum, anebo die Endung, koncovka), buď *spony* (der Bindelaut, copula).

Přípony jsou na př. *i* a *ice*, staročes. *ica*, ve slovech: vlč-i a vlč-ice, vlč-ica. Samohláska *e* v maž-e-me je spona, *me* pak jest přípona.

Ty částky pak, které ve slovech před příponami a sponami rozeznati možná, nazýváme jako u stromů *kořen* (die Wurzel, radix) a *kmen* (der Stamm, stirps).

Na př. ve slovech: vl-k, vlč-i a vlč-ice je *vl* kořen; *k*, *i* a *ice* jsou přípony, *vlk* konečně je kmen, z něhož slova vlč-i a vlč-ice příponami *i* a *ice* vznikla.

Ve slově *lezeme*, které jest i větou spolu, přichází též spona, a sice *tó e*, kterým přípona *me* co podmět v jedno slovo spojena jest s kořenem *lez* co přísudkem.

§. 34. Nejvíce se jak samohlásky tak i souhlásky ve slovech mění tam, kde se v nich přípony a spony stýkají s kořeny a kmeny, jako na př. ve *vlc-i* a *maž-e-me* proti *vl-k* a *maz-ati*.

Ve slově *vlc-i* změněno je *k* v *c* před příponou *i*, která bezprostředně přistoupila ku kmenu *vl-k*; v *maž-e-me* naopak přešlo *z* v *ž* před sponou *e*, která se v něm mezi kořenem *maz* a příponou *me* nachází.

Řidčeji měníme samohlásky a souhlásky v kořenech samých, jako na př. v *sad-íme* proti *sed-íme*, v *nos-íme* proti *nes-eme*, úřední proti *úřad* a t. d.

Ve slově *sad-íme* proti *sed-íme* změněno je kořenné *e* (vlastně *ě*) v *a*; v *nos-íme* proti *nes-eme* též kořenu náležitě *e* přešlo v *o*, v *úřední* původnější *a* (*ja*) v *e* (*ě*).

Mnohem více změn samohlásek i souhlásek spozorujeme v obou případech, srovnáme-li vespolek jazyk spisovný s obecným. Tento od onoho liší se totižto více nebo méně u každého národa, a sice hlavně tím, že se v nich hlásky jednotejně nemění, jako na př. u nás, když píšeme a dáváme tisknouti: *vlci vyj-ím*. obecného: *vlci vyj-ou* anebo *vyj-ů*.

Změny samohlásek.

§. 35. Nejčastěji a nejdůležitěji měníme samohlásky trojím způsobem: První z nich je *přehlasování* (das Umlauten), druhý *stupňování* (das Ablauten anebo Steigern), třetí *stahování* (das Zusammenziehen).

Přehlasováním a stahováním se význam slov nijak nemění; na př. věta: „duše lidská je nesmrtelná“ znamená zcela to, co staročeské: „duša ljudská je nesmrtelná,“ ačkoli v onéno *a* v *e*, pak *ju* v *i* je přehlaseno. Podobně slova *mé*, *tvé* a *své* znamenají totéž, co *moje*, *tvoje* a *svoje*, ačkoli se onano od těchto liší stažením slabik *oje* v *é*.

Stupňováním naopak mění se význam slov vždy nějak, na př. věta „zahradník sadí“ vyslovuje jinou myšlénku, než věta: „zahradník sedí,“ a sice jen proto, že v onéno přísudek má *a*, ježto vzniklo stupňováním z *e* (vlastně z *ě*).

1. Přehlasování.

§. 36. Přehlasovati znamená nepodnebné samohlásky, stojí-li vedle podnebných souhlásek, měniti v podnebné.

Nepodnebné samohlásky, kterých se přehlasování zvláště týká, jsou tyto: *a*, *o*, *u*, *ú*. Z dvojhlasek patří k nim přede vším *ou*, co délka samohlásky *u*.

Z hlásky *a* vzniká přehlasováním vždy *e* aneb *ě*, jako na př. ve větě: „duš-e naš-e je nesmrtelná“, místo níž staří Čechové říkali: „duš-a naš-a je nesmrtelná“; taktéž dej m. daj a t. d.

Z hlásky *u* a *ú* (*ou*) vznikají *i* a *í*, jako na př. máme duš-i m. máme duš-u, vlci vyj-í m. vlci vyj-ú a vyj-ou.

Z *o* vzniká též *e* nebo *ě*, k. p. jezevec m. jezevec, svěžest m. svěžost, ručest m. ručost.

§. 37. Podnebné samohlásky *e*, *ě*, *i* a *í*, kdekoli přehlasováním vznikly, zoveme *přehláskami* (der Umlaut).

Měnění samohlásek po souhláskách podnebných je přehlasování *postupné*, před nimi *xpátečné*.

Spisovný jazyk náš liší se od obecné mluvy české, moravské, slezské a slovenské nejvíce přehlasováním. Obsahuje totiž mnohem více přehlásek, nežli kterákoli z nich. Obecná čeština pak mnohem více přehlasuje než ostatní; nejméně ze všech přehlasuje slovenčina.

§. 38. Samohláska *a* (*ja*) přehlasuje se v *e* aneb *é* ve všech sponách a příponách, na př. svíc-e, kaš-e, míl-e, lež-el, von-ěl a j. m. staročeského: sviec-a, kaš-a, mílj-a, lež-al, voň-al.

V kořenech a kmenech slov naopak přehlasuje se *a* (*ja*) jen někdy, jako na př. čekati, hledati, jekot, zjev, jestřáb, jezveč, jeskyně, chřestati, šerý, šereda, přeska a t. d. místo staročeských: čakati, hladati, jakot, jav, jastřáb, šarý, šerada a t. d. Rozdílné od toho jest spodobování, o němž viz §. 42.

§. 39. Samohlásku *u* (*ju*) v *i* a *ú* (*ju*) s dvojhláskou *ou* v *i* přehlasujeme jen písemně ve všech příponách, písíce na př. duš-i naš-i a duš-í naš-í m. staročeského duš-u naš-u a duš-ú naš-ú.

Obecná čeština zanedbává přehlasování toho často ve příponách; na př. věta písemná „lidé pracuj-í“ zní obecně česky s jednou přehláskou takto: „lidé pracuj-ou,“ staročesky pak bez veš přehlásky: ljudé pracuj-ú.“ Podobně se říká: biju, seju, miluju, píšu a pod. místo písemného: bijí, sejí, milují, píší.

V kořenech a kmenech všude skoro se *u* (*ú*) přehlasuje na *i* (*í*), na př. břicho, cítiti, cizí, čítí, jitro, klíč, líbiti, plíce, štika a t. d. místo: břucho, cúditi, cuzí, čúti, jutro, kljúč, ljúbiti, pljúca, štuka.

Nemnoho jen jest takových slov, kde *u*, ačkoli stojí po souhláskách podnebných, přehlasováno nebývá, jako k. pr.: cudný, cukám, cukr, cupám, čumím, čuba, čouhám, dčoubám, juchta, junoch, ňuchna, šňupám, chřupám, šumím, šupina, šustím, štouchám, tukám, tuhýk, župa, žumpa a t. d.

§. 40. Samohlásku *o* v *e* přehlasuje obecná čeština řídčeji nežli spisovná. Tak na př. říká se obecně: v čom, v ňom, Vyšo-hrad, Bělohrad, jezovec, m. písemných: v čem, v něm, Vyšehrad, Bělehrad, jezevec.

§. 41. Zpátečně přehlasujeme jen *a* v *e* aneb *é*, a to nejčastěji před *j*, jako: čít-ej, sbán-ěj, krej-čí,

nej-lepší, čejka m. čít-aj, shán-aj, kraj-čí, naj-lepší, čaj-ka.

§. 42. Zvláštní přeměna děje se v kořenech a kmenech, i nazývá se *spodobování*. Hlavně se dotýká samohlásky *a* čili *ja*. Jestliže totiž hned po *a (ja)* následuje měkká souhláska anebo má-li druhá slabika *i*, *í*, *ě (e)*, tedy se *a (ja)* často proměňuje v *ě (e)*, někdy až v *í* (§. 49). Pakli tvrdá souhláska, anebo v druhé slabice jiná nějaká samohláska následuje, zůstane *a (ja)* státi a nemění se. Ve staré češtině mělo toto pravidlo rozšířenější nežli nyní platnost. Ku p. svatý, svatyně — světiti, světější; žal, žalost, žalovati — žele, želeti; třásl, třást — třeseš, třes; pátý, devátý, desátý — pěť, devěť, deset; pata — zápětí, nazpět, opět; Jan, Janek — Jene, Jeník; zábsti, záblo — zebe; čapka — čepice; jaro, jarý — jeř, jeřina; úřad — úřední; řád, spořádati — řídití, spoříditi; táhnouti — těžiti; žatva, žatý — žetí, žítí; přádlo — před, předeš; šťastný, — štěstí; chřastati — chřestiti; památka — paměť; přátelé — přítel (m. přítěl); telata — telete (-tě), telecí; hovado — hovězí a t. d.

Nyní se zhusta v češtině vyskytají slova, kde spodobování šetřeno není, jako k. p. třásli, třásti, třesu, třesa, kdežto staří Čechové říkali pravidelně: třesli, třésti, třasu, třasa. Podobně říkáme: svatí, žatí, pojeti strachem, místo staročeského způsobu: světí, žetí, pojeti a t. d.

Nejdůležitější účinek spodobování záleží nyní v tom, že samohláska *a (ja)* ve mnoztví slovech nepodlehla přehlasování, které by ji sic jinak pro předcházející nebo následující podnebné souhlásky bylo zachvátilo.

K. p. jahoda, jablko, javor, jasný, jáma, jádro, čáp, čas, často, čára, das, ďabel, šat, šalba, šách, šašek, žalud, žába,

žádný, žalář, žásám, žádám, záha, žaludek, tajný, hřál, okřál a t. d. kdežto by obyčejné přehlasování (§. 38.) požadovalo, aby se říkalo : jehoda, čes, šet, želud, tejný, hřét a t. d.

2. Stupňování.

§. 43. Stupňování je významné měnění lehčích samohlásek v závažnější, na př. *e v o* aneb *ě v a*.

Závažnost samohlásek určujeme dvojím činem:

a) dle času, pokud která z nich zní, a b) dle toho, jakým proudem dechu která z nich se vyrazí.

Dle času dlouhé samohlásky závažnější jsou nežli krátké téhož hlasu, a sice proto, že každá dlouhá samohláska ojednou déle zní, než kterákoli krátká, na př. *á* zní potud, pokud dvě *a* čili *aa*. Samohláska *á* je tedy závažnější než *a*, *é* závažnější než *e*, *í* než *i* a t. d.

Ze všech samohlásek nejsilnějším proudem dechu čili zcela otevřenými usty zní *a*. Hláska *a* je nejzávažnější ze všech, vyjmouc *á*, kterež jest závažnější proto, že zní o polovici déle než *a*.

Nejlehčí ze všech samohlásek jsou *l*, *r*, pak *i*.

Jdou tedy samohlásky lehčí a závažnější následujícím po sobě pořádkem:

l, r, i, e, ě, y, o, u, a, á.

Pořádek ten samohlásek zove se *škálou* anebo *stupnicí* jejich.

§. 44. Samohlásky stupňujeme vůbec trojím způsobem:

1) dlužením, jako na př. když říkáme: *sázím* m. *sadím*, *vídám* m. *vřdím*, a podobně;

2) samým měněním jich dle stupnice svrchu položené, na pr. *e v o*, *ě v a* a t. d. na př. *nesu* — *nosím*, *sedím* — *sadím*.

3) tím, že k nim připojujeme jiné samohlásky, jako na př. když kořen *mr* měníme ve slova: *mor*, *mořiti*, *mařiti* a *j*.

§. 45. Dloužením stupňujeme samohlásky, měníce krátké z nich ve přiměřené jim dlouhé samohlásky neb dvojhlásky.

Aby však délka stupňováním byla, musí se skrze ni význam slov více nebo méně měniti. Taková délka je na př. *á* ve *vál-ím* proti *val-ím*, *é* v *lét-ám* proti *let-ím*, *í* ve *vid-ati* proti *vid-ěti*, *ů* ve *vy-růst-ám* proti *vyrost-u*, *ou* v *poušt-ěti* proti *pust-iti*, *ý* v *býv-ala* proti *by-la* a *j*.

§. 46. Druhým způsobem stupňujeme samohlásky *e*, *ě*, *y*, *o*, a sice takto:

1) *e* v *ě*, *o* a *ů*, na př. *nos-ím* a *nůš-e* proti *nes-u*, *voz-iti* a *vůz* proti *vez-u*, *ú-těk*, *toč-ím* a *tůčka* proti *tek-u* a *jinde*;

2) *ě* v *a* i *á*, na př. *hrab-ati*, *sad-iti*, *vláč-eti* a *j.*, jenž pošly od kořenů *hřeb*, *sěd* a *vlěk*;

3) *y* v *u*; tak vzniklo na př. slovo *tu-k* (tučnota) příponou *k* z kořene *ty* (*ty-ji*), znamenajícího tučněti;

4) *o* v *á*, řidčeji v *a*, na př. *ház-eti*, *lám-ati*, *skák-ati*, *klan-ěti se*, *ran-iti* a *j.* proti *hod-iti*, *lom-iti*, *skoč-iti*, *klon-iti* a *ron-iti*.

§. 47. Stupňování třetím způsobem děje se takto:

1) *i* stupňuje se v *ě* a v *oj* aneb *ůj*, na př. *věd-ěti* proti *vid-ěti*; *boj*, *hnůj* a *hnoj-iti*, *zá-voj* a *j.* jenž pošly od kořenů: *bi*, *hni* a *vi*, slýchanych na př. ve slovech: *bi-ji*, *hni-ji* a *vi-nu*.

2) *y* v *av*, *va* a *ov*, na př. *o-tav-a*, *zo-tav-ím* od kořene *ty* (tučněti); *krov*, *po-krov-ec*, od koř. *kry* (*kryji*); *kvas-iti* od *kys* (*kys-ati*) a *jinde*;

3) *u* v *av*, *áv* a *ov*, na př. o-snov-a, sláv-a, slav-iti a j., jenž pošly od kořenů *snu* a *slu*, které slýchati ve *snu*-ji a *sluji*.

4) Samohlásky *l* a *r* stupňujeme, přidávajíc k nim *a*, neb *o*, neb i jiné samohlásky.

Tak na př. z kořene *mr*, ježto s *r* co samohláskou ve slově *u-mr-lý* slýchati, vznikla stupňováním samohlásky *r* v *ír*, *or* a *ar* slova: *u-mír-ati*, *mor*, *moř-iti*, *mař-iti* a jiná; *vřet-eno* a *vrát-iti* vznikla stupňováním *r* v *ře* a *rá* z kořene *vrt* ve *vrt-ěti*; *plaz-iti* z koř. *plz* ve *plznouti*; *po-stel*, *po-stíl-ati* a *stůl* z koř. *stl* ve *stl-áti* a t. d.

3. *Stahování.*

§. 48. Kromě stupňování drahně dlouhých samohlásek vzniká stahováním. Týká se nejčastěji dvou samohlásek, majících mezi sebou souhlásku *j*. Tu se totiž *j* spolu s samohláskou předcházející zrovna vysouvá a náhradou za to pozůstala samohláska dlouží, jako na př. v *m-á* a *m-é* m. *moj-a* a *moj-e*.

Tento způsob stahování je ve zvyku po tvrdých souhláskách. Jim z *aja* a *oja* vzniká *á*, jako na př. v *ká-ti* se a *bá-ti* se m. *kaja-ti* se a *boja-ti* se, *dobr-á* m. *dobraj-a*, *tv-á* m. *tyoj-a*, *vol-ám* m. *volaj-am* a. j. Podobně stahujeme *aje*, *oje*, *uje* a *yje* v *é*, *oju* a *uju* v *ou*, *oji* v *í*, a t. d., říkajíc na př. *dobr-ého* m. *dobra-jeho*, *dobr-ému* m. *dobru-jemu*, *dobr-é* m. *dobro-je* a *dobry-je*, *m-é* m. *mo-je*, *vé-voda* m. *voje-voda*, *dobr-ou* m. *dobru-ju*, *m-í* m. *moji* a t. d.

§. 49. Po měkkých souhláskách nejdříve jen samohlásky se vysouvaly, *j* pak měnilo se v *í*, splývajíc s následujícími samohláskami v dvojhlásky. Tím na př.

z *aja*, *éja* a *iju* vznikla dvojhláska *ia*; taktéž *ie* vzniklo z *ije*, *iu* z *iju* a t. j.

Dvojhláska *ia*, byla potom větším dílem přehlasena v *ie*, toto pak staženo v *i* asi tak, jako v němčině, kde slova *die Liebe* (láska) tak znějí, jako kdyby byla tištěna s *i*: *dí líbe*.

Tak na př. sváž-ím stojí m. sváž-iem, kteréžto vzniklo přehlášením *ia* v *ie* ze sváž-iam, toto pak vysutím hlásky *a* před *j* a změnou tohoto v *i* ze sváža-jam. Podobně při-ti znělo dříve pře-ti a toto přia-ti m. příja-ti. Často však, zejména před tvrdými souhláskami, zachovalo se *ia* co *á*, na př. hřál a přál m. hřial a přial z hřějal a přijal (§. 42).

Dvojhláska *iu* byla předně též přehlasena v *ii*, toto pak staženo v *i*.

Tak na př. znamen-í stojí předně m. staročeského *znamenie*, potom i místo *znamen-ia* a *znamen-iu*. V takových slovech přípony *ie*, *ia* a *iu* pošly stažením z *ije*, *ija* a *iju*.

Změny souhlásek.

§. 50. Souhlásky měníváme vůbec ve dvou případech: Předně tam, kde se dvě aneb několik jich stýká vespolek, jako na př. *kd* ve slově *kde*, ješto *g* m. *k*, čili co *gde*, vyslovujeme. Zadruhé měníváme souhlásky i o samotě, čili tam, kde se nestýkají vespolek, jako na př. *m* v *n* ve slově *medvěd*, které vůbec *nedvěd* zní.

První případ častěji se udává nežli druhý.

Dvě aneb i více stýkajících se souhlásek zoveme *skupeninami* (die Gruppe) jejich.

§. 51. Skupeniny souhlásek jsou vůbec dvojnásobné:

1) naskrze nevyslovitelné čili takové, že jich žádným jazykem nelze vyřknouti, jako na př. *kd* ve slově *kdo*.

Slova toho totižto tak, jak je právě tištěno, čili s *k* před *d* nikdo, ať je kterého národa koli, vyřknouti nemůže.

Aby se to státi mohlo, musí se v něm buď *k* v *g*, buď *d* v *t* změnit, tedy *gdo*, anebo, jak předkové naši psávali a říkali, *kto*.

2) Jiné skupeniny souhlásek daly by se sice vyřknouti, ale tak jsou tomu aneb onomu národu protivné, že se jich všemožně zbaviti hledí. Takovými jsou nám na př. *dt* a *tt*. Těch se zbavujeme, měnice obě v *st*, jako na př. ve slovech: *vés-ti* a *plés-ti*, pošlých od kořenů *ved* a *plet* příponou *ti*, čili z *ved-ti* a *plet-ti*.

Skupenin naskrze nevyslovitelných zbavujeme se jako všickni jiní národové *neúplným spodobováním* (die unvollständige Anähnlichung aneb Assimilation, assimilatio). Toto měnění souhlásek slove *všeobecné* (allgemein), anebo *obecné lidské*. Každé jiné naopak zoveme *zvláštním* (besonder) anebo *národním*.

a) Všeobecné změny souhlásek.

Neúplné spodobování.

§. 52. Neúplné spodobování je měnění jasných souhlásek v temné, anebo naopak temných v jasné. Zákon, dle něhož se to děje, zní takto: *Před jasnými souhláskami smějí jen jasné, před temnými pak a na konci slov jen temné státi*. Podle toho

1) jasné souhlásky: *b, d, d', g, h, v, z, ž*, před temnými čili před: *p, t, t', k, ch, f, s, š, c, c'* přecházejí do přiměřených sobě temných, t. j. *b* do *p*, *d* do *t*, *d'* do *t'*, *g* do *k* a t. d. Tak na př. slova: *obce*, *hladký*, *lehký*, *blízký*, *od-kostela* a j. znějí zcela tak, jako kdyby takto byla tištěna: *opce*, *hlatký*, *lechký*, *blíský*, *ot-kostela*.

2) Temné souhlásky naopak před jasnými měníme v přiměřené jim jasné, čili *p* v *b*, *t* v *d*, *t'* v *d'* a t. d.

Tak na př. slova: modlitba, svatba, prosba, kdo, kde, k-boku a j. vyslovujeme zcela co: modlidba, svadba, prozba, gdo, gde, g-boku.

3) Na konci slov jasné souhlásky skoro zcela tak znějí, jako přiměřené jim temné, na př. dub co dup, Bůh co Bůch, krev co kref a t. d.

§. 53. Zákonem právě vyloženým řídíme se ve psání jen poněkud. Píšeme totižto větším dílem slova tak, jak vznikla, a jen některá z nich tak, jak je vyslovujeme. Jak slova vznikla, poznáváme *slovozpytem* (die Wortforschung, etymologia).

Proto *pravopis* (die Rechtschreibung, orthographia) náš, čili náš způsob psání, je *slovozpytný* (etymologisch). Každý takový pravopis naopak, který se buď zcela aneb aspoň větším dílem drží vyslovování, je *zvukový* anebo *fonetický* (fonetisch).

Náš pravopis jen u těch slov je fonetický, která již předkové naši psávali tak, jak jednokaždé z nich zní, neznajíce anebo nešetříce způsobu, kterým vznikla.

Tak na př. mas-ť a más-lo píšeme z temným *s* m. jasného *z*, ačkoli slova ta od kořene *maz* v *maz-ati* pocházejí; právě tak i *dé-šť* m. *dé-žd'*, *tch-oř* m. *dch-oř* a t. d. Jasné souhlásky naopak klademe místo temných, píšíce: *db-áti*, *zb-oží*, *zd-e* atd. m. někdejších: *tb-áti*, *sb-ožie* a *sd-e*.

Pochybujeme-li kdy, jakou by se souhláskou, jasnou-li či temnou, mělo některé slovo psáti, poznáme to nejsnadněji, změníme-li slovo tak, aby se pochybná souhláska dostala mezi dvě samohlásky. Jak tuto zní, tak ji třeba i před souhláskami psáti. Tak na př. z *ob-ec*, *ob-ecný*, a z podobných slov jasně viděti, že: *ob-ce*, *ob-čan* a j. psáti třeba s *b* m. slyšitelného *p*.

Podobně z *knih-a*, *knih-ař* a j. dovtípíme se snadno, že nesluší psáti dle znění *kni-ch*, než dle slovozpytu *kni-h*.

b) Zvláštní změny souhlásek.

§. 54. Jedenkaždý národ oblíbil sobě jen jistý počet skupenin souhláskových, a to tak velice, že se všech ostatních všemožně chrání a zbavuje.

Nejobyčejněji zbavují se národy neoblíbených sobě skupenin souhlásek těmito spůsoby:

1) *úplným spodobováním* (die vollständige Assimilation), čili tím, že se jedna ze stýkajících-se souhlásek změní ve zcela takovou, jako je druhá; na př.: *d* v *s* před *s* v lat. slově *as-similatio* m. *ad-similatio*, *b* v *f* v *of-ferre* (obětovati) m. *ob-ferre* a j.

2) *přesmykováním* (die Umstellung, metathesis), čili překládáním hlásek z jednoho místa na druhé. Tak jsme změnili na př. lat. *Albis* a *marmor* v Labe a mramor, staročeské a slovenské *povraz* ve *provaz*.

3) *vsouváním* (die Einschreibung, epenthesis), čili vkládáním samohlásek aneb i souhlásek do neoblíbených skupenin. Tak říká na př. Slovák: *sedem* a *osem*, Čech: *sedm* a *osm*, m. písemných: *sedm* a *osm*. Do *stř* naopak vsouvají Čechové *vesměs t*, říkájíce: *středa* a *stříbro* m. slov. *sreda* a *sriebro*.

4) *vysouváním* (die Ausstossung, elisio), čili ododhazováním nejméně jedné ze stýkajících-se souhlásek, jako na př. Slovák, když říká: *brat* m. čes. dvojslabičného: *bra-tr*, a naopak zase Čech, když říká bez *p* a *v*: *ka-nouti*, *tr-nouti*, *ky-nouti* a t. d. m. slovenského: *kapnúť*, *trp-nút* a *kyv-nút*.

5) *rozlišováním* (die Dissimilation), čili měněním *a)* buď jen jedné ze stýkajících-se souhlásek, *b)* buď i celé skupeniny v docela jiné souhlásky. Prvním spůsobem rozlišujeme my a více jiných národů v *st*

skupeniny *dt* a *tt*; druhým *kt* v *c*, říkajíce na př. *péc-i* (obecně čes. *píc-t*) m. *pek-ti*.

§. 55. Úplným spodobováním se jazyk náš neobvyklých v něm skupenin souhlásek nikdy nezabavuje. Příčina toho jest, že úplným spodobováním dvě stejné čili jednaké souhlásky vznikají, jako na př. *ss* z *ds* a *ff* z *bf* v lat. slovech *as-similatio* a *of-ferre*, kdežto jazyk náš nejen dvou stejných, než i dvou podobně znějících souhlásek vedle sebe vůbec velmi nerad mívá.

Tak na př. Čechové v některých krajích raději mají *dn* než zdvojené *n* čili *nn*, říkajíce: *Ad-na* a *souked-ný* m. *pí-semných*: *An-na* a *souken-ný*.

Ostatními čtyřmi způsoby naopak zabavuje se i jazyk náš neoblíbených sobě skupenin, nejčastěji rozlišováním a vsouváním.

1) Rozlišování.

§. 56. Prvním způsobem rozlišujeme hlavně tyto skupeniny:

1) *dt* a *tt* v *st*, říkajíce na př. *slas-ť*, *vlas-ť*, *pětoun*, *més-ti* a t. d. m. *slad-ť*, *vlad-ť*, *pětoun* a *met-ti* od kořenů *slad*, *vlad*, *pit* a *met*, které slyšati ve: *slad-iti*, *slád-nouti*, *pit-omý* (*píce*), *met-u* a *j*;

2) *dl* a *cht* v *sl* a *st*, ačkoli řidčeji nežli dvě předešlé, na př. *hous-le* m. *houd-le* od kořene *hud*, slyšitelného v *hud-ba*; *prs-ť* m. *prch-ť* od *prch* ve *prch-nouti* a *j*.

§. 57. Druhým způsobem rozlišujeme čili v docela jiné souhlásky měníme nejvíce:

1) skupeniny *dj* a *tj*, činíce z nich *z* a *c*. Na př. *hráz-e* a *svíc-e*, staročesky bez přehlásky: *hráz-a*

a sviec-a, vznikla z někdejších: hrad-ja a sviet-ja, kde *ja* jest přípona, *hrad* a *sviet* jsou kmeny;

2) *kt* a *ht* v *c*, na př. slova: pec a moc, *pec-i* a *moc-i* (obecně čes. *píc-t* a *moc-t*) vznikla z někdejších: *pek-ť* a *moh-ť*, *pek-ti* a *moh-ti*, kde *pek* a *moh* jsou kořeny, *ť* a *ti* pak přípony.

§. 58. Týmž způsobem rozlišujeme i hrdelnice, kdekoli je v sykavky měníme, jako na př. když místo „raro-h je ptá-k“ říkáme: „raro-z-i jsou ptác-i“, anebo takto: „rarož-e je ptáč-e“.

Rozlišování to děje se tím, že *k* přechází v *c* a *č*, *h* v *z* a *ž*, *ch* v *š*, a sice vůbec tam, kde se hrdelnice s podnebnými hláskami *j*, *i*, *í*, *ě* a *e* druhdy stýkaly anebo posud stýkají.

Tak na př. slovo *pec-e*, které staročesky bez přehlásky znělo *pec-a* (starost), vzniklo z někdejšího *pek-ja*, kde se prvá hláska přípony čili *j* stýká s *k* čili s poslední hláskou kořene *pek*. Podnes pak se stýkají hrdelnice s podnebnými hláskami, kdekoli se rozlišování jich zanedbává, jako na př. když se obecně česky říká: velk-í páni se procházej-ou m. písemného: velc-í anebo velic-í páni se procházejí.

2. V s o u v á n í.

§. 59. Ze samohlásek nejčastěji vsouváme *e*, a to zvláště na konci slov, do takových skupenin souhlásek, jakých tu jazyk náš buď naskrze, buď jen poněkud nesnáší.

K neoblíbeným u nás skupeninám na konci slov patří všechny, vyjmouc asi následující:

1) *bl*, *br*, *dl*, *dr*, *tr* a podobné, čili takové, v nichž *l* a *r* co samohlásky přicházejí, jako na př. ve slovech: zá-bl, o-br, ví-tr, ve-dl, me-tl, my-sl, ro-stl, mi-str, kmo-tr a j.

2) *sk*, *sm*, *st*, *st'*, *št*, *št'*; *zh*, *zd*, *žd'*; *ct*, *čt*; *bd*, *pt*, *cht*, *nt*; *jd*, *nd*, *vd*; *dm*, *lm*, *rm*, *mp*, jako ve slovech: *lusk*, *desk*, *osm*, *most*, *cest*, *hrst'*, *pošt*, *plášť*; *roz-h*, *hvězd*

brazd, shromažd, poct, počt; chebd; lupt, jucht, flint; obejd, pravd; sedm, palm, parm, form, lamp a t. d.

Avšak ani tyto ani onyno skupeniny nejsou písemnému jazyku našemu tak milé, že by jich často anebo právě všude tam potřeboval, kde by dle slovozpytu měl. Tak nepíšeme: ste-bl a že-br, nébrž se vsuvným *e*: steb-e-l a žeb-e-r; podobně nepíšeme: se-str, než proti tomu s *e*: sest-e-r a t. d.

Vsuvné *e* je proti jiným samohláskám *pohyblivé*; přichází totižto jen tam, kde by se bez něho slova končila na neoblíbené skupeniny souhlásek, jako na př., kdyby se říkalo: bu-bn, o-hň, o-rl, smu-tk m. bu-ben, o-heň, o-rel, a smu-tek. Jinde se *e* vysouvá, zejména přede všemi těmi příponami, které buď jen v samohláskách samých záležejí, buď se jimi počínají, jako na př. když se říká: bubn-y, bubn-ovati, ohn-ě, ohn-isko, orl-ik, smutk-u a t. d.

Pohyblivé *e* přisouvá se též ku předložkám, kdyby setkáním se jich s ohebnými částkami řeči povstaly nepříjemné skupeniny:

odepsati, odervati, ode dvou, ode tří, ode čtyr, obejítí, obepnouti, rozebrati, rozestati, přese všecko, ke krokům, ke kravám, sesílití, sejdu, se sedla, se vší mocí, ve vodě, ve stříbře, vecpati, ze sna, zervati a t. d.

§. 60. Ze souhlásek nejčastěji vsouváme *t* a *n*, řidčeji *d*, *s*, *h* a jiné.

Vsuvným *t* liší se na př. slova: střebati, středa, střetnouti, stříbro od slovenských: srebať, sreda, sretnút, sriebro.

Vsuvné *n* slýchati je na př. ve s-nísti m. s-jísti, k-němu m. k-jemu, ne-ní, staročes. ne-nie m. ne-je; *d* v Jindřich m. něm Heinrich; *s* v zábsti m. zábti; *h* v rozhřešiti m. rozřešiti a t. d.

Díl druhý.

Nauka o slovech.

§. 61. Slova dle toho, jak se ve větách objevují, jsou dvojnásobná, totiž *měnitelná* a *neměnitelná*. Jedna z nich totižto berou ve větách rozličné změny, jako na př., když o jednom pánovi říkáme: „pán sluh-*ovi* rozkazuj-*e*“, a o více pánech totéž takto: „pán-*i* anebo pán-*ové* sluh-*ům* rozkazuj-*í*“.

Jiná slova zase se nikdy ve větách neměňívají, jako na př. *dnes* a *darma* ve dvou předešlých větách: „pán sluh-*ovi* dnes darma rozkazuj-*e*, pán-*i* (pán-*ové*) sluh-*ům* dnes darma rozkazuj-*í*“.

Měňiti slova co částky vět znamená *ohýbati* je (biegen, flectere). Slova tedy, která se co částky vět rozličně měňívají, jsou *ohebné* (biegsam, flexibilis) částky řeči; *neohebné* (unbiegsam, inflexibilis) částky řeči jsou naopak všecka ta slova, která se ve větách stále jednako objevují.

Všech částek řeči jest u nás devět (§. 13). Čtyry z nich: příslovky, předložky, spojky a citoslova jsou neohebné, ostatní pak: podstatná jména, zájmena, přídavná jména, číslovky a slovesa jsou ohebné částky řeči. V němčině k těmto patří též *člen*.

Ohýbání sloves nazýváme zvláště *časováním* (die Abwandlung, conjugatio), u podstatných pak a přídav-

ných jmen, potom u zájmen a číslovek *skloňováním* (die Abänderung, declinatio).

§. 62. Od ohýbaní slov liší se poněkud jich *odvozování* (die Ableitung, derivatio) nejvíce takto:

1) Ohýbáním rozumíme jen ty změny slov, které na nich co částkách vět pozorovati jest; odvozování naopak obsahuje v sobě všechny ostatní změny slov, zejména pak ty, kterými slova z kořenův anebo kmenů vůbec vznikají.

Tak na př. když místo „sluh-a poslouch-á pán-a“ řekneme „sluh-ové poslouch-ají pán-ův,“ ohýbáním rozumíme jen ty změny, kterými *sluh-a* přešlo v *sluh-ové*, *poslouch-á* v *poslouch-ají*, *pán-n* napřed v *pán-a* a potom v *pán-ův*. Odvozování naopak týká se všech ostatních změn, kterými slova těchto vět z kořenův a kmenův vznikla, na př. toho, že *slu-ha* vzniklo z kořene *slu* příponou *ha*, slovo *pán-n*, příponou *n* z kořene *pa*; slova *poslouch-á* a *poslouch-ají* z kmene *poslou-chá*, který zase pošel z kořene *slu* zdĺoužením jeho v *slou* a spojením tohoto s předložkou *po* a s příponou *cha*.

2) Ohýbání slov děje se jen příponami čili samými takovými přírážkami ku kořenům anebo kmenům, které nyní o sobě již nic neznamenají, jako na př. *ové* ve *sluh-ové*, *a* v *pán-a* a jiné jinde; odvozování naopak záleží často i ve *skládání* (die Zusammensetzung, compositio) nejméně dvou a to takových slov, z nichžto každé posud též o sobě něco znamená, jako na př. *vino-hrad*, *živo-bytí*, *po-slouchati* a j. Větším dílem však i odvozování děje se příponami. (§. 69.)

§. 63. Přípony jsou tedy též dvojnásobné: *ohýbací* a *odvozovací*. Prvními měníváme slova již hotová, potřebující jich ve větách; druhými pak vznikají slova

z kořenův anebo kmenův, prvé nežli jich ve větvích užíváme.

Protož přípony ohýbací přicházejí ve slovech vždy po příponách odvozovacích, jako na př. *a*, *u* a *em* v těchto: *vlk-a*, *vlk-u* a *vlk-em*, kde *k* je přípona odvozovací a *vl* kořen.

Ohebné částky řeči.

1) Podstatné jméno.

§. 64. Podstatné jméno je sklonitelná částka řeči, která znamená bytosti buď skutečně buď smyšleně samostatné.

Slovo *by-tost'* znamená to, co vůbec nějak *jest*. Pochází totiž od kořene *by*, slyšitelného na př. i v *by-t*, *bý-vati*, *by-dleti*, *o-by-dlí* a jinde. *Bý-vati* značí vlastně to, co tato dvě slova: často býti; anebo to, co *by-dleti*. *By-t* a *o-by-dl* pak znamenají te místo, kde kdo *bývá* čili *často jest*. Člověk dlouhého *živo-bytí* je ten, kdo dlouho *živ jest*, a t. d.

Skutečně samostatné bytosti jsou všechny ty osoby a věci, o kterých se buď smysly svými (zrakem, sluchem a t. d.), buď rozumem svým a zjevením Božím přesvědčiti můžeme, že každá z nich skutečně a zvláště čili o sobě *jest*, zejména tedy duchové, živočichové, rostliny a neživé věci.

Duchové, t. j. Pán Bůh, andělé, ďáblové a duše zemřelých lidí, jsou *osoby živé* a *nadsmyslné*. Osoby jsou proto, že mají rozum a svobodnou vůli; živé proto, že nikdy nepřestanou žíti; nadsmyslné proto, že, nemajíce těla, nedají se smysly, nýbrž jen rozumem a zjevením Božím pochopiti.

Slovo *živo-čích* znamená lidi a zvířata spolu co takové bytosti, které žijí a cítí.

Složeno je totižto ze dvou slov: ze živ-o a či-ch. Živ o pošlo příponou o z kořene živ, slyšitelného ve slovech živ-ý, živ-ot a j. Či-ch znělo druhdy bez přehlásky: ču-ch a pošlo příponou ch od kořene ču, který s příponou ti čili co sloveso ču-ti za starodávna totéž značil, co cít-iti vůbec. Nynější přehlasené či-ti naopak znamená jen voněti čili nosem cítiti. Prvotný význam kořene ču zachovali jsme tedy jen ve slově živo-čích.

Lidé a zvířata hýbají se samovolně (čili samy od sebe a jak se jim právě chce) z místa na místo, a tím se rozeznávají od rostlin. Lidé zase liší se od zvířat rozumem a svobodnou vůlí, ode duchů pak tělem. Proto jsou lidé *osoby smyslné*. Všecky ostatní smyslné bytosti jsou *věci*.

Kromě jmen nadsmyslných a smyslných bytostí všecka ostatní podstatná jména znamenají jen smyšleně samostatné bytosti čili takové, kterých nikde není o sobě a skutečně, než jen v mysli naší, jako: smích, hněv, hřích, radost, dobrota, běh, běhání, bití, krytí a j.

Smíchu na př. neslychati nikdy o sobě, než vlastně jen lidí, když se smějí. Ani hněvu, radosti a jiných podobných výjevů nevidati nikdy o sobě, než vlastně jen lidí anebo zvířata rozhněvané a rozveselené.

§. 65. Dle *významu* podstatná jména jsou: *srostitá* (konkret, z lat. concretus) a *odtažitá* (abstrakt, z lat. abstractus). Srostitá jsou všecka ta, která znamenají osoby a věci smyslné, čili lidi, zvířata, rostliny, nerosty a jiné neživé věci, jako: muž, žena; pes, pavouk, pstruh; len, konopě, buk; hlina, písek, péro, stůl, kniha a. j. Odtážitá jsou všecka ostatní podstatná jména, která nadsmyslné osoby jako: Bůh, anděl, čert, anebo smyšleně samostatné bytosti znamenají, jako: hněv, krok, pád, padání, soud, souzení, pozor, zlost, znak a j.

§. 66. Jak odtažitá tak i srostitá podstatná jména rozpadají se na *vlastní* a *obecná* (Eigennamen a Gemeinamen, nomen proprium a appellativum).

Vlastní jsou všechna ta, kterými jednotlivé osoby, národy, kraje, krajiny, místa, hory, řeky a t. d. znamenáme, zejména pak všechna ta, která velkými literami počátečnými stále vynikají, jako: Kristus Pán, Rafael, Jan, Václav, Belzebub, Jablonský, Radecký, Čech, Moravan, Slovák, Rakušan, Asia, Europa, Čechy, Uhry, Praha, Vídeň, Pešť, Krkonoše, Tatry, Dunaj, Váh, Vltava, Veles, Mořana, Vesna, Jupiter, Mars, Minerva a j.

Šest posledních znamená pohanské bohy a bohyně, kterým se předkové naši anebo Římané klaněli, nežli přijali víru křesťanskou.

Obecná podstatná jména naopak jsou ta, která každou osobu nebo věc téhož způsobu vůbec, a tudíž všechny takové osoby neb věci bez rozdílu znamenají, jako: člověk, zvíře, rostlina, strom, škola, kniha a j.

Jméno „člověk“ na př. znamená nejen určitou nějakou osobu lidskou, nýbrž každou takovou osobu vůbec. Slovem „člověk“ naznačují se všickni lidé bez rozdílu. „Kniha“ slove každá věc, která má do sebe ty vlastnosti, po kterých knihy poznáváme.

§. 67. Mezi obecnými jmény zvláště *hmotná* (Stoffnamen, nomen materiale) rozeznati třeba od *hromadných* (Sammelnamen, nomen collectivum). Hmotná jména znamenají takové věci, jichž i nejmenší částka tak se nazývá jako celek, na př.: voda, pivo, stříbro, zlato, plátno, sukno a j.

Každá totiž i sebe menší kapka vody též jen vodou se jmenuje. Podobně i sebe menší drobek železa nejináč se zove, než největší jeho kus.

Hromadná jména naopak znamenají takové celky anebo hromady osob i věcí, které se skládají z částek podstatou svou sice jednakých, ale jménem rozdílných, jako: kamení, listí, stromoví, kněžstvo, žáctvo, vojsko a j.

Kamení na př. značí hromadu samých kamenův, ale každý z nich může se jináče nazývati: jeden může slouiti *mramor*, jiný *pískovec*, třetí *opuka*, čtvrtý *žula* a t. d.

§. 68. Dle toho, jak podstatná jména vznikla, čili dle *původu* svého, dělí se: 1) na *původní* a *půjčená* (ursprünglich a entlehnt) čili domácí a cizí; 2) na *jedno-duchá* a *složená* (einfach a zusammengesetzt, simplex a compositum).

Půjčených jmen podstatných máme více, nežli kterýchkoli jiných částek řeči. Mnoho jich vešlo u nás z němčiny do zvyku, jako na př. barva-Farbe, holba-Halbe, hrabě Graf, krejcar Kreuzer od Kreuz. Kreuz pošlo z lat. crux, společně s naším kříž. Slova, jen od Čechů z latiny půjčená, jsou: kalamář (calamarium), inkoust (encaustum), škamno (scamnum), žák (diaconus) a t. d. S Němci máme společně: groš-Groschen, cent anebo centněř-Centner, libra a funt-Pfund, škola-Schule, křida-Kreide a m. j., vše z latiny, kdež takto znějí: grossus, centenarius, libra, pondus, scola, creta.

§. 69. Jednoduché je každé takové podstatné jméno, které záleží jen v kořenu nebo kmeňu a v příponách čili v přírážkách, o sobě nic nyn neznamenajících, jako na př. du-ch, slu-ch, mos-t, měs-to (§. 56. č. 1.), kon-ina, krav-ař.

Složená podstatná jména naopak záležejí z takových částek, z nichž každá i o sobě něco posud znamená, jako na př. kolo-děj, časo-pis, dobrodiní, cizozemec, sto-noha, do-statek, ne-do-statek, dů-věra (z do a víra), ne-dů-věra a j. (§. 62.)

§. 70. Podstatná jména co částky vět měníváme samotnými příponami trojnásobně, totiž: dle *rodu*, *čísla* a *pádu*.

Podstatná jména dle čísla a pádu měniti znamená *skloňovati* je (abändern, declinare). Proto jsou *sklonitelnou* (abänderlich, declinabilis) částkou řeči.

O rodě.

§. 71. Bytosti živé a smyslné, totiž lidé a zvířata, dělí se od přírody podle *pohlaví*.

Z lidí všechny osoby mužské jsou pohlaví mužského, jako: otec, syn, chlapec, sluha a j. Ženského pohlaví pak jsou všechny osoby ženské, jako: matka, dcera, děvče, služka a j.

Mužského pohlaví u zvířat jsou *samci*, ženského *samice*. Tak na př. houser, kozel, býk a jiní samci jsou mužského pohlaví; ženského zase: husa, koza, kráva a jiné samice.

§. 72. Když mluvíme, rozeznáváme též pohlaví, ač nevždy tak, jak bychom dle přírody měli.

Na př. o pánovi, který sluhovi rozkazoval, říkáme takto: pán sluh-*ovi* rozkazoval, o paní a služce totéž takto: pan-*í* služc-*e* rozkazoval-*a*; o více pánech a paních: pán-*í* sluh-*ům* rozkazoval-*i*, pan-*í* služk-*ám* rozkazoval-*y*.

Pohlaví, které sobě lidé v mluvě své ustanovili, nazývá se *mluvnickým* čili kratčeji *rodem*. Mluvnické pohlaví liší se od *přirozeného* hlavně takto:

1) Přirozené pohlaví jest jen dvoje, t. mužské a ženské, mluvnické naopak jest troje, čili rody jsou tři: *muzký*, *ženský* a *střední* (männliches, weibliches a sächliches Geschlecht, genus masculinum, femininum a neutrum), na př. podstatné jméno *otec* je mužského, *matka* ženského a *dítě* středního rodu.

2) Přirozeným pohlavím vynikají živočichové toliko, rodem pak opatřena jsou jména všech a

jakýchkoli bytostí; to jest: každé podstatné jméno je některého ze tří rodů, na př. jméno *uhel* je muzkého, *knih*a ženského a *péro* středního rodu.

§. 73. Samotnými příponami měníme podstatná jména dle všech tří rodu, jako na př. pán, paní, paně (půněte, paňátko); lev, lvice, lvíče; hřebec, hřebice, hříbě; kozel, koza, kůzle; kocour, kočka, kůtě; orel, orlice, orle; holub, holubice, holoubě; had, hadice, hádě a t. d.

Při některých je přeměna jen dle dvou rodů možná, jako na př. souseď, souseďka; vdovec, vdova; učitel, učitelkyně; pták, ptáče; zezulka, zezulče; kuna, kuně a t. d.

Při jiných je proměna taková docela nemožná; místo ní se o jednotlivých rodech užívá zvláštních slov, k. p. jelen, laň, kolouch; kohout, slepice, kuře; beran, ovce, jehně a t. d., anebo se příkládají slova: samec a samice, k. p. vlašťovka, hrdlička sameček a samička a t. d.

O čísle.

§. 74. Podstatná jména měníme, zadruhé, též samotnými příponami, dle *čísla* (die Zahl, numerus), nyní nejvíce jen dle *jednotného* a *množného* (die Einzahl a die Mehrzahl, numerus singularis a pluralis), jako na př. když říkáme: „pán-*i* anebo pán-*ové* rozkazuj-*í*“ a „pán rozkazuj-*e*.“

Předkové naši mluvívati i *dvojným* číslem (die Zweizahl, numerus dualis), a skloňovali dle toho všecka podstatná jména.

Tak na př. o dvou hadech, že lezou, říkávali takto: had-*y* anebo had-*a* lezeta. Místo toho my nyní s číslovkou *dva* takto říkati musíme: *dva* had-*i* anebo had-*ové* lezou.

Číslovkami počet toho, o čem mluvíme, *zevrubně a určitě* čili tak dokonale oznamujeme, že se nás po něm posluchač nepotřebuje ptáti; skloňováním slov dle čísla naopak označujeme počet jen *vůbec a neurčitě*.

§. 75. Dle dvojného čísla skloňujeme posud jen několik podstatných jmen, jako: rodič, ruka, noha, oko, ucho. Rodič na př. zní dvojně: rodič-*e*, množně: rodič-*i* anebo rodič-*ové*; ruk-*a* dvojně: ruk-*e*, množně: ruk-*y*; ok-*o*, uch-*o* dvojně: oč-*i*, uš-*i*, množně: ok-*a*, uch-*a* a t. d. (§. 113).

Ani dle obou ostatních čísel neskloňujeme všech, než jen většinu podstatných jmen. Některá z nich totiž nemají množného, jiná zase nemají jednotného čísla. Tak na př. kamen-*í* a jiná hromadná nevyskytají se v množném čísle, a sice proto, že již v jednotném více osob nebo věcí znamenají. Úst-*a*, rt-*y*, klešt-*ě*, már-*y*, vrat-*a* a j. jsou naopak jen co množná v užívání.

O pádě.

§. 76. Podstatných jmen užíváme nejen co podmětů vět, nébrž i v jiných rozličných případech tou měrou, že většinu jich dle obou čísel, jednotně i množně, též jen samotnými příponami měníme. Všechných těch případů čili *pádů* (der Fall, casus) je v mluvě naší sedmero a jmenují se po latinsky takto: *nominativ, vokativ, akkusativ, genitiv, dativ, lokál a instrumentál*.

Česky by se první z-nich zváti mohl *pád jmenovatelný*, druhý *volatelný*, třetí *vinitelný*, čtvrtý *roditelný*, pátý *davatelný*, šestý *místný* a sedmý *nástrojný*.

V němčině dvou posledních pádů není, vokativ pak je v ní vždy roven nominativu. Proto němčina vlastně jen čtyry pády má, tedy o tři méně nežli čeština.

§. 77. Nominativ a vokativ jsou pády *přímé* (recht, rectus). Rozeznávají se od ostatních pěti *ne-přímých* čili *kosých* (schief, obliquus) zvláště tím, že jich vždy o sobě čili bez předložek užíváme. Kosé pády naopak kladou se i bez předložek i s předložkami.

O skloňování.

§. 78. Všecka podstatná jména skloňujeme dle čísla a pádu rozdílným způsobem podle toho, jakého je které z nich *rodu, zakončení a významu*.

Dle rodu rozeznáváme troji skloňování podstatných jmen, totiž: *muzké, ženské a střední*.

a) Skloňování muzké.

§. 79. Ve skloňování podstatných jmen muzkých kromě *zakončení* i na *význam* jejich dbáme. Jména *mluvnický životných* bytostí totiž jinaké skloňujeme v některých pádech, nežli jména, která znamenají bytosti *neživotné*.

Mluvnický živé čili životné bytosti jsou jen duchové, lidé a zvířata.

Tak na př. o *buku*, o *klobouku*, o *meči* říkáme množně takto: *buk-y* jsou potřebn-é, *klobouk-y* jsou čern-é, *meče* jsou ostr-é. O *vojáku* naopak pravíme takto: *vojác-i* jsou potřebn-í, a sice proto, že podstatné jméno *voják* znamená životnou bytost.

Skloňování podstatných jmen muzkých řídí se následujícími čtyřmi vzory: *had, sud, muž* a *meč*. Dle prvního a třetího vzoru skloňujeme podstatná jména životných bytostí *tvrdě* a *měkce* zakončená, dle druhého a čtvrtého jména neživotných bytostí *tvrdě* a *měkce* zakončená.

§. 80. Vzory tvrdé: *had* a *sud*.

Jednotné číslo.

I.	II.
N. had	sud
V. had- <i>e</i>	sud- <i>e</i>
A. had- <i>a</i>	sud
G. had- <i>a</i>	sud- <i>u</i>
D. had- <i>u</i> , - <i>ovi</i>	sud- <i>u</i>
L. had- <i>u</i> , - <i>ovi</i>	sud- <i>ě</i>
I. had- <i>em</i>	sud- <i>em</i> .

Množné číslo.

N. a V. had- <i>i</i> , - <i>ové</i>	sud- <i>y</i> , - <i>ové</i>
A. had- <i>y</i>	sud- <i>y</i>
G. had- <i>ů</i> , - <i>ův</i>	sud- <i>ů</i> , - <i>ův</i>
D. had- <i>ům</i>	sud- <i>ům</i>
L. had- <i>ech</i>	sud- <i>ech</i>
I. had- <i>y</i>	sud- <i>y</i> (- <i>ami</i>).

§. 81. Dle těchto vzorů skloňujeme:

1) Všecka jména muzká tvrdými souhláskami zavřená, většinu obojetnými zakončených, pak některá jen v množném čísle běžná na *y* jako: čár-*y*, drobk-*y*, hod-*y*, odpustk-*y*, pačes-*y*, rt-*y*, vous-*y* a podobná. Jmenovitě sem patří: anděl, manžel, koukol, motýl, úl, hýl, mol, topol, úhel (Winkel), pak jména vlastní Israel, Joel a pod.

2) Jména na *a* s předcházející tvrdou anebo obojetnou souhláskou, jako: dareb-*a*, ničem-*a*, pastuch-*a*, sluh-*a*, Jiskr-*a*, Žižk-*a* a jiná, v některých pádech řídí se jen dle *ryba*, v jiných jen dle *had*, v jiných konečně podle obou vzorů (§. 91 č. 3). Na *ta* zakončená v N. mn. mají *té* i *tí*: basis-*té*, basis-*tí*, Moabi-*té*, Moabi-*tí*, a v mn. č. řídí se zcela dle *had*.

§. 82. Poznámky o pádech jednotných :

1) Ve vokativě jen *Bůh* a *člověk* stále přijímají *e*, rozlišující *h* a *k* před ním v *ž* a *č*: Bož-e, člověč-e. Ostatní hrdelnicemi zakončená jména raději v tom pádě mají *u* než *e*: pták-u, věk-u, duch-u, strach-u a t. d. *Syn* má vždy jen *syn-u*, *Jan* má *Jene* (§. 42). U jmen neživotných a u cizích se *r* nemění v *ř* před *e*: dar-e, doktor-e; u životných domácích naopak stále se mění: bratrě-e, kmotrě-e a t. d.

2) Přípona *a* byla v genitivě za starodávna i neživotným vlastní a zachovala se posud u mnohých z nich, jmenovitě u těch, kterých velmi často potřebujeme, zvláště po předložkách, potom u jmen místních, na př. chleb-a, kostel-a, kotl-a, oběd-a, potok-a, do dvor-a, do rok-a, z úmysl-a; Budín-a, Lvov-a, Sobor-a a t. d.

3) Jména svatých mají v lokále s neživotnými *e* aneb *ě*, když jimi svátky znamenáme, říkájící na př.: O sv. Petř-e a Pavl-e bývá u nás tepleji než o sv. Ján-ě. Mluvíme-li však o svatých co osobách, neodchylují se jména jejich ode vzoru; tak na př. říkáme: Kněz kázal o sv. Petr-u a Pavl-u anebo o sv. Petr-ovi a Pavl-ovi. Z neživotných mají *u* zvláště hrdelnicemi zakončená: na počátk-u, v kožich-u, po břeh-u; zřídka *e*: v roc-e, v kožiš-e a t. d.

§. 83. Poznámky o pádech množných :

1) V nominativě kromě *i*, *ové* a *y* máme ještě dvě přípony: *é* a *í*. Před *i* a málo nyní užívaným *í* hrdelnice rozlišujeme v *c*, *z* a *š* (§. 58), *d*, *t*, *n* a *r* pak obměňujeme, na př. vle-i, pstruz-i, Češ-i a mniš-i anebo Češ-í a mniš-í, soused-i, kat-i, pán-i, kmotr-i a t. d.

Přípona *é* sluší zvláště jmenům na *an* a několika obecným, která též na *an* aneb *i* na *d* a *l* vycházejí:

Slovan-é, křesťan-é, měšťan-é, soused-é, žid-é, anděl-é. *Manžel-é* znamená muže i ženu, kteří v manželství spolu žijí, *manžel-ové* naopak více mužů ženatých. *Syn* zní vždy jen *syn-ové*. Příponu *ové* přijímají ve spisovné mluvě i jména neživotných bytostí, ať tvrdě nebo měkce zakončená, jako: div-ové, ohň-ové, mečové a. j. Ostatně přichází *ové* nejčastěji u jednoslabičných jmen: duch-ové, slon-ové, Čech-ové a t. d.

2) Osadní jména množného čísla na *any* prvotně zněla též na *ané*. Místo nynějšího: Dolany, Říčany, říkali předkové naši: Dolané, Říčané. Jména tato mají genitiv bez *ů* (*ův*): do Říčán, z Dolan; ostatní pády jsou u nich pravidelné: A. Dolany, D. Dolanům, L. Dolanech, I. Dolany. Sem patří i jiná množná osadní jména na *y*: Tunochody, Voděrady, Polerady, Soběsuky, Holohlavy, Hrdlořezy, Dehtary, Poděbrady, Velvary a t. d.

3) Příponu *ech* v lokálu stále přijímají jen jména na *d*, *t* a *n* vycházející: žid-ech, kat-ech, pán-ech. Hrdelníci zavřená naopak mívají vždy *ích* místo *ech*: ptác-ích, pstruz-ích, mniš-ích. Kdeby však rozlišením takým neoblíbené skupeniny souhlásek vznikly, dovoleno jest *ách* m. *ích* psáti, na př. ptáček-ách m. ptáče-ích, a t. d. Před *ech* zůstává *r* bez obměkčení, před *ích* naopak měkne: dar-ech, dvor-ech, Uhř-ích (když řeč o lidu, a ne o zemi), a t. d.

4) Instrumentálu na *ami* (m. *y*) jedině tam potřebovati lze, kde by ho jinaké od jiných pádů na *y* nebylo snadno rozeznati, jako na př. kdy bychom řekli: mlátil snop-y cep-y m. mlátil snop-y cep-ami.

§. 84. *Bratr* a *človek* odchylojí se poněkud od vzoru *had* ve množném čísle.

Bratr totiž skloňujeme množně i také dle *znamení* takto: N. V. A. a G. bratř-*í*, D. bratř-*ím*, L. bratř-*ích*, I. bratř-*ími*.

Člověk zase zní množně dle kmene *lid* takto: N. a V. lid-*é* A. lid-*i*, G. lid-*í*, D. lid-*em*, L. lidech, I. lid-*mi*.

Vzory měkké: *muž a meč*.

§. 85. Skloňování vzorů těch liší se od předešlých tvrdých předně přehlasováním *a* v *e* aneb *ě* a *u* v *i*; na př. genit. a dat. jednotné: muž-*e*, kon-*ě*, meč-*e* a muž-*i*, kon-*i*, meč-*i* stojí místo staročeských nepřehlasených: muž-*a*, koň-*a*, meč-*a*, a muž-*u*, koň-*u*, meč-*u*. Za druhé v. akk. množném přehlasujeme *y* v *e* aneb *ě*, říkajíce na př. meč-*e* a ohn-*ě* místo *y*, běžného po tvrdých souhláskách, jako: sud-*y*, rok-*y* a t. d. V lokále jednotném konečně místo *ě* anebo *e*, běžných po tvrdých souhláskách, přichází po měkkých stále *i*, jako na př. ohn-*i* a plášt-*i* proti zvon-*ě* a most-*ě*. Ostatní méně důležité rozdíly skloňování tohoto od předešlého objevují se ve vokativě jednotném a v instrumentále množném.

Jednotné číslo.

III.

N. muž
V. muž-*i*
A. muž-*e*
G. muž-*e*
D. muž-*i*, -*ovi*
L. muž-*i*, -*ovi*
I. muž-*em*

IV.

meč
meč-*i*
meč
meč-*e*
meč-*i*
meč-*i*
meč-*em*

Množné číslo.

N. a V. muž- <i>i</i> , - <i>ové</i>	meč- <i>e</i> , - <i>ové</i>
A. muž- <i>e</i>	meč- <i>e</i>
G. muž- <i>ů</i> , - <i>ův</i>	meč- <i>ů</i> , - <i>ův</i>
D. muž- <i>ům</i>	meč- <i>ům</i>
L. muž- <i>ích</i>	meč- <i>ích</i>
I. muž- <i>i</i> (- <i>emi</i>)	meč- <i>i</i> (- <i>emi</i>).

§. 86. Tak skloňujeme :

1) všecka jména měkkými souhláskami zakončená (§. 32), jako: chlapec, čepec, bič, hlemýžď, nápoj, olej, mřeň, oheň, puchýř, hrnčíř, host, zeť, děšť, nůž a j.;

2) ze zakončených obojetnými souhláskami asi následující: kněz, peníz, robotěz (robotník), vítěz, zimostráz, Francouz; s *l* předně všecka na *tel*, jako: honitel, spasitel, vykupitel a jiná, potom: běl, cíl, čmel, datel, jetel, chmel, přítel, korbel, král, mandel, ocel, ortel, pytel, sopel, svízel (psota), šindel, uhel (zbytek zhořelých věcí, něm. Kohle), zřetel a několik jiných, řidčeji potřebovaných;

3) všecka na *ce*, podobná významem těm, která příponou *tel* od sloves pocházejí, jako: dárece — dařitel, škůdce — škoditel, svůdce — svoditel a jiná, potom: rukojmě.

§. 87. Poznámky o pádech jednotných :

1) Jména na *ec* a několik jiných na *c* mají ve vokativě *e* m. *i*, a *č* m. *c* před *e*: chlapč-*e*, otč-*e*, ujč-*e*, strýč-*e*, panič-*e*, dědič-*e* a j. K něm patří i kněz, znějíc v pádě tom: kněž-*e*. U všech na *ce* je týž pád roven nominativu: dárece, škůdce a t. d.

2) Starodávny, nominativu rovný akkusativ u životných slýchati bývá posud ve rčeniích: sednouti na *kůň*, jíti za *muž*.

§. 88. Poznámky o pádech množných:

1) V nominativu příponu *é* vedle *ové* mívají stále jen slovesná na *tel*: kazatel-*é*, -*ové*; učitel-*é*, -*ové* a t. d. Jednoslabičná a všecka na *ce* nejčastěji se vyskytají s *ové*: host-*ové*, zeť-*ové*, soude-*ové* a t. j. Neživotným vlastní *e* anebo *é* objevuje se u *král* a *kůň*: král-*e* (v kartách), tři krále (svátek), kon-*ě*.

2) Jména: *kořen*, *loket*, *střevíc* (míra) a *tisíc* znějí posud často bez *ů* anebo *ův* v genitivě množném, na pr. otevřítí dvěře do kořen (kořan), pět loket, devět střevíc, dvacet tisíc a t. d.

3) Osadní jména množného čísla na *ice* prvotně zněla na *ici*, i jsou tudíž mužského rodu. Jako totiž podnes říkáme *sládkovic* m. sládkův syn, tak jmenovali předkové naši syna Jaromírova *Jaroměřicem*, osadu pak, v níž potomci Jaromírovi prvotně byli osedli, nazývali: *Jaroměřici*, kdežto my říkáme: *Jaroměřice*. Jména tato v genitivu též jsou bez přípony *ů* (*ův*): do Jaroměřic, z Domažlic, Budějovic. Instrumentál mají obyčejně na *emi*: Jaroměřicemi, řídčeji na *i*: s Jaroměřici. Ostatní pády jsou pravidelné: A. Jaroměřice, D. Jaroměřicům, L. v Jaroměřicích. Tak se skloňují: Zdice, Malešice Zdiměřice, Nezámyslce a t. d. (§. 83 č. 2).

4) Jména vytknutá v §. 86 pod č. 3. vycházejí v instrumentále vůbec na *emi*: soude-*emi*, zrádcemi, rukojm-*ěmi*, řídčeji na *i*: soudci, zrádci.

§. 89. Nepravidelně se skloňují ze jmen k těmto vzorům patřících:

1) vesměs všecka ta, ve kterých *ň* a *t* stvrdlo, jako: kámen, ječmen, plamen, řemen a podobná, potom: krapet, loket. Tato a několik jiných skloňují se nyní větším dílem dle *had* a *sud*: kamen-a, kamen-u a t. d., řídčeji dle *muž* a *meč*: kamen-e, krap-t-e, lokt-e a t. d.

K nim patří zejména i *den* a složené *tý-den*. *Den* skloňujeme jednotně takto: N. a A. den, V. dn-i, G. dn-e, D. dn-i, u; L. dn-i, -u, -e, I. dn-em; množně: N. a V. dn-i, -ové; A. dn-e, -y; G. dn-í, -ů, -ův; D. dn-ům, L. dn-ech, I. dn-i, -y. Lokál: dn-e přichází jen s předložkou *ve* co příslovka: ve dne.

V *tý-den* staří skloňovali obě částky: *tý* jako *dobrý* a *den* jako mimo složení, na př. tého-dn-e, tému-dn-i a t. d. Nyní *tý* zůstává obyčejně neskloňené: tý-dn-e, tý-dn-i a t. d.

2) *kněz* má v množ. čísle: kněž-í, -ím, -ích, -ími.

3) *Kůň* skloňujeme množně rozličnými příponami, zejména takto: N. a V. kon-i, -ě, koň-ové; A. kon-ě. G. kon-í, -ů, -ův; D. koň-ům, kon-ím; L. kon-ích; I. kon-í, koň-mi.

Peníz, když jednotlivé kusy peněz znamená, skloňuje se pravidelně dle *meč*. Značí-li však peníze vůbec čili něm. Geld, jest jen v množném čísle obyčejno, a sice s *ě* m. *í* ve všech kosých pádech, výjmcou akkusativ, čili takto: N. A. a V. peníz-e, G. peněz, D. peněz-ům, L. peněz-ích, I. peněz-i, -mi.

5) *Přítel* a složené *ne-přítel* mají v množném čísle *á*. Kromě toho zachoval se u obou ještě i genitiv bez *ů* aneb *ův*, jako u jmen spomenutých v §. 88 pod č. 2. a 3. Zní totiž první z nich množně takto: N. a V. přátel-é; A. přátel-é, -y; G. přátel; D. přátel-ům; L. přátel-ích; I. přátel-y.

b) Skloňování ženské.

§. 90. Ani v ženském ani ve středním skloňování nedbáme na rozdíl mezi životnými a neživotnými bytostmi (§. 79), nébrž jen na zakončení. Dle toho řídí se skloňování jmen ženských následujícími čtyřmi vzory: *ryba, duše, kost a církev*.

Z nich jen první tvrdého jest zakončení, tři ostatní naopak jsou měkké.

Ve skloňování tom množný N. A. a V. vždy roven jest jednotnému genitivu.

Vzor I: *ryba*.

§. 91. Tento vzor skloňujeme takto:

Jednotné číslo.

Množné číslo:

N. ryb-*a*

ryb-*y*

V. ryb-*o*

ryb-*y*

A. ryb-*u*

ryb-*y*

G. ryb-*y*

ryb

D. ryb-*ě*

ryb-*ám*

L. ryb-*ě*

ryb-*ách*

I. ryb-*ou*

ryb-*ami*.

§. 92. Dle toho vzoru skloňujeme:

1) všecka jména na *a* s předcházející tvrdou nebo obojetnou souhláskou, jako: brada, noha, ruka, střecha, sekera, vrána, žena, sobota, sova, huba, stopa, hlava, sláma, kosa, koza, stodola, smůla a podobná;

2) jen množně obvyklá na *y* s předcházející tvrdou aneb obojetnou souhláskou, jako: dudy, křtiny, máry, vážky, Čechy, Uhry, Vlachy (Italie) jakožto názvy zemí, Benátky, a jiná;

3) mužská na *a*, vytčena v §. 81. č. 2., s uchytkami, tuto ležatým písmem naznačenými:

N. vévod-a	vévod-ové
V. vévod-o	vévod-ové
A. vévod-u	vévod-y
G. vévod-y	vévod, -ův
D. vévod-ě, -ovi	vévod-ám, -ům
L. vévod-ě, -ovi	vévod-ách, -ech
I. vévod-ou	vévod-ami, -y.

§. 93. Poznámky o pádech :

1) Vokativ jedn. u jmen vlastních vyskytá se v obecném hovoru roven nominativu, na př. pane Strak-a m. Strak-o ; taktéž někdy i u obecných, jako: holk-a, kmotr-a a jiných, čehož však řeč písemná nedopouští.

2) Několik podstatných jmen obecných, ženských i mužských, má dvojí N. V. a A. množný na *y* a na *a* dle *dělo*, na př. hon-y, hon-a; hran-y, hran-a; louk-y, luk-a; muk-y, muk-a; oblak-y, oblak-a, j. od hon, hrana, louka, muka a oblak.

Vzor II. *duše*.

§. 94. Skloňování toto liší se od předešlého co do podstaty tak, jako *muž* a *meč* od *had* a *sud*, čili přehlasováním.

Jednotné číslo.

N. duš-e

V. duš-e

A. duš-i

G. duš-e

D. duš-i

L. duš-i

I. duš-í

Množné číslo.

duš-e

duš-e

duš-e

duš-í

duš-ím

duš-ích

duš-emi.

§. 95. Takto se skloňují:

1) Všecka na *ce, če, še, že, je, ře* a *ně* m. (staročes. *ca, ča* a t. d.) vycházející, jako: péče, kaše, kůže, naděje, šíje, bouře, večere, píce, vůně, přítelkyně a j.

2) z těch, která mají obojetné souhlásky před přehláskou *e* aneb *ě*, asi následující, a sice s *l*: homole, chvíle, košile, neděle, píle, role, vůle, a několik cizích, jako: boule, koule, míle, žemle (z něm. Beule, Kugel, Meile, Semmel); se *z*; pošlým z někdejšího *dj* (§. 57): hráze, meze, nouze, saze a j. s *m* a *p* jen: krmě, země, koupě a krůpě;

3) jen v množném čísle běžná na *e* aneb *ě*, jako: dvěře, jesle, housle, hrábě, chřípě, kleště, konopě, pomyje, Letnice, Hromnice a j.

§. 96. Poznámky o pádech.

1) V genitivě množném mnoho jmen, zvláště pak vycházející na *ice* a *yně*, odmítají *í*: lavic, slepic, Letnic, ulic, bohyň, jeskyň, kuchyň a t. d.

2) V dat. a lok. množném v obyčeji jest i *em* a *ech*, zvláště po sykavkách a po *l*: nožnic-em, -ech; nohavic-em, -ech; chvíl-em, -ech, a t. d.

§. 97. *Pan-í* řídí se i v jednotném i ve množném čísle dle vzoru *znamení*.

Totéž platí o půjčených na *í* m. lat. *ia* a *io*, jako: addic-í, divis-í, kvitanc-í a j. Druhotvary jejich na *e* naopak drží se vzoru *duše*: addic-e, addic-í, addic-í, addic-ím, addic-emi, addic-ích.

Vzor III. *k o s t.*

§. 98. Skloňování vzoru toho na mnoze s následujícím v §. 101 vzorem se srovnává, znějí takto :

Jednotné číslo.	Množné číslo.
N. a A. kost	kost- <i>i</i>
V. kost- <i>i</i>	kost- <i>i</i>
G. kost- <i>i</i>	kost- <i>í</i>
D. kost- <i>i</i>	kost- <i>em</i>
L. kost- <i>i</i>	kost- <i>ech</i>
I. kost- <i>í</i>	kost- <i>mi</i> .

§. 99. K tomu vzoru náležejí :

1) všecka, ježto zakončena jsou na *b*, *p* a *s*, jako : hloub, otep, hus, os, ves a j.

2) kromě *klec* a *obec* všecka na *c* a většina těch, která se končí na *ď*, *ť* a *m*, jako : moc, noc, čeled, zeď, káď, chuť, hrst, bolest, ozim, Kouřim, Příbram a t. d.

3) z vycházejících na *č*, *š*, *ž*, *z*, *l*, *ř*, *ň* a *v* as tato : léč (osidlo), řeč, seč, tluč, žluč ; myš, veš ; lež, rež ; haluz, kolomaz, mosaz, rez ; pláň (planý strom), plaň (rovina), zeleň ; hůl, mysl, sůl ; jař, sběř, tvář, zvěř ; obuv, ohlav, Boleslav, Čáslav a j. podobná jména osad.

4) Jen v množném čísle běžné *smeti* a *děti*. Toto jednotně zní *dítě* a sklání se dle *kuře*.

§. 100. Poznámky o pádech :

1) V titulaturách jest vok. jednotný obyčejně roven nominativu : „Vaše Milestí!“ Přistoupí-li však přídavné, klade se *milosti* : „Vaše Biskupská Milosti!“

2) V množném inst. třeba *emi* aneb *ěmi* m. -*mi* tam užívati, kde by skupeniny souhlásek, s *mi* vznikající, těžko bylo vysloviti, jako na př. kdyby se psalo : lž-mi, lst-mi, pláň-mi a t. d.

místo: lž-emi, lst-ěmi (lestmi) a plán-ěmi od-lež, lešť a pláň. Zeď má: zdem, zdech, zdmi.

Vzor IV. *církev*.

§. 101. Skloňování vzoru toho vypadá následovně:

Jednotné číslo.	Množné číslo.
N. a A. <i>církev</i>	<i>církv-e</i>
V. <i>církv-i</i>	<i>církv-e</i>
G. <i>církv-e</i>	<i>církv-í</i>
D. <i>církv-i</i>	<i>církv-ím</i>
L. <i>církv-i</i>	<i>církv-ích</i>
I. <i>církv-í</i>	<i>církv-emi</i> .

§. 102. Tak skloňujeme všechna podstatná jména, ježto souhláskami zakončena jsou, nenáležejí pod vzor *kost*. Po *d*, *t* a *n* však místo *e* v N. A. a I., pak *m*. *i* v D. a L. množném přichází obyčejně *ě*: *dan-ě*, *-ěm*, *-ěch*, *-ěmi*; *labut-ě*, *-ěch*, *-ěm*, *-ěmi* a t. d.

Máti co nom. a vok. jednotný stojí místo někdejšího *ma-ter*, v němž *ter* je přípona a *ma* kořen. Ve všech ostatních pádech objevuje se přípona ona takto: A. *máteř*, G. *mateř-e*, D. a L. *mateř-i*, I. *mateř-í*; možně: N. V. a A. *mateř-e*, G. *mateř-í* (*mater*), D. *mateř-ím*, L. *mateř-ích*, I. *mateř-mi*.

c) *Skloňování střední*.

§. 103. U středních jmen, majíce je skloňovati, nedbáme též na význam jejich, nébrž jen na *zakončení*. Dle toho řídí se skloňování všech následujícími pěti vzory: *dělo*, *pole*, *znamení*, *símě* a *kuře*.

Ve skloňování tom vycházejí tři pády vždy jednako, totiž N. V. a A.

Vzor I. *dělo*.

§. 104. Vzor ten se sklání takto :

Jednotné číslo.	Množné číslo.
N. V. A. děl- <i>o</i>	děl- <i>a</i>
G. děl- <i>a</i>	děl
D. děl- <i>u</i>	děl- <i>ům</i>
L. děl- <i>e</i>	děl- <i>ech</i>
I. děl- <i>em</i>	děl- <i>y (-ami)</i> .

§. 105. Tak skloňujeme :

1) všecka podstatná jména, ježto mají tvrdé aneb obojetné souhlásky před *o*.

2) všecka jen v množném čísle užíváná na *a*, ježto opatřena jsou před *a* též tvrdými aneb obojetnými souhláskami, jako : játra, kamna, nádra, prsa, ústa, vrata a j. (§. 93, č. 2.)

§. 106. Poznámky o pádech :

1) Jména s hrdelnicemi před *o* mají v lokále jednotném místo *ě* raději *u*, na př. ve jh-*u*, ve vojsk-*u* a t. d. U jiných přichází *u* m. *ě* jen výnimkou : ve jmén-*u*, po jednom st-*u* a t. d.

2) V dat. a lok. množném zvláště po hrdelnicích objevují se často i ženské přípony *ám* a *ách* : městečk-*ám*, *-ách*; ok-*ám*, *-ách* a t. d.

3) O množném instr. platí to, co v §. 83 pod č. 4. o muzkém řečeno.

Vzor II. *pole*.

§. 107. Skloňování vzoru toho a náležitých k němu jmen liší se od předešlého tak, jako *duše* od *ryba*. Vládne jím totiž také přehlasování a zaměňování přípony *ě* aneb *e* hláskou *i*.

Jednotné číslo.

Množné číslo.

N. V. a A. pol- <i>e</i>	pol- <i>e</i>
G. pol- <i>e</i>	pol- <i>í</i>
D. pol- <i>i</i>	pol- <i>ím</i>
L. pol- <i>i</i>	pol- <i>ích</i>
I. pol- <i>em</i>	pol- <i>í (-emi)</i> .

§. 108. Pod vzor ten nespadá mnoho slov; jsouť jen asi tato: bérce (část nohy), hoře (žalost), Labe, líce, lože, moře, plece, poledne, slunce, srdce, vejce a všeka na *ce* a *stě*, ježto běžná jsou vedle tvrdých na *ko* a *sko*, jako: pérce — pérko, okénce — okénko, ohniště — ohnisko, smetiště — smetisko a j., pak: plíce. Mnohá v gen. mn. odmítají *í*: vaječ, okenec, plíc, ohnišť.

Nebe jen jednotně drží se tohoto vzoru; množně naopak zní od kmene *nebes* dle *dělo* takto: N. V. a A. *nebes-a*, G. *nebes*, D. *nebes-ům*, L. *nebes-ích*, I. *nebes-y*.

Vzor III. *znamení*.

§. 109. O někdejší rozmanitost přípon přišla tu čeština přehlasením *ia* v *ie* a *iu* v *ii*, pak stažením jak *ii* tak i každého *ie* v *í* (§. 49). Pročež vzor ten skoro samé *í* má v příponách, zněje takto:

Jednotné číslo.

Množné číslo.

N. V. a A. znamen- <i>í</i> , stč. - <i>ie</i>	znamen- <i>í</i> , stč. - <i>ia</i>
G. znamen- <i>í</i> „ - <i>ia</i>	znamen- <i>í</i> „ - <i>í</i>
D. znamen- <i>í</i> „ - <i>iu</i>	znamen- <i>ím</i> „ - <i>iam (iem)</i>
L. znamen- <i>í</i> „ - <i>í(iu)</i>	znamen- <i>ích</i> „ - <i>iach(iech)</i>
I. znamen- <i>ím</i> „ - <i>iem</i>	znamen- <i>ími</i> „ - <i>iami(iemi)</i>

§. 110. Tak skloňujeme předně všeka jména hromadná a odtažitá (§. 65 a 67) na *í*, jako: kamení,

listí, dříví, stromoví; bití, pití, kázání, volání, veselí, zdraví a. j. Hromadná jména, vyslovující již jednotným číslem množnost, nemají čísla množného. Odtažitá jen tehda dopouštějí i množného čísla, když jich srostitě potřebujeme. To pak se vždy tam děje, kde jmény odtažitými znamenáme osoby anebo věci smyslné, jako na př. když slova *psaní* potřebujeme m. *list*, *ležení* m. *tábor*, *veselí* m. *svatba* a t. d.

2) Muzkých sem náležitých jest velmi málo. Nejobyčejnější z nich jsou: sudí, září, pondělí (pondělek), Jiří (Georgius), Brykeí (Fabricius), Jiljí (Aegydius), lankrab-í a pod. Nicméně lankrab-ě, jakož i markrab-ě a purkrab-ě, patří ke *kuře*; sudí, lankrabí, Brykc-í, Jilj-í a Jiř-í v jistých případech řídí se vzorem *dnešní* (§. 143).

Bratr a *kněz* konečně jen množným číslem též sem přináležejí (§. 84 a §. 89, č. 2), *paní* obojím (§. 97).

Vzor IV. *s í m é.*

§. 111. Vzor ten a náležitá k němu jména na *mě* přišli v N. V. a A. jednotném o kmenovou hlásku *n*, která však před příponami těchto a ostatních pádů v obou číslech oživuje právě tak, jako *r* u *máti* (§. 102), *s* u *nebe* (§. 108) a *t* u *kuře*.

Jednotné číslo.	Množné číslo.
N. V. A. sím-ě	semen-a
G. semen-e	semen
D. semen-i	semen-ům
L. semen-i	semen-ech
I. semen-em	semen-y.

§. 112. Jednotnými příponami rovná se vzor ten měkkému *pole*, množnými pak tvrdému *dělo*.

Skloňujeme však slova k němu náležitá i jednotně dle *dělo*: semen-a, semen-u, -ě, a to vždy, kdykoli v jednotném N. V. a A. říkáme *semen-o* m. sím-ě. Totéž platí o všech k němu náležitých jmenech, jako: břímě — břemeno, plémě — plemeno, témě — temeno, rámě — rameno a j.

Vzor V. *kuře*.

§. 113. Tento vzor má kmen na *t* zakončený, kteroužto však souhlásku v N. V. a A. jednotného čísla odmítá. Před *t* v ostatních pádech jednotných vyskytá se *e* (*ě*), ve všech pak pádech množného čísla *a* (§. 42).

Jednotné číslo.	Množné číslo.
N. V. A. kuř- <i>e</i>	kuřat- <i>a</i>
G. kuřet- <i>e</i>	kuřat
D. kuřet- <i>i</i>	kuřat- <i>ům</i>
L. kuřet- <i>i</i>	kuřat- <i>ech</i>
J. kuřet- <i>em</i>	kuřat- <i>y</i> .

§. 114. Poznámky :

1) *Dítě* jen jednotně patří sem; místo množného *dětata* říkáme: děti anebo dítky, skloňující ono dle *kost*, toto dle *ryba*: G. dět-*í*, dítek; D. dět-*em*, dítkám a t. d.

2) Jména *kníže*, *hrabě*, *lankrabě*, *markrabě* a *purkrabě* mají, zároveň s jinými životnými, v jednotném čísle akk. rovný genitivu: knížet-*e*, hrabět-*e*, lankrabět-*e* a t. d.

Zbytky dvojného čísla.

§. 115. Dvojné číslo mělo vlastně jen tři přípony: jednu pro nominativ, vokativ a akkusativ, druhou pro genitiv a lokál, třetí pro dativ a instrumentál.

Nejobyčejnější zbytky jeho jsou :

- 1) *rodíč-e* v nominativu a vokativu;
- 2) *půl-e* na *pol-ou*, do *pol-ou*, od *půla* (polovice);

3) *ruk-a* vyniká posud celým dvojným číslem, *noh-a* naopak jen dvěma jeho pády následovně:

N. V. A. *ruc-e*, (*noh-y*)

G. L. *ruk-ou*, *noh-ou*

D. (*ruk-oum*, *noh-oum* *)

I. *ruk-ama*, *noh-ama*.

Dvojných tvarů čtyř posledních slov užíváme i tam, kde by vlastně množné číslo státi mělo, na př. lidé spínali *ruce* a obraceli *oči* své k nebi.

Příčina tohoto způsobu mluvení vězí nejspíše v té okolnosti, že slovy *ruka*, *noha*, *oko* a *ucho* nevlastně velmi často označujeme věci, ježto podobné jsou *ruce*, *noze*, *oku* a *uchu*, na př. *ruky* na hodinách (rafiky); *nohy* u stola; slov. *morská oka*, jezera v Tatrách; *oka* na síti, na punčoše; *ucha* u jehel, na hrncích a t. d.

4) *plec-í*, *-ema*; *líc-í*, *-ema*; *paž-í* (*paždí*), *-í*, *-ema*; *kolen-ou*, *ramen-ou*, *úst-ou*, *prs-ou*, *rt-ou*, *-oma*.

Přeměny samohlásek při skloňování:

a) *Vsouvání*.

§. 116. Vsouvání objevuje se v genitivě množném jmen ženských a středních, ježto náležejí pod vzory *ryba* a *dělo*.

Kdekoli by se genitiv ten končiti měl na skupeniny souhlásek, ježto na konci slov u nás buď naprosto, buď aspoň poněkud jsou neoblíbeny (§. 59), vsouváme do něho *e*, na př. *pan-e-n* a *suk-e-n* m. *pann* a *sukn* od *pann-a* a *sukn-o*. Taktéž *stebel*,

*) Tak se říká obecně; vlastně zní dativ jako instrumentál.

žeber, metel, videl, vojen, vesel, perel a t. d. od stébl-o, žebr-o, metl-a, vidl-e, vojn-a, vesl-o, perl-a.

Vejce má v mn. genitivě *vaj-e-c* (§. 42), *ovce* má *ov-ec*.

b) Vysouvání.

§. 117. Vysouvání se týká *pohyblivé* samohlásky *e* u jmen muzkých a ženských, zejména pak u těch, která v nominativě jen proto mají vsuté *e*, aby se odvarovala neoblíbená některá skupenina (§. 59), na př. ptáček, pátek, otec, kázeň, mrkev.

Jména taková vysouvají *e* ve všech těch pádech, kde přípony buď záležejí jen v samohláskách samotných, buď aspoň samohláskami se počínají, jako na př. ptáčk-a, ptáčk-u, -em; kázn-ě, -i, -ích a t. d.

c) Krácení samohlásek.

§. 118. Kmenové samohlásky někdy bývají jen v nominativě jednotném dlouhými, kdežto ve všech ostatních pádech se zkracují.

Tak na př. mnoho podstatných jmen muzkých i ženských proto má v pádě tom dlouhé *o* čili *ů*, že jsou v něm jednoslabičná, jako: Bůh, dvůr, kůň, nůž, hůl, sůl a jiná. Jak náhle slovům takovým skloňováním aneb odvozováním přibude jedna neb několik slabik, vrací se v nich prvotná krátká samohláska, na př. Boh-a, Boh-u, -em; Bož-i, Bož-ena; kon-ě, -í, -ích; kon-ík, -iček, -ina a t. d.

Jako *ů*, tak i některé jiné samohlásky krátíme (§. 26) v celém skloňování jmen jednoslabičných a dvojslabičných; zejména pak:

1) u středních, ježto patří ke vzorům *símě* a *kuře*, jako: rámě — ramene, plémě — plemene,

ptače — ptačete, kůtě — kotěte a j. Jen stažením vzniklé *i* se nekrátí: zvíře (zvíře) — zvířete,

2) asi u následujících muzkých: hrách, mráz, pás, práh, dešť, chléb, sníh a vítr, — hrach-u, dešť-ě, sněh-u, větr-u a t. d.

Slovo *pán* (s dlouhým *á*) znamená vládce čili správce něčeho, n. př. jaký pán, taková čeládka, pán svého jmění, pán země; za starodávna slul u nás každý šlechtic vyššího řádu *pán*: pán z Valdeka, český pán. Mimo to se říká: Pán Bůh, Pán Kristus, Pán Ježíš, pán a spasitel; taktěž: císař pán, kníže pán. V případech těchto zůstává dlouhé *a* i v ostatních pádech krom vokativu, kdež zní krátce: Pane Bože, pane můj. Kromě toho však je *pan*, příkládá-li se co titul, v jedn. čísle vždy krátce: pan Boreš, panu kmetrovi, pane bratře. V množném čísle má slovo to vesměs dlouhé *á*: páni bratři, pánové.

§. 119. U některých jmen krátíme samohlásky jen v několika pádech, totiž:

1) v instr. jednotném i množném, potom v genitivě, dativě a lokále množném jmen ženských, kdež dlouhá samohláska jen *jednou* souhláskou oddělena jest od samohlásky příponové, jakož jsou: brána, díra, lípa, míra, víra, síla, žíla, práce, směla, sůva a j; na př. bran-ou, bran-ami, bran, bran-ám a bran-ách, děr-ou, děr-ami, děr, děrám a děrách; smolou, sovou, sov, sovami (§. 26). Ze jmen, tolíko v čísle množném užívaných, krátíme *á* jen u *sáně*, *ě* u *dvěře*: dveří, dveřím, dveřích, dveřmi, saní, saním a t. d. Ze středních jen *léto* a *jméno* mají: let, letům, letech; jmen, jmenům, jmenech.

2) V genitivě množném krátíme kmenové samohlásky u jmen ženských a středních, ježto v nominativě jednotném jsou dvouslabičná, jako: chvíle — chvíl, lžíce, — lžic, míle — míl, svíce — svéc,

brázda — brazd, jádro — jader, játra — jater,
pouto — put, roucho — ruch a j.

2) Zájmeno.

§. 120. Druhá sklonitelná částka řeči jes zájmeno, kteréhož užíváme místo podstatných jmen.

Název *zájmeno* složen je z dvou slov: z předložky *za* a z podstatného jména *jméno*. Totéž platí i o lat. *pro-nomen* a něm. *Für-wort*. Vznikly totižto též složením předložky *pro* a *für*, rovné významem našemu *za*, s podstatnými jmény: *nomen* (jméno) a *Wort* (slovo).

Zájmena pak proto tak jmenujeme, že jich za podstatná jména potřebujeme. Na př. když o chlapeci nějakém, kterého Václavem zvou, řekneme, že píše, takto: *ty* píšeš. Ve větě té stojí totiž slovo *ty* co podmět za podstatné jméno Václav, proto že vlastně o tomto říkáme, že píše.

Zájmena dle toho, za jaká podstatná jména a kterak jich místo nich potřebujeme, jsou rozličná, a sice:

1) *osobná* (persönlich, lat. personale), počtem čtyry: *já, ty, on* a *se*;

2) *přisvojovací* (zueignend, possessivum): *můj, tvůj, svůj, náš, váš* a *její*;

3) *ukazovací* (hinweisend, demonstrativum): *ten, onen* a *týž*;

4) *tázací* (fragend, interrogativum): *kdo, co, či, kým, který, jaký*;

5) *vztažné* (beziehend, relativum): *jenž*;

6) *obecná* (unbestimmt, indeterminativum): *někdo, něco, kdokoli, cokoli, nějaký, některý* a pod.

O zájmenech osobných.

§. 121. Slova *já* a *ty* jsou zájmena vlastně osobná, proto že je stále klademe místo jmen osob, a sice: *já* místo svého vlastního jména a *ty* místo jména té osoby, s kterou mluvíme, jako na př. *já* stojím, *ty* sedíš.

Že ve větách „já stojím“ a „ty sedíš“ slova *já* a *ty* co podměty skutečně zaujímají místo jmen osobných, vysvitá nejpatrněji ze způsobu, kterým děti do jistého věku téže myšlenky vyslovují. Chce-li totiž chlapec, kterého na př. Matějem zovou, jinému chlapci, jménem Ondřeji, o sobě samém pověditi, že stojí, neřekne mu: *já* stojím, nébrž dí mu: *Matěj* stojí. Podobně, má-li o chlapci Ondřeji a sice jemu samému říci, že sedí, neřekne mu: *ty* sedíš, nébrž i místo *ty* potřebuje křestného jména jeho: *Ondřej* sedí.

Zájmeno *já* znamená tedy první čili tu osobu, která mluví; *ty* druhou čili tu osobu, s kterou osoba první mluví. Slovo *já* je zájmeno první, a *ty* je zájmeno druhé z těch osob, které spolu mluví.

Dvě osoby mluvívají však vespolek ne vždy jen o sobě samých, ale bývá mezi nima řeč i o jiných osobách a věcech. V případech takových místo jmen osob nebo věcí těch užívají v delším hovoru též zvláštního slova, totiž *on*.

Tak na př. když otec s matkou o synovi svém, jménem Jindřichovi, rozprávějí, nejmenují ho pořád Jindřichem, nýbrž mluví asi takto: „Jindřich je dobrý, *on* rád pracuje, *on* se chrání zlých tovaryšův“ a t. d. Podobně užíváme slova *on*, když na př. někomu povídáme o psu: „*Pes* jest užitečné zvíře; *on* střeže dům, *on* pomáhá člověku všelijak.“

Slovo *on* stojí tu místo podstatných jmen *Martin* a *pes*.

Slovo *on* též je zájmenem. Ačkoli ho i místo jmen věcí, jako *pes* a jiných, potřebujeme, nazývá se přece též osobným čili zájmenem třetí osoby.

Jako podstatná jména, tak i zájmena osobná *já*, *ty* a *on* bývají podmětem vět, na př. *já* čtu, *ty* píšeš, *on* ryje.

Čtvrté zájmeno osobné čili *se* nikdy nebývá podmětem vět, a proto nemá ani nominativu, kte-

rýžto pravidelně jest pádem podmětu. Nejčastěji přichází co akkusativ jednotný čili co *se*, a sice nejen o třetí osobě, nébrž i o první a druhé, jako na př. ve větách: „já *se* (místo: *mne*) umývám, ty *se* (místo: *tebe*) umýváš, on *se* umývá.“

‡ Zájmeno *se* a pošlé od něho přisvojovací *svůj* nazýváme zvláště *zvratnými* (reflexivum).

§. 122. Zájmen *já*, *ty*, a *se* užíváme o všechněch třech rodech bez rozdílu.

Zájmeno *on* naproti tomu mění se též dle rodu.

Tak na př. o vlastovici, jejíž jméno je ženského rodu, říkáme takto: „*Vlastovička* jest užitečná; *on-a* sbírá škodlivý hmyz.“ O ptačeti jakémkoli naopak znj totěž takto: „*Ptáč-e* anebo *ptačátko* jakékoli jest užitečné; *on-o* sbírá škodlivý hmyz“, a sice proto, že slova *ptáč-e* a *ptačátk-o* jsou jména středního rodu.

§. 123. Všecka zájmena osobná skloňujeme dle pádův, ale žádné z nich dle všech a nekaždé dle obou čísel. Vokativ roven jest nominativu; pročž ve všech následujících vzorech skloňovacích vokativu vynecháváme. Zvratné *se* pak kromě toho ani nominativu nemá, a jen jednotně se skloňuje.

N. já	ty	—
A. G. <i>mne</i> , mě	tebe, tě	sebe, se
D. <i>mně</i> , mi	tobě, ti	sobě, si
L. <i>mně</i>	tobě	sobě
I. <i>mnou</i>	tebou	sebou.

V množném čísle u *se* užíváme jednotných pádův. Množné pády zájmen *já* a *ty* jsou tyto :

N. <i>my</i>	<i>vy</i>
A. G. L. <i>nás</i>	<i>vás</i>
D. <i>nám</i>	<i>vám</i>
I. <i>námi</i>	<i>vámi</i>

§. 124. Zájmeno třetí osoby *on* tvoří všechny své kosé pády od jiného, nyní již zastaralého a neužívaného kmene, totiž od *i*, *ja*, *je*.

Jednotné číslo.

Muzky.	Středně.	Žensky.
N. <i>on</i>	<i>on-o</i>	<i>on-a</i>
A. <i>je-ho</i> , <i>ho</i> , <i>jej</i>	<i>je</i>	<i>ji</i>
G. <i>je-ho</i> a <i>ho</i>		<i>jí</i>
D. <i>je-mu</i> a <i>mu</i>		<i>jí</i>
L. <i>ně-m</i> (<i>je-m</i>)		<i>ní</i> (<i>jí</i>)
I. <i>jí-m</i>		<i>jí</i>

Množné číslo.

Živ. Neživ.

N. *on-i*, *on-y* *on-a* *on-y*

A. *je*, G. L. *ji-čh*, D. *ji-m*, I. *ji-mi* ve všech třech rodech.

§. 125. Všecky kosé pády zájmena *on* po předložkách mají *ň*, kteréž vždy vsuto mezi ně a předložky.

Na př. do *n-ěho* m. do *j-eho*, k *n-ěmu* m. k. *j-emu*, v *n-ěm* m. v *j-em*, s *n-ím* m. s *j-ím*, u *n-ich* m. u *j-ich*, na *n-ě* m. na *je* a t. d.

Starobylý akkusativ mž. *i* vyskytá se jen ve spojení s předložkami, na př. *na-ň*, *o-ň*, *po-ň*, *pro-ň*, *za-ň*, *nade-ň*, *předě-ň*, *ve-ň* a t. d. místo: *na-i*, *po-i* a t. d. Zde *i* všude přešlo v *ň*.

V obecné mluvě instrumentál obou čísel i bez předložek s *n* přichází, na př. otec koupil chleba, aby *ním* (m. *jím*) syna svého nakrmil; matka vody donesla, aby *ní* děti napojila. Čehož v písmě užívati nesluší. Čistého lokálu *jem*, *jí* nikdy se neužívá; vždy se pád tento vyskytá jen s předložkami: v *něm*, v *ní*.

Akk. *jej* klade se o věcech i osobách muž. rodu, *ho* č. *jeho* říká a píše se jedině o osobách: na př. viděl jsem *jej* (syna, vůz), spatřil jsem *ho*, *jeho* (Václava).

Nominativ množný *oni* klademe místo jmen životných bytostí a *ony* místo neživotných. Na př. *Žáci* byli dnes ve škole; *oni* tam četli a psali. *Buky* jsou stromy; *ony* nesou ovoce, kterým bukvice říkáme.

O zájmenech přisvojovacích.

§. 126. *Můj*, *tvůj* a *svůj* skloňujeme posud dvojím způsobem.

Jednotné číslo.

	Muz.	Stř.	Žen.
N.	mů-j	m-é mo-je	m-á mo-je
A.	m-ého, můj (mo-jeho)	m-é mo-je	m-ou mo-jí
G.	m-ého (mo-jeho)		m-é, mo-jí
D.	m-ému (mo-jemu)		m-é, mo-jí
L.	m-ém (mo-jem)		m-é, mo-jí
I.	m-ým (mo-jím)		m-ou, mo-jí.

Množné číslo.

N.	m-í, m-é mo-jí, mo-je	m-á, mo-je	m-é mo-je
A.	m-é, mo-je	m-á, mo-je	m-é, mo-je
G. L.	m-ých, mo-jich, D. m-ým, mo-jím,		
I.	m-ými, mo-jími ve všech třech rodech.		

První a kratší způsob skloňování rovná se vzoru *dobrý*. Vzniknul z druhého stažením *oje* v *é*, *aja* v *á*, *oji* v *í* aneb *ý* a t. d., ra př. m-é z mo-je, m-á z moj-a, m-ého z moj-eho a t. d. (§. 48).

Z nestažených pádů se užívá jen těch, které tuto v závorkách zavřeny nejsou.

Jednotné číslo.

	Muz.	Str.	Žen.
N.	naš	naš- <i>e</i>	naš- <i>e</i>
A.	našeho, náš	naš- <i>e</i>	naš- <i>í</i>
G.	naš- <i>eho</i>		naš- <i>í</i>
D.	naš- <i>emu</i>		naš- <i>í</i>
L.	naš- <i>em</i>		naš- <i>í</i>
I.	naš- <i>ím</i>		naš- <i>í</i>

Množné číslo.

N.	naš- <i>i</i> , - <i>e</i>	naš- <i>e</i>	naš- <i>e</i>
A.	naš- <i>e</i> ,	G. naš- <i>ích</i> ,	D. naš- <i>ím</i> .
I.	naš- <i>imi</i> pro všechny tři rody.		

§. 127. Šesté zájmeno přisvojovací *jej-í* skloňuje se zcela dle vzoru *dnešní*: *jej-ího*, *jej-ímu*, *jej-ím*, *jej-ích* a t. d.

O zájmenech ukazovacích.

§. 128. Slova *ten*, složeně *ten-to*, a *onen* jsou ukazovací zájmena. Slovou tak proto, že, když se jich místo podstatných jmen neb jináč ústně užívá, obyčejně jimi ukazujeme na to, o čem řeč jest.

Tak na př. na otázku učitelovu; „Kdo šepce?“ může se dvojako odpověditi: Může totiž odpovídač buď jmenovati toho kdo šepce, na pr. „*Jan* šepce“, anebo může na Jana ukázati prstem a přitom říci: „*Ten* anebo *tento* šepce“. Měl-li by pak totéž ještě i o Jakubovi, který od něho dále sedí, učiteli oznámiti, může též odpověditi zájmenem: „*Onen* šepce“ m. „*Jakub* šepce“.

Zájmeno *tento*, řidčeji prostě *ten*, stává též písemně na místě podstatných jmen aneb i celých vět k němu bližších, *onen* naopak na místo těch,

které jsou vzdálenější. Stojí-li místo podstatných jmen, srovnávají se s nimi v rodě a čísle; na př. Jan a Martin jsou žáci: *tento* (to jest, *Martin*) se rád učí, *onen* (t. j., *Jan*) rád lenoší. Anna a Maria jsou žáčky: *ona* (totiž *Anna*) ráda lenoší, *ta-to* (t. *Maria*) ráda se učí.

Užíváme-li jich místo celých vět, znějí vždy středně a jednotně: *to* anebo *to-to* a *ono*. Na př. Jan se rád učí, Jozef rád lenoší. *Toto* (t. lenošení Jozefovo) je nechvalné, *ono* (čili to, že se Jan rád učí) je chvalitebné.

§. 129. Zájmeno *ten* skloňujeme jednotně takto:

	Muz.	Stř.	Žen.
N.	ten	t-o	t-a
A.	to- <i>ho</i> , ten	t-o	t-u
G.	to- <i>ho</i>		t-é
D.	to- <i>mu</i>		t-é
L.	to- <i>m</i>		t-é
I.	tí- <i>m</i>		t-ou.

Množné číslo.

N. t-*i*, t-*y* t-*a* t-*y*

A. t-*y* t-*a* t-*y*

G. L. tě-*ch*, D. tě-*m*, I. tě-*mi*.

Zcela tak skloňujeme i *on-en*, žen. *on-a*, stř. *on-o*: *ono-ho*, *ono-mu*, *ono-m* a t. d. U *ten-to* zůstává *to* vždy beze změny: *to-to*, *to-to*; *toho-to*, *tomu-to*, *té-to* a t. d.

§. 130. Zájmeno *tý-ž*, jináče *ten-ž* anebo *tý-že* a *ten-že* též složeno jest, a znamená tolik, co: *právě ten*, anebo co: *ten jistý* a *ten samý*. Klademe je pak vůbec tam, kde bychom jináče opakovali měli buď podstatná jména buď celé věty.

Druhá část jeho, čili *že* neb *ž*, zůstává beze změny, kdežto se první skloňuje :

ten zcela jako mimo složení: *ta-ž*, *to-ž* neb *ta-že*, *to-že*; gen. *toho-ž*, dat. *tomu-ž* a t. d.;

tý naopak rovná se příponami svými zcela vzoru *dobrý*, znějíc na př. žensky *tá-ž*, stř. *té-ž*, muzky v gen. *tého-ž*, v dat. *tému-ž* a t. d.

O zájmenech tázacích.

§. 131. Slova *kdo* a *co* jsou zájmena tázací, proto že první z nich klademe místo jmen osob a druhé m. jmen věcí, když se po nich tážeme.

Tak na př. když se učitel zeptá: „*Kdo* šepce?“ a některý žák jemu odpoví: „*Jan* šepce“, stojí slovo *kdo* v otázce učitelově na místě jména *Jan* v odpovědi žakově. Právě tak se má *co* v otázce: „*Co* praští?“ ke slovu *stůl* v odpovědi: „*Stůl* praští“.

Zájmena ta skloňují se jen jednotně, a sice: *kdo* podle *ten* a *co* dle středního rodu zájmena *on* (§. 124) takto.

N. k-do	co
A. ko-ho	co
G. ko-ho	če-ho
D. ko-mu	če-mu
L. ko-m	če-m
I. ký-m	čí-m.

Tak skloňujeme i záporné *ni-kdo* a *ni-c*: *ni-koho*, *ni-čeho*; *ni-komu*, *ni-čemu* a t. d.

§. 132. Z ostatních tázacích zájmen skloňujeme *čí* dle *dnešní*: *č-ího*, *č-ímu*, *č-ím* a t. d.; *ký*, *který* a *jaký* dle *dobrý*. *Ký* zřídka kdy, a to nejvíce jen v muzkém rodě užíváme, vykřikující na př. „*ký* kozel, *ká* střela; *ký-ho* ďasa, *ký-mu* ďasu“ a podobně.

Toto řídké užívání právě příčinou jest, že se do skloňování zájmena *ký* obecně *y* vloudilo m, *é*: *ký*-ho m, *ké*-ho, *ký*-mu m. *ké*-mu a t. d.

O zájmenech vztažných.

§. 133. Vztažné zájmeno máme vlastně jen jedno, a to zní v nom. jedn. mužky *jen-ž*, žen. *je-ž* (m. *jaž*) a stř. *je-ž*.

Muz.	Stř.	Žen.
N. <i>jen-ž</i>	<i>je-ž</i>	<i>je-ž</i>
A. <i>jeho-ž, jej-ž</i>	<i>je-ž</i>	<i>ji-ž</i>
G. <i>jeho-ž</i>		<i>jí-ž</i>
D. <i>jemu-ž</i>		<i>jí-ž</i>
L. <i>něm-ž (jem-ž)</i>		<i>ní-ž (jí-ž)</i>
I. <i>jím-ž</i>		<i>jí-ž.</i>

Množné číslo.

N. <i>ji-ž</i>	<i>je-ž</i>	<i>je-ž</i>
A. <i>je-ž, G. L. jichž, D. jim-ž, I. jimi-ž.</i>		

§. 134. Místo *jenž* užíváme i tázacího *který* anebo s přírážkou *ž*: *který-ž*. Často se ke přírážce *ž* v *který-ž* a *jen-ž* přilepuje ještě *to*: *jenž-to, kterýž-to*. Tak na př. ve průpovědi: „žák, *jenž* se pilně učí, je chvály hoden“, m. *jenž* může státi i *jenžto*, anebo m. *který* i *kterýž*, také *kterýžto*.

Od dávných již časů užívá se v jednotném i ve množném čísle všech rodů též nominativu *jenž*.

Kosé pády zájmena *jenž* anebo *jenžto* mívají po předložkách též vsuvné *n*: do *n-ěhož*, k *n-ěmuž* a t. d. (§. 60). Lokál bez *n* nikdy se nevyskytá.

O zájmenech obecných.

§. 135. Obecná zájmena větším dílem jsou složená, jako: *ně-kdo, ně-co, kdo-koli* a *co-koli* neb *kdo-kolivěk* a *co-kolivěk, leda-kdo, leda-co*. U těch a

podobných neskloňujeme nic jiného než jen *kdo* a *co*: *ně-koho*, *ně-čeho* a t. d. U *ně-který*, *ně-jaký*, *který-koli*, *jaký-koli* a j. skloňuje se též jen *který* a *jaký* (dle *dobry*); u *ně-čí*, *čí-koli*, *leda-čí* jen *čí* (dle *dnešní*).

Každý a opak jeho *žadný* patří zcela pode vzor *dobry*: *každ-ého*, *žadn-ého*; *každ-ému*, *žadn-ému* a t. d.

Totéž platí o *samý*, když se jím znamená *čirý* anebo *pouhý*, jako na př. když říkáme: *samý* chléb jsme jedli a *samou* vodu pili. *Sám* naopak skloňuje se v nom. a akk. dle *ten* anebo dle *synův*, znějíc žensky: *sam-a*, stř. *sam-o*; v akk. muz. *sám* u neživotných, u životných *sam-a* nebo *sam-ého*, žen. *sam-u*, stř. *sam-o*; v mn. nom. *sam-i*, *-y*, *-a*; v akk. *sam-y*, *-y*, *-a*. V ostatních pádech náleží zcela pode vzor *dobry*: *sam-ého*, *-é*; *sam-ému*, *-é* a t. d.

3) *Přídavné jméno.*

§. 136. Třetí sklonitelná částka řeči jest přídavné jméno, kteréž znamená, buď *jaké* co jest, buď *čí* co jest.

Přídavná jména dle toho jsou dvojí: *jakostná* a *přisvojovací*. Jakostnými oznamujeme rozličné vlastnosti osob a věcí, čili to, *jaké* jsou osoby neb věci dle podoby, barvy, povahy a t. d., na př. *hranatý*, *bílý*, *červený*, *dobry*, *zlý*, *sladký* a j. Přisvojovacími jmény přídavnými naopak označujeme, komu co náleží, od koho anebo z čeho co pochází, k čemu se co vztahuje, jako: *synův*, *sestřin*, *Boží*, *lidský*, *jarní*, *letní*, *dnešní* a t. d.

Obojí nazýváme jmény přídavnými proto, že ich nejen co *přisudků*, nébrž i co *přídavků* ku podstatným jmenům potřebujeme všelijak, jako na př.

když o vrabci říkáme: vrabec je *malý*, vrabec je *malý* pták, *malý* vrabec letí a t. d.

Slovo *malý* jen ve první z těchto vět je přísudkem, ve druhé naopak je jím vlastně podst. jméno *pták*, ku kterému *malý* proto je přidáno, aby se vědělo, jakým je vrabec proti jiným ptákům.

Podobně ve třetí větě je vlastně podstatné jméno *vrabec* podmětem a přídavné *malý* přídavkem. Tímto se oznamuje posluchači anebo čitateli, že letí takový vrabec, který proti jiným vrabcům je malý.

Podobně se věc má s příd. jménem *bratrův* v těchto větách: klobouk je *bratrův*, to je klobouk *bratrův*, klobouk *bratrův* shořel.

§. 137. Přídavná jména jsou i dle svého zakončení dvojnásobná, totiž *neurčitá* a *určitá*, pak *tvrdá* anebo *měkká*.

1) Neurčitá končí se tak, jako většina podstatných jmen: v mužském rodě na souhlásky, v ženském na *a*, ve středním na *o*, na př. *bratr-ův*, *-ova*, *-ovo*; *sestř-in*, *sestř-ina*, *-ino*; *hod-en*, *-na*, *-no* a j. Nejvíce neurčitých pochází od podst. jmen, ježto osoby znamenají, a sice: příponou *ův* od mužských a příponou *in* od ženských. Před *ův* vypadává pohyblivé *e* (§. 59); *chlapc-ův* od *chlapec*, *otec-ův* od *otec* a j. Před *in* hrdelnice rozlišujeme v sykavky *č*, *š*, *ž*, tvrdé pak *d*, *t*, *n*, *r* obměkčujeme, na př. *matč-in* od *matk-a*, *maceš-in* od *macech-a*, *dceř-in* od *dcer-a*, a t. d.

2) Určitá přídavná po tvrdých souhláskách končí se v rodě mužském na *ý*, v ženském na *á*, ve středním na *-é*: *dobr-ý*, *-á*, *-é*. Po měkkých pak ve všech třech rodech vycházejí na *í*: *vlč-í* (staročes. žen. na *ia*: *vlč-ia*, stř. na *ie*: *vlč-ie*). Jako *vlčí* od *vlk*, tak i většina měkce zakončených přídavných pochází od podstatných jmen příponou *í*, před níž

kmenové hrdelnice v *č, š, ž*, zubnice *d a t v z a c* se rozlišují, aneb aspoň *d, t, n, c a r* se obměkčují v *d', t', ň, c' a ř'*, na př. rarož-*í*, strač-*í*, kuliš-*í*, hověz-*í*, telec-*í* had-*í* a t. d. od raro*h*, strak-*a*, vrabec, ho*vad-o*, tele, (dle §. 113 m. telet), had.

§. 138. Neurčitá přídavná za starodávna zcela tak byla skloňována jako podstatná jména přiměřeného jim rodu a zakončení, to jest: *čist* jako *had*, *čist-a* jako *ryba*, *čist-o* jako *dělo*; na př. G. *čist-a* dle *had-a*, D. *čist-u* dle *had-u* a t. d. Nejvíce pádů, těmto vzorům přiměřených, zachovalo se posud u přisvojovacích na *ův* a *in*. Pročež i skloňovacím vzorem všech budiž jedno z těchto, a sice: *synův*.

Jednotné číslo.

Muz.	Stř.	Žen.
N. <i>synův</i>	<i>synov-o</i>	<i>synov-a</i>
A. <u><i>synov-a, synův</i></u>	<u><i>synov-o</i></u>	<i>synov-u</i>
G.	<i>synov-a</i>	<i>synov-y</i>
D.	<i>synov-u</i>	<i>synov-ě</i>
L.	<i>synov-ě</i>	<i>synov-ě</i>
I.	<i>synov-ým</i>	<i>synov-ou</i>

Množné číslo.

N. <i>synov-i, y</i>	<i>synov-a</i>	<i>synov-y</i>
A. <i>synov-y</i>	<i>synov-a</i>	<i>synov-y</i>
G. L. <i>synov-ých</i> , D. <i>synov-ým</i> , I. <i>synov-ými</i> ve všech třech rodech.		

§. 139. Pády na *ým, ých* a *ými* vznikly dle vzoru, přídavným určitým vlastního, čili dle *dobrýj*.

U jiných nepřisvojovacích přídavných zachovaly se jen některé pády, vzoru předešlému přiměřené; nejčastěji nominativ, a sice v přísudku, jako na př. když říkáme: pilný žák je pochvaly *hoden*, pilná žačka

je pochvaly *hodna*, já jsem *vesel, zdrav* a t. d. Akkusativ přichází téměř jen s *učiniti* a jinými podobného významu slovesy: učiniti někoho šťastn-*a*, spasen-*a* a t. d. Místo toho užívá se jich však i s instrumentálem určitým: učiniti někoho šťastn-*ým* a t. d. Totéž platí o dativu ve větách: žáku sluší býti piln-*u* (piln-*ým*).

S předložkami nejčastěji užíváme neurčitých genitivů středního rodu co příslovek jako: bez mál-*a*, do jist-*a*, do nah-*a*, do cel-*a*, z blízk-*a*, z čist-*a* jasn-*a*, za živ-*a*, ode dávn-*a*, za starodávn-*a*. Po such-*u*, po česk-*u* jsou dativy středního rodu; lokály téhož rodu jsou: na krátc-*e*, po hotov-*ě*, na mál-*e* a j.; akkusativy: na dobr-*o*, na tvrdo. Čisté pak nominativy a lokály stř. r. jsou příslovky: hodno, slušno; hodně, dobře.

§. 140. Určitá přídavná řídí se ve skloňování svém dvěma vzory, totiž: tvrdým *dobr-ý* a měkkým *dnešn-í*.

Vzor I. *dobr-ý*.

Vzor ten se sklání jednotným číslem:

	Muz.	Stř.	Žen.
N.	<i>dobr-ý</i>	<i>dobr-é</i>	<i>dobr-á</i>
A.	<i>dobr-ého, -ý</i>	<i>dobr-é</i>	<i>dobr-ou</i>
G.	<i>dobr-ého</i>		<i>dobr-é</i>
D.	<i>dobr-ému</i>		<i>dobr-é</i>
L.	<i>dobr-ém</i>		<i>dobr-é</i>
I.	<i>dobr-ým</i>		<i>dobr-ou</i>

Množné číslo.

N.	<i>dobř-í, -é</i>	<i>dobr-á</i>	<i>dobr-é</i>
A.	<i>dobr-é</i>	<i>dobr-á</i>	<i>dobr-é</i>
G. L.	<i>dobr-ých, D. dobr-ým, I. dobr-ým</i>		ve všech třech rodech.

Před *i* v nom. množném rozlišují se hrdelnice v *c, š, z*; *ck* a *sk* v *čť* a *šť*; *d, n, t* a *r* měknou; velic-*í*, naz-*í*, tiš-*í*, němečt-*í*, slovenšt-*í*, chud-*í*, piln-*í*, tlust-*í*, stař-*í* a t. d.

§. 141. Kromě přídavných na *ý, á, é* skloňujeme dle vzoru toho mnoho podstatných jmen jim podobných, jako jména vlastní osob a míst: Jablonsk-*ý*, Jablonsk-*á*; Jesensk-*ý*, Jesensk-*á*; Slan-*ý*, Blatn-*á*, Hlubok-*á*, Vysok-*é* a jiná, pak přemnohá obecná jména úřadů, cel a daní rozličných, na př. hlásn-*ý*, hlásn-*á*, komorn-*á*, pansk-*á*; mostn-*é*, trhov-*é*, vchodn-*é* čili vstupn-*é*, zlat-*ý*, úter-*ý* a t. d.

Vzor II. dnešní.

§. 142. O někdejší rozmanitost přípon přišla u přídavných tohoto vzoru čeština tímž během, jako u *znamení*, totiž přehlasováním a stahováním.

Jednotné číslo.

Muz.	Stř.	Žen.
	(staročes.)	(staročes.)
N. dnešn- <i>í</i>	dnešn- <i>í</i> (<i>-ie</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-ia</i>)
A. dnešn- <i>ího, -í</i>	dnešn- <i>í</i> (<i>-ie</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-iu</i>)
G.	dnešn- <i>ího</i> (<i>-ieho</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-ie</i>)
D.	dnešn- <i>ímu</i> (<i>-iemu</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-ěj</i>)
L.	dnešn- <i>ím</i> (<i>-iem</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-ěj</i>)
I.	dnešn- <i>ím</i> (<i>-ím</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-íu</i>).

Množné číslo.

N. dnešn- <i>í</i>	dnešn- <i>í</i> (<i>-ia</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-ie</i>)
A. dnešn- <i>í</i>	dnešn- <i>í</i> (<i>-ia</i>)	dnešn- <i>í</i> (<i>-ie</i>)
L. G. dnešn- <i>ích</i> , D. dnešn- <i>ím</i> , I. dnešn- <i>ími</i>		ve všech třech rodech.

§. 143. Dle tohoto vzoru kromě přídavných, ježto pošla od podstatných jmen příponou *í*, jako: vlč-*í*, hověz-*í*, hus-*í*, ryb-*í* a j., zvláště ještě skloňujeme:

1) všechny srovnavatele a svrchovatele: lepší, nejlepší, milejší, nejmilejší;

2) všecka přičestí na *cí* a *ší*: nesaucí, nesší; pijící, pivší;

3) několik jmen tvarem přídavných, významem však podstatných na *í*, jako: bližní, kočí, krejčí, lovčí, náhončí, sirotčí, výběřčí, důchodní, a pod. ;

4) podkoní, podstolí, sudí, purkrabí, Brykecí, Jiří, Jiljí, a pod., avšak jen tehdá, když před sebou neb za sebou přídavného jména nemají; jinak se drží vzoru *znamení*. Na př. půjdeme k sud-*ímu*, k Jiř-*ímu* a t. d. Ale: půjdeme k nejvyššímu sud-*í*, k svatému Jiř-*í*, a t. d. (§. 110).

§. 144. Kromě skloňování měníme většinu přídavných jmen i *srovnáváním* (die Steigerung, comparatio).

Srovnavací přípony máme tři: *ší*, *ější* a *í* (m. *ěji*), předponu jednu *nej*, na př. mlad-*ý*, mlad-*ší*, nej-mlad-*ší*; krásn-*ý*, krásn-*ější*, nej-krásn-*ější*, lehk-*ý*, lehk-*í*, nej-lehk-*í*.

První tvar přídavných jmen, totiž ten, jakého obyčejně bývají, nazývá se naproti dvěma ostatním *položitelem* (der Positiv, positivus) čili *prvním stupněm* vlastnosti jimi znamenáné.

Příponami *ší*, *ější* a *í* od položitele rozdílný tvar jejich zase slove *srovnavatelem* (der Komparativ, comparativus) anebo *druhým stupněm* vlastnosti jimi znamenáné, jako: mlad-*ší* proti mlad-*ý* a t. d.

Třetí stupeň liší se ode druhého jen předrážkou *nej*: nej-mlad-*ší* a j. Stupeň tento označuje svrchovanou čili největší míru vlastnosti, položitelem

vyslovené, i zove se proto *svrchovatelem* (der Superlativ, superlativus).

§. 145. Příponu *ší* mají nepravidelní srovnatelé: del-*ší*, hor-*ší*, lep-*ší*, men-*ší* a vět-*ší*, jichž položitelé znějí: dlouhý, zlý, dobrý, malý a veliký.

Raději příponu *ší* než *ější* mají přídavná na *dý*, *hý* a *chý*, rozlišující před ní *h* a *ch* v *ž* a *š*, na př. bledý — bledší, chudý — chudší, drahý — dražší, tuhý — tužší, suchý — sušší, tichý — tišší, vetchý — větší i vetšejší.

Přídavná na *ký* všecky tři přípony připouštějí. Nejčastěji přijímají *ší*, a to bezprostředně ku kmenu. Přitom poslední jich živly *o* a *e* zanikají, a *s* i *z* měknou před *ší*, na př. vysoký — vyšší, daleký — další, blízký — bližší, sladký — sladší a t. d. Před *ější* a *í* nezaniká *k*, nébrž rozlišuje se v *č*: lehký — lehčejší a lehčí, trpký — trpčejší a trpčí.

Ostatní přídavná raději mívají *ější* než *ší*: milý — milejší, bílý — bělejší, hustý — hustější a t. d.

Svat-ý má vždy: světější, nej-světější (§. 42).

§. 146. Při stupňování, zvláště příponou *ší*, se kmenová souhláska dlouhá pravidelně zkracuje: krátký — kratší, bílý — bělejší, řídký — řidší, vypouklý — vypuklejší, úzký — užší, a j. Proto psáti sluší: další, nikoli: *dálší*.

4) Číslovka.

§. 147. Číslovka je poslední sklonitelná částka řeči. Označujeme číslovkou rozličné počtu se týkající věci, a sice buď zevrubně, jako: jeden, dva, první, druhý a t. d., buď jen vůbec čili obecně, jako: všecek, mnoho, málo, tolik, několik, a j. I jsou tedy číslovky, dvojí: *zevrubné* a *obecné*. Obecné významem svým nejvíce se podobají obecným zájmenům, jako: každý, některý, něco, několik a j.

Zevrubné číslovky dle významu jsou:

1) *základné* (die Grundzahl, numerale cardinale): jeden, dva, tři, čtyři, pět, šest a t. d.

2) *hromadné*: dvoje, troje, čtvero, patero a t. d.

3) *řadové* (die Ordnungszahl, num. ordinale): první (prvý), druhý, třetí, čtvrtý, a t. d.

4) *druhov é* (die Gattungszahl, num. speciale); dvojí, trojí, čtverý, jednaký, dvojaký a pod;

5) *násobné* (die Vervielfältigungszahl, num. multiplicativum): jednoduchý, dvojnásobný, trojnásobný.

6) *zlomečné* (die Bruchzahl): polovice, třetina, devětina, setina, tisícina.

7) *rozdělovací* (die Eintheilungszahlen, num. distributivum) nemají u nás zvláštního tvaru, nýbrž opisujeme je předložkou *po* a lokálem číslovek základných: po jednom, po dvou, po stu, po tisíci.

O skloňování číslovek.

§. 148. Ze základných číslovek skloňujeme:

1) *jeden, jedn-a, jedn-o* zcela tak jako *ten*: jedn-oho, -é; jedn-omu, -é; jedn-om, -né; jed-ním, jednou; jedn-i, -a, -y; jed-něch, jed-něm, jed-němi.

2) *Dva a oba* skloňují se dvojně takto: N. A. dv-a, ob-a; žen. a stř. dv-ě, ob-ě; G. L. dv-ou, ob-ou; D. I. dv-ěma, ob-ěma. D. dv-oum a ob-oum. L. a G. dv-ouch a ob-ouch; nesprávné jsou tvary, jako ruk-ouch a noh-ouch.

3) *Tři a čtyři* mají množné číslo tvořené větším dílem dle *kost*: N. A. tř-i, čtyř-i; G. tř-i, čtyř; D. tř-em, čtyř-em; L. tř-ech, čtyř-ech; I. tř-emi, čtyř-mi. *Čtyři* (s *ř*) užívá se nyní jen o jmenech životných: čtyři páni, čtyři koně; sic jinak se *ř* obecně zanedbává: čtyry děti, čtyry paní, ke čtyrem a t. d.

4) *Pět, šest, sedm* a t. d. až po *sto*, kde by se koli skloňovali měl, přijímají jen příponu *i*, na př. po *pět-i* dnech přišel, z *padesát-i* a *šest-i* děl stříleli at. d.

5) *Sto* se skloňuje dle *dělo, tisíc* dle *meč, milion* dle *sud*. U *sto* zachoval se ještě dvojný N. a A. po *dvě*: dvě *st-ě*. Lokál jednotný stále zní: *st-u*; gen. množný je *set*, D. *stům*, L. *stech*, I. *sty*.

Tisíc má v gen. množném *tisíc* a *tisícův*: devět tisíc mužů, patnáct tisíců (§. 88, č. 2).

§. 149. Všecky hromadné číslovky jsou stř. rodu. První tři z nich: *dvoje, oboje* a *troje* znějí obyčejně staženě: *dvé, obé* a *tré*. Někdy se skloňují dle *dobré*: *dv-ého, -ěmu, -é* a t. d.; nejčastěji jich však jen co nom. a akk. užíváme místo základných *dva, oba* a *tri*, kdykoli rod osob a věcí počítaných označiti buď nechceme buď nevíme, jako na př. když říkáme: *dv-oje* neb *dv-é* lidí umřelo, *tr-oje* neb *tré* dětí jsem viděl.

Čtvero s ostatními na *ero* zakončenými skloňuje se dle *dělo*, vyjma instrumentál, který se pravidelně nominativem nahrazuje, na př. se *čtver-o* pacholaty (m. *čtver-em* pacholat) přišel.

§. 150. Řadové číslovky tvarem svým jsou přídavná jména určitého zakončení; proto se i skloňují dle vzorů těmto vlastních, a sice: *prvn-i, třet-i* a *tisíc-i* dle *dnešní*, ostatní pak, jež se vesměs končí tvrdě, dle *dobrý*: *prv-ého, -ěmu, -é, dru-ého, -ěmu, é*, a t. d. Od *sto* je řadová číslovka *stý, dvou-stý* a t. d., od *tisíc* zní *tisící* (nikoliv tisícý), *dvoutisící, osmitisící* a t. d.

Jen po nesklonitelném *půl* zachovaly se u *druhý* a všech tvrdých ještě dva pády neurčité (dle *synův* tvořené) a sice: jedn. genitiv a dativ muz. a stř. na *a* a *u*: *půl druh-a, půl druh-u*; *půl čtvrt-a, půl*

čtvrt-u a t. d. Tak na př. říkáme posud: Koupil jsem knihu za půl druha zlatého, k půl osm-u groši, přidal mi půl čtvrt-a archu papíru, po půl pát-u dni se navrátím a t. d.

§. 151. U druhových číslovek se též jen některých neurčitých pádů užívá, a i to se děje zřídka, jako mužského nom. a akk. jednotného: *dvůj*, *obůj* a *trůj* (spůsob); akk. ženského na *i*: dvoj-*i*, oboj-*i*, troj-*i* (cestu) dle *moji*; čtver-*u* (věc jsem viděl) dle *ryba* a t. d.

Obyčejně znějí již v nom. určitě čili co: dvoj-*í*, oboj-*í*, troj-*í*, čtver-*ý*, pater-*ý*, a t. d. a skloňují se i v ostatních pádech dle *dnešní* a *dobrý*.

Násobné číslovky: jednoduch-*ý*, dvojnásobn-*ý* a j. patří bez výnimky pod vzor *dobrý*. Zlomečné jsou tvarem svým podst. jména ženského rodu.

§. 152. *Všecek* jináče zní také *všecken* anebo *všecken*.

Jednotné číslo.

	Muz.	Strž.	Žen.
N.	všecek	všeck-o, vš-e	všeck-a
A.	vš-eho, všecek	všeck-o, vš-e	všeck-u, vš-í
G.		vš-eho	vš-í
D.		vš-emu	vš-í
L.		vš-em	vš-í
I.		vš-ím	vš-í

Množné číslo.

N. všicc-*i*, všeck-*y* všeck-*a*, vš-*e* všeck-*y*
 A. všeck-*y* všeck-*a*, vš-*e* všeck-*y*, vš-*e*
 G. L. vš-*ech*, D. vš-*em*, I. vš-*emi* ve všech třech rodech, anebo: všechn-*ěch*, všechn-*ém*, všechn-*ěmi*.

I m. *všicc-í* oblíbenější jsou tvary: všichn-*í* a všickn-*í*.

Veškeren, vešker-*a*, vešker-*o* jen v nom. a v akk. obou čísel má přípony krátké jako *všecek*; v ostatních pádech drží se vzoru *dobrý*: vešker-*ého*-*ému*, -*é*.

§. 153. *Mnoho*, *kolik*, *tolik* a *ně-kolik*, kdykoli co přídavky přicházejí, jen tři pády mívají, totiž nominativ a akkusativ, jež sobě jsou rovny, potom genitiv na *a*: mnoh-*a*, kolik-*a*, tolik-*a* a několik-*a*. Genitiv ten všecky ostatní pády zastupuje, na př. otec ke mnoh-*a* lidem mluvil, otec o mnoh-*a* lidech mluvil, otec s mnoh-*a* lidmi mluvil.

Málo ve všech těch případech zůstává beze změny: otec k mál-*o* lidem mluvil, otec o mál-*o* lidech mluvil, otec s mál-*o* lidmi mluvil.

Nejsou-li *mnoho* a *málo* holými přídavky, skloňují se dle *dělo*, na př. kdo si mál-*a* neváží, po mnoh-*u* ať nebaží; kdo s mál-*em* není spokojen, mnoh-*a* není hoden; na mnoz-*e*, na mál-*e* a t. d. (§. 139).

5) Sloveso.

§. 154. Sloveso jest ohebná částka řeči, která bytí, stav a působení podmětu čili to znamená, že podmět buď jen vůbec jest, buď že se s ním něco děje, anebo že podmět i sám něco činí čili nějak působí.

Sloveso, kteréž by bytí znamenalo, máme vlastně jen jedno, totiž *býti*.

Užíváme ho, když na př. o Pánu Bohu říkáme: „Bůh jest, Bůh *byl* a Bůh *bude* všady a vždy“; anebo když o sobě samých tako mluvíme: „My nyní *jsme*, ale před narozením nás *nebylo* a po smrti nás co lidí *nebude*. Až umřeme, přestaneme *býti* lidmi. Tělo naše *bude* znova prst, ale duše naše nikdy nepřestane *býti*, než co duch *bude* na věky.“

§. 155. Slovesa dělí se na *podmětná* (subjektiv) a *předmětná* (objektiv).

Podmětná slovesa znamenají:

a) pokojný čili takový slav, ve kterém podmět nic nedělá, jako: ležeti, seděti, spáti a jiná ve větách: „dítě leží, žák sedí a otec spí“;

b) takové působení, které z podmětu nevyniká na věci, kromě něho jsoucí, čili na předmět nějaký, nýbrž v podmětě takořka zavřeno zůstává, jako: běžeti, letěti, skákati, stoupati a pod., na př. ve větách: „chlapec běží, ptak letí, pes skáče“.

Předmětná slovesa naopak znamenají takové působení, které, vynikajíc z podmětu, vždy se vztahuje k nějakému předmětu, jako: bítí, pítí, nésti, slíbítí a jiná ve větách: „chlapec bije psa, otec slíbil synovi knihu,“ a j.

§. 156. Předmětná slovesa opět jsou dvojí: *přechodná* (übergehend, transitivum) a *nepřechodná* (unübergehend, intransitivum).

a) K přechodným počítáme všechna ta slovesa, která čistý akkusativ anebo, jsou-li se záporným *ne* spojena, genitiv u sebe mívají, jako na př. *nésti* v těchto větách: „žák nesl knih-u — žák ne-nesl knih-y“.

Kromě toho vynikají přechodná slovesa i tím, že se jich dvojím způsobem potřebovati může: *činně* (thätig, active) a *trpně* (leidend, passive). Činně užito jest sloveso „nésti“ ve dvou předešlých větách, kteréž trpně tako znějí: „od žák-a (žák-em) bila nešena knih-a, od žák-a (žákem) ne-byla nešena knih-a“.

V trpných větách stává podmět pravidelně v genitivě s předložkou *od*, řídicěji v čistém instrumentále, předmět pak stává v nominativě.

Nejsilnější působení vyslovují ta přechodná slovesa, která nazýváme *příčinnými* (faktitiv, kausativ). Většinou pocházejí stupňováním samohlásek od jiných

sloves přechodných aneb i nepřechodných. Jako: poj-iti od *pí-ti*, toč-iti od *té-ci*, tráp-iti od *trp-ěti*, sad-iti od *sed-ěti* a j. Slovesa taková znamenají totiž takové působení podmětu, kterým se předmět takorůka nutí to činiti, co prvotným slovesem jest vyjádřeno, na př. věta: „pastýř pojí stádo“ znamená vlastně tolik, jako: „pastýř je příčinou toho, anebo způsobuje to, aby stádo *pilo*.“

b) *Nepřechodná* jsou všechna ostatní slovesa předmětná, která u sebe mívají buď akkusativ s předložkou, buď některý jiný z kosých pádů, ať již s předložkou nebo bez předložky, na př. dbáti *o něco*, sloužiti *někomu*, pohrdati *někým*. Sloves nepřechodných neužíváme trpně, jelikož neříkáme na př. „já jsem sloužen, já jsem dbán“, nébrž takto: „mně se slouží, o mne se dbá.“

§. 157. Říkati o sobě „mně se slouží“, o jiných „jemu se slouží, jí (hospodyně) se slouží, jim se slouží“ a podobně, znamená mluviti *zvratně*; slovece *se*, v takých případech užívané, jest totiž zájmenem *zvratným* (§. 121).

Sloveso *sloužiti* vyskytá se i bez *se*, jako na př. když říkáme: „sloužím pánovi, Jan mně sloužil“ a t. d. Máme však i takových sloves hojně, kterých bez *se* nikdy neužíváme, jako tako: báti se, modliti se, smáti se, styděti se. Taková slovesa zovou se zvláště *zvratnými*, znamenajíce takové působení, které není obráceno na jiné věci, nébrž jediné na ten podmět, od něhož právě pochází, na př. *báti se* znamená vlastně tolik jako *strašiti* ne jiné osoby, nébrž *sebe samého*

§. 158. Sloveso je nejdůležitější částka řeči, nejen proto že i samo o sobě větou bývá a že bez

něho vlastně žádná věta není (§. 14), nébrž i proto, že ze všech jest nejohebnější.

Sklonitelné částky řeči měníme vlastně jen dle rodu, čísla a pádu; slovesa, kromě *rodu a čísla*, měněna bývají i také dle *času, osoby a spůsobu*.

Měnití slovesa dle těchto patera věcí slove: *časovati* je (abwandeln, conjugare).

O čase.

§. 159. Dle *času* (die Zeit, tempus) měníme slovesa k vůli tomu, abychom oznámiti mohli, do které doby padá to, což o podmětě pověditi jest.

Máme tři hlavní časy, totiž: 1) *přítomný* (gegenwärtig, praesens), ve kterém právě mluvíme, na př. Václav *pije*; 2) *minulý* (vergangen, praeteritum), který před mluvením naším *minul*, na př. Václav *pil*; 3) *budoucí* (künftig, futurum), který teprv po mluvení našem nastane, na př. Václav *bude píti*.

§. 160. Dle času měníme slovesa i také proto ještě, abychom oznámiti mohli, po kterou dobu a kterak trvá to, což o podmětě pověditi jest, zdali to totiž trvá bez přestání po kratší neb delší čas, anebo s přestávkami, čili tak, aby se to čas po čase opakovalo.

Na pr. o nešení knihy od žáka přítomně říkáme takto: „žák *nese* knihu“, minule: „žák *nesl* knihu“, budoucně: „žák *po-nese* knihu“.

Máme-li však oznamiti, že nešení knihy déle trvá, trvalo a trvati bude, změníme sloveso *nes-ti* stupňováním v *nos-iti*, i řekneme přítomně takto: „žák *nosí* knihu“, minule: „žák *nosil* knihu“, budoucně: „žák *bude nositi* knihu“.

Majíce konečně takové nešení knihy oznamiti, které se čas po čase opakuje, opakovalo a opakovati bude, říkáme o něm přítomně takto: „žák *no-*

sívá knihu,“ minule : „žák *nosíval* knihu,“ budoucně : „žák *bude nosívati* knihu.“

Dle tohoto rozdílu časového dělí se slovesa naše na *dokonavá* čili *jednodobá* (perfectivum) a na *nedokonavá* čili *vicedobá* (imperfectivum).

Dokonavá slovesa znamenají takové působení, stav a bytí, které, sotva že se počalo, již i přestává, jako: *dáti*, *chytiti*. Slovesa tato přítomného času vlastně nemají. Kdykoli totiž tak vypadají, jako nedokonavá v přítomném čase, vždy znamenají ne přítomnost, nébrž budoucnost. Tak na př. *dá-m* a *chytí-m*, *dá-š* a *chytí-š* a t. d. znamenají budoucí čas, ačkoli se z cela tak končí, jako nedokonavá *dávati* a *chytati* v přítomném čase, kdež znějí: *dává-m* a *chytá-m*, *dává-š* a *chytá-š* a t. d. V minulém čase znamenají dokonavá slovesa minulost úplně dokonanou, nedokonavá pak takovou minulost, která více neb méně trvá, jako na př. když o chytání ptáků říkáme: „celý den jsme *chyta-li*, a nic sme *nechyti-li*“; o kupování něčeho: „dlouho sem *kupova-l*, a nic jsem *nekoupi-l*“ a t. d.

§. 161. Nedokonavá slovesa naopak znamenají takové působení, stav a bytí, které po delší neb kratší čas trvá, buďto bez přestání čili pořád, buďto s přestávkami čili tak, že se čas po čase opakuje. Toť jest příčina, že slovesa ta přítomným časem označují trvající ještě přítomnost, jako: *dávám*, *chytám*, *kupuji*; minulým nedokonanou minulost: *dával jsem*, *chytal jsem*, *kupoval jsem*; a budoucím trvajícím budoucností: *bud-u dávati*, *chytati* a *kupovati*.

Nedokonavá slovesa dělí se ještě zvláště na *počínací* (inchoativum), *trvací* (durativum), *pokračovací* (continuativum) a na *opakovací* (iterativum).

Počínací znamenají takový stav, který se teprvé počíná. Hluchn-*u*, šediv-*ím* a pod. značí tolik jako: počínám býti hluchým, počínám býti šedivým.

Pokračovacími se delší toho, co znamenají, trvání označuje, nežli trvacími. Na př. nosím, vozím, honím a t. d. delší působení vyslovují, než trvací: nesu, vezu a ženu.

Opakovací konečně znamenají takové působení, stav a bytí, které se čas po čase opětuje, jako: nosívám, vozívám, honívám, bývávám, sedávám.

Jiné jazyky, na př. německý a latinský, slovesa opakovací opisovati musejí, potřebující k tomu sloves *pflügen* a *solere*. Tak na př. naše věta „žák nosívá knihy“ zní něm. takto: „der Schüler pflegt Bücher zu tragen“, lat. studiosus solet portare libros“, čili vlastně, jako kdy bychom my řekli: „žák *uvykl* nositi knihy“.

§. 162. Hlavní prostředek, kterým se tvoří slovesa, delší působení, stav a bytí označující, záleží ve stupňování kmenových samohlásek (§§. 43—47), na př. *sázím* proti *sadím*, *létám* proti *letím*, *vidám* proti *vidím*, *nosím* proti *nesu*, *napáj-ím* proti *napojím*, *zavírám*, *umírám*, *postlžám*, proti *zavr-u*, *postel-u*.

Kratší trvání toho, co se slovesy o podmětě vyřknouti má, označujeme naopak *a*) tím, že samohlásky zůstanou nestupňovány, anebo *b*) předložkami.

Předložkami mění se význam sloves takovou měrou, že se mnohá z nedokonavých stávají dokonavými, jak náhle je s předložkami složíme. Tak na př. *ponesu*, *od-vezu*, *za-ženu*, *u-mru*, *o-hluchnu*, *z-šedivím* a. j. jsou dokonavá slovesa, znamenajíce budoucí čas, ačkoli se od nedokonavých přítomného významu: *nesu*, *vezu* a t. d. ničím jiným nerozeznávají, leč předložkami *po*, *od*, *za*, *u*, *o* a *z* (§. 167 a 224).

O osobě a čísle.

§. 163. Dle *osoby* (die Person, persona) i *čísla* měníme slovesa proto, abychom oznámiti mohli, které osoby i věci a kolika osob i věcí se dotýče to, což slovesem pronášíme.

Slovesa měníme dle tří osob, t. dle první, druhé i třetí, a spolu dle dvou čísel, t. jednotného a množného. Tak na př. sloveso *volati* v přítomném čase jednotně zní takto: 1. volá-*m*, 2. volá-*š*, 3. volá, množně: 1. volá-*me*, 2. volá-*te*, 3. volaj-*í*.

§. 164. Dle osoby dělíme slovesa na *osobná* a *neosobná* (persönlich a unpersönlich, personale a impersonale).

K neosobným patří těch několik sloves, kterých obyčejně jen ve třetí osobě jednotné užíváme, chtějíce oznámiti takové výjevy, o kterých buď nevíme buď nechceme říci, od koho by vlastně pocházely. Taková jsou na př. slovesa, kterými rozličné výjevy povětrnosti oznamujeme, jako: blýská se, hřmí, smráká se, prší, chumelí se, mží, krápi, rozednívá se, svitá, zebe, mrzne, a pod.

O způsobě.

§. 165. Dle *způsobu* (die Art, modus) proto slovesa měníme, abychom oznámiti mohli, jak sobě co o podmětě myslíme a jak chceme, aby posluchač větě naší rozuměl.

O každém podmětě můžeme cokoliv trojím způsobem sobě pomysliti a jiným pověditi.

Můžeme totiž, co sobě o podmětě myslíme a jiným oznamujeme, pokládati za věc buď *jistou* čili *skutečnou*, buď za *nutnou* čili *potřebnou*, buď konečně za *možnou*.

Tak na př. o žákově psaní mohu sobě trojím způsobem pomyslití a jiným povědítí, a po každé mi jináče rozuměno bude :

1) Mohu to s jistotou *oznámiti*, řka přítomně: „žák píše“, minule: „žák psal“, budoucně: „žák bude psáti.“

Každý, kdo tak o žákovi mluví, má za *jistou* anebo *skutečnou* věc, že žák buď píše, buď psal, buď bude psáti.

2) Kdyby žák nepsal, mohlo by se mu to rozkázati takto: „žáku, piš!“ Kdo takto žákovi rozkazuje, tomu se to, aby žák psal, vidí nejen možným, něbrž i *potřebným* a *nutným*.

3) Nemůžeme-li neb nechceme-li žákovi doprosta kázati, smíme sobě aspoň žádati, aby psal, pravíce: „kéž by“ anebo „kdyby žák psal.“ Kdyby žák chtěl psáti, ale neměl by péra, černidla a jiných k tomu potřebných věcí, řekli bychom o něm: „žák by psal, kdyby měl čím psáti.“ Říkajíce tak, pokládáme pod *výminkami* ku psání potřebnými za možné, aby žák psal.

Máme tedy tři způsoby mluvení: *oznamovací* čili *ukazovací* (anzeigend, indicativus), *rozkazovací* (befehlend, imperativus) a *žádací* čili *spojovací* (verbindend, conjunctivus).

Oznamovacím způsobem posluchači věděti dáваме, že to, což o podmětě říkáme, máme za věc *jistou* anebo *skutečnou*.

Rozkazovacím způsobem oznamujeme, že se to, což o podmětě říkáme, má teprvé státi, a sice proto, že se nám to vidí nejen možným, alebrž i *potřebným* čili *nutným*.

Spojovacím způsobem konečně dáваме na jevo, že se to, což o podmětě říkáme, pod jistými výminkami může státi.

§. 166. Spůsob oznamovací žádné zvláštní *známky* nemá.

Časy *oznamovacího způsobu* jsou tři: *přítomný*, jako na př. nes-u, nosím a volám; *minulý*: nesl jsem,

nosil sem a volal jsem, a *budoucí* : po-nesu, bud-u nositi a budu volati.

Přítomný čas oznamovací je vždy *jednoduchý*, t. j. záleží vždy jen v jednom slově, jako: nesu, nosím, volám; neseš, nosíš, voláš a t. d.

Minulý čas naopak je vždy *opsaný*, t. j. záleží pravidelně ve dvou slovech, ježto v jedno složena nejsou. Prvním z nich je vždy přítomný čas slovesa *býti* čili *jsem, jsi, jest*, čili *je, jsme, jste, jsou*; druhým pak *jest* přičestí, zakončené jednotně muzky na *l*, žensky na *la*, středně na *lo*; množně muzky na *li*, žensky na *ly*, středně na *la*.

V třetí osobě obou čísel zamlčujeme obyčejně *jest* čili *je* a *jsou*, říkajíce na př. nes-l, nes-la, nes-lo m. nes-l, -la, -lo *jest* čili *je*; množně: nes-li, -ly, -la m. nes-li, -ly -la *jsou*. V první osobě obou čísel a v druhé osobě množně dovoleno *jest* i dle vyslovení psáti: sem m. *jsem* (bez *j*), sme m. *jsme* a t. d. na př. nesl sem, nesli sme, nesli ste, žen. nesla sem, nesly sme, nesly ste a t. d. Ale: nesl *jsi* (nikoli *si*) pro rozdíl od zájmena *si* (sobě).

§. 167. Budoucí čas oznamovací je trojí: *jednoduchý, složený, a opsaný*.

Jednoduchý budoucí čas pochází od sloves dokonavých a vypadá zcela tak, jako čas přítomný, na př. dám, hodím, chytím, koupím, padnu, sednu a t. d.; dáš, hodíš, chytíš, koupíš, padneš, sedneš; dá, hodí a t. d.

Složený budoucí čas záleží ve dvou slovech, ježto v jedno spojena jsou. Jedním z nich je vždy některá z předložek, druhým je buď *jednoduchý* budoucí čas, jako: po-dám, za-hodím, u-chytím a

j. buď přítomný čas sloves nedokonavých jako: po-vezu, u-mr-u, za-volám, po-razím a j. (§. 162.)

Opsaný budoucí čas záleží též ve dvou slovech, ale v jedno nešpojených. Prvním z nich je vždy jednoduchý budoucí čas slovesa *býti*, čili: *bud-u, -eš, -e, bud-eme, -ete, -ou*; druhé koučí se na *ti* a zove se infinitivem, jako: *vola-ti, nosi-ti, milova-ti* a j. na př. *budu volati, budeš volati* a t. d.

Jednoduchý budoucí čas znamená okamžitou budoucnost čili takové působení, stav a bytí, které se po promluvení takoruka za jedno okamžení odbude. *Opsaný* naopak značí vždy poněkud trvajících budoucnost. Složený značí budoucnost trvajících jen tehda, když pochází od sloves, která delší trvání znamenají, jako: *nosím, vodím, vozím, honím* a pod. Pochází-li však od sloves dokonavých a nedokonavých kratšího trvání, jako: *nesu, vedu, vezu* a *ženu*, znamená též okamžitou budoucnost. Tak na př. když řeknu: „žák *vy-nese* knihy“, rozumím tím takové vynešení, které se po vyřknutí té věty najednou anebo za okamžení stane. Řeknu-li však: „žák *vy-nosí* knihy“, míním takové vynešení, které se nestane najednou, nébrž trvati bude, ač i ne tak dlouho, jako kdybych řekl *opsaným* budoucím časem: „žák *bude vynášeti* knihy“.

§. 168. *Rozkazovací* mluvení *spůsob* nedopouští vlastně ani minulého ani přítomného času, proto že všecko, cokoli rozkazujeme, teprva po rozkaze daném se stává. Ani první osoby jednotné není v něm, proto že sobě samému vlastně nikdo nerozkazuje. Třetí osoba obou čísel se buď opisuje, buď vyslovuje druhou osobou.

Známkou rozkazovacího způsobu jest samohláska *i*.

Toto *i* se zachovalo jen po souhláskách v takových slovesech, kteráž by sice nebyla vyslovitelná: *tni, sekni, mři, modli*. Ale i zde se v ostatních osobách měnívá v *ě* (*e*): *tněme, tněte; mřeme, mřete*.

Při jiných slovesech vniklo *i* do předcházející souhlásky a obyčejně ji zmekčilo: *plet* (*plet-i*), *nes* (*nes-i*), *sed* (*sed-i*), *chval* (*chval-i*). Nicméně se zase vrací, kdykoli přistoupí *ž*: *plet-iž*, *nes-iž*, *sed-iž*, *chval-iž*. Množně: *plet-me*, *plet-te*; *nes-me*, *nes-te* a t. d.

Po samohláskách se *i* proměnilo v *j*: *du-j*, *bi-j*, *hra-j*, *de-j* (m. *da-j*), *ka-j*, *la-j*, *ta-j*, *kupu-j*, *umě-j*, *snáše-j*; množně: *dúj-te*, *umě-j-te* a t. d.

Kmenové samohlásky v rozkaz. způsobě pravidelně se krátí; na př. *kaž*, *kaž-me* a *kaž-te* od *káz-ati*; *ciť*, *ciť-me*, od *ciť-iti*; *tul*, *tul-te* od *tou-liti* (§. 26) a t. d.

Třetí osobu obou čísel opisujeme nejčastěji slovcem *nech* (m. *nech-ej*) nebo spojkou *ať*, řídčeji oběma spolu čili *nech-ať*, a třetí osobou buď přítomného, buď jednoduchého a složeného budoucího času oznamovacího způsobu, na př. *nech nese*, *nech nesou*; *ať dá*, *ať dají*; *nechať zavolá*, *nechať zavolají* a t. d.

Často však vyslovujeme třetí osobu i druhou, jako na př. v Otčenáši: *posvět se* (m. *nech se posvěti*) jméno tvé, *bud'* (*nech bude*) vůle tvá, *příjď'* (*nech přijde*) království tvé.

§. 169. Mluvíme-li *žádacím* čili *spojovacím* způsobem, rozeznáváme sice též tři časy, ale žádného z nich nemůžeme vlastně bez opsání vysloviti. K opisování tohoto způsobu mluvení užíváme:

1) zastaralého minulého času slovesa *býti*, čili *bych*, *bys*, *by*, *bychom* (*bysme*), *byste*, *by*, a přičestí na *l*, na př. *dal bych*, *dal-a bych*, *byl bych dal*, *byl-a bych dal-a* a t. d.

2) spojek *když, když, až, -li, že* a jiných s časy oznamovacího způsobu, na př. když (až) dáš anebo dáš-li žákovi péro, bude psáti; zdá se mi o žákovi, že píše; nevím, píše-li žák a t. d.

§. 170. Sloveso *býti*, kdykoli ho k opisování buď časů buď způsobů potřebujeme, zove se *pomocným* (Hilfszeitwort, auxiliare.)

Pomocná jsou kromě toho ještě tato slovesa: *dáti, chtíti, kázati, míti, moci, museti, nechati, ráčiti, směti a voliti*, kdykoli je s infinitivem jiných sloves klademe, jako na př. když říkáme: dám si ušiti kabát; nic se nedá na světě skryti, musí vše na jevo jíti; volím umříti, než hřešiti, a t. d.

Užívajíce těchto sloves takovým činem, označujeme způsob čili to, jak sobě co o podmětě myslíme, mnohem jasněji, nežli samotným měnčným sloves dle způsobu.

Řekneme-li na př. o žákovi: „žáku, pracuj!“, oznámíme sice rozkazovacím způsobem *pracuj* posluchači, že se nám nutným anebo potřebným býti zdá, aby žák pracoval; ale není to tak jasné, jako když řekneme: „žáku, musíš anebo máš pracovati“.

§. 171. Každé sloveso, které kromě osoby označuje i čas a způsob, jest *určité* (bestimmt, finitum) čili *určitého tvaru*. Každé takové sloveso i samo o sobě vyslovuje úplně myšlenku nějakou, čili jest samo o sobě větou, jako: volá-m, volá-me, volejme a t. d.

Každé sloveso naopak, které tak vypadá; že osoby, času a způsobu neoznačuje, jest *neurčité* (unbestimmt, indefinitum) čili *neurčitého tvaru*, i nebývá samo o sobě větou. Neurčité tvary slovesa jsou čtyři: *infinitiv* (infinitivus), *supinum*, *přechodník* (transgressivus, gerundium) a *příčstí* (das Mittelwort, participium).

O neurčitých tvarech slovesných.

a) O *infinitivě a supinu.*

§. 172. Infinitiv vzniká u nás příponou *ti*, na př. nés-ti, ží-ti, chodi-ti a t. d.

Obecně se infinitivů užívá s příponou *t'* anebo *t*: nésť a nést, žít a žít, chodit' a chodit. V písmě se toho vystříhati sluší nejen pro rozdíl od supina (§. 174), ale vůbec proto, že řeč písemná vždy má býti správnější, řídíc se vzorem lepších spisovatelů.

Významem svým rovná se infinitiv odtažitým podstatným jmenům na *ní* a *tí*, jež také pošla od sloves, jako: neše-ní, ži-tí, volá-ní, bi-tí a j. Infinitiv je tedy též vlastně odtažitě podstatné jméno, ale takové, kteréhož jsme odvykli skloňovati.

Němci posud každý svůj infinitiv skloňují, užívajíce ho místo našich podstatných jmen na *ní* a *tí*; na př. leben (žítí) co podstatné jméno znamená tolik, co naše ži-tí, živobytí a život, znějíc v genitivě: des Lebens, v dat. dem Leben.

Infinitivem vyjadřuje se význam sloves v podobě podstatného jména; proto se infinitiv nejlépe hodí k tomu, aby chom slovesa, kdykoli o nich řeč jest, vyslovovali v infinitivě, na př. „Sloveso *volati* zní v první osobě jedn. přítomného času oznamovacího spýsobu: volám“. „Sloveso *běžeti* jest nepřechodné.“

§. 173. Přípona infinitivu *ti* anebo *t'* (*t*) připojuje se šesterým způsobem ku kořenům neb kmenům slovesným; dle toho dělíme slovesa na šestero tříd.

První třída obsahuje všecka ta slovesa, u kterých přípona *ti* přímo je spojena s kmenem, a kde kmenová samohláska se dluží, jako: nésťi, vésti, péc-i, bi-ti, dou-ti a t. d., ježto pocházejí od kmenův *nes*, *ved*, *pek*, *bi* a *du*; kmenové tito spolu jsou i kořeny.

Druhé třídy slovesa mají před *ti* slabiku *nou* (krátce *nu*), na př. *mi-nou-ti* a *pad-nou-ti*. Krátce zní na př. v *mi-nu-l* a *pad-nu-l*.

Třetí třída vyniká nad ostatní samohláskou *ě* aneb *e* před *ti*: *vid-ě-ti*, *trp-ě-ti*, *hoř-e-ti* a j.

Čtvrtá třída sloves má *i* před *ti*: *nos-i-ti*, *chod-i-ti* a j.

Pátá třída rozeznává se od ostatních samohláskou *a* a přehláskami *ě* neb *e* před *ti*: *vol-a-ti*, *pad-a-ti*, *shán-ě-ti* a *snáš-e-ti* (m. někdejších: *sháň-a-ti* a *snáš-a-ti*).

Šestá třída konečně liší se od ostatních slabikami *ova* před *ti*, jako: *kup-ova-ti*, *mil-ova-ti* a j.

Samohlásky a slabiky tyto, čili: *a*, *ě*, *i*, *nu* a *ova*, kterými se slovesa posledních pěti tříd od sebe vespolek a od první třídy rozeznávají, slovou *známkami třídnými*.

§. 174. Infinitivu příbuzné jest *supinum*. Když na př. říkáme: *půjdu spat*, *přišel mně přivítat*, *odešel lovit ryb*, *půjdu stromem zatřást* a pod., nejsou tvary: *spat*, *přivítat*, *lovit*, *zatřást* infinitivy, nébrž jsou to supina. Od infinitivu dělí se tvrdým na konci *t* a namnoze krátkostí kmenové samohlásky, někdy i spodobením jí: *spá-ti* — *spat*, *tří-ti* — *třit*, *lovi-ti* — *lovit*; *títi* — *tat*, *počí-ti* — *počat*, *počínati* — *počínat*.

Supina užíváme po slovesech, ježto znamenají, že někam jdeme a se pohybujeme. Předmět u supina stojí vždy v genitivě, na př. *Tobiáš v noci chodil pohřbívat mrtvých*. *Šel jsem si natřást hrušek*. *Poslal syna svého past ovec*. *Nepřišel jsem k vám počínat nové hádky*. *Přijde soudit živých i mrtvých*.

b) O přechodníku a přičestí.

§. 175. Přechodníky máme dva: První je přítomného, druhý minulého času. U obou kromě čísla rozeznáváme poněkud i rod.

Přítomný přechodník končí se jednotně muzky po tvrdých souhláskách na *a*, žen. a stř. na *ouc*, množně ve všech třech rodech na *ouce*, na př. *nes-a*, *nes-ouc*, *nes-ouce*; po měkkých souhláskách naopak vychází na *ě* a *e*, žen. a stř. na *íc*, množně ve všech třech rodech na *íce*, na př. *pij-e*, *pij-íc*, *pij-íce*.

Minulý přechodník končí se po samohláskách jednotně muzky na *v*, žen. a stř. na *vši*, množně ve všech třech rodech na *vše*, na př. *vola-v*, *vola-vši*, *vola-vše*; *pi-v*, *pi-vši*, *pi-vše* a t. d. Po souhláskách *v* se vysouvá: *nes*, *nes-ši*, *nes-še*; *plet*, *plet-ši*, *plet-še* a t. d.

§. 176. S příponou *í* končí se oba přechodníky na *cí* a *ší*: *nesou-cí*, *padnou-cí*, *honí-cí*, *pijí-cí*; *volav-ší*, *nes-ší*, a t. d., i zovou se *přičestím*, a sice první přičestím přítomného, druhý přičestím minulého času.

Kromě těchto přičestí máme ještě tři: *činné* i *trpné minulého a trpné přítomného času*.

1) Činné přičestí minulého času končí se jednotně muzky na *l*, žen. na *la*, stř. na *lo*; množně muz. na *li*, žen. na *ly*, stř. na *la* (obecně na *ly*), jako: *nes-l*, *-la*, *-lo*; *nes-li*, *-ly*, *-la*; *pi-l*, *-la*, *-lo*; *pi-li*, *-ly*, *-la*.

2) Přičestí trpné minulého času vzniká větším dílem příponou *n*, řidčeji příponou *t*, a mění se dle rodu i čísla zcela tak, jako předešlé, na př. *neše-n*, *-na*, *-no*; *neše-ni*, *-ny*, *-na*; *pi-t*, *-ta*, *-to*; *pi-ti*, *-ty*, *-ta*.

3) Trpné přičestí přítomného času vzniká při-

ponou *m* a mění se dle rodu i čísla tak, jako dvě předešlá, na př. *vidom*, *-ma*, *-mo*; *vido-mi*, *-my*, *-ma*. Ale přičestí tohoto nemáme než jen několik zbytků, jako: *vědo-m* od *věděti*, *zná-m* od *znáti*, *lak-om* od *neužívaného lakati* (lačným, hladovým býti), *pito-m* (krotký) od *neužívaného pitati* (krmit) a j.

§. 177. Přičestí liší se od přídavných jmen jen poněkud významem svým.

1) Přičestí označuje pomíjitelné vlastnosti osob neb věcí, přídavná jména naopak značí stálé čili takové vlastnosti, které s osobami anebo věcmi skoro nerozlučitelně jsou spojeny. Srovnaj na př. *pracující* a *pracovavší* s přídavným *pracovitý*, *zelenající* a *zelenavší* se *zelený* a t. d.

2) U přičestí rozeznává se více neb méně jasně čas, u přídavných naopak nepozorovati žádného rozdílu časového.

Na př. *pracující* člověk je ten, který jen přítomně či v tom okamžení pracuje, když se to o něm vyřkne; *pracovavší* člověk je zase takový, který jen kdysi před tím pracoval, nežli se to o něm vyřklo; *pracovitý* člověk naopak je ten, o který stálé čili vždy pracovati uvykl.

Shoda přičestí s přídavnými jmény záleží hlavně v tom, že obě se skloňují, a sice na *ci* a *ší* zakončená dle *dnešní*, ostatní pak buď dle *synův* buď dle *dobry*. Z pádův přičestných dle *synův*, obyčejný jest jen nominativ obou čísel. Dle *dobry* naopak skloňujeme přičestí posud úplně, kdykoli se v nom. jednotném určitě končí, jako na př. *opil-ý*, *-ého*, *-ému*; *nesen-ý*, *-ého*, *-ému*; *vidom-ý*, *-ého*, *-ému* a t. d.

Přechodníků nejčastěji užíváme ke skracování vět, na př. Služka, *nesouc* trávu, zpívá. Služka, *donessí* trávy, zazpívala si.

První z těchto vět znamená tolik, jako: Služka zpívá, *když nese trávu*, anebo: Služka *nese trávu a zpívá*. Druhá zase rovná se asi následujícím dvěma větám: Služka si *z*-zpívala, *když donesla trávu*.

Časování.

§. 178. Dle přítomného času oznamovacího dělí se časování na *sponové* a *nesponové*. Kromě sloves *byti*, *dáti*, *jísti* a *věděti*, všechna ostatní slovesa časují se *sponou*, totiž tak, že přípony osobné dotčeného času nejsou v nich s kmeny neb kořeny spojeny přímo, nýbrž pomocí jistých samohlásek; jako na př. *e* v *nes-e-š*, *a* ve *vol-á-m*, kde však spona *a* s kmenovým *a* splynula v *á*.

Přípony osob vůbec jsou: *a*) jednotně:

1. *m*, *u*, *i* (jsem, volám, nesu, biji),
2. *si*, *š* (jsi, voláš, neseš, biješ),
3. *t*, „ (jest, volá, nese, bije);

b) množně:

1. *me*, *m* (jsme, voláme, neseme č. nesem, bijeme č. bijem).
2. *te* (jste, voláte, nesete, bijete),
3. *ou*, *í* (jsou, volají, nesou, bijí m. bijou).

Kromě toho rozeznáváme ještě *nepravidelné* časování od *pravidelného*, *kusé* od *úplného* a *opsané* od *jednoduchého*.

a. Sponové časování.

První třída.

§. 179. Slovesa první třídy dělí se na dva oddíly: Do prvního oddílu patří všechna, která mají *kořen zavřený* čili souhláskou zakončený, jako: *nes-ti* a *vez-ti* od *nes* a *vez*. Druhý oddíl naopak obsahuje všechna ta, jichž *kořen* jest *otevřený* čili samohláskou se končí, jako: *bi-ti* a *dou-ti* od *bi* a *du*.

Rozdíl ten zračí se nejpatrněji v infinitivě. U sloves zavřenéno kořene je předposlední slabika infinitivu (vyjmouc *moci* a *jeti*) vždy dlouhá, na př. *nes-ti*, *po-klás-ti*). Slovesa otevřenéno kořene naopak jen tehdá dlouží samohlásky kořenné, když jsou v infinitivě dvouslabičná, na př. *krý-ti*, *pí-ti*, *zná-ti*, *dou-ti*. Jak náhle je buď s předložkami buď se záporným *ne* složíme, krátí hned kořenou samohlásku, na př. *při-krý-ti*, *vy-pí-ti*, *po-zná-ti*, *vy-hra-ti*, *ne-my-ti*. Vyjmuto jest *u*, kteréž i ve složení zůstává dlouhým, na př.: *na-dou-ti*, *ob-ou-ti*, *pře-plou-ti*, *vy-plou-tí*, *vy-sou-ti* a t. d.

Ale dvojslabičná slovesa nejen první, nýbrž i ostatních tříd při kmenech otevřených krátí dlouhou samohlásku, kdykoli se s předložkami nebo se záporným *ne* složí: *bráti*, *psáti* — *vybrati*, *nepsati*, *dáti* — *rozdati*, *státi* (*stanu*) — *dostati*.

Vyňaty z pravidla toho jsou všechny takové infinitivy, kdež *í* povstalo stažením, na př. *utíti* (m. *uťati*), *dosíci* (*dosiaci*, *dosáhnouti*), *pojítí* (*pojati*), *dostáti* (*dostojati*, *od stojím*), *zalíti* (*zalějati*), *zahřítí* (*zahřejati*), *umřítí* (*umřietí*), pak odvozená od *jdu*: *přijítí*; *dojítí* a t. d. **)

Časování sloves zavřenéno kořene dá se d' statečně objasniti třemi vzory: *nes-u—nésti*, *pek-u—péci* a *tn-u—títi*. U sloves otevřenéno kořene naopak postačí k témuž cíli dva vzory: *bi-ju—bíti* a *tr-u—tříti*.

*) Kmeny zavřené v činném přičestí minulém muzkého rodu vyslovuje obecný lid bez *l*; *nes*, *pad*, *klad* m. *nesl*, *padl*, *kladl*, čehož v písmě nápodobiti dopuštěno není.

***) Aby se *dojítí*, *pojítí* a pod. psalo, již k vůli tomu zapotřebí jest, aby je rozeznati bylo od *dojiti* (*krávu*), *pojiti* (*dobytek*).

První vzor: *nes-u* — *nésti*.

§. 180. Vzor ten časujeme následovně:

Přít. čas oznamovací. Rozkaz. způsob.

Jedn. 1. *nes-u* —

2. *nes-e-š* *nes*

3. *nes-e* —

Mn. 1. *nes-e-me* *nes-me*

2. *nes-e-te* *nes-te*

3. *nes-ou,* —

Přechodník přítomného času: *nes-a,*
nesouc, nes-ouce.

Infinitiv: *nés-ti*. Supinum: *nes-t*.

Přechodník minulý: *nes, nes-ši, nes-še.*

Činné příčestí minulé: *nes-l, nes-la, nes-lo.*

Trpné příčestí minulé: *neš-e-n, neš-e-na,*
neš-e-no.

Samohláska *e*, jenž stojí před příponami přítomného času oznam. a před *n* v trpném příčestí min., jest spona.

§. 181. Dle tohoto vzoru časujeme:

1) slovesa, jichž kořen na *s* anebo na *z* vychází, zejména: *hryz-u* — *hrýzti*, *lez-u* — *lézti*, *pas-u* — *pásti*, *vez-u* — *véztí*, *rostu* — *růsti*, *třes-u* — *třásti*.

2) Slovesa, zakončená v kořeni na *d* a *t*, rozlišují tyto souhlásky v infinitivě v *s*: *bo-du* — *bůsti*, *bře-du* — *břísti*, *hud-u* — *housti*, *klad-u* — *klásti*, *krad-u* — *krásti*, *před-u* — *přísti*, *ved-u* — *vésti*; *hnět-u* — *hnísti*, *kvet-u* — *kvésti*, *mat-u* — *másti*, *met-u* — *méstí*, *plet-u* — *pléstí* (§. 56, č. 1). Všecka tato slovesa obměkčují *d* a *t* v rozkaz. způsobě: *pleť, bředě, a t. d. Čtu* — *čísti* nacpak zachovalo *i* v dotčeném způsobě: *čt-i, čt-ěme, čt-ěte*. Ostatně

časuje se takto: čt-u, čt-eš, čt-e a t d. čt-a, čt-ouc, čt-ouce; čet, čet-ši, čet-še; čet-l, čet-la (m. čtla), čt-en.

3. Ze sloves kořene retnicemi zavřeného patří sem jen neosobné: zeb-e, záb-lo, záb-sti. Hláska *s* před *ti* je vsuvka (§. 60).

Druhý vzor: *pek-u* — *peci*.

§. 182. Pod tento vzor spadají slovesa kořene hrdelnicemi *k* a *h* zavřeného: řk-u, tek-u, tluk-u, vlek-u; moh-u, střeh-u, stříh-u, vrh-u a žh-u. V časování jejich rozlišuje se *k* v *č* a *h* v *ž* písemně jen před sponou *e*. V obecné mluvě se hrdelnice ty chybou rozlišují i také před *u* o *ou*: peč-u, -ou a střěž-u, -ou, na místo pravidelných: pek-u, -ou, střeh-u, -ou. V imperativu obecná mluva klade *č* a *ž* na místo spisovných *c* a *z*: peč, tluč, střěž, vrž, místo pravidelných: pec, tluc, střez, vrz. Z *kt* a *ht* vzniká v písemné řeči *c*: pekti — peci, mohti — moci (§. 57).

Přít. čas oznam.	Rozk. způsob.
Jedn. 1. pek-u	—
2. peč-e-š	pec
3. peč-e	—
Mn. 1. peč-e-me	pecme
2. peč-e-te	pecte
3. pek-ou	—

Přech. přítomný: pek-a, pek-ouc, pek-ouce.

Infinitiv: pec-i. Supinum: pec.

Přech. minulý: pek, pek-ši, pek-še.

Čin. příč. minulé: pek-l, pek-la, pek-lo.

Trp. příč. minulé: peč-en, peč-e-na, peč-e-no.

§, 183. Odechytky od tohoto vzoru :

1. *řk-u* a *žh-u*.

V přít. č. mají :

řku, rceš, rce, rceme, rcete, řkou.

žhu, žžeš, žže, žžeme, žžete, žhou.

V rozkazovacím způsobě :

rci, rceme, rcete.

žži, žžeme, žžete.

V infinitivu: říci, žíci.

Přechod. přít. řka, řkouc; žha, žhouc.

Přech. minulý: řek; řekši, řekše; žeh, žehši, žehše.

Čin. příč. min.: řekl (vy-řkl), žehl (za-žhl).

Trpné příč. min.: rčen, žžen.

Obecná mluva ve přít. čase a rozk. způsobě, mimo nemnohé případy, zvláště ve složení (já řku, neřku-li, arci, nerci-li, rozžhu, rozžžeš, rozžži), raději užívá tvarů *řeknu* a *žehnu*, jižto do druhé třídy náleží.

2. *Moh-u* v přít. čase oznam. před sponou *e* dluží *o*, znějíc v něm takto: *moh-u*, *můž-eš*, *můž-e*, *můž-eme*, *můž-ete*, *moh-ou*; v infinitivě naopak zanedbává dlužení, znějíc v něm: *moci*.

3) *Stři-hu* měloby, jako i *střehu*, v infinitivě: *stříc-i*. Toť jest příčina, že se od kmene *střih* i v písemné řeči užívá infinitivu *stříhnouti*.

Třetí vzor: *tn-u* — *títi*.

184. Vzorem tím se řídí časování sloves, jejichž kořen se končí na *n* a *m*. Takových je ve spisovné mluvě naší jen osmero, totiž: *tn-u*, *čn-u*, *pn-u*, *žn-u*, *žhn-u*, *jm-u*, *dm-u*, *ždm-u* *).

*) *ždm-u* (ždíti) z tohoto vzoru téměř docela vypadlo; málokde zajisté se říká: ždíti, žďal, žďav, nébrž buďto se užívá *ždmouti*, anebo spíše pokračovacího *ždímati*.

Přít. čas oznam.	Rozk. způsob.
Jedn. 1. tn-u	—
2. tn-e-š	tn-i
3. tn-e	—
Mn. 1. tn-e-me	tn-ě-me
2. tn-e-te	tn-ě-te
3. tn-ou	—

Přech. přítomný: tn-a, tn-ouc, tn-ouce.

Infinitiv: tí-ti. Supinum: řa-t.

Přech. minulý: řa-v, řa-vši, řa-vše.

Čin. příč. minulé: řa-l, řa-la, řa-lo. *)

Trp. příč. minulé: řa-t, řa-ta, řa-to.

1) Nyní se tohoto vzoru užívá jen tehda, když přítom ani libozvuk ani smysl netrpí. Místo *žítí, pítí, jítí, čítí, títí* klade se obecně: žnouti, pnouti, jmouti, čnouti, tnouti. I v jiných případech přeskakují slovesa tato do druhé třídy, na př. žnul, žnut, dmul, dmut a pod.

Kořene *čn-u* užívá se jen s předložkami: po-čnu, za-čnu, na-čnu a t. d.

Žhn-u vyskytá se hlavně s předložkou *roz*: roze-žhnu, roz-žžítí, roz-žžav, roz-žžal, roz-žžat. Mimo složení řídí se obecně podle vzoru *trhnouti*, přijímajíc přítom pohyblivé *e*: žehnu, žehni a t. d. Srovnej též *žhu* (§. 183).

4) Kořen *jm-u* čili vlastně *im-u* naopak s předložkou *vz* přichází o své *j* (*i*), a zní takto: vezm-u, -eš, -e, -eme, -ete, -ou; vezmi, -ěme, -ěte; vezm-a, -ouc, vez-mouce; v infinitivě a v ostatních neurčitých tvarech: vzí-ti, vza-t, vza-v, vza-l, vza-t. Po jiných předložkách objevuje

*) V obecné mluvě slýchati též *tl, tla, tlo*: zatl (zat) mu žílu; podobně: začl (zač), začla, začlo; zapl (zap), zapla, zaplo.

se u téhož kořene často vsuvka *n* (§. 60) m. *j*. na př. *s-níti*, *s-ňal*, *s-ňav*, *s-ňat* a t. d. m. *s-jíti*, *s-jal*, *s-jav*, *s-jat*.

Čtvrtý vzor: *bi-ji—bíti*.

§. 185. Časování tohoto vzoru vypadá následovně:

Přít. čas oznam. Rozkaz. způsob.

Jedn. 1. *bi-ji* —

2. *bi-j-e-š* *bi-j* č. *bí*

3. *bi-j-e* —

Mn. 1. *bi-j-e-me* *bi-j-me* č. *bí-me*

2. *bi-j-e-te* *bi-j-te* č. *bí-te*

3. *bi-j-í* —

Přech. přítomný: *bi-j-e*, *bi-j-íc*, *bi-j-íce*.

Infinitiv: *bí-ti*. Supinum: *bi-t*,

Přech. minulý: *bi-v*, *bi-vši*, *bi-vše*.

Čin. příc. minulé: *bi-l*, *bi-la*, *bi-lo*.

Trp. příc. minulé: *bi-t*, *bi-ta*, *bi-to*.

Hláskaj v přít. čase oznam. a v téhož přechodníku času je vsuta proto, aby se dvě samohlásky nestýkaly. V rozk. způsobě naopak *j* povstalo ze známky *i* (§. 168). Tato se však s kořeným *i* a *y* spojití může, tak že vznikne: *bí*, *pí*, *krý*, *mý* a t. d. m. *bi-j*, *pi-j*, *kry-j* a *my-j*.

§. 186. K tomuto vzoru patří slovesa kořene otevřeného čili takového, který samohláskami *a*, *e*, *é*, *i*, *y* a *u* zakončen jest, jmenovitě: *hra-ji* — *hráti*; *zra-ji* — *zráti*; *kle-ji* — *klíti*, *ple-ji* — *plíti*, *se-ji* — *síti*, *chvě-ji* — *chvíti* (*chvětí*), *pě-ji* — *pěti* (*zpívati*), *spě-ji* — *spěti* (*spěchati*); *hni-ji* — *hníti*, *li-ji* — *líti*, *pi-ji* — *píti*, *vi-ji* — *víti* (*vinouti*), *ži-ji* — *žíti*; *bli-ji* — *blíti*, — *či-ji* — *číti* (*cítiti*), *kli-ji* — *klíti* (*klíčiti*); *kry-ji* — *krýti*, *my-ji* — *mýti*, *ry-ji* — *rýti*, *ty-ji* — *týti* (*tučněti*), *vy-ji* — *výti*;

ku-ji — kouti, plu-ji — plou-ti, slu-ji — slouti, snu-ji — snouti, su-ji — souti.

1) Některá ze sloves vzoru tohoto přecházejí částečně ke vzoru *volati*, jako *zráti*, *hráti*, ježto mají v přít. č. ozn. způsobu: *zraji* i *zrám*, *hraji* i *hrám*, v rozk. způsobu: *zraj* i *zrej*, *hraj* i *hrej*, v trpném přičestí minulém: *zrán* a *hrán* (§. 198. č. 3).

2) Jiná přeskakují ke vzoru *uměti*, jako: *chvíti* (*chvěti*), *skvíti*, *tkvíti*, a pod., jež mají: *chvím* a *chvěji*, *skvím* a *skvěji*, *tkvím* a *tkvěji* (§. 194. č. 3).

Docela pod onen vzor přešlo: *smíti* (*směti*): *smím*, *smíš* a t. d. Stalo se to hlavně proto, aby slova toho rozeznati bylo od *směji* — *smáti* (dle *hřeji*).

3) *Plouti*, *slouti*, *žíti*, *kouti* mají: *plov-u*, *slov-u*, *živ-u*, *kov-u*; *plov-eš*, *slov-eš*, *živ-eš*, *kov-eš* a t. d. vedle *pluj-i*, *sluj-i*, *žij-i*, *kuj-i*; *pluj-eš*, *sluj-eš*, *žij-eš*, *kuj-eš* a t. d.

Pátý vzor: *tr-u* — *tříti*.

§. 187. Časování tohoto vzoru vypadá takto:
Přít. čas oznam. Rozkaz. způsob.

Jedn. 1. <i>tr-u</i>	—
2. <i>tř-e-š</i>	<i>tři</i>
3. <i>tř-e</i>	—
Mn. 1. <i>tř-e-me</i>	<i>tř-e-me</i>
2. <i>tř-e-te</i>	<i>tř-e-te</i>
3. <i>tr-ou</i>	—

Přech. přítomný: *tr-u*, *tr-ouc*, *tr-ouce*.

Infinitiv: *tří-ti*. Supinum: *tří-t*.

Přech. minulý: *tře-v*, *tře-vši*, *tře-vše*.

Čin. přič. minulé: *tře-l*, *tře-la*, *tře-lo*.

Trp. přič. minulé: *tře-n*, *tře-na*, *tře-no*.

§. 188. Tak časujeme z cela: dr-u — dříti, mr-u — mříti, pr-u — příti (podpírati), stru — stříti, vr-u — vříti (vařiti se; zavírati).

Mliti v přít. čase oznam. a v přechodníku téhož času odchyluje se od vzoru tím, že má před *l* samohlásku *e*: mel-u, -eš, -e, -eme, -ete, -ou; mel-a, -ouc, mel-ouce. V rozk. způsobě zní též dvojnásobně: mel, mel-me, mel-te; anebo bez *e*: ml-i, ml-eme, ml-ete.

Druhá třída.

§. 189. Slovesa druhé třídy jsou též buď otevřeného buď zavřeného kořene, na př. *mi-nou-ti* a *trh-nou-ti*. V časování mají otevřené kořeny všude *n*, kdežto slovesa zavřeného kořene v přechodníku a příčestí min. času ráda též přijímají přípony bez *nu*, čili tak, jako kdyby náležela do první třídy. Pročež časování sloves druhé třídy dvěma vzory se řídí: *mi-nouti* a *trh-nouti*.

První vzor: *mi-nou-ti*.

§. 190. Časuje se následovně:

Přít. čas oznam.	Rozkaz. způsob.
Jedn. 1. min-u	—
2. min-e-š	miň
3. min-e	—
Mn. 1. min-e-me	miň-me
2. min-e-te	miň-te
3. min-ou	—

Přech. přítomný: min-a, min-ouc, min-ouce.

Infinitiv: minou-ti. Supinum: minou-t.

Přech. minulý: minu-v, minu-vši, minu-vše.

Čin. příč. minulé: minu-l, minu-la, minu-lo.

Trp. příč. minulé: minu-t, minu-ta, minu-to.

Druhý vzor: *trh-nou-ti*.

§. 191. Časuje se pravidelně takto:

Přít. čas oznam.	Rozkaz. způsob.
Jedn. 1. trhn-u	—
2. trhn-e-š	trhn-i
3. trhn-e	—
Mn. 1. trhn-e-me	trhn-ě-me
2. trhn-e-te	trhn-ě-te
3. trhn-ou	—

Přech. přítomný: trhn-a, trhn-ouc, trhn-ouce.

Infinitiv: trhnou-ti. Supinum: trhnou-t.

Přech. minulý: trhnuv, -vši, -vše a trh, -ší, -še.

Čin. přič. minulé: trhnu-l, -la, -lo a trh-l, -la, -lo.

Trp. přič. minulé: trhnu-t, -ta, -to a trž-e-n, -na, -no.

§. 192. V trp. přič. min. se před *e* nejen hrdelnice *h, ch, k* rozlišují v *ž, š, č*, ale i také i *sk* mění v *šť*, na př. postižen, nadšen, zamčen, tištěn a t. d. od postihnouti, nadch-nouti, zamk-nouti a tisk-nouti.

V přechodníku min. objevuje se pohyblivé *e*, kdekoli by bez něho skupeniny souhlásek těžko anebo doprosta nemožno bylo vyřknouti, na př. usech, dotek, nadech; usech-ši, -še a t. d., od usch-nouti, dotk-nouti se, nadch-nouti. Totéž platí o čin. přič. min. muzkého rodu a jedn. čísla: usech-l, dotek-l, nadech-l. Ostatní osoby znějí také bez *e*; uschl-a, dotkl-a, nadchl-a a t. d.

Třetí třída.

§. 193. Znamka třídy té, samohláska *ě*, objevuje se v infinitivě jen po retnicích a po *d, t, n*, kdykoli je infinitiv trojslabičný nebo víceslabičný, jako na př. trpě-ti, svrbě-ti, němě-ti, hledě-ti, letě-ti, kameně-ti a j.

Dvojslabičné infinitivy *ě* zdlužují druhdy v *í*: bdí-ti vedle bdě-ti, tlí-ti vedle tle-ti a j. Všecky

ostatní kromě bá-ti se a stá-ti, mají stále *e m. é.*
K objasnění všeho toho třeba vzorů: umě-ti a hoře-ti.

První vzor: *um-ě-ti.*

§. 194 Časování vzoru toho osnováno jest na jednom kmenu: *umě.*

Přít. čas oznam.	Rozkazi. způsob.
Jedn. 1. um-í-m	—
2. um-í-š	umě-j
3. um-í	—
Mn. 1. um-í-me	umě-j-me
2. um-í-te	umě-j-te
3. umě-j-í	—

Přech. přítomný: umě-je, -jíe, -jíce.

Infinitiv; umě-ti. Supinum: umě-t.

Přech. minulý: umě-v, -vši, -vše.

Čin. příč. minulé: umě-l, -la, -lo.

Trp. příč. minulé: umě-n.

1) Tak se časují slovesa pošlá od podst. a příd. jmen, jako: bohatěti, bujněti, dražeti, kameněti, lačněti, mrzačeti, tučeti, vetšeti (od vetch-ý, starý), želeti, žilnatěti a j.

2) Dále sem patří slovesa, kteráž prvotně podle vzor *volati* náležela (§. 198, č. 2), jako: váletí, vraceti, míjeti, otáletí, pobízeti, mízeti, léceti (polikovatí na ptáky), pobouzeti, vycházeti, snášeti, věšeti, srážeti, pouštěti, přemýšleti, vyjížděti, klaněti, rozprávěti, pobíjeti, zapíjeti a t. d. Všecka vznikla z jiných sloves stupňováním kmenových samohlásek a rozlišením souhlásek, na př. pobouzeti od buditi, utráceti od tratiti a t. d.

3) Pod vzor *uměti* přeskočila z první třídy vzoru *biji* slovesa: chvětí, smětí, skvětí, tkvětí (§. 186, č. 2).

Druhý vzor: *hoř-e-ti*.

§. 195. Tento vzor časujeme dle dvou kmenů.

Známka třídy *ě* neb *e* objevuje se jen v infinitivním čili v tom kmenu, od kterého, kromě infinitivu a supina, pocházejí přechodník a přičestí min. času. Druhý kmen naopak je beze známky třídné a zove se jak tuto tak i jinde, kdekoli jej rozeznáváme, přítomným, proto že od něho všechny ostatní tvary časovací větším dílem přítomného významu pocházejí.

P ř í t. č a s o z n a m. R o z k a z. s p ů s o b.

J e d n. 1. hoř-í-m	—
2. hoř-í-š	hoř
3. hoř-í	—
M n. 1. hoř-í-me	hoř-me
2. hoř-í-te	hoř-te
3. hoř-í	—

Přech. přítomný: hoř-e, -íc, -íce.

Infinitiv: hoře-ti. Supinum: hoře-t.

Přech. minulý: hoře-v, -vši, vše.

Čin. přič. minulé: hoře-l, -la, -lo.

Trp. přič. minulé: hoře-n (ohořen).

1) Tak se časují vesměs všechna slovesa třetí třídy, která pod *uměti* nespádají, jako: bdíti č. bděti, čníti č. čněti, držeti, letěti, seděti, vžeti a j.

2) Některá slovesa, která sem patří, mají v muz. přičestí trpném *-án* i *-en*: držán, držen.

3) Obecná mluva množnou 3. osobu přítomného času rozeznává od 3. osoby jednotné příponou *ej*: jedn. hoří, mn. hořej, čehož však v písemné řeči

následovati nesluší, právě jako nikoho není, kdo by chtěl psáti: hořejou a pod. *)

4) *Báti se* a *státi* vznikla stažením *oja* v *á* z boj-ati, se a stoj-ati (§. 48).

Od kmene *boj* a *stoj* pochází přít. čas a rozk. způsob, pak přechodník přítomného času: boj-ím se a stoj-ím, boj a stůj (stoj-iž), boj-e a stoj-e. Všecky ostatní tvary jdou od staženého kmene *bá*, *stá*: bál, stál, báv, stáv a t. d.

Čtvrtá třída.

§. 196. Všecka slovesa této třídy časujeme dle následujícího vzoru:

Přít. čas oznam.	Rozkaz. způsob.
Jedn. 1. čin-í-m	—
2. čin-í-š	čin
3. čin-í	—
Mn. 1. čin-í-me	čin—me
2. čin-í-te	čin-te
3. čin-í*)	—

Přech. přítomný: čin-ě, -íc, -íce.

Infinitivum: čini-ti. Supinum: čini-t.

*) Chceme-li poznati, zdali sloveso nějaké třetí třídy v 3. os. mn. má *í* nebo *ějí* (*ejí*), zpomeňme si, kterak má v rozkazovacím způsobě. Uměj, rozuměj, sázej, vracej a t. d. jistým jsou důkazem, že v os. množné a tudíž i v přítomném přechodníku sluší psáti *ěj* (*ej*): umějí, rozumějí, sázejí, vracejí; umějíce, rozumějíce, sázejíce, vracejíce. Naopak rozkazovací tvary: kleč, hoř, bdi ukazují, že 3. os. mn. a přech. přítomný znítí musejí: klečí, hoří, bdi; kleče, hoře, bdě; klečice, hořice, bdíce.

***) V obecné mluvě slyšeti: činěj, chválej, podobně jako hořej, čehož písemná řeč nesnáší.

Přech. minulý: čini-v, -vši, -vše.

Čin. příč. minulé: čini-l, -la, -lo.

Trp. příč. minulé: čin-ě-n, -na, -no.

V trpném příč. minulém objevuje se *ě* před *n* jen po *d*, *t* a *n*. Po všech ostatních souhláskách stojí *e* m. *ě*. Druhdy pak *d* a *t* rozlišuje se před *e* v *z* a *c*, *s* přechází do *š*, *z* do *ž*, *st* do *šť* a *sl* do *šl*, na př. hozen od hod-iti, souz-en od soud-iti, chyc-en od chyt-iti; noš-en, vož-en, pušt-ěn, myšlen a j. od nos-iti, voz-iti, pust-iti a mysl-iti.

Pátá třída.

§. 197. Slovesa páté třídy rozpadají se i dle kořene i dle kmene na dva oddíly: Jsou totižto buď zavřeného buď otevřeného kořene, buď jednoho buď dvou kmenů. K objasnění zvláštností, které se v časování jich objevují, potřebujeme čtyř vzorů: vol-ati, tes-ati, brá-ti a hrá-ti. Časování prvního vzoru osnováno je na jednom, ostatních tří vzorů na dvou kmenech.

První vzor: *vol-a-ti*.

§. 198. U tohoto vzoru samohláska kmenová *a* v přítomném čase oznamovacího způsobu (krom 3. osoby množné) zaniknula stažením *aja* ve dlouhé *á*: vol-*á*-m m. vola-j-am, vol-*á*-š m. vola-j-aš (§. 48.)

V rozkazovacím způsobě přehlasuje se *a* zpátečně: vole-j m. vola-j (§. 41).

V příčestí trpném minulého času se *a* dluží, kdykoli příčestí to neurčitě klademe; ale v určitém tvaru vrací se krátké *a*: volán — volaný.

Přít. čas oznam.	Rozkaz. způsob.
Jedn. 1. vol-á-m	—
2. vol-á-š	vole-j
3. vol-á	—
Mn. 1. vol-á-me	vole-j-me
2. vol-á-te	vole-j-te
3. vol-a-j-í	—

Přech. přítomný: vola-je, -jíc, -jíce.

Infinitiv: vola-ti. Supinum: vola-t.

Přech. minulý: vola-v, -vši, -vše.

Čin. příč. minulé: vola-l, -la, -lo.

Trp. příč. minulé: volá-n, -na, -no, určitě:
volan-ý, -á, -é.

1) Tak časujeme slovesa, ježto před známkou *a* opatřena jsou tvrdou aneb obojetnou souhláskou, jako: ček-ati, děl-ati, dáv-ati, chyt-ati, lap-ati, nosív-ati, pad-ati a j.

2) Po měkkých souhláskách kmenové *a* dílem se přehlasilo v *ě* neb *e*, k. p. vrace-ti m. vraca-ti, dílem stažením (§. 48) vzniklo *í*: vracím m. vrac-a-jám, vrac-iam, vrac-iem. Všecka slovesa tohoto rázu časují se nyní podle vzoru *uměti* (§. 194, č. 2).

3) Naproti tomu sem přeskakují mnohá slovesa první třídy vzoru *biji* dílem částečně, jako hrám (hraji), zřám (zraji); dílem zcela n. p. znám (m. znaji), nechám (m. nechaji) a j. (§. 186, č. 1).

Drahý vzor: *tes-a-ti*.

§. 199. Vzorek ten časujeme dle dvou kmenů: *teši* a *tesa*.

Přít. čas oznam.	Rozkaz. způsob.
Jedn. 1. teš- <i>i</i>	—
2. teš-e-š	teš
3. teš-e	—
Mn. 1. teš-e-me	teš-me
2. teš-e-te	teš-te
3. teš-í	—

Přech. přítomný: te-še, -íc, -íce.

Infinitiv: tesa-ti. Supinum: tesa-t.

Přech. minulý: tesa-v, -vši, -vše.

Čin. příč. minulé: tes-al, -la, -lo.

Trp. příč. minulé: tesá-n, -na, -no; ale:
tesa-ný.

§. 200. Dle tohoto vzoru časovali předkové naši mnohem více sloves než my nyní.

Nyní jen asi tato slovesa v písemné řeči stále dle tohoto vzoru časujeme: kázati (káži), mazati (maži), řezati (řeži), tázati (táži), vázati (váži), plakati (pláči), a psáti (píši).

Obecná mluva přípony *i* nepřehlasuje; neříká se totiž: káži, váži, píši a t. d., nýbrž: kážu, vážu, píšu a t. d. Tak též v mn. 3. osobě: vážou, kážou, píšou a t. d. m. váží, káží, píší.

Všecka skoro ostatní slovesa, která za starodávna zcela pod tento vzor patřivala, řídí se nyní více méně dle *volati*: česám, stonám (obecně též stůnu), orám (ob. též ořu), hvizdám, trestám, dýchám, skákám (obecně též skáču), křesám (ob. též křešu), kousám (ob. též koušu) a t. d.

1) V přítomných tvarech mění se při nich *s* v *š* (česati — češi), *z* v *ž* (lízati — líži), *n* v *ň* (stonati — stůni), *r* v *ř* (orati — oři), *zd* v *žd*

(hvizdati — hviždi), *st* v *sc* (trestati — tresci), *d* v *z* (hlodati — hlozi), *t* v *c* (reptati — repci), *ch* v *š* (páchati — páši), *k* v *č* (skákati — skáci), *h* v *ž* (strouhati — strouží).

2) *Plakati* má před sponou *e* dlouhé *á*, všude jinde krátké *a*: plač-i, pláč-eš, pláč-e, pláč-eme, pláč-ete, plač-í.

3) *Psáti* staženo je z *pisati*. Prvotné *i* se jen v přít. čase oznamovacím a v rozk. způsobě, pak v přechodníku přítomném zachovalo: píš-i, píšeš, píš, píše, píšíc; všude jinde zaniklo: psal, psav, psán.

Třetí vzor: brá-ti.

§. 201. Vzor tento času je též podle dvojího kmene. Kmen přítomného času končí se souhláskou, kmen infinitivu samohláskou *a*. Stel-u — stláti, šl-u — sláti (pošlu — poslati), der-u — dráti, per-u — práti, žer-u — žráti, rv-u — rváti, řv-u — řváti, zv-u č. zov-u — zváti, žv-u — žváti, štv-u — štváti, žen-u — hnáti, lh-u — lháti, cp-u — cpáti, ss-u — ssáti (m. ss-u však obvyklejší jest: sesam a ssaji).

Přít. čas oznam.

Rozkaz. způsob.

Jedn. 1. ber-u

—

2. ber-e-š

ber (beř)

3. ber-e

—

Mn. 1. ber-e-me

ber-me (beř-me)

2. ber-e-te

ber-te (beř-te)

3. ber-ou

—

Přech. přítomný: ber-a, -ouc, -ouce.

Infinitiv: brá-ti. Supinum: bra-t.

Přech. minulý: bra-v, -vši, -vše.

Čin. příč. minulé: bra-l, -la, -lo.

Trp. příč. minulé: brá-n, -na, -no; ale: bra-ný.

1) *Kláti* a *stláti* v některých případech přehlasují přípony své: koli, kolí; kole, kolíc, kolíce; steli, stelí; stele, stelíc, stelice.

Obecně a i písemně však užívá se nyní: stelu, stelou, stela, stelouc. Místo *kolu* obvyklejší je *kolím* (podle *chválím*).

2) *Lháti* před sponou *e* rozlišuje *h* v *ž*: lh-u, lž-eš, lž-e, lž-eme, lž-ete, lh-ou.

Čtvrtý vzor: *hřáti*.

§. 202. Přítomný kmen vzoru tohoto zní *hře*, infinitivný *hřeja*. Od *hře* pošlé tvary časují zcela tak, jako u *bíti*: hřej-i, hre-j-eš, hrej-e a t. d. hře-j, hřej-me, -te; hřej-e, -jíc, -jíce.

V infinitivě a v ostatních neurčitých tvarech stahuje se *eja* v *á*, někdy až v *i* (§. 49): hřá-ti č. hří-ti, hřá-v, hřá-vši, -vše; hřá-l, a hřa-n i hřá-t.

Zcela tak časujeme: o-křeji — okřáti č. okříti (zotaviti se), přeji — přátí č. příti, směji — smáti se, věji — váti č. víti a t. d.

Tři slovesa sem náležitá v přít. čase mají kmen na *a*: ka-ji, la-ji, ta-ji, v infinitivě pak na *á* m. aja, (§. 48): káti, láti a táti. Rozkazovací způsob jejich zní bez přehlásky: ka-j se, la-j, ta-j.

Šestá třída.

§. 203. Třída šestá obsahuje samá taková slovesa, která odvozena jsou buď od jiných sloves, náležitých ke

předešlým pěti třídám, buď i od jiných částek řeči, jako: boj-ovati, kral-ovati, mil-ovati, noc-ovati, nocleh-ovati, cizince-ovati, opak-ovati, opět-ovati a j.

Porovnáme-li slovesa této třídy se slovesy jiných tříd, shledáme, že se v nich kmenová souhláska krátí, na př. odsuzovati od soud-iti, osvěcovati od svít-iti, roznécovati od roznítiti, vracovati od vrátiti, o-hlašovati od hlásiti, vyjadřovati od vyjádřiti, shromažďovati od shromážditi, nařizovati od naříditi, zmíňovati od zmíniti, přilepovati od lépati a t. d.

§. 204. Časování všech sloves šesté třídy řídí se jedním vzorem: *kupova-ti*.

Kmen přítomného času zní *kupu*, kmen infinitivný *kupova*. Od *kupu* pošlé tvary časují se zcela tak jako u *bíti*; kupuj-i, -eš, -e a t. d.; kupuj, -jme, kupujte; kupuj-e, -íc, -íce. Infinitivné tvary pak spravují se zcela dle *volati*: kupova-v, -vši, -vše; kupova-l, kupová-n.

b. Nesponové časování.

§. 205. Beze spony časujeme nyní již jen čtvero sloves: *dati*, *jísti*, *vědět* a *být*.

Nejméně zbytků časování toho zachovalo se u *dati*, totiž jen třetí osoba mn. přít. času oznamovacího: *dad-í* a přít. přechodník: *dad-a*, *-ouc*, *-ouce*. Ale i tohoto i oné málo kdy již užíváme, volíce místo nich tvary: *daj-e*, *daj-íc*, *-íce*, a *daj-i*. Tyto řídí se dle *volati*, kamž sloveso to i ostatně patří.

§. 206. *Jísti* m. jed-ti infinitivnými tvary svými patří pod vzor *nésti* (§. 180); v min. přechodníku zní: jed, jed-ši, -še; v příčestích pak téhož času: jed-l a jed-e-n. Ostatní tvary jeho vypadají takto:

Přít. čas oznam.	Rozkaz. způsob.
Jedn. 1. jí-m	—
2. jí-š	jez
3. jí	—
Mn. 1. jí-me	jez-me
2. jí-te	jez-te
3. jed-í.	—

Přech. přítomný: jed-a, -ouc, ouce, neb: jedě, -íc, -íce.

§. 207. *Věděti*. Přítomného času kmen jest *věd*.

Přít. čas oznam.	Rozkaz. způsob.
Jedn. 1. ví-m	—
2. ví-š	věz
3. ví	—
Mn. 1. ví-me	věz-me
2. ví-te	věz-te
3. vě-dí	—

Přech. přítomný: věd-a, -ouc, -ouce.

Trp. příč. přítomné: věd-o-m (§. 176, č. 3).

Infinitivné tvary pocházejí od kmene *vědě* dle vzoru *hořeti*: vědě-v, -vši, -vše, vědě-l a vědě-n.

§. 208. *Bý-ti* časujeme dle tří kmenů: *jes*, *by* a *bud*.

a) Od *jes* (*js*) pochází:

1) přítomný čas oznamovací:

Jdn. 1. jse-m	Mn. 1. js-me
2. js-i	2. js-te
3. jes-ti, jes-t, je	3. js-ou

2) Přechodník přítomný: js-a, -ouc, -ouce.

b) Z *bud* vzniká: 1) bud-oucí čas: bud-u, -eš, -e, bud-eme, -ete, -ou; 2) rozkaz. způsob: buď, buď-me, buď-te; 3) přechodník budoucí, málokdy potřebovaný: bud-a, -ouc, -ouce.

c) Od *by* pocházejí všechny ostatní tvary časovací, a sice: 1) zastaralý minulý čas. jednoduchý, jehož posud užíváme, skládající způsob spojovací: *by-ch, by-s, by, by-chom, by-ste, by*; 2) infinitiv: *bý-ti*; 3) přech. minulý: *by-v, -vši, -vše* a 4) čin. příč. minulé: *by-l, -la, -lo*. Se záporným *ne* zní třetí osoba jednotná přítomného času stále: *ne-ní* (m. *ne-je*, prvotně se vsutým *n*: *ne-nie*).

c. Nepravidelné časování.

§. 209. Nepravidelně časujeme následující slovesa: *je-ti, jí-ti, stá-ti, chtí-ti, mí-ti, vidě-ti* a *spá-ti*.

Jeti (m. *jed-ti*).

a) s *d*: Přít. č. ozn. Rozkaz. sp. ůs.
 jedu, jedeš, jede, jeď,
 jedeme, jedete, jedou. jeďte, jeďte.
 Přech. přít.: *jeda, -ouc, -ouce*.

b) bez *d*: Infin.: *jeti*. Supinum: *jet*.
 Přech. min.: *jev, jevši, jevše*.
 Čin. příč. min.: *jel, -la, -lo*.
 Trp. příč. min.: *jet, -ta, -to*.

§. 210. *Jíti* (m. *jid-ti, idti*).

a) kmen *jd* (*id*):
 Přít. č. ozn. Rozkaz. sp.
 jdu, jdeš, jde, jdi,
 jdeme, jdete, jdou. jděme, jděte.
 Přech. přít.: *jda, jdouc, jdouce*.

b) bez *d*: Infin.: *jíti*. Supinum: *jit*.

c) kmen *šed*: Přech. min.: *šed, šedši, šedše*.

d) bez *d*: Čin. příč. min.: *šel* (m. *šed-l*), *šla, šlo*.

§. 211. *Státi* (zastaviti se, trvati), *státi se* (*geschehen, werden*).

a) dle *minu*. Přít. č. ozn. Rozk. sp.
 stanu, staneš, stane, staň,
 staneme, stanete, stanou. staňme, staňte.
 Přechod. přít.: *stana, stanouc, stanouce*.

b) dle *biji*: Inf. : státi č. stanouti. Supinum : stat.
 Přech. min. : stav, stavši, stavše.
 Čin. přič. min. : stal, -la, -lo *).

§. 212. *Chtítí* patří vlastně pod *hořeti*, nicméně má v přít. čase oznam. a v rozkaz. způsobě, pak v přech. přítomném :

chci, chceš, chce; chceme, chcete, chtí č. chtějí.
 chtěj, chtějme, chtějte.
 chtě č. chtěje, chtěce č. chtějíce.

§. 213. *Mítí* v přít. čase oznam. a přechodníku časuje se dle *volati*: mám, máš, má a t. d., maj-e, -íc, maj-íce; ostatně dle *uměti*: mě-j, mě-l, mě-v, jmě-n.

§. 214. *Viděti* má v rozkaz.: viz, viz-me, -te. Kromě toho podobá se k *věděti* (§. 207) i přechodníkem: vid-a, -ouc, vid-ouce, a trpným přičestím přít. času: vid-o-m. Ostatně se časuje zcela dle *hořeti*: vid-ím, -íš a t. d. vidě-v, -l, -n.

§. 215. *Spá-ti* v infinitivních tvarech patří ke *bráti*: spa-v, spa-l, spá-n; v přítomných spravuje se dle *hořeti* anebo *činiti*: sp-ím, -íš, -í, -íme, -íte, -í; sp-i, sp-ěme, -ěte; sp-ě, -íc, -íce.

d. Kusé časování.

§. 216. Kusé časování vyskytuje se jen při několika málo slovesech, jichžto se nezachovalo celé časování, nébrž jen některé jeho zlomky. Jsou pak slovesa kusého časování tako :

1) *Dí-m, dí-š, dí, dí-me, dí-te, dě-jí*. S předložkami časuje se úplně: vzdím (nazvu), převzdím.

2) *Prý* a *vece*. Místo *prý* říká se obecně *prej*; jest to vlastně třetí osoba mn. zastaralého slovesa *praju*

*) *Státi* (stehen) od *stojím* řídí se vzorem *hořeti*.

(pravím), od něhož se podnes zachovalo i min čin. přičestí: *prál, práli*.

3) *Vece* je třetí osoba též zastaralého slovesa *věceti* (říkati).

e. Opsané časování.

§. 217. Opsaným časováním nazývá se vůbec to, kterým nahrazujeme jednoduché tvary časovací.

Kterak opisujeme minulý a často i budoucí čas oznamovací, třetí osobu rozkazovacího způsobu a celý spojovací způsob, o tom již řeč byla (§. 166—169).

Mimo to opisujeme i tehdá, když sloves užíváme *trpné*.

§. 218. Celé trpné časování opisujeme vůbec dvojím způsobem :

1) Sloves předmětných užíváme zvratně čili se zájmenem *se*, na př. volá-m *se*, volá-š *se*, vole-j *se*, vola-ti *se*; pij-e *se*, bud-e *se* píti a t. d.

2) Spojujeme trpné přičestí minulé sloves přechodných s pomocným *býti*. Přičestí měníme přitom dle rodu i čísla, *býti* pak jako obyčejně časujeme, na př.

Přít. čas. oznamovací.

volán, -ána, -áno	<i>jsem</i>
„ „ „	<i>jsi, 's</i>
„ „ „	<i>jest,</i>
voláni, -ány, -ána	<i>jsme</i>
„ „ „	<i>jste</i>
„ „ „	<i>jsou.</i>

Min. čas. oznamovací.

byl jsem volán, byla jsem volána, bylo jsem voláno a t. d.

Bud. čas oznamovací.

budu volán, -ána, áno a t. d.

Rozkaz. způsob.

buď volán, -ána, áno a t. d.

Infinitiv.

býti volán, -ána, -áno; -áni, -ány, -ána.

Přechodník přítomný.

jsa volán, jsouc volána, voláno; jsouce voláni, volány, volána.

Přechodník budoucí.

buda volán, budouc volána, voláno; budouce voláni, -ány, -ána.

Přechodník minulý.

byv volán, byvši volána, -áno; byvše voláni, -ány, volána.

Neohebné částky řeči.

1) Předložky.

§. 219. Předložky jsou dvojí: rozlučitelné a nerozlučitelné (trennbar a untrennbar, separabilis a inseparabilis).

Nerozlučitelné přicházejí stále jen ve složených slovech, a jsou tyto: *pa, pra, pře, roz, sou, vy a vz (vze)*.

Pa zní rozlučitelně *po*, na př. *pa-česy* a *pa-toky* proti *po-česati* a *potok*. *Pra* značí prvotnost toho, s čímž jménem je složeno, jako něm. *ur*, na př.: *pra-děd*, *pra-vnuk*, *pra-dávny* a j. něm. *Ur-grossvater*, *Ur-enkel*, *ur-alt*.

Pře dlouží se v *při*; v případě tom nehrubě ho lze rozeznati od *při*, přiměřeného rozlučitelné předložce *při*, na př. *při-voz* odvozeno je buď od *pře-vezu*, buď od *při-vezu*.

Roz, něm. *zer*, značí rozlučování, *sou* naopak spojování, jako rozlučitelné *s* anebo *se* a příslovka *spolu*, na př. *roz-bor* a *sou-bor*, *sou-sed*, *sou-hláška* (*spolu-hláška*) a t. d.

Vy značí opak toho, co rozlučitelné *v* anebo *vs* na př. vy-ložiti proti v-ložiti, vy-hnati proti ve-hnati, vý-chod proti v-chod a j.

Vz znamená směr zdola na horu obrácený, na př. vznášeti, tolik co vzhůru nositi. Často však z něho jen *v* neb jen *z* slýchati, na př. v-státi m vz-státi, z-růst m. vz-růst.

§. 220. Rozlučitelných předložek užíváme i mimo složení s jedním neb několika kosými pády. Ony tak pomáhají vůbec všecko to označiti, co se koli čistými čili samotnými pády buď naskrze označiti nedá, buď jen temně a neurčitě označuje. Jmenovitě znamenají *místo*, *čas*, *spůsob* a *příčinu* čili kde, kdy, jak a proč se co děje. Jako na př. když řekneme: „Otec pracoval *na poli od rána do večera s velkou pilností pro* nastávající svátek.“

O předložkách, kterých se jen s jedním pádem užívá, říkáme mluvnicky, že *řídí* anebo *žádají* (regieren, z lat. regere) *jeden pád*. Jsou-li s několika pády ve zvyku, říkáme, že *řídí několik pádů*. Žádná předložka neřídí více pádů, nežli tři.

§. 221. Jeden pád, a sice

1) genitiv řídí předložky: *bez, do, od, u, z, dle*, pak složené *po-dle* a *ve-dle*. Tých pád stává i s některými příslovkami, jako: *kolem* aneb *o-kolo, vůkol* (m. v-okol), *krom* či *kromě, konec, kraj, po-kraj, v-čas, počas, vně* (venku), *blízko, daleko, níže, výše, prostřed* z. j.

2) Dativ řídí: *k, proti, na-proti* a příslovky: *k vůli, vstříc, v ústřety*.

3) Akkusativ stává s předložkami: *ob, pro, přes, skrze* a s příslovkou *mimo*.

4) Lokál řídí jen *při*.

Bez bázně není kázně. Spávám *do* úsvitu, bdím *do* noci. *Od* města *k* městu jde silnice. *Z* jara mílo seděti *u* potoka, *dle* něhož plno lučného kvítí. *Podle* přání tvého se zachovám.

Vedle našeho domu teče voda. *Kolem* studně je ohlubeň *Okolo* vsi jsou role. *Konec* chlumu zelená se les. Půjdu *kraj* světa. *V čas* bouře není hodno *vně* domu dlíti. *Blízko* kostela stojí zvonice. *Daleko* tebe zůstaň všeliká vášeň zlá. Kdo se *výše* jiných vypíná, *níže* jiných klesne. Les *proti* lesu stojí. *K* tobě se vracím. Bratrovi *k vůli*. Poslům *ustríc* (*v ústřety*) jsme vyšli. Pole se *ob rok osívá*. *Ob noc* se střídáme v bdění. Hvězdy *pro* měsíc blednou, *pro* slunce zanikají. Odešel *přes* hory dolů. *Při* hluku spáti nelze. *Prostřed* města je náměstí, *prostřed* vesnice návsi.

§. 222. Dva pády, a sice 1) akkusativ hlavně na otázku *kam*? řídí předložky: *na, o, v; nad, pod, před* a příslovka *mezi*; na *př.* Žák skočil *ve* stodolu, pohledl *před* vrata, vyšel *na* pole, běžel *o* mez a sedl si *pod* strom *mezi* jiné žáky.

Na otázku *kde*? stává po *na, o a v* lokál; po *nad, pod, před* a *mezi* instrumentál; na *př.* Dělník ryje *v* poli. Žák sedí *na* zemi *pod* stromem *mezi* jinými žáky a povídá jim *o* tom, co se *před* loni stalo.

§. 223. Tři pády; t. genitiv, akkusativ a instrumentál řídí *s a za*; dativ, akkusativ a lokál řídí *po*.

5) Genitivem znamená *s (se)* směr *s hora* dolů obrácený, na *př.*: Déšť padá *s* oblakův. Hrncel spadl *s* police. *S* akkusativem označuje nejčastěji míru (podobně jako příslovka *asi*) a možnost, na *př.*: *S* (*asi*) holbu vína vypil. *S* (*asi*) cent sena koupil. Má všeho *s* potřebu. *Býti s něco* (*seč býti*) znamená: moci něco; na *př.* věta „jsem *s* to, abych cent uzdvihl“ rovná se větě: „mohu cent uzdvihnouti.“ *S* instrumentálem je *s* opak předložky *bez*; značí totiž společenství, kdežto *bez* znamená nedostatek spojenosti; jako na *př.* v těchto větách: Dcera šla *s* matkou. Dcera šla *bez* matky.

Za *s* genitivem označuje to, co příslovka *v čas* anebo *po čas*; na *př.* *Za* Štěpána krále stali se

Uhři křesťany. *Za* tmy (když bylo tma) vyšel otec z domu. S akkusativem znamená *za* nejčastěji místo na otázku *kam?* S instr. totéž, ale na otázku *kde?* a *kady?* na př. Učitel si sedl *za* stůl. Žák stojí *za* stolem. Dítě běží *za* matkou.

Po s dativem označuje způsob na otázku *jak?* ale jen v příslovkách, jako: po česku, po německu, po tichu a j. S akkusativem a lokálem naopak přichází *po* i mimo příslovky, a znamená nejčastěji místo a čas, řidčeji příčinu. Na př. Sedí až *po* krk ve vodě. Až *po* třetí vrch. *Po* dnes žije. *Po* dvě noci se mi zdálo. Plavili se *po* moři. *Po* světě se toulá. *Po* hlavě choditi. *Po* slaných jídlech chce se pít.

§. 224. Předložky, spojeny jsou se slovesy, mění jich význam trojím činem:

1) určují směr, odkud působení vychází a kam jest obráceno. Tak na př. *vy-něsti* značí takové nešení, které ze vnitř některé věci vyniká ven; *v-něsti* naopak takové, které jest z venku do vnitř obráceno. Podobně značí *od-něsti* opak toho, co *do-něsti* anebo *při-něsti*; *vz-něsti* tolik, co vzhůru něsti, *s-něsti* zas opak toho čili dolů něsti a t. d.

2) Mnohá nepřechodná slovesa stávají se přechodnými, jaknáhle je s předložkami složíme, jako: *vy-ležeti* a *vy-seděti* (na př. kuřata), *pře-stoupiti* (zákon), *vystáti* (strasti), *pře-kročiti* (plot) a jiná, pošlá od nepřechodných: *ležeti*, *seděti*, *stoupiti*, *státi*, *kročiti*.

3) Mnohá nedokonavá slovesa předložkami mění se v dokonavá. Tak na př. *vy-nesu*, *v-nesu*, *od-nesu* a j. znamenají budoucí čas, ačkoli se od nedokonavého *nesu* neliší ničím jiným, než předložkami *vy*, *v* a *od* (§. 162 a 167).

§. 225. Všecky předložky, které buď v souhláskách záleží, jako: *k, s, v, z* a *vz*, buď souhláskami se končí, jako: *bez, od, roz, pod* a jiné, pravidelně opatřeny bývají samohláskou *e*, kdebykoli sice stykajících se souhlásek těžko anebo doprosta nemožno bylo vyřknouti. Jen *k* přijímá před *p* a *k* též *u* m. *e*, na př. ku prospěchu, ku knězi, ke štěstí, se strachem, ve škole, se-brati, ode-hnati, roze-staviti, pode-zření, pode-zřelý, vze-zření a t. d. m. k prospěchu, k knězi, k štěstí, s strachem a t. d. (§. 59).

2) Příslovky.

§. 226. Příslovky jsou částice, kterými místo, čas, způsob a příčinu určitěji označujeme, nežli se to státi může pády buď samotnými buď s předložkami spojenými, anebo měněním sloves dle času a způsobu.

K tomu cíli se příslovky přidávají buď ke slovesům, buď ke přídavným jmenům, anebo konečně i k jiným příslovkám, na př. *Žák včera velmi pěkně* psal; učitel ho *proto* ve škole, *doma* i *jinde* nazýval *velice* pilným.

Všecka ležatě tištěná slova těchto vět jsou příslovky. Poslední z nich čili *velice* přidána je ke přídavnému jménu *pilným* na otázku *jak*? Druhá čili *velmi* stojí na touž otázku u příslovky *pěkně*. Všecky ostatní náležejí ke slovesům *psal* a *jmenoval*. *Včera* označuje zevrubněji čas, *doma* a *jinde* místo, *proto* příčinu, *velmi pěkně* a *velice* způsob.

§. 227. Dle významu dělíme příslovky vůbec na *tázací* a *odpovídací*; zvláště pak na příslovky *místa, času, způsobu* a *příčiny*.

Skoro všecky tázací příslovky pocházejí od týchž kmenů, jako zájmena tázací *kdo* a *co*. O místě tážeme se příslovkami: *k-de, ka-m, ka-dy, od-kud, po-kud*;

o čase: k-dy, od-kud, do-kud; o způsobě: jak, kolikrát, kolik; o příčině: pro-č, za-č a j.

I odpovídacích příslovek mnoho vzniklo z kmenů zájmen tázacích a jiných. Takové jsou na př. příslovky místa: z de čili tu, ta-m, ta-dy, od-tud, od-sud, ni-k-de, ně-k-de, jin-de, on-de a jiné; příslovky času: te-dě, nyní, te-hdá, tehdy, jin-dy, on-dy, vž-dy, po-tom a jiné; příslovky způsobu: tak, jinak, onak, toli-krát, na-kolik a jiné; příslovky příčiny: pro-to, za-to, na-to a j.

§. 228. Nejvíce příslovek pochází od přídavných jmen. Takové jsou na př. do jist-a, do cel-a, z voln-a. Dovoleno jest psáti je i co jedno slovo: dojista, docela, zvolna.

Od přídavných jmen jakosti pošle příslovky určují způsob. Jsou to obecně buď lokály, buď nominativy středního rodu přídavných jmen neurčitého tvaru (§. 139): dobř-e, tvrd-ě, jist-ě, pěkn-ě, lehc-e, tiš-e, draz-e, anebo: lehk-o, tich-o, drah-o. *)

Na *y* se končí příslovky, které odvozeny jsou od přídavných na *cký*, *ský* a *zky* (*žsky*), jako: německ-y, česk-y, lidsk-y, prazk-y. Příbuzného významu jsou výrazy: po německu, po lidsku a t. d., to jest: způsobem, obyčejem německým, lidským (§. 223).

§. 229. Příslovky některé bývají též srovnávány, a sice dvojí příponou *ě* (*e*) a *ěji* (*eji*).

*) Zvláště zajímavá je příslovka *lze*, jížto se obecně užívá se slovesem pomocným *býti*: je-li ti lze, učň to; není mi lze; s neděle bude mi lze. *Lze* pochodí od neužívaného přídavného *lhý* (smyslem i kořenem rovného přídavnému lehký). Hrubé se tedy chyby dopouští, kdo říká nebo píše: mně lzelo, místo: lze bylo.

a) S příponou *ě* (*e*): dobře — lépe, zle — hůře, dlouho — déle, málo — méně, mnoho i velmi — více, blízko — blíže, daleko — dále, hluboko — hloubě, široko — šíře, vysoko — výše, nízko — níže, draho — dráže, záhy — záze, snadno — snáze. Druhdy se *e* také odmítá: víc, lép, hůř, dél, mén, blíž, dál.

b) S příponou *ěji* (*eji*): pěkn-ěji, čist-ěji, moudř-ěji, měkč-ěji, rad-ěji a t. d.

Obecně česky zní srovnávatel často na *ěje*: dál-ěje, víc-ěje, pozd-ěje a t. d, čehož písemná mluva netrpí.

Svrchovatel liší se od srovnavatele předrážkou *nej*: nej-lépe, nej-pěkněji a t. d.

§. 230. Čistých pádů podstatných jmen málo užíváme co příslovek, s předložkami však velmi mnoho; jmenovitě.

1) genitivů: dom-a, včer-a (m. večer-a), dn-e-s, ze-jtra (za-jitra č. z-jitra), s-ho-ra, z-dol-a, s vrch-u, do-st-i (m. do-syt-i, t. j. do sytosti), do pol-ou, od-pol-ou, s neděle a jiných;

2) dativů: dol-ů a dom-ů (též dom-ův, m. domovi), k vůl-i a jiných;

3) akkusativů: troch-u, večer, ráno, ven, konec, kraj, prostřed, leto-s, nahlas, na-před, na-zad, na-po-sled-y, na-vzdor, o-kol-o, v-ůkol (v okol), v-ůbec (m. v obec), vz-hůr-u, ve-směs a jiných;

4) lokál-ů: dol-e, na-hoř-e, mez-i, v-lon-i č. lon-i, v-nitř, vně, venk-u, po-zejtř-í, po-před-u, po-zad-u a jiných;

5) instrumentálů: celk-em (z cela), díl-em, hon-em (rychle), ven-konc-em (naskrze); přede-včírem, s-těž-í (z těžka), před-loní, mimochod-em a j.

§. 231. Příslovky pošlé od číslovek, určují hlavně způsob dle kolikosti. Nejužívanější z nich jsou:

1) na otázku *kolikrát*: jednou čili jeden-krát, dva-krát, tři-krát a t. d.

2) na otázky *po kolikrát* a *koliknásobně*: po prv-é, po druh-é, po třet-í; jednoduš-e, dvojnásobně, trojnásobn-ě a pod.

3) na otázku: *po kolika?* po jednom, po dvou a t. d. (§. 147).

§. 232. Příslovek pošlých od sloves máme též dosti. Taková na př. jest *arci*, složené ze spojky *a* a z rozkaz. způsobu slovesa *řici*. Významem se rovná příslovkám: *a-no* a *o-všem*. *Ano* je staženina z *a-ono*, *ovšem* je jednotný lokál číslovky *všecek* s předložkou *o*. Všecky tři jsou přisvědčovací. Opak jejich čili záporná příslovka zní *ne* a složeně *ni-koli*.

Kro-m i *krom-ě* a *mi-mo* jsou vlastně přičestí trpná přít. času (§. 176, č. 3), ješto pošla od sloves *krý-ti* a *míjeti*. Téhož původu jsou i jiné příslovky na *mo*, jako: *dar-mo* od *dař-iti*, *okroč-mo* od *okroč-iti*, *zavěs-mo* od *zavěs-iti*, *let-mo* od *let-ěti*, *pad-mo* od *pad-nouti* a pod.

Chtě ve složené příslovce *samo-chtě*, kteráž jináče *samo-volně* a *dobro-volně* slove, je přechodník přítomný slovesa *chtí-ti*: *Samochtě* se podrobil. *Samochtě* dali se v podruztví.

3) Spojky.

§. 233. Spojky jsou částice, které buď jednotlivé částky vět buď i celé věty spojují, jako na př. *a* a *i* v těchto větách: *Nebe* a *země* pomínou. *Žák* je pilný i poslušný. *Učitel* sedí a *žák* stojí.

V prvním z těchto příkladů spojuje *a* dva podměty; ve druhém *i* dva přísudky jedné a téže věty; ve třetím naopak jsou dvě rozdílné věty sloučeny spojkou *a* v jeden celek.

§. 234. Spojky *a*, *i* a několik jiných, jako: *at*, *či*, *li*, jsou prosté. Takových je vůbec velmi málo. Většina spojek zajisté odvozena jest od jiných částek řeči, na př. *buď* (od býti *.)

4) Citoslova.

§. 235. Citoslova jsou částice, kterými buď rozličné city, jakož jsou radost, žalost, podivení a jiné, dáváme na jevo, buď zvuky v přírodě slyšitelné napodobujeme. Několik jich vytknuto již v §. 19.

Jiná slova, ježto v mluvnicích též citoslovy čili mezislovci nazývána bývají, vlastně jsou výrazy rozličných citů, a to sice buď úplné buď kusé věty, jako: *bohdá!* *bohdej* čili *bodej!* *bohužel!* *zdařbůh!* *pro Bůh!* *vzhůru!* a j.

Úplné věty z nich jsou: *zdařbůh*, *bohdá* m. *Bůh dá*, *bohdej* m. *Bůh dej!* U *bohužel* a *běda* zamlčeno je čili *jest*, u *pro Bůh* sloveso *prosím* a u *vzhůru* rozkaz. způsob *vstaň*.

*) Spojka *ale* vždy se klásti má na začátku věty, a nikdy nemá státi po některém teprv slově. Chybné jest říkati: On mi *ale* odpověděl m. *Ale* on mi odpověděl. To platí též o spojce *avšak*.

Díl třetí.

Nauka o větě.

§. 236. Nauku a větě (die Satzlehre) zoveme jináče skladbou (syntaxis), a sice proto, že se nejvíce zanáší skládáním dvou neb i více slov ve věty a spojováním vět vespolek. Slovy o sobě obírá se skladba jen potud, pokud jsou slova o sobě zároveň i větami.

Vět o jednom slově je málo, a sice jen ty, které záležejí ve slovesech určitého způsobu, jako: volá-m, volá-me, vole-j, volej-me a jiné. Všecky ostatní věty záležejí ve dvou neb i ve více slovech (§. 11).

§. 237. Věty dělíme vůbec na jednoduché a složené.

a) *Jednoduchá* a sice *holá* (nackt, nuda) je každá taková věta, ve které, mimo podmět, přísudek a sponu, čili mimo hlavní částky (§. 8), jiných částek není, jako: žák je pilný, žák píše, píšeme a j.

Pakli věta kromě hlavních částek obsahuje i částky vedlejší, na př. přídavek, předmět neb nějaké příslovkové určení, zove se rozvinutou (ausgebildet, evoluta) anebo zaoděnou (bekleidet).

Takovými byly by věty předešlé, kdyby na př. takto zněly: *nekaždý* žák je pilný, žák *dnes* píše *úlohy*, *úlohy* píšeme *obyčejně doma*.

V první z těchto vět, je slovo *nekaždý* přídavkem, slovo *úlohy* ve druhé a ve třetí je předmětem; ostatní tři ležatě tištěná slova jsou příslovková určení, a sice: *dnes* času, *doma* místa a *obyčejně* způsobu.

b) *Složená věta* jest každá taková, která záleží ve dvou neb i ve více větách, v jeden celek spojených, na př. Učitel sedí a žák stojí. Žák je pochvaly hoden, jestli všacko pilně vykonává, co mu učitel přikazuje.

V prvním z těchto příkladů sloučeny jsou spojkou a dvě věty, ve druhém tři věty spojkami *jestli* a *co*.

Prostřed mezi větami jednoduchými a složenými stojí věty *stažené* (zusammenggezogen, contracta), t. j. takové, ve kterých jest buď hlavních buď i vedlejších částek více, než po jedné; na př. dva podmínky: *nebe* a *země* pomínou; dva přísudky: žák byl *pilný* i *poslušný*; dva přídavky a dvě příslovková určení: *pilný* a *poslušný* žák bývá *doma* i *ve škole* chválen a t. d.

Rozdílné od stažených jsou věty *skrácené* (verkürzt) čili takové, ve kterých je některá částka doprosta zamlčena, anebo kde dvě rozdílné věty tak v jeden celek splynuly, že se jedna z nich stala částkou druhé. Zamlčením spony *je* anebo *jest* skrácena je na př. tato věta: Mladost radost m. mladost *je* radost.

Dvě rozdílné věty skracujeme nejčastěji pomocí přechodníků, jako na př. když říkáme; „Služka, *nesouc* trávu, zpívá,“ místo: „Služka *nese* trávu *a* zpívá,“ anebo: „Služka zpívá, *když nese* trávu“ (§. 177).

A) O jednoduché a sice:

1) o holé větě.

a) Podmět.

§. 238. *Podmětem* vět nejčastěji bývají skonitelná slova, a sice: podstatná jmána vlastně, všecka pak ostatní slova sklonitelná nevlastně čili tak, že jich vždy užíváme buď místo podstatných jmen (jako všech zájmen), anebo že po nich nějaké podstatné jméno zamlčujeme.

To platí kromě přídavných jmen a číslovek i také o přičestích, na př. v těchto větách: Mladý umříti může, starý umříti musí. Dřímající neslyší. Učený bývá skromný. Jeden hovoří, druhý mlčí.

Ve čtyřech prvních z těchto vět vlastně je podmětem zamlčené podst. jméno *člověk*; přídavná *mladý* a *starý* s přičestím *dřímající* jsou přídavky k nim náležité. Ve dvou posledních větách jsou číslovky *jeden* a *druhý* vlastně též přídavky, ale kromě *člověk* mohou patřiti i k jinému též zamlčenému podst. jménu mužského rodu, na př. k *žák*, kdyby se takto řeklo: Vidím dva žáky: jeden z nich hovoří, druhý mlčí.

Řídčeji podmětem bývá infinitiv, a to vždy vlastně proto, že též je podstatným jménem (§. 172), na př. Zaháleti je hřích. Jiná pak slova podmětem bývají nevlastně, na př. *Volati* je sloveso, *proto* je předložka, *a* je spojka a t. d.

§. 239. Podmět stává v nominativě, vokativě a genitivě. V nominativě stává podmět pravidelně a vlastně proto, že jen tento pád přímo jest přiměřen otázkám *kdo?* a *co?* kterýmiž se o podmětě dovídáme, jako na př. v těchto větách: Chlapec je dobrý. Péropíše.

Vokativ co podmět vyskýtá se ve větách nejčastěji se slovesy rozkazovacího způsobu a vždy za sebou

mívá čárku (Beistrich, comma). Čárka stává i před ním, kdykoli se někde prostřed věty nachází. Na konci takových vět pravidelně vídati bývá znak podivnění z volání (Ausrufungszeichen, signum exclamationis). Na př.: „Ty, chlapče, buď dobrý!“ Konečně i citoslova, zvlášť *ó*, objevují se před vokativem. na př. „Ó člověče, pomni na smrt!“

Po těchto známkách lze i takové vokativy snadno rozeznati, které se jinaké poznati nedají, rovnajíce se příponou buď nominativu, buď i jiným pádům, jako na př. *žáku* a *žáci* ve předešlých větách, ačkoli se onen od dativu jedn. a tento od nom. množného příponou nikterak neliší.

§. 240. V genitivě stává podmět pravidelně jen u záporného slovesa *ne-byti*, když se ho co přísudku, ne pak co spony užívá, jako na př. v těchto větách: Pána tu není. Chleba nebylo. Vody nebude.

Že sloveso *nebyti* v těchto a podobných větách skutečně přísudek označuje, vysvitne nejpatrněji, přidáme-li k němu nějaké příslovkové určení na př. *doma*, *na stole* a *ve džbáně*: pána není doma, chleba nebylo na stole, vody nebude ve džbáně. Nezáporně věty tyto znějí s nominativy co podměty: pán jest doma, chléb byl na stole, voda bude ve džbáně.

Někdy i se slovesy, které podobného jako *nebyti* jsou významu, na př.: *chyběti*, *scházeti*, *nedostati se*, *nenalézti se*, *nevyskýtati se* a jinými, stává podmět v genitivě, na př. Chybí nám peněz. Nenalézlo se místa. Schází vám dobré vůle. Na skalách nevyskýtá se rostlin a t. d.

Jen *nic* co podmět i s *nebyti* zůstává obyčejně v nominativě, na př. *nic* není, *nic* nebylo, *nic* nebude; ačkoli též říci lze: není tam *ničeho*, a t. d.

§. 241. Podměty osobné někdy dvakrát bývají označovány, totiž nejen příponami, ale i zájmeny osobnými, ze kterých přípony ty vznikly, na př. *já* volá-m, *my* volá-me a t. d. (§. 11).

V češtině podmět osobný jen tam označujeme zájmeny osobními, kde nám on zvláště jde, jako na př. když říkáme s důrazem: *já* volá-m, a ne *ty*; *ty* volá-š, a ne Václav.

Němci jen tehda, když rozkazují jedné nebo několika druhým osobám, nepotřebují jich zvláště označovati zájmeny, říkajíce na př. jedním slovem: schreibe, piš! a schreibet, pište! Jinde všude musejí osobu i zvlášť označiti a říci na př. dvěma slovy: ich rufe m. našeho jednoho: volá-m, du rufe-st m. volá-š, schreiben wir! m. piš-me! a t. d. Proto je u nich mnohem méně vět o jednom slově, než u nás, totiž jen ty, ježto záležejí ve slovesech rozkaz. způsobu druhé osoby.

b) *Přísudek.*

§. 242. *Přísudek* je nejdůležitější částka věty. Nejpatrněji to vysvitá odtud, že jej pravidelně vyslovujeme s *přízvukem* (der Ton, accentus), čili poněkud vyšším hlasem, nežli podmět a sponu. Tak zní na př. slovo *pilný* ve větě: Martin bude pilný.

Vyslovování přísudku a jiných jednotlivých částek vět vyšším než ostatních hlasem nazýváme *přízvukem věty* (Satzton). Takové též vyslovování celých vět aneb i jednotlivých částek jejich v delší řeči slove *přízvukem řeči* čili *řečnickým* (Redeton). Obojí přízvuk je dvojnásobný, totiž buď *přirozený*, buď *umělý* čili *úmýslný*.

Přirozený přízvuk věty a řeči je ten, kterým jednotlivé částky vět nebo i celé věty pravidelně vznikají naproti ostatním. Umělý přízvuk záleží v jakýchkolivěk odchýlkách od přízvuku přirozeného.

V holé větě přízvuk přirozeně padá na přísudek, ku př. na slovo *pilný* ve větě: „Martin bude pilný.“ Kdo však místo toho buď podmět *Martin* buď sponu *bude* vysloví vyšším

hlasem, ten přízvukuje uměle aneb úmyslně, a sice proto že má v úmyslu, aby se mu pokaždé jinaké rozumělo.

Vysloví-li totiž podmět předešlé věty vyšším hlasem, nežli přísudek a sponu, řka: „*Martin* bude pilný,“ tedy chce, aby se mu asi tak rozumělo, jako kdyby obšírněji byl řekl: „*Martin*, a ne Jan aneb kdokoli jiný, bude pilný.“ Podobně se změní poněkud význam té věty, jestliže se v ní vyšším než podmět a přísudek hlasem vvrkne spona *bude*: „*Martin* posud není, ale příště bude pilný.“

§. 243. Kromě přízvuku věty a řeči rozeznati lze v každém jazyku ještě i *přízvuk slov* (Wortton). Ten je vždy jen přirozený a vězí u nás pravidelně na první slabice slov, na př. na slabikách *Mar*, *bu* a *pil* ve větě: „*Martin* bude pilný.“

Z jednoslabičných slov jen předložky mají přízvuk, a sice tou měrou, že jej přejímají s první slabiky slova, ježto jimi jest řízeno.

Tak na př. ve větě „žák chodí do školy“ poslední slovo „školy“ nemá přízvuku samo o sobě, nébrž jen společně s předložkou *do*: *do školy*. Podobně se přízvukuje: *na* hřbetě, *na* povrchu, *po* mně a t. d.

§. 244. Přísudkem nejčastěji bývá sloveso určitého i neurčitého tvaru. Každým slovesem přisuzujeme podmětu: *a*) co sloveso znamená, na př. bytí, když říkáme o Pánu Bohu: Bůh *jest*; *b*) stav nějaký, když říkáme o trávě: tráva *uvadla*; *c*) působení nějaké, když říkáme o žákovi: žák *bude psáti* a t. d.

Mimo to přísudkem bývají podstatná a přídavná jména, číslovky a přisvojovací zájmena: Tolita je rostlina. Slon je zvíře. Já jsem zdrav. Studně je hluboká. Karel je pátý. My jsme čtyři. Nůž je můj.

c) *Spona.*

§. 245. Sponu zvláště, a sice slovesem *býti*, záporně *ne-byti*, označujeme jen tehdá, když přísudkem jest některé ze sklonitelných slov, k nimž vlastně patří i také infinitiv a přičestí.

Já *jsem* člověk. Pes *je* zvíře. Žák *bude* pilný. My *jsm* pracovali. Vy *budete* pracovati. Bůh jest všemohoucí. Člověk *není* všemohoucí. Lidé *nejsou* nesmrtelní. Žák *bývá* chválen. Bohu sloužiti *jest* kralovati.

Spona *jest* čili *je* a *jsou* v minulém čase pravidelně se nyní zamlčuje, na př. žák *psal* a žáci *psali* m. žák *jest* *psal* a žáci *jsou* *psali* (§. 166). Staří Čechové obecně psávali v případech takových *jest* a *jsou*. Ze záporné spony *ne-jest* a *ne-jsou* zůstává jen *ne*, které se spojuje s přičestím co přísudkem: žák *ne-psal* a žáci *ne-psali*.

Kromě toho i jinde, zvláště v příslovích, vynecháváme rádi sponu *jest* a *jsou*, na př. mladost radost, staroba choroba, dobrý počátek půl práce, mladí ležáci staří žebráci, bez ochoty zlé roboty.

Z není zůstává v těchto případech též jen *ne* i spojuje se s tím slovem, jehožto se zápornost hlayně týká, na př. I v Praze *ne-každému* (m. není každému) blaze. *Ne vše* (m. není vše) zlato, co se leskne: *ne vše* (m. není vše) pravda, co se pleskne.

§. 246. Pakli přísudkem je sloveso tvaru určitého a jednoduchého, tehdy spona žádným zvláštním slovem označována nebývá: Paseme. Paste. Tráva roste. Obilí poroste. Ohnice vyroste. Sníh nepadá.

d) *Shoda.*

§. 247. Přísudek, pokud může, srovnávati se musí s podmětem.

Srovnalost přísudku s podmětem nazývá se *shodou* (die Übereinstimmung, congruentia) a týká se čtyř věcí: osoby, čísla, rodu a pádu.

§. 248. *Prísudek shodovati se musí s podmětem nejprvé v osobě*, t. j. přísudek musí býti též osoby, které jest podmět. Není-li přísudkem sloveso, tehdy se aspoň spona s podmětem v osobě shodovati musí.

Podměty první a druhé osoby jsou jen zájmena: *já, my, ty, vy*.

Já chodím, ty chodíš; my chodíme, vy chodíte; já jsem žák, my jsme žáci; ty jsi žák, vy jste žáci.

Všecky ostatní podměty jsou třetí osoby.

Žák poslouchá, žáci poslouchají; on pracoval, oni pracovali; pes je zvíře, psi jsou zvířata.

Jestli přísudkem sloveso *nebyti* anebo některé jiné stejného významu (§. 240), tehdy podmět stojí v genitivě a sloveso ono ve třetí osobě jednotné.

Mne není, nás není, tebe nebylo, vás nebude, pána není, chleba nebylo, vody nebude, vody se nedostává, schází mu peněz.

Pakli přísudkem číslovka základná od *pěti* výše, hromadná, zlomečná neb obecná, anebo podstatné jméno, obecné číslovce významem se rovnající (síla, moc, mnoztví, hojnost, dost, hromada), stojí podmět v genitivě a sloveso v třetí osobě jednotné středního rodu.

Jakubových synů bylo dvanácte. Božích přikázání je desatero. Vás je pětina. Peněz bylo třetina. Ovsy bylo hromada. Nepřátel bylo síla, moc, mnoztví, mnoho. Vojáků bylo málo (§. 258).

§. 249. *Shoda přísudku s podmětem co do čísla* řídí se následujícím pravidlem: S podměty jednotnými stává přísudek i spona v jeduotném, s podměty množnými a dvojnými v množném čísle.

Žák píše, žáci píší; já jsem chodil, my jsme chodili; strom roste, stromy rostou; ruka jest ohebná, ruce jsou ohebné.

Přísudek se co do čísla v následujících vážnějších případech s podmětem neshoduje:

1) když podmět stojí v genitivě, zůstávají slovesa co přísudky vždy v jednotném čísle. Příklady viz v předešlém §. 248.

2) Vykajíce někomu, zůstávají přísudky, ježto sklonitelnými částkami řeči vysloveny jsou, pravidelně též v jednotném čísle.

Vy jste mluvil. *Vy* jste dobr-ý. Jak *ste* se měl-*a*? *Vy* *ste* chybil-*a*.

Hovoříce však s osobami, kterým z jakých koli příčin úctou jsme povinni, klademe sloveso v množném čísle:

Vy jste velmi laskavi. *Vy* jste nám oznámili. Ráčily *ste* nám, milostivá paní, věděti dáti (Srov. str. 203).

§. 250. *Přísudek v rodu shodovati se má s podmětem.* To přirozeně jen tam býti může, kde přísudkem takové jest slovo, jehož dle rodu měniti lze.

Orel je *král* ptactva, *růže* je *královna* květin. *Duše* je *společnice* těla. Římané byli *pohané*, ženy římské byly *pohanky*. *Otec* je *hotov*, *matka* je *hotov-a*. *Žáče* byl-*o* *chválen-o*, *Klobouk* je *mů-j*, *kniha* je *m-á*, *péro* bude *tv-é*. *Václav* je *prv-ní*, *ty* budeš *pát-ý*, *Ludmila* bude *šest-á* a t. d.

Kde podmětu buď nevíme, buď určitě ho vysloviti nechceme, tam přísudek stojí vždy ve třetí osobě jednotné středního rodu.

Němci v případě tom vyslovují podmět zájmenem třetí osoby středního rodu *es*, na př. *prší* — *es* *regnet*, *pršelo* — *es* *regnete*, *pije se* — *es* *wird* *getrunken*, *jedlo se* — *es* *wurde* *gegessen*, *tma a zima bylo* — *es* *war* *finster* *und* *kalt*, *třeba bylo* — *es* *war* *nöthig*, *lze jest* — *es* *ist* *möglich*, *nebylo lze č. nelze bylo* — *es* *war* *nicht* *möglich*.

Jest-li podmětem *to*, shoduje se spona v čísle a rodě ne se zájmenem tímto, nébrž s přísudkem.

To jsou páni, to byl-a (m. byl-o) hrůza, to byl-y (m. byl-o) hody a t. d.

§. 251. V němčině se přísudek, sklonitelným slovem pronešený, s podmětem shodovati musí nejen v čísle a rodu, ale i také v pádu. Děje se to jen při nominativu a vokativu. V češtině zákon ten dopouští následující výnimky :

1) Příisudek stává u nás nejen v nominativě, než často i v instrumentále, jehož němčina nemá. Tak na př. větu německou: Ich bin ein Herr, můžeme my dvojím způsobem vysloviti; můžeme totiž přísudek její zůstaviti též v nominativě a říci: Já jsem *pán*, anebo přeložiti též z nominativu do instrumentálu takto: Já jsem *pánem*.

Otec můj je soukenníkem, já bohďá budu koželuhem. Ty jsi můj přítel; ty jsi mým přítelem. Představený obce slove starosta č. starostou.

2) Druhá výnimka týče se vět, kde podmět je v genitivě, přísudek pak anebo spona ve třetí osobě jednotné (§. 248).

2) O rozvinuté větě.

§. 252. Rozvinuté věty tím se od holých vět liší, že kromě a vedle hlavních částek (podmětu, přísudku a spony) jednu neb i více jiných částek obsahují. Částky takové proto, že vedle anebo po boku hlavních stávají, zovou se vůbec vedlejšími čili *po b o č n ý m i*. Zvláště pak slovou *přívlastkem* (attributum), *doplňkem* anebo *předmětem*

(Ergänzung, Gegenstand, complementum, objectum) a příslovkovým určením (adverbiale Bestimmung, adverbialis determinatio).

V rozvinutých větách přízvuk náleží přirozeně vedlejším jejich částkám, na př. přívlastku *malý* v této větě: Malý pták letí; doplňku *žáka* ve větě: Učitel chválí žáka; příslovkovému určení *doma* ve větě: Žák píše doma.

a) O přívlastku.

§. 253. Přívlastkem zoveme každé slovo, kterým se podstatná jména anebo jiná způsobem jejich užívaná slova zevrubněji určují, jako na př. když říkáme: Vrabec je *malý* pták. *Bratrův* klobouk je veliký.

V první z těchto vět ku podstatnému jménu *pták* co přísudku přidáno je přídavné *malý*, aby se vědělo, jakým ptákem je vrabec proti jiným ptákům, co se podoby jeho týče. Ve druhé zase přídavné jméno *bratrův* stojí před podstatným *klobouk* co podmětem proto, aby se zevrubněji určilo, či klobouk je veliký.

Přívlastek buď stojí v témž pádě, jako jméno jím určované, buď v jiném, nežli toto. V případě prvním zove se přívlastek souřadným, jako na př. *malý* a *bratrův* ve dvou předešlých větách, ješto oba stojí v nominativě zároveň se jmény *pták* a *klobouk*, ku kterýmž patří.

Pakli se přívlastek v pádě s jménem určeným nesrovnává, tehdy slove podřízeným, jako na př. *bratra mého* v této větě: Klobouk bratra mého je veliký.

Tu jméno určené čili *klobouk* stojí v nominativě, a přívlastek k němu náležitý a dvěma slovy pronešený čili *bratra mého* v genitivě.

§. 254. Souřadným přívlastkem kromě osobných, tázacích a vztažných zájmen bývají všecka ostatní

sklonitelná slova, shodující se dle možnosti s určitými jmény, co se dotýče pádu, rodu a čísla.

Podstatné jméno co souřadný přívlastek objevuje se ve větách dvojako: Buď totiž stojí v nich hned před určeným jménem anebo hned za ním, buď se vším co k němu náleží, odděleno jest čárkou od určeného jména. V případě prvého zove se přídavkem, jako na př. *pán* v těchto větách: *Pán* Bůh je všemohoucí. Císař *pán* sídlí ve Vídni.

Pak-li přívlastek, vyslovený podstatným jménem buď samotným neb s jinými slovy spojeným, před sebou aneb i za sebou má čárku, tehdy nazývá se přístavkem (Beisatz, appositio). Přístavky jsou na př. ležatě tištěná slova v těchto větách: Věřím v Boha, *stvořitele nebe i země*. Kristus *Pán, spasitel světa*, je Bůh. *Štěpán, přítel můj*, onemocněl.

Přívlastky jen tehdá s určenými jmény se srovnávají rodem, když se podle rodu vůbec přeměňovati dají.

Pan učitel pracuje, *paní* učitelka pracuje. Ludmila, někdejší *pánovnice* čili *kněžna* česká, je svatá.

§. 255. Přídavná jména jakostná jakož i přičestí, jsouce přívlastky, vždy se končívají určitě, na př. *Piln-ý* žák byl chválen. *Chválen-ý* žák se radoval. *Uschl-ý* strom neroste.

Sklonitelné přívlastky (krom číslovek v §. 248 vytčených) shodují se s určenými jmény pravidelně pádem, rodem i číslem, na př. *Chvalená* žačka se radovala. *Uschlé* stromy nerostou. *Dva* stromy uschly (*Pět* stromů uschlo). *Dvě* ženy umřely. *Bratrova* kniha je stará, *moje* je nová a t. d.

V poslední z těchto vět po přívlastku *moje* zamlčeno jest určené jméno *kniha*, proto že se ho čtenář nebo posluchač snadno domyslí může. Z podobné příčiny stává se totéž i jinde, na př.: Černý květ jest obrazem smutku, modrý (t. *květ*) milosti. Čtvero pánů na vozíku sedí: jeden (t. *pán*) spí a druhý dřímá, třetí zívá, čtvrtý dýmá.

§. 256. Podřízený přívlastek záleží nejčastěji v genitivě, řidčeji v jiných pádech. Genitiv co podřízený přívlastek je rozličného významu a dle toho se i rozličně jmenuje. Nejobecnější jsou genitivy: přisvojovací (genitivus possessivus), rozdělovací (gen. partitivus) a jakostný (gen. qualitatis); méně obecní jsou genitiv doplňovací čili předmětný (gen. objectivus) a jiné.

§. 257. Genitiv přisvojovací znamená osobu anebo věc, od které něco pochází anebo které něco buď jako skutečný majetek buď jako jiná jakákoli vlastnost náleží, na př. Klobouk *bratra mého* je nový. Tělo je příbytek *duše*, duše je spolence *těla*. Nebývej přítelem *hněvivého*. Slyšeti rachot *bouře* a viděti světlo *blesku*. Hlomož *bitvy*. Na vrcholu *Sněžky*, *Milešovky*. Na úpatí *Soboru*, *Radhoště*.

Genitiv tento v češtině mnohem méně jest obyčejný, než v němčině. Máme zajisté přípony *ův* (stč. *ov*) a *in* (§. 137), které připojujeme ke jmenům osobním a vlastním, kdykoli by tato sice v genitivu přisvojovacím státi měla. Tím povstalo přemnoho jmen osadních, k. p. Janov, Knířov, Džbánov, Tetín, Velechvín, Radešín, Slavětín, Hroznětín *), kteráž stojí místo: dvůr n. hrad Jana, Kníře, Džbána, Tety, Velechvy, Radechy, Slavaty, Hroznaty.

*) Nyní se obecně ve jmenech těch píše dlouhé *i* (*-in*), místo prvotního *i* (*-in*): Tetín m. Tetin.

Klobouk *bratrův*. Výprava *Alexandrova* proti Peršanům. Porážka *Dariova*. — *Kralův* přestol č. trůn. — Císaře *Karlův* hrad slove Karlštejn. Krále *Václavův* hněv zasáhl sv. Jana. Spisy *Kocínovy* chválí se pro správnou češtinu. *Bojovníkovo* kopí bývá v krvi zbroceno. *Schillerovy* básně do češtiny jsou přeloženy. *Sestřina* kniha leží na stole. *Ludmílo* oblíbené sídlo hyl hrad *Tetín*. *Lunino* světlo je bledé. Prameny *Moraviny* nedaleko Sněžníka se nalezají. *Dyjino* a *Myjavino* ústí jsou blízko sebe.

Jiné přípony, ježto témuž účeli slouží, jsou: *í* (Boží, raroží, kozí, beránčí), *ský, cký* a *zký* (český, bohdanecký, francouzský).

Slyším *krkavčí* krákot. *Vlaštovčího* hnízda nechej s pokojem. *Sokolího* plemene jsou orli, káně a t. d. Vzácná *beránčí* kožešina dováží se z Astrachánu. Na vrcholích *alp-ských* věčný sníh leží. Štěpán, první král *uherský* (Uhrův). Na břehu *dunajském, labském* a t. d.

Místo genitivu *pána* klade se v případech takových nesklonitelné nyní *páně* neb *paně*.

Chrám *Páně* je kostel. Slovo *Páně* je věčná pravda. *Paně* Řehákův sad je prostranný.

§. 258. Genitiv rozdělovací přichází:

1) po takových podst. jmenech, která míru, váhu, počet a mnoztví buď určitě jako: *loket, libra, sáh, cent, míle, vědro, kopa* a jiná, buď neurčitě a všeobecně, jako: *část, díl, čtvrt, hejno, hromada, hrst, kus, ostatek, půl, zbytek, zástup* a jiná, označují.

Lepší *libra* zlata než *olova* deset. Lepší *hrst* jistoty než *pytel* naděje. Měl sílu *peněz*. Svátí všeho *hojnost* mají.

2) po číslovkách základných od *pěti* počnouce až do nekonečna, po hromadných, zlomečných a po obecných: *mnoho, málo, kolik, tolik, několik, více, méně, dost, nazbyt, plno, hoj, trocha* a podobných,

kdekoli jich užíváme buď co nominativů a vokativů, buď co akkusativů (§. 248).

Pět domů vyheřel-o. Dvoje dětí umřel-o. Sběhl-o se mnoho lidu. Byl-o všeho dost (hoj), až nazbyt. Kolik hlav, tolik smyslů, tolik děr, kolik syslů. Polovice másu je holba, čtvrtina másu je žejdlík. Třetinu statku svého rozdál chudým. Setina zlatého slove krejcar.

3. Po zájmenech: *co*, *něco* a *nic* stává genitiv rozdělovací též jen tehdá, když se jich užívá co nominativů a akkusativů.

Nic není nov-ého pod sluncem. Nic dobr-ého neučinil. Kdo slýchal co takové-ho?

Po zájmeně *co* i přísudek, byv přídavným jménem vysloven, státi má v genitivě.

Dejte Bohu, co Bož-ího (m.-í) jest. Co dobr-ého (m.-é) jest, toho se držte.

Po srovnatelích a sychovatělích obyčejnější je nyní genitiv s předložkou *z*, kdežto staří Čechové vůbec kladli prostý genitiv (§. 280).

Mám dva bratry: mladší z nich je vojákem, starší knězem. Nejmladší z bratrů mých umřel. Ty jsi mi *všech* přátel nejmilejší.

Totéž platí o číslovkách, kdekoli jimi jen částku většího nějakého celku vytknouti třeba.

Jeden z vás mne zradí. Žádný z nich nebyl očištěn.

Místo: *z nás někteří* byli posláni do zahrady, *z vás mnozí* nebyli ve škole, říká se též: *my* jsme *někteří* posláni byli do zahrady, *vy* jstě *mnozí* nebyli ve škole.

§. 259. Genitivem jakosti opisujeme osoby a věci tehdá, když přívlastek složen z podstatného jména, ku kterémuž některé jiné sklonitelné slovo přidáno jest.

Člověk *sešlého věku* je slabý. Měsíc *blesku líbezného*. Osoby *jedné a téže rodiny* mají sobě zvláště pomáhati vespolek.

Genitiv ten stává často i na místě přísudku, na př. Já jsem sešlého věku. Budme dobré mysli! Proč nechceš býti dobré vůle? Avšak znamenati sluší, že zde vlastně přísudek vypuštěn: Já jsem (*člověk*) sešlého věku.

Někdy místo genitivu stojí instrumentál a přídavné jeho jméno se shoduje pádem, rodem i číslem se jmény osob a věcí opsaných.

Člověk *sešl-ý věkem* je slabý. Já jsem *mladý věkem*. Osoba ta byla *vznešen-á krasou* (m. vznešen-é krásy). Obraz byl *barvou svou* tmavý a pošmourný.

§. 260. Genitiv doplňovací stává s podstatnými jmény, pošlymi od sloves předmětných.

Nemírné pítí a jedení *čehokoli* škodí. Stavění *domu* stojí mnoho práce. Vození *sena* netrvalo dlouho.

§. 261. Za podřízený přívlastek kromě genitivu považovati třeba i jiné pády jak čisté tak s předložkami, kdekoli se jimi podstatné jméno nějaké zevrubněji určuje.

Pán jsem *bez moci*, boháč *bez jmění*. Láska *k Bohu* a *blížnímu* je základem křesťanství.

Takovými přívlastky jsou zvláště ty pády, kterými první část složených podstatných jmen německých vyslovujeme, říkajíce na př. boty *do bláta* m. Koth-stiefeln, klíč *od vrat* m. Thor-schlüssel, masť *na vlasy* m. Haar-salbe, šaty *do práce* m. Arbeits-kleid a t. d.

b) O předměť.

§. 262. *Předmět* je každé takové slovo, kterým oznamujeme, koho anebo čeho se týká působení neb vlastnost, vyslovená slovesem anebo přídavným jménem. Taková jsou na př. slova *žáka* a *pokuty* v těchto větách: Učitel *chválí žáka*. Zločinec je *hoden pokuty*.

Předmět jinak zoveme i doplňkem, proto že jej k jistým slovesům i přídavným jmenům, ač má-li se jim úplně rozuměti, přidati musíme.

Řekneme-li na př. „Učitel *haní*. Sluha je *věrný*“, každý posluchač snadno tuší, že větám těm něco chybí. Pří-
sudkům jejich nelze úplně rozuměti, pokud se k nim nepřidá to, koho anebo čeho se týkají, neřekne-li se na př. takto: Učitel *haní nesposlušného žáka*. Sluha je *věrný pánu svému*.

§. 263. Předmět přichází:

a) u dvou částek řeči, totiž u sloves a u přídavných jmen, na př. Otec miluje syna. Dělník je hoden odplaty.

b) u dvou částek vět, totiž u přísudků a přívlastků.

Tak na př. ve dvou předešlých větách stojí předměty *syna* a *odplaty* u přísudků, z nichž první vysloven jest slovesem *miluje*, druhý přídavným jménem *hoden*. — I přísudek i přívlastek doplněn jest v této větě: „Sluha věrný pánu svému hoden je odplaty“, a sice přísudek *hoden* genitivem *odplaty* a přívlastek *věrný*, náležitý podmětu *sluha*, dativem *pánu svému*.

Slovesa a přídavná jména, která doplnku nějakého potřebují, zovou se předmětnými (§. 155).

Taková jsou na př. ve předešlých větách: *chváliti*, *haniti*, *milovati*, *hoden* a *věrný*.

Předmětem bývají všecka sklonitelná slova a stávají v případech takových vždy v některém z pěti kosých pádů buď samotny buď s předložkami. Na př. se slovesem *milovati* stává předmět vždy v akkusativě a s přídavným *hoden* vždy v genitivě.

Jako o předložkách, tak i o slovesech a přídavných, u kterých jen jeden z kosých pádů co předmět přichází, říkáme mluvnický, že řídí aneb žádají jeden pád. Pak-li se doplňují více pády, říkáme, že řídí více pádů.

§. 264. Přídavná jména řídí následující pády:

1) genitiv asi tato: *hoden, chtivý, žádostivý, milovný, následovný, pilný, plný, poslušný, povědomý, prázdný, prostý, sytý, šetrný, tajný, účastný, vděčný, pamětlivý, blízký, daleký.*

Hoden jest dělník mzdy své. Nebylo to tajno Mojžiše. Kdo syt jest mouky, otrubů nechce. Umění našeho povědomi nejsou. Syn otce svého poslušný a dobroty jeho vděčný. Buď prost hříchův, i staneš se účasten odplaty věčné. Misto pusté a lidí prázdné. Chtivý buď pokoje, nebudeš účasten rozbroje. Cti žádostivý. Buď šetrný zákonův. Bedna plná klenotů. Pamětliv buď dobrodiní tobě prokázaných. Daleká tebe buď pýcha. Polština je češtiny bližší než chorvatština.

2) Dativ čistý stává s přídavnými: *libý, milý, milostivý, rád, příjemný, příznivý, věrný, vzácný, možný, známý, zvyklý*, a s jinými, ježto podobné vlastnosti znamenají.

Každému své milo. Živočichové lidem jsou užiteční. Národ zvyklý vojnám málo dbá pokojného zaměstnání. Budiž tobě libo s nimi pobyti. Bůh nám buď milostiv! Vítej, vítej, máji, my sme tobě rádi. Měj do sebe mravy počestné a lidem příjemné. Měli bychom lidem věrní a příjemní býti, ale plni býváme zlovolnosti. Je mně to vzácné, jako déšť vyprahlé roli. Kázeň mládeži prospěšná jest. Pondravy škodny jsou osením. Strany sobě odporné, protivné. Bohu nic nemožného není. Známo je všemu světu hrdinství Juditino.

Dativ s předložkou *k* obyčejný jest zvláště u *příhodný, přívětivý, schopný a působný.*

Přívětivi buďte k hostem. Ranní hodiny k učení nejspůsobnější jsou. Máme dostatek mládeže k práci schopné.

Podobný užívá se s dativem buď čistým buď s předložkou *k*.

Jsou *si* podobni jako vejce *vejci*. Není *sobě* ani podoben. Synové podobni bývají *otecům*. Planý kosatec *k zahradičnímu* ve všem je podobný.

3) Instrumentál řídí *jist* a *vinen*.

Jist jsem svou neviností. Není jist svým životem, Duše nechce hříchem vinna býti. Neopatrný sám svou škodou vinen bude.

§. 265. Ze sloves předmětných některá jeden, jiná dva pády řídí. Jeden pád a sice akkusativ na otázky *koho* a *co* přichází:

1) se slovesy přechodnými a příčinnými.

Štědrého dárce Pán Bůh miluje. Moc železo láme. Pravda nenávisť plodí. Nenávisť vzbuzuje sváry. Utíkajícího i bázlivý honí.

Některá z předmětných sloves doplňujeme předmětem téhož kořene, kterého jsou ona sama, na př. bojovati boj, obětovati oběť, slíbiti slib a t. d.

Z předmětů mnohé přicházejí stále s jistými slovesy, i rovnají se v sestavení tomto významem často slovesu samému. Tak na př. stále říkáme: *vejce nésti*, *snésti*, *snášeti* m. něm. Eier legen; *pozor dáti*, *zření míti*, a něm. Acht geben znamená právě to, co sloveso pozorovati.

Podobně říkáme stále: *mši sloužiti* (něm. Messe lesen), *pravdu míti* č. *dobře míti* (něm. Recht haben), *ovoce nésti* (Früchte tragen), *život vésti* m. žíti, *nouzi tríti* m. živořiti čili bídne žíti, *hlady mřiti* č. *hladověti*, *kosti složiti* m. umřiti, *počátek a konec vzíti* m. počítati se a skončiti se, *hřích páchat* m. hřešiti a t. d.

2) Se slovesy *boleti*, *svrběti*, *štípati*, *hněsti*, *zábsti* a pod. jméno té osoby, kterou něco bolí, svrbí, zebe a t. d., stále stává v akkusativě; jméno věci pak, která bolí, svrbí a t. d., v nominativě, se *zábsti* však v akkusativě s předložkou *v*.

Noha mne brní. Matku hlava bolela. Levé oko mě svrbělo. Zebe mě v nohy, v ruce. Křen mě štípe do očí. Píchá mě v životě. Bezbožníky hněte (hryže) svědomí. Písek horký nohy pálí.

§. 266. U sloves, ježto dotčena jsou v předešlém paragrafě pod č. 1., jakož i u těch, která

krom akk. ještě nějaký jiný pád řídí, stává pravidelně genitiv místo akkusativu v následujících případech:

1) tam, kde se působení, slovesem znamenáné, ne celého předmětu, nébrž jen jisté jeho částky dotýká, na př. nalej mi piv-a, dones mu chleb-a, dej mi vod-y, koupil sem suk-n-a, mouk-y, jabl-ek, sliv a t. d.

Mluvíce takovým způsobem, zamlčujeme vlastně po každé akkusativ, který by, kdyby byl vysloven, u sebe měl rozdělovací genitiv co přívlastek, na př. *něco, trochu* anebo *kus*. Věta: „Přines chleb-a“ úplně by zněla: Přines *něco málo, kus* chleba.

Pak-li se působení celého předmětu týká, musí tento v akkusativě státi, na př. Přines chléb, když se míní celý anebo všecek chléb, o kterém je právě řeč. Dej sem víno, t. všecko víno.

2) Ve větách záporných, na př. Jazyk ošemetný nemiluje pravd-y (m.-u). Chudoba ct-i (m. čest) ne-tratí. Ptáčat ne-chej na pokoji.

V těch a pod. větách zamlčuje se zase pravidelně *nie*, po kterém by jinaké též rozdělovací genitiv co přívlastek státi měl.

§. 267. Slovesa, ježto hýbání nějaké znamenají, jako: *hnouti, hýbati, hoditi, kývati, lomcovati, mykati, praštiti, strčiti, trásti, trhati* a podobná, řídí u nás instrumentál m. akkusativu jiných jazyků.

Bez pomoci Boží člověk ani jazykem hnouti nemůže. Bůh hýbá srdci lidskými. Zimnice mnou trásla (lomcovala). Sedlák hadem mrštil. Strčil sokem svým a popad ho, mýknul jím o zem. Stropem třese, aby ovoce padalo. Proč mnou trháš?

Podobný tomu jest instrumentál, který přichází se slovesy: *pohrdati, vládnouti, dýchati, páchnouti, smrděti, voněti* a jinými podobného významu.

Moudrosti a uměním blázní pohrdají. Každá pýcha peklem dýchá. Nevšecko pížmem a kadidlem voní. Bůh

šťěstím vládne. Víno sudem páchne. Čpí tady pepřem. Smrdíš kozlovinou.

§. 268. Genitiv řídí:

1) všecka slovesa, ježto znamenají bázeň a stud, jako: *báti se, děsiti se, hroziti se, ostýchati se, strachovati se, styděti se, štítiti se* a pod.

Dobré svědomí nebojí se zlé pověsti. Zlé svědomí děsí se ledačeho. Zlosyn leká se stínu. Neostřílený voják strachuje se bitvy. Zhrozíš se svého účinku. Špatný sedlák, který se bran a pluhu ostýchá. Jednaje pravě, nestyď se svědků. Lidé bez příčiny netopýrů se štítí.

2) ze složených s předložkou *do* zvláště ta slovesa, která znamenají dosažení něčeho tím působením, jako-
váž mimo složení označují, jako: *dočekati se* (t. j. čekáním dosáhnouti něčeho), *dodělati se, doležeti se, dopustiti se, dověděti se, dovtípiti se, dovolati se, dožiti se, dojiti, dosáhnouti* a pod.

Živí se všeho dočekají a mrtví všeho doleží. Žádné pomoci se dovolati nemohou. Nešlechtnost a neumělost žádné cti ani chvály nedocházejí. Mlsný, když jen může mlsnouti, chuti se dodělá. Chyby se dopouštíš, zamítaje radu moudrých. Horčice dorůstá stromu. Dověděl-li se's tajných věcí, nerozhlašuj. Rozpustilostí malé cti dosáhneš. Mathuzalem dlouhého se věku dožil. Nepřestaneme prositi, až se milosti doprosíme.

3) *držeti se, hájiti se, spustiti se, chytiti se, odřící se, šetřiti, ostríci se, varovati se, vystříhati se, týkati se, zmocniti se; potřebovati, užiti* a pod., zvláště pak s *na* složená, jako: *najísti se, napíti se, naditi se, nabyti, nahrabati, nabrati, natrhati, nakoupiti, nalokati se* a pod.

Neopatrného mluvení stříci se sluší. Achaz spustil se Boha. Budoucích příhod nikdo se odřící nemůže. Zákonův vždy a všude šetřiti sluší. Příležitostí zlých se vystříhej, i ostřežeš se pádu. Nalokal sem se kouře. Nabral sem vody

do konve. Nasytil sem se chleba. Zdraví lékaře nepotřebují. Věc ta se nás všech týče. Kratochvílí se nikdo nenají ani nenapije. Tonoucí chytá se stébla. Drže se břehu, neutoneš.

Některá však s *na* složená, krom genitivu, přijímají i také instrumentál: nasytil se chleba — chlebem; naplnil zahradu květin — květinami a t. d.

§. 269. Dativ řídí slovesa: *diviti se, obdivovati se, hověti, klaněti se, líbiti se, modliti se, protiviti se, rovnati se, rouhati se, smáti se, rozuměti, sloužiti, slušeti, těšiti se, ublížiti, zvyknouti, odvykati, věsti se, dařiti se, sníti se, zdáti se* a podobná.

Dílu tomu všickni lidé se divili. Obdivuji se tvé stálosti, tvé umělosti *). Pyšným se Bůh protivi. Nekaždému štěstí slouží. Strach se smrti rovná. Poklady neprospějí bezbožnosti. Bezbožným často dobře se vede. Jeden druhému hovějte. Každý rozuměj tomu, čemu se ve škole učíte. Musíš zvykati práci. Mužům odvaha sluší. Svět se směje zármutku našemu.

Sloveso *býti* s dativem znamená tolik, co *míti*. Užívá se ho takto nejvíce tam, kde věk osob neb věcí anebo čas nějaké události vytknouti třeba.

Vojtěchovi je dvanáct roků. Mně bylo pět let. Asi tisíc roků je tomu, co se předkové naši stali křesťany. Je tomu drahně času, co jsem tebe neviděl.

§. 270. Dva pády, a sice dva akkusativy řídí u nás pravidelně jen *státi*, kdykoli tolik znamená, co německé *kosten*, anebo kdykoli jím o ceně něčeho mluvíme.

*) Chybné jest rčení: obdivuji tebe, tvou učenost. *Obdivovati se* vždy požaduje dativu: obdivuji se tobě, tvé učenosti. Podobná chyba vyskytá se s slovesy *rozuměti* a *učiti*. „Rozumím tomu, učím se katechismu“ říkati sluší, ne pak: „Rozumím *to*, učím se katechismus.“

Na př. když říkáme: Kniha stála bratra dva zlaté. To tě může stát celý statek. Předsevzetí takové mnoho práce vás státi bude.

Se slovesy: *učiti, naučiti, přiučiti, odučiti* a podobnými stává u nás obyčejně jen jméno osoby v akkusativě, jméno věci pak v dativě.

Mládež muzice učili. Abraham vyučoval čeládku svou cestám Božím. Máti-dceru svou uměním domácím přiučuje.

Užíváme-li sloves těch zvrtně, tehdy akkusativ osoby zastupován bývá zájmenem *se*.

Vojsko se učí věcem válečným. Sv. Ludmila víře Kristově se vyučila. Synové, neodučujte se dobrým obyčejům předků svých!

§. 271. Slovesa: *činiti, učiniti, dělati, ustanoviti, jmenovati, zváti, nazývati, ostaviti* a pod. řídí akkusativ osoby a instrumentál věci.

Vědomost mocným činí slabého. Ty jsi ustanovil služebníka svého králem. Mudrci pořádek duchem světa nazvali. Libuše Přemysla manželem svým a knížetem českým učinila. Římané vrchní své správce jmenovali konsuly. Otec zemřev, ostavil mne sirotkem.

Užíváme-li sloves těch zvrtně, tehdy zájmenem *se* zastupován bývá též akkusativ osoby.

Tlumočníkem mým se udělal. Bázeň Boží počátkem moudrosti se nazývá. Jmenoval Saula králem národu izraelského.

Užívajíce jich trpně, překládáme akkusativ do nominativu a nominativ do genitivu s předložkou *od*; to však, čím kdo učiněn, jmenován a zůstaven jest, stává též v instrumentále.

Člověk od Boha stvořen jest pánem zvířat, m. člověka Bůh stvořil pánem zvířat. Lucius vládařem byl ustanoven od císaře, m. Lucia ustanovil císař vládařem.

Nepřechodná předešlým přiměřená slovesa, jako: *býti, státi se, ostati, zůstati, slouti* a podobná, řídí

těž instrumentál toho, čím kdo nebo co jest, se stává, čím zůstává a slove.

Bratr můj bude anebo stane se vojákem. Justina zůstala pannou. Hospodárnost lakomstvím slouti nemá. Tělo slove společníkem duše.

§. 272. Z ostatních dvěma pády doplňovaných sloves nejvíce je takových, u kterých se dativ osoby vyskytá s akkusativem věci, jako: *dáti, koupiti, obětovati, věnovati, odpustiti, oznámiti, raditi, slíbiti, svěřiti* a jiná.

Bůh pokorným dává milost. Pravda jen zlým lidem oči kole. Srazí Bůh pyšným rohy. Odpusť nám naše viny! Kupce křehké lodi svěřuje své poklady. Kdo jiným mnoho slibuje, málo obyčejně plnívá. Rodiče všecku svou práci obětují dětem.

U některých z těchto sloves však musí státi genitiv m. akkusativu. Taková jsou zejména: *příbyti, ubytí, zbyti, chtiti se, zachtěti se, zažádati se, odnechtěti se* a několik jiných neosobně užívaných.

Stavu řemeslnickému rozumnosti přibylo. Člověku prostopánnému darův i přirozéných i nabytých ubývá. Chleba nám zbylo. Mnohým se kratochvílí odnechtělo. Vlku se zachtělo kořisti. Neposedovi vždy se chce svárů.

§. 273. Dativ zájmen osobných přichází často nejen u předmětných sloves, kteráž obyčejně jen jedním pádem doplňujeme, nébrž také u těch, která podmětná jsouce, vlastně žádného předmětu nepotřebují.

Libuše, kněžna a paní naše, již *nám* umřela. Kdo si na svůj rozum lehne, ten se *vám* tak lehce nehne. Žádný *sobě* svého bytu haněti nedá.

Takové dativy zovou se *m r a v n í m i* (dat. ethicus). Zájmeno *ti*, jsouce takovým dativem, často pozbývá samohlásky *i*, pozůstalé pak z něho *t* při- ráží se ku předcházejícím slovům.

Mám-ť (m. mám ti) i já knihu. Zná-ť (m. znám ti) o tom. Což-ť koli se vidí za dobré, učin. Poslán-ť jsem, abych s tebou mluvil. To-ť se ví.

Pak-li po *ti* následuje *je* m. *jest*, stahujeme toto s oním obyčejně v *tě*, a přiřazíme je též ku předcházejícím slovům.

To-tě (m. to ti je) hanba. On-tě (m. on ti je) dobrý. Byl-tě (m. byl ti je) přítel můj upřímný. Viděl-tě (m. ti je), že pomoci není.

c) O příslovkovém určení.

§. 274. Příslovkovým určením slovou všechny ty částky rozvinutých vět, jimiž zevrubněji oznamujeme místo, čas, způsob a příčinu toho, o čem právě řeč jest; jako na př. když říkáme: *žák včera doma velmi pilně se učil rodičům k libosti*.

Všecka ležatě tištěná slova těchto vět jsou příslovková určení. *Včera* označuje zevrubněji čas, vyslovený přísudkem minulého času *učil se*. *Doma* označuje místo, kde se žák učil; *velmi pilně* způsob, jak se učil, a *rodičům k libosti* příčinu, proč se učil. Příčina ta zněla by jinaké takto: proto, že se to rodičům líbilo.

Příslovkové určení, rovněž jako předmět, patří pokaždé buďto ke slovesu anebo k přídavnému jménu. Nejčastěji záleží v příslovkách, řidčeji v pádech s předložkami, nejřidčeji v prostých pádech.

Lidé *velmi* nárůživí nebývají *dlouho* živi. *Vášně v nás* ne bez nás povstávají. Všecko se *časem svým* vyplácí.

§. 275. Místo na otázku *kde?* určovali staří Čechové nejvíce prostým lokálem. Proto nazývá se pád ten posud místným. Nyní se to děje jen v příslovkách, ježto zastaralými lokály jsou, jako: *dole* (důl), *vně* (ven), *mezi* (mez) atd.

Já sedím na hoře, ty ležíš *dole*. Vnitř města jsou domy, *vně* stodoly. *Mezi* dvěma stolicema sedě, osedneš na zemi.

Na otázku *kady?* naopak určujeme místo posud velmi často samotným instrumentálem.

Voda prostředkem města teče. Dým z pece vychází komínem. Provázeli nás městem. Chodili světem. Hlas křepelčin rozléhal se osením.

Instrumentál ten významem svým nejvíce se podobá lokálu s předložkou *po*. Tak na př. v posledních dvou větách mohlo by se dobře též říci: *po osení m. osením, po světě m. světem*.

Prostý akkusativ na otázku *kde?* je *prostřed*: Prostřed svých přátel člověk nejšťastnější. Socha stojí prostřed města.

§. 276. Čas na otázku *kdy?* označujeme z prostých pádů nejčastěji genitivem, řidčeji instrumentálem; na otázku *pokud?* akkusativem.

Té noci přibylo vody. Času večerního vyšly sme všechny společně. Tři Boží hodý světíme roku každého. Časem štěstí samo do rukou leze. Dnem i nocí na stráži byli. Včera mne dlaň celou hodinu svrběla. Velmi krátký čas živi byli.

§. 277. Spůsob označujeme trojím činem, totiž dle jakosti, dle kolikosti a dle vztažnosti (*qualitas, quantitas a relatio*).

Dle jakosti určujeme spůsob na otázku *jak?*

1) samotným instrumentálem.

Dal mu *darem* třicet hřiven zlata. Dobře jest vojákům plným *krokem* ohoditi, *honem* běhati. Kůň jde *krokem, klusem*, žene se *cválem, úprkem, úpadem*. Hospodář dceři své *věnem* dal sedlský statek. Pole *úhorem* leží. Po válce všecka země *poustkou* zůstala.

2) pády s předložkami: *bez, s* (*s instr.*), *na* (*s akk.*), *po* (*s dat.*) a některými jinými.

Žádný bez práce nejlí koláče. S velikou radostí nás propustil. Proti Alexandrovi na hlas křičeli. Vyslovovati po německu; nositi se po francouzku a t. d.

3) příslovkami, ježto jakost znamenají: *jak, tak, nijak, dobře, zle* a t. d.

Vyšší k nižším přívětivě se mějte. Zrádce mluví sladce.

4) srovnáním, o čemž nížeji řeč bude.

§. 278. Dle kolikosti určujeme způsob na otázky: *kolik? kolikrát? po kolik? zač?* a t. d.

1) akkusativem u přídavných jmen: *dlouhý, hluboký, široký, vysoký, veliký, tlustý, daleký, dlužen, starý* a podobných, na př. dva lokte dlouhý, tři pídě tlustý, dvě míle vzdálený, čtyry roky starý a t. d.

Místo mnohých těchto přídavných potřebujeme často i podstatných jmen: *zdel-i, zhloub-i, zšíř-i, zvýš-i, ztloušt-i, zvíc-i, zdál-i, zhroub-i*; míra délky, hloubky a t. d. klade se tu vždy do genitivu.

Následující věta: „Ohrada byla dva sáhy *dlouhá* a tři lokte *široká*“ dobře zní i takto: „Ohrada byla dvou sáhů *zdelí* a tří loket *zšíří*“. — Naše studně má dvaceti stop *zhloubí*. *Ztlouští* prstu, *ztlouští* stromu. Koprník jest bylina *zvýší* dvou loket. *Zvýší* meče, sáhu, člověka. Emaus je od Jerusalema šedesáti honův *zdálí*. Koule dvou pěstí *zhroubí*. Pes *zvící* telete.

2) Přísllovkami kolikosti: *jednou, dvakrát, málo, mnoho, mnoho, velmi* a jinými, pak pády s předložkami: *do, z, po* (s lok.), *na* a *s* (s akk.), *za* (s akk. a instr.) a t. d.

Postím se dvakrát za týden. Pták nenese všech vajec pojednou, ale po jednom. Poklésky jedny za druhými anebo po druhých povstávaly.

§. 279. Máme-li označiti, že dvě osoby anebo dvě věci působením či vlastností nějakou rovnoměrně vládnou neb nevládnou, spojujeme jména jejich slovy *jako* a *co*.

Bezbožníci hynou jako tráva. Zdeněk je pilný jako včela. Materský jazyk svůj cti co (m. jako) zlato.

Mluvice tak, stahujeme vlastně dvě věty v jednu, na př. první z vět předešlých vznikla z těchto dvou: Bezbožníci *tak* hynou, jako tráva *hyne*; druhá z vět: Zdeněk je *tak* pilný, jako je včela *pilná*; poslední z vět: Materský jazyk svůj *tak* cti, jako *ctíš* zlato.

Často se však to, s čím něco přirovnáváme, klade do instrumentálu, kterýž pak slove srovnávacím.

Krev *potůčkem* (jako potůček) teče. Voda *crčkem* se prýští. Dům *popelém* lehl. Vzchopil se *jelenem* (jako jelen). Zařval *jarým turem* (jako jarý tur). Stojí *panáčkem*.

§. 280. K označení toho, že působení anebo vlastnost nějaká jedné ze srovnaných osob neb věcí náleží neb nenáleží větší měrou nežli druhé, jsou u přídavných jmen a u příslovek stupně.

Po srovnatelích stává jméno druhé ze srovnaných osob neb věcí s předlovkou *než* čili *nežli* a *jako*, i rovná se pádem jménu první ze srovnaných osob anebo věcí; na př. Pavel krásněji píše než Ondřej. Pavel je pilnější nežli Ondřej.

Pak-li žádné z těchto příslovek neklademe, stojí jméno druhé ze srovnaných osob a věcí nejčastěji v genitivě bez předložky anebo v akkusativě s *nad*.

Pavel krásněji píše Ondřeje. Není služebník větší pána svého. Nevinnost spanilejší jest krásy tělesné. Moudrost dražší jest nade všecko zboží. Nad pověst žádného ve světě rychlejšího posla není.

Po svrchovatelicích jméno druhé ze srovnaných osob neb věcí stává se *z*, anebo v akkusativě s *nad*, v instrumentále s *mezi*, anebo posléze v prostém genitivě; na př. Petr nejkrásněji píše *ze* všech žáků,

č. *nade* všechny žáky č. *mezi* všemi žáky, č. všech žáků (§. 258).

§. 281. Míru toho, čím jedna ze srovnaných osob neb věcí převyšuje druhou, vyslovujeme nyní nejčastěji akkusativem s předložkou *o*. Někdejšího instrumentálu míry užíváme jen u příslovek *mnohem* a *málem*, potom u spojek *čím—tím*.

Pavel *o rok* (*rokem*) jest starší než Ondřej. Pavel *mnohem* (o mnoho) pěkněji píše než Ondřej. Bez jazyka byl by člověk *málem* (o málo) více než-li zvíře. Lakomec *čím* více má, *tím* více žádá.

Míra označuje se instrumentálem i tehdá, když chceme říci, podle čeho se co děje.

Jakou *měrou* měříte, takovou vám bude odměřeno. *Příkladem* předků svých stateční buďte. Nejednej *obyčejem* lidí nerozumných.

§. 282. Dle toho, k čemu se co vztahuje anebo čeho se co dotýče, určujeme způsob:

1) příslovkou *strany*, předložkami *dle* čili *podle* s genitivem a *proti* s dativem.

Bůh bude bítí hříšníka i strany těla i strany duše. Člověk vše dle svého zraku vidí v světle nebo v mraku. Ruce proti nohám krátké jsou a k chůzi neschopné.

2) Prostým instrumentálem.

Já jsem *rodem* (co se rodu týče) Čech. Po smrti *tělem* se rozpadneme v prach. *Osobou, vekem a mravy* vzácnější byl nad jiné. Blahoslavení chudí *duchem*. Pokorný buď *myslí i postavou*. *Mlčením* byl jsem k němu podoben.

§. 283. Příslůvkovým určením posléze oznamujeme příčinu čili vůbec to, proč se co děje nebo říká.

Příčinu rozeznáváme trojí: věcnou, rozumovou a mravní (*realer, logischer a moralischer*

Grund, lat. *realis, logica a moralis causa*). Věcná příčina též jest trojí: skutečná, možná a přípustná.

Skutečná příčina buď jest činná, buď trpná.

§. 284. Činnou zoveme každou takovou příčinu, která je sama o sobě s to, aby způsobila účinek anebo skutek nějaký. Činná příčina vyslovuje se kromě instrumentálu i předložkami *od* a *z* s genitivem, *pro* i *za* s akkusativem.

Hladem a žízni živočich mře. Lid se *strachem* drkotá. V žaláři se *od smradu* č. *smradem* zadusili. Údy chřadly *pro nedostatek* potravy (t. j. proto že se jim nedostávalo potravy). Raduji se *z přítomnosti* tvé (proto že's přítomný).

Osoby co činné příčiny zovou se původci (Urheber, auctor) a jména jejich stávají nejčastěji v gen. s *od*, řidčeji v instrumentále prostém anebo v akkusativě s předložkou *skrze*.

Od Boha všechny věci svůj byt mají a *jím* (jináče: *skrze* něho) stojí. Na Děvině *Mojmírem* (*od* anebo *skrze* Mojmíra) založen byl chrám.

§. 285. Trpná příčina nepůsobí sama o sobě, nébrž jen tehdá, když jí kdo k vykonání něčeho potřebuje, a zove se buď nástrojem, buď prostředkem, buď látkou (*Werkzeug, Mittel a Stoff; instrumentum, medium a materia*). Nástroj čili věc, kterou se něco dělá, vyslovujeme vždy prostým instrumentálem. Proto pád ten zoveme nástrojným.

Kyjem až do smrti práni byli. Železo železem se ostří. Utrhač jazykem více raní, nežli nepřítel ostrou zbraní.

Osoby, když se jich co nástrojů k dosažení nějakého cíle potřebuje, zovou se prostředkem, a jméno jejich stává nejčastěji v akk. s předložkou *skrze*, řidčeji v lokálu s *po*.

Mnohý skrze malého (t. člověka) dojde cíle velikého. První rodiče skrze ďábla ke hříchu byli přivedeni. Poslali jsme to po strážném. Dostal jsem list od otce po sestře.

Jména odtažitá co prostředky stávají též často v instrumentále prostém.

Mlčením člověk mnoho řečí odbude. Okušením rozeznáváme mezi sladkým a hořkým. Rozkoš vábí lahodou a lstí.

Látku čili věc, ze které se co dělá, znameáme s předložkou *z*, řídčeji s *od*.

Bůh všecko stvořil z ničeho. Spojení těla našeho z kostí, chrustaček i svazův složeno jest. Kovář všelike věci od železa dělá. Přemnoho v knížecí pokladnici jest věcí od zlata a stříbra.

§. 286. Možná příčina nazývá se *výminkou* (die *Bedingung, conditio*). Výminka se však obyčejně vedlejší větou vyslovuje, řídčeji samotným příslovkovým určením.

Tak na př. když řekneme: Stálými děšti úrody zkázu berou, nevyslovíme výminky čistým instrumentálem tak jasně, jako kdybychom místo něho vedlejší věty užili, řkouce: Prší-li stále — anebo — Když stále prší, úrody zkázu berou.

§. 287. Příčina, proti které se něco děje, zove se připuštěním čili přípustkou (*Einräumung, concessio*) a znamená se v jednoduchých větách nejčastěji dativem s předložkou *proti* nebo předložkou *přes* s akkusativem. *Navzdor, navzdory* klade se tehdá jen, když se skutečně něco na vzdory někomu děje.

Žák přese vši pilnost nedokonal úlohy. Syn proti vůli otcově stal se vojákem. Přes to přese všecko listy rozeslány byly. Julian navzdor proroctvím Spasitelovým znova chtěl vystavěti chrám jerusalemský.

Máme-li však přípustku vysloviti vedlejší větou, potřebujeme k tomu nejčastěji spojek *ačkoli—přece*, anebo jen první z nich, druhou zamlčujícíe.

Ačkoli žák byl všemožně pilný, nedokonal přece úlohy. Syn se stal vojákem, ačkoli tomu otec nechtěl. Julian chtěl chrám vystavěti, ačkoliv Spasitel byl předpověděl, že a t. d.

§. 288. Rozumová příčina zove se *důvodem* neb *důkazem*, a znamená to, proč o podmětě nějakém tak neb onak myslíme a mluvíme. Příčinu tu vyslovujeme v jednoduchých větách předložkami *dle* čili *podle* a *z* s genitivem, lokálem s *po*, zřídka kdy samotným instrumentálem.

Není v světě, podle mého vědomí (mým vědomím), věci skvostnější nad dobré svědomí. Poznati ptáka po péři a člověka po řeči. Víím to ze zkušenosti.

§. 289. Mravní příčina slove pohnutkou (Beweggrund), účinek její pak účelem čili cílem (Zweck) a bývá vyslovována samotným instrumentálem, pak dativem s *k*, *k* *libosti*, *k* *vůli*, genitivem se *z* a akkusativem s *na* i *pro*.

Svatí mučeníci za trapiče těl svých příkladem svatého Štěpána se modlili. Krovým rozkázáním mnoho lesů popáleno bylo. Lidé jsou stvořeni k práci. Ostatek života svého k užitku bližním svým ztrávil. Kain zabil Abela za závisti. Pestrota květin lučných očím jest k libosti. Táhl Uhrům proti Vlachům na pomoc. Kristus Pán narodil se pro spasení věrných lidí.

B) O složené větě.

§. 290. Složená věta záleží ve spojení dvou nebo více jednoduchých vět v jeden celek, na př.: Bratr píše a sestra se učí. Bratr poslal sestře list, kterým jí oznamuje, že se mu dobře vede.

V prvním z těchto příkladů spojeny jsou dvě věty v jednu spojku *a*; ve druhém tři věty spojku *že* a vztažným zájmenem *kterým*.

Jednotlivé věty co částky složených vět mají se vůbec dvojím způsobem jedna ke druhé; buď

totiž každá z nich i sama o sobě, buď jen jedna spolu s druhou úplně myšlénku vyslovuje. Věty, kteréž i samy o sobě znamenají úplné myšlénky, zovou se samostatnými čili neodvislými. Takové jsou na př. tyto: Bratr píše a sestra se učí. Naopak věty takové, které jen vespolek znamenají myšlénku nějakou, slovou odvislými čili nesamostatnými.

Jedna z nich je vždy hlavní (Hauptsatz) a druhá pobočná či vedlejší (Nebensatz). Pobočná je na př. druhá z těchto vět: Bratr oznámil sestře, že se mu dobře vede.

Spojení dvou aneb i více samostatných vět v jeden celek zove se souřadně (beigeordnet, coordinate) složenou větou, na př. Bratr píše a sestra se učí.

Pakli takový celek záleží v jedné hlavní a jedné pobočné větě anebo u více hlavních a více pobočných větách, nazývá se větou podřízeně (untergeordnet, subordinate) složenou čili souvětím (Satzgefüge), na př. Bratr oznámil sestře, že se mu dobře vede. Bratr poslal sestře list, kterým jí oznamuje, že se mu dobře vede.

První z těchto souvětí záleží ve dvou větách, z nichž první je hlavní a druhá pobočná. Ve druhém souvětí naopak jsou dvě pobočné věty. První z nich spojena je s hlavní větou vztahným zájmenem *kterým*, druhá sloučena je s ní spojkou *že*.

§. 291. Aby věty, ať souřadně nebo podřízeně, spolu mohly býti složeny, třeba jest, aby se vnitřně čili smyslem jedna ke druhé hodily, anebo aby jedna s druhou něco měla společného, jako na př.: Učitel mluví a žák poslouchá. Žák má poslouchati, když učitel mluví.

Kdo by takto řekl: Slunce svítí a žák poslouchá, anebo: Žák má poslouchati, když slunce svítí, nesmyslně by spojoval, co nikterak nepatří k sobě.

Nicméně není třeba, aby spojení dvou vět vždy označeno bylo i také zevnitřně. Tak na př. místo „Bratr píše a sestra se učí“ můžeme i beze spojky *a* říci: „Bratr píše, sestra se učí.“ V písmě a tisku se mezi takové věty klade čárka.

Podobně je zamlčena spojka *a* aneb *ale* v příslovích:

Člověk míní, Pán Bůh mění. Pravdu sobě mluvme, dobří spolu budme.

Obyčejně však věty složené bývají i zevnitřně spojovány a sice:

1) spojkami, jako: *a, i, ale, aneb, aby, že* a j. ;

2) vztažnými zájmeny a příslovkami od zájmen těch odvedenými, jako: *jenž, který, kdo, co, čím, jak, kam, kde, kterak* a t. d. (§. 227).

1) O souřadně složené větě.

§. 292. Souřadně složená věta záleží ve dvou neb i více samostatných větách, ježto spolu spojeny jsou v jeden celek.

Věty tak složené jedna ke druhé mají se trojnásobně:

a) buďto oběma vysloveny jsou takové myšlenky, které vůbec nějak k sobě vespolek patří, na př. Otec píše a matka šije;

b) buď druhá ze souřadně složených vět znamená něco protivného tomu, co v první z nich vysloveno jest, na př. Krása pomine časem, ale ctnost zůstane na věky; anebo

c) konečně druhá z takových vět obsahuje nějakou toho příčinu, co v první z nich řečeno jest, na př. Žáci mají býti poslušní, nebo neposlušnost je hřích.

Podle toho rozeznáváme tři souřadných vět a spojek: slučovací, odporovací a příinné (copulativae, adversativae a causales).

§. 293. Slučovací spojky spojují dvě neb i více takových samostatných vět, které vůbec nějak k sobě vespolek patří.

Spojky tyto jsou trojnásobné:

1) čistě slučovací, jako: *a, i, též, ba i* aneb *ano i, kromě toho, potom; i—i, ani—ani, jak—tak i, nejen* neb *netoliko — než i* aneb *ale i, nýbrž i;*

2) dělitelně slučovací, jako: *dilem—dilem, leč — leč, již — již, at — at, tu — tu; předně, dále, konečně, naposledy, nejprvé, po prvé, po druhé, jelikož — tolikož.*

3) vykladatelně slučovací, jako: *a sice* aneb *a to, totiž* anebo *totižto, jako, jelikož, pokud.*

Štěstí bezbožného podezřelý jest *a* samo od sebe klesá. Může Bůh do času nešlechtnosti bezbožných přehlídati, *ba i* dobrých věcí jim udíleti. Chraň se *ne* hříchu *toliko, ale i* příležitosti k němu se varuj. *Leč (at)* přítel, *leč (at)* nepřítel, vždy jest tvůj bližní. *Tu* mne hlava bolela, *tu* zas noha brněla. Kratochvílí se nikdo *ani* nenají *ani* nenapije. Dvojího způsobu jsou rostliny bezkvěté čili tajnosnubné, *totiž* bezlistné a listnaté; k oněm *předně* patří chalupy, *zadruhé* lišejníky, *zatřetí* houby. Řeči prázdné, *jelikož (pokud)* možná, hleď ukrátiti. *Tolikož* vzdálen jest východ od západu, *jelikož* sever od jihu.

§. 294. I odporovacími spojkami slučují se samostatné věty, z nichžto druhá označuje něco protivného

tomu, což v první vyrčeno jest. Spojky ty jsou též trojnásobné, a sice:

1) čistě odporovací, jako: *ale, než, něbrž, však, pak, proti tomu, naopak*;

2) připustitelně odporovací: *mezitím, přece* anebo *přec, nicméně však (ale), sice — ale (vsak), ač, ačkoli, ač jestli*;

3) rozlučitelně odporovací: *anebo, aneb — aneb, buď — anebo, buď — buď, či — čili; sic, jindč, sic jinak* a t. d.

Slibuje hory doly, *ale* nic nečiní. Na smrt, *ač* každý čeká, *přece* se jí každý leká. Hleď si chleba vydělati; *sic* ho musíš vyžebrati. *Buď* mlč, *anebo* s rozumem mluv. Jezdec koně *anebo* hvízdáním a hlazením rukou krotí, *anebo* ostruhami pobádá. *Buď* tak, *buď* jinak, vždy nějak bude. Přineste, *ač* co máte. *Ač* mi kdo otevře, vejdu. *Ač* nerad, vůli vaši vyplním. Jsi bohatý, nejsi *vsak* moudrý! Střež se tichých vod; *sice* v hlubinách jejich utoneš. Vses rozvahou počínej; *sic jinak* marně budeš bycha honiti.

§. 295. Příčinné spojky slučují také samostatné věty, z nichž druhá znamená příčinu aneb důvod toho, co v první vysloveno. Takové jsou: *nebo, proto, ježto, tedy, následovně, poněvadž* a t. d. Před ně se na mnoze klade čárka s tečkou, jako před *sic, jindč, sic jinak*.

Strom nesmí míti vláhy na zbyt; *nebo* zbytečná mokrost kořen na zkázu přivodí. Jeden jazyk dal nám Bůh, dvě uši; *proto* slyšet více nežli mluvit sluší. Při mně bezbožných skutků nevidíš; podle čeho mne *tedy* za bezbožného máš?

§. 296. K souřadně složeným větám náleží i s t a ž e n é čili takové věty, ve kterých buď jest několik podmětův a přísudkův, buď několik přívlastkův, předmětův a příslovkových určení.

Otec a matka tebe milují. Tělo jest nejen *stánkem*, ale i *nástrojem* duše rozumné. Práce *tichá* a *společná* *oslavu* vlasti získá i *prospěch*.

Tyto věty proto slovou staženými, že vznikly vlastně spojením dvou neb i více takových vět, které některými částkami společně vládnou.

Tak na př. první z dotčených vět vznikla z těchto dvou: Otec tebe miluje a matka tebe miluje. Předmět *tebe*, oběma společný, jednou se vynechal a přísudek *miluje* kromě toho přeložil se do množného čísla. Mohl by však i v jednotném zůstatí, a celá ta věta takto by zněla: Otec a matka tebe miluj-*e* (m.-)*í*.

§. 297. Shoda přísudku s podmětem u stažených vět řídí se následujícími pravidly :

1) Jsou-li rozličné osoby podmětem, tehdy přísudek stává v přednější z nich, a sice množně.

Já a otec jedno *js-me*. Já a matka tvá i bratři tvoji bude-*me* se tobě klaněti. Ty a sestra tvá *js-te* pilní.

Němci v případě tom předkládají slovesu zájmena osobná *wir, ihr*, vyslovující první a třetí z vět předešlých obyčejně takto: *Ich und der Vater, wir sind eins. Du und deine Schwester, ihr seid fleissig.*

2) Jsou-li podměty rozličného rodu, stojí přísudek buď v přednějším rodě množného čísla, buď se srovnává i co do rodu i co do čísla s podmětem, který jeho jest nejbližší.

Otec a matka mne miloval-*í*. Lidé a hovada pohynul-*í*. Ani nářek ani výmluva nepostačil-*a*.

3) Jsou-li podměty jednotného čísla, může po nich přísudek i jednotný i množný státi.

Pokrm a nápoj udržuj-*e* a zachová-*v-á* život lidský. Cvičení a skušení dáv-*á* umění. Manželka a dcera mrtvého stál-*y* u mar. Štěstí a neštěstí soused-*y* sobě *js-ou*.

Často i po jednotném podmětě, stojí-li vedle něho nějaký instrumental s předložkou *s*, znamenající společ-

níka neb společníci, přísudek v množném čísle se vyskytá.

Přemysl s Libuší na Libín se vrátil-*i*. Setník se strážným spal-*i*.

2) *O podřízeně složené větě čili o souvětí.*

§. 298. Souvětí záleží ve spojení v jeden celek takových vět, z nichžto nejméně jedna je hlavní a jedna pobočná; na př. Otec napomínal syna, aby se pilně učil. Syn slíbil otci, že se bude pilně učití všemu, co mu koli učitel přikáže.

První těchto souvětí záleží ve dvou větách: První věta je hlavní a druhá vedlejší; spojeny jsou spojkou *aby*. Ve druhém souvětí splývají tři věty v jeden celek. Jedna z nich je hlavní a dvě jsou pobočné. První z pobočných spojena je spojkou *že* s hlavní větou, a druhá zájmenem *co* s předcházející pobočnou.

§. 299. Pobočné věty dělíme vůbec na podmětné, přísudkové, přívlastkové, předmětné a příslovkové.

Každá pobočná věta totiž znamená něco takového, co by v jednoduché větě, kdy by se jí samotnou celé souvětí vyslovilo, bylo buď podmětem, buď přísudkem, buď přívlastkem, buď předmětem, buď konečně příslovkovým určením; na př. Trestu je hoden, *kdo lže*. Bůh je ten, *který všecko stvořil*. Člověk, *který hřeší*, je trestu hoden. Žák uznal, *že pochybil*. Člověk nevidí, *když je tma*.

Pobočná věta prvního z těch souvětí je podmětná, protože právě to znamená, co podmět *lhář* v této jednoduché větě: *Lhář* je trestu hoden. Ve druhém souvětí rovná se zase pobočná věta přísudku této věty jednoduché: Buh je *stvořitel všeho*, a proto jest přísudková. Vedlejší věta třetího souvětí

je přívlastková, protože právě to vyslovuje, co přívlastek *hřešící* v této větě jednoduché: Člověk *hřešící* je trestu hoden. Ve čtvrtém souvětí znamená pobočná věta předmět této věty jednoduché: Žák uznal *pochybení své*, a proto je předmětná. V pátém souvětí konečně je pobočná věta příslovkovou, proto že se rovná významem příslovkovému určení této jednoduché věty: Člověk *po tmě* nevidí.

§. 300. Pobočné věty s hlavními aneb i s jinými pobočnými spojujeme spojidly, jakož jsou: *že, když, který, kdo* a j.

Každé takové spojidlo záleží vlastně ve dvou částkách: První částkou je vždy zájmeno aneb příslovka ukazovacího významu, druhou pak bývá vztažné zájmeno neb příslovka, na př. *ten—jenž, ten—kdo, to—co, tím—čím, tam—kam, tehdá—když* a t. d.

Ukazovací částka často se zamlčuje.

Kdo chce učeným býti, učiti se musí (m. *ten* se učiti musí). *Co* tě nepálí, nehas (m. *toho* nehas). *Vím* (m. *vím to*), *že* mě rád máš. *Kde* tě rádi mají, (m. *tam*) nečasto bývej. Nepřišel 's na svět (*tehdá*), *kdy-s* chtěl; nepůjdeš také z něho (*tehdá*), *kdy* chtítí budeš.

Není třeba, aby pobočná věta vždy stála po té větě, ku které právě patří, nébrž může i před ní nebo vnitř v ní postavena býti. Je-li pobočná věta do hlavní vložena, mívá vždy i před sebou i za sebou čárku; jináče hlavní věta od pobočné odděluje se jen jednou čárkou.

Tak na př. souvětí „Ten nevěje, kdo neseje“ může i obráceně zníti: „Kdo neseje, ten nevěje“, anebo takto: „Ten, kdo neseje, nevěje“

N á u k a

o

skládání listův a písemností jednacích.

Ú v o d.

(Učitelům.)

Listy čili dopisy (psaní) a písemnosti jednací slouží k tomu, abychom jimi myšlenky své písemně pronášeli a takto je osobám jiným na jevo dávali. Nikdo se bez nich v obecném životě obejít nemůže. I musí tedy každému, ač chce-li se vlastní škody vystríci, na tom záležeti, aby se je skládati a spisovati naučil.

První k tomu poučení dává škola, a jmenovitě škola obecná. Proto třeba dorozuměti se o to, jak si učitel při poučování takovém počínati a jakou měrou se jím zanášeti má.

Listy a písemnosti jednací, hledíme-li k podstatě jejich, nejsou nic jiného, nežli sestavení vět k vůli jistému úmyslu. Kdo věty úmyslem takovým sestavovati chce, má napřed již býti vycvičen v myšlení a v pořádném pronášení myšlének, nad to pak má býti blížeji povědom v tom oboru života společenského, pro něž písemností takových zapotřebí jest.

Z toho viděti, že by nemístné bylo, aby se v skládání listů a písemností jednacích soustavně dříve vyučovalo, než krátce před ukončením celého času školního. Jen v té době předpokládati lze, že vyučování v jazyku materském, podle pořádu učebnými knihami naznačeného, již svršeno jest, a žáci že duchovně tak jsou dospělí, aby požadavkům života společenského porozuměli. O písemnostech jednacích platí to bez výminky; o listech vždy aspoň potud, pokud se jedná o navedení soustavné k rozličným způsobům písemného vyřizování, k výrazům jednomu každému způsobu přílušným a k šetření ohledův zevnitřních. Psání listův samo sebou může a má mnohem časněji v obor vyučování školního potaženo býti; neníť k tomu nic více zapotřebí, než aby žák to, co někomu vyříditi chce, dovedl i také napsati.

S tím počítati lze již ve druhé třídě. Učitel dej žákům k. p. za předlohy krasopisné několik krátkých listů, jichž pochopení jim na snadě jest, a propracuj je s žáky, až by jim dokonale porozuměli. Aby si je pevněji v paměť vštípili a způsob jejich lépe k vědomí si uvedli, užitečno bude, dáti jim je několikráte opsati. Po takovéto přípravě možné bude uložiti žákům, aby podle oněch vzorů vypracovali jiné podobné listy, ovšem vždy o věcech, které jsou jim dobře známy.

V třetí třídě naskytne se dobrá příležitost ke cviku ve skládání listů při náuce o zájmenech (Druhá čít. a ml. str. 265). I tu budiž za pravidlo, aby žáci dané jim za vzor listy opisovali, a jmenovitě pořádek, jakým myšlének k jistému účelu písemně pronášeti a sestavovati třeba, pochopiti se snažili.

Že pak učitel na pouhém přepisování nepřestane, nébrž žáky k samostatnému skládání listů povede, samo sebou se rozumí. Příklady ať bere z oboru toho, kam zkušenost žáků sabá. Skladba vět nieméně ať je již složitější; věty žádací a tázací ať se střídají s větami vypravovacími, a věty pobočné ať všelijak do hlavních se vkládají.

Listy za vzor dané ať důkladně se propracují; učitel nech probírá napřed větu po větě, a potom list co celek. Když si žáci několik listů takovým rozbořem a doslovným opisováním dobře vštípili, uloží se jim, aby osnovujejich, proměňivše okolnosti, zjinačili. Konečně pak se jim dá jen předmět k listu, kterýž sami co do spořádání myšlének a zevnější formy vypracují. Toto poslední jest cíl a konec methodického cvíku ve třetí třídě.

Důležitý prostředek k nabytí té hbitosti a umělosti, kteréž ke skládání listů třeba, jsou popisy. I s těmi již ve třetí třídě bez nesnáze počítí lze. Žáci zajisté, popisující věci, uvykají myšlenky podle jistého rozumného prostupu sestavovati a o věcech viděných určitě to vypovídati. což na nich paměti hodného jest.

Drahá čítanka a mluvnice podává na str. 323—328 vzory popisů, návěští (ježto vlastně nic jiného není nežli popis ve zvláštní formě), vysvědčení, kvitance, účtu, listu přijímacího, plnomocenství a dlužního úpisu. Účel přídavek těchto jest dvojí: V městských čtverotřídných školách jsou žáci, ač jest-li vyučování posud bylo řádné a důkladné, v 3. třídě jistě již blízcí toho, aby písemnostem podobným porozumívali, třeba by jich nápodobovati nedovedli. Člověk ostatně snadno

dovede udělati, čemu v podstatě rozumí. Ve školách vesnických a v městských trojtřídných se s Druhou čítankou i mluvnici vyučování dokončuje, i jest nevyhnutelné, aby i na školách těchto žáci aspoň jednodušší a nejobecnější tvary písemností jednacích poznali. Učitel neopomene, aby, vezma přístup ode vzorů v knize daných, širší o nich poučení připojil a žáky, aspoň schopnější, ke skládání samostatnému vedl. V příčině té jistě mu poslouží i *N á u k a* tato. Postup u výkladu písemností jednacích, na tomto stupni nejprůhodnější, bude asi tento :

Učitel vypravuje žákům o takových okolnostech obyčejného života, které k věci jsou příhodny. Z toho žáci ponenáhlu se dovtipí, proč asi té neb oné písemnosti zapotřebí jest, a proč jisté formy v ní šetřiti sluší. Příklady v knize dané se potom několi-kráté pročtou, a známky, ve formě jejich podstatné jsoucí, proberou se otázkami a odpovědmi. Takovým během podaří se žákům, aby se při každém příkladu domyslili, nač a proč se jim asi předkládá a co v něm podstatného jest, k. p. že v listu přijímacím státi musí, kdo přijal, co přijal, od koho a kdy? anebo v kvitanči, jakou sumu peněz kdo obdržel, od koho, zač a kdy? anebo v účtu jaké kusy díla odvedeny byly, v jaké ceně? jak veliký byl úhrnek peněz zúčtovaných, kdo účet vydává a komu?

Opatrné a pozorné rozbírání snadnějších písemností jednacích postačí ve třetí třídě, aby žák připraven byl k tomu, co ku konci celého času školního, totiž ve čtvrté třídě, vykonati se má.

Z toho, co posud řečeno, viděti jest, jak žáci vyučení býti mají, než se jim *N á u k a* tato do rukou

dá. Obsah její přímo se zakládá na methodickém vycvičení, Prvou i Druhou čítankou připraveném, a účel její jest, aby vycvičení toho ku konci a svršení dovedla.

Dělí se na dvě části: v první se jedná o listech, v druhé o písemnostech jednacích. Listy jednacích, ku konci částky první položené, jsou takorůzka mostem k vlastním písemnostem jednacím.

Ze sestavení, v N á u c e této zachovávaného, poznati jest i pořádek, kterýž se při vyučování nejlépe hodí; napřed jdou příklady, pak poučení, a posléze úkoly.

Při listech rozličného obsahu úkoly naznačeny nejsou, poněvadž v jednom každém případě příliš závisejí na zvláštních okolnostech, aby se formulovati daly. Mimo to namítnou se větším dílem ze samého příkladu, když jej učitel se žáky pročítá a probírá. Hned při listu prvním namítá se úkol, ježto by se žákům dáti měl, totiž aby na něj napsali odpověď. Jakou měrou žák při úkolu tomto samočinným býti může, vysvitne z bližšího připatření. Odpověď na list Janův vždy jisté obsahovati bude žádané zpravy a díky za účástenství, oběma bratrům na jevo dané. Nicméně lze jest, co se obsahu dotýče, mysliti několikero možností, k. p.

- a) Václav a bratr jeho byli bouřkou přikvačeni, a nenašli, kdeby se ukryli.
- b) Bouřka je sice zachvátila, ale mohli se schovati.
- c) Viděli sice bouřku se blížící, ale dorazili prvé domů, nežli se strhla, a t. d.

Jiného způsobu úkol proveden jest při listu třetím. Věc totiž, kteráž nejprvé jen v podstatných

kusech vyřízena byla, vypravuje se obšírně a i s menšími okolnostmi.

Učitel vůbec sotva bude na rozpacích o příhodné příklady. Vystříhej se však ukládati žákům listy takové, kdeby se vpravovati měli do okolností, které jsou jim nepovědomy a o nichž přirozeným během mluvíti nemohou. Proto nelze každého listu v příkladech daného užití k odpovědi anebo k širšímu vypracování. Z některého nelze jinak kořistiti, nežli že jej učitel se žáky pročte, obsah jeho vysvětlí a podstatné v něm kusy ukáže. Toto poslední jest cvik při každém listu velmi užitečný.

K listům jednacím a k písemnostem jednacím připojeny jsou některé úkoly. Tím však nikterak míněno není, aby učitel jen na nich přestával.

Co se jmenovitě písemností jednacích dotýče, vytknuta byla nahoře otázka, jakou měrou by jich škola obecná v obor svůj potáhnouti měla. Neračiž nikdo zapomínati, že vzdělávání žáků k jistému určitému oboru životnímu není úkolem školy obecné. Přitom i toho šetřiti sluší, že podle nynějších poměrů obchodních jisté spůsoby písemností jednacích tištěny a litografovány se nacházejí, a že netřeba více, než prázdné ve formulářích takových mezery vyplniti, k. p. listy nákladové, povozní, účty, kvitance na úroky, směnky; jiné zase že pro svou důležitost nebyvají skládány bez pomoci právnícké, k. p. dlužní úpisy, smlouvy, závěty; konečně že největší počet jednacích písemností předpokládá známost okolností životních, které žákům školy obecné ani povědomy nejsou, neřku-li aby jim srozumitelný byly.

Naproti tomu právě jest úlohou vzdělavacího

vyučování počátečního, aby věci vzdálené ponesáhlu rozumu dětskému přiblíženy, těžko pochopitelné k pochopení usnadněny, neobvyklé opakovaným předkládáním a důkladným rozjímáním i promlouváním do oboru zkušenosti žákův potaženy byly. To platí vůbec o všech předmětech, kterým se na obecné škole učí, a tudíž i o písemnostech jednacích. Nahoře již naznačeno, kterak učitel ve třetí třídě s písemnostmi těmi nakládati má. Náuka tato vyměřuje methodický postup cviku dalšího. Pojato do ní písemností jednacích více způsobů, nežli by pro nejblíží potřebu žáků snad nutno bylo; ale nestalo se to proto, aby všecky, jak se v Náuce této nacházejí, od žáků byly i skládány. Z toho, byť to i možné bylo, mnoho by užitku nepošlo. Ale porozuměti jim ovšem mají; toť zajisté je prostředek, aby způsobem duchovním do oboru života občanského uvedeni, aby na poměry, kteréž se den co den udati mohou a nezřídka kvapné, vždy pak zralé rozvahy požadují, byli připraveni, aby konečně toho přesvědčení došli, že v životě společenském opatrnosti, pořádku, zevrubnosti, správného myšlení a pronášení myšlének nezbytně jest zapotřebí, ač chce-li se kdo škody ubrániti. Toto jest nejdůležitější strana všeho vyučování o písemnostech jednacích na škole obecné. Když žáci písemnostem těm takovou měrou porozuměli, pak jich snadno skládati dovedou, a stane se to jistě s užitekem, ač jestli jen učitel k tomu vybere takové úkoly, které myslného žákův oboru jsou bližší, a jestli se všeho vůbec přehánění vystříhati bude.

Tím, co posud řečeno, dosti bohdá označena jest látka učebná, v Náuce této obsažená; čeho nad to třeba, kniha sama dopoví.

I. Dopisy čili listy.

Listy rozličného obsahu.

Příklady.

1.

(Dotaz.)

Milý Václave!

Starám se velice, aby Tebe anebo bratra Tvého včera nějaká nehoda nebyla potkala. Sotva že ste asi půl hodiny z naší zahrady byli, strhla se prudká bouřka; blýskalo se, hřmělo, vítr burácel a déšť se jen lil. Když u nás byl již silný příval, mohli ste vy asi v polovici cesty býti. Matka tuze se mrzela na sebe, že Vás vůbec pustila. Tys však pravil o otcově příkazu, abyste v jistou dobu doma byli, a proto Vás zdržovati nechtěla. Potom teprv, když bouřka už nastala, velmi se nad Vaší nehodou rmoutila. Jsou-li jen už doma?— Však je přec na cestě dosti domů, kdeby se schovali.— Aby jen nepozbyli mysli! — Aj což, Václav tak snadno nepřijde v rozpaky, a dovede bratrovi pomoci. — Tak sme se vespolek strašili a těšili. Ode všech mám uloženo, abych se tázal, zdali ste šťastně domů dorazili a jak se Vám po cestě vedlo? Veliký nám všechněm a zvláště dobrotivé matce mé vděk učiníš, jestliže nám obšírně popíšeš, jak ste včera pochodili. Učiň to dnes ještě a nevynechej žádné příhody, která se Vám udala. Před matkou to říci nesmím, ale radší bych byl u Vás býval v bouřece a lijavci, nežli doma pod bezpečnou střechou.

Tvůj Jan.

V Otmuchově, dne 28. července 1867.

2.

(Návěští.)

Milá sestro!

Raduj se s námi! Jindřich se navrátil. Včera, právě sme seděli u večeře, vstoupil nenadále do světnice. Můžeš si pomyslit naše překvapení. Drahá naše matka plakala radostí! Jindřicha sotva jsem poznal, tak velice se změnil: vyrostl do výšky i do síly a v tváři je všecken osmahlý. Je viděti, že žil pod jižným nebem. Hned po prvním uvítání ptal se po Tobě, po švakrovi a po Vašich dětech, dobře-li se Vám daří, dostali-li ste jeho psaní a t. d. Ptání a odpovídání nebylo konce. Bylo už po půlnoci a ještě sme rozprávěti neustali, až nám matka připomenula, že Jindřich po namáhavé cestě potřebuje odpočinku. Jindřich mně uložil, abych Tě o příjezdu jeho zpravil a Tobě vyřídil, že, jak mile v Praze nejpilnější práce vykoná, k Vám se na několik dní odebrati míní. Pozdravujeme a líbáme Vás všechny.

*Tvůj**upřímný bratr**Josef.*

V Praze, dne 18. července 1867.

3.

(Žádost.)

Milý Karle!

Obrázková kniha, kterou's mi v neděli ukazoval, tak se mi zalíbila, že chci otce svého poprositi, aby mně také takovou koupil. Buď tak laskav a zapůjč mně ji na den, abych ji otci předložiti mohl. Neporušenou Ti ji zase navrátí

*Tvůj**Franěk.*

V Radohošticích, dne 12. dubna 1867.

4.

(Týž list obšírněji.)

Milý Karle!

V neděli, když jsem u Váš byl, ukazoval jsi mi knihu, ve které všelike rostliny, v krajině naší se vyskytající, vyobrazeny jsou. Každému obrazu přidáno jest jméno byliny, kterou představuje, a krátký popis její. Poznal jsem nejedno kvítí, ježto jsem předtím v lese nebo na louce byl vidíval, i dověděl jsem se z knihy Tvé, jak se jmenuje a co památného do sebe má. Kniha ta se mi tak velice zalíbila, že mi nešla z mysli. I umínil jsem si, že budu šetřiti, až bych si také takovou koupiti mohl.

Pamatuješ se na přísloví, které nám pan učitel onehdy vysvětloval, že „člověk míní a Pán Bůh mění.“ Dnes jsem pravdivost jeho příjemně na sobě zkusil. Poslyš, co se stalo! O 5 hodinách vrátil se otec z procházky a vypravoval s veselou tváří, že se setkal s naším panem učitelem. Za chvíli zavolal mě do své světnice: „Fraňku! tvůj učitel je s tebou spokojen; to mě těší. I já bych ti rád udělal potěšení. Přemýšlej, co by ti zvláště bylo milého a zároveň také užitečného, a zejtra mi to pověz.“

Nemohu Tobě vypověditi, jak mi bylo blaze, když jsem slyšel otce, an takto mluví. Radostně políbil jsem mu ruku, a přemýšlení mého brzo bylo konec. Netřeba Tobě dokládati, že jej o takovou obrázkovou knihu pro sítí budu.

Samou radostí nad obrázky rostlin zapomněl jsem se v neděli podívati, jaký titul kniha má, tak že nevím, ani jak se jmenuje, ani kdo ji složil a kde vyšla.

Prosím Tě tedy, milý Karle, pošli mně ji dnes ještě a dovol, abych ji až do zejtřejšího poledne u sebe podržeti mohl. Pilně budu přihlídati, aby se jí nic nestalo a aby v určitý čas zase Tvých rukou došla. Spoléhám se na Tvou ochotu. Poroučej mne milým Svým rodičům a neopomeň mně dati příležitost, abych se Ti odsloužil.

Tvůj

Franěk.

V Radohošticích, dne 12. dubna 1867.

5.

(Poděkování.)

Milý Ladislave!

Pán, kterého jsem o vánočních prázdninách u Vás byl viděl, ale jména jeho pozapomněl, přinesl mi dnes v poledne Tvé pozdravení a zapečetěný balíček, i pravil mi, že mi o tom co nejdříve psáti budeš. V první chvíli jsem nevěděl, co by zásilka ta znamenati měla. Avšak otvíraje balíček vzpomněl jsem si na přívětivou přípověď, kterou's mi o vánočních byl učinil. „Na jaře,“ pravil jsi tehdá, „pošlu ti květinová semena pro tvůj záhonek.“ Věrně jsi dostál slovu, i stydím se téměř, že jsem tím byl překvapen.

Srdečné díky za dar Tvůj! Užiji ho zcela podle Tvé rady; nebo v zahradnických věcech pokládám tebe za svého mistra. Toužebně očekávám Tvůj list, ve kterém mi oznámíš, jak s rozličnými semeny naložiti třeba. Cokoliv mi řekneš, bedlivě vyplním.

Ty pak zase, milý Ladislave, na jedno pamatuj. O svatodušních prázdninách bude záhonek můj plný květin z Tvých semen. Uvidíš, jak dar Tvůj šetrně opatřím.

Otec i matka pozdravují Tě i přejí si, abys Letnice u nás ztrávil. Mně pak bys tím největší radost spůsobil. Měj se dobře!

Tvůj

*povděčný
Prokop.*

V Sadislavi, dne 16. března 1867.

6.

(Návěští a prosba.)

Milá přítelkyně!

Včera večír překvapeni sme byli příjezdem otcovým. Z cesty své navrátil se dříve, nežli jsme se nadáli, ba nežli on sám v úmyslu měl. Radost naše však brzy se pokalila, když sme zvěděli, že chorobou ku kvapnému návratu byl přinucen. Dostal totiž zimnici, a jsou tomu již dvě neděle, co jí pozbyti nemůže. Neduživost ho tak velice na mysl sklíčila, že řízení, pro která se byl na cestu vydal, přetrhl a chvatem k nám pospíchal. Drahá matka doufá sice, že proměna v povětří a domácí ošetřování brzy zase otce ke zdraví přivedou; přece však velmi se stará o něj a přemlouvá ho, aby se s lékařem poradil.

Není Tě tajno, milá přítelkyně, že otec můj od jakživa zvláštní důvěru chová k Vašemu domácímu lékaři. Proto mně matka uložila prosbu k Tobě, abys jej co nejdříve přiměla k výletu do Perunic, aby otce spatřil a upokojil. Rádi chceme, bude-li to otcí prospěšno, pobyt svůj na venkově prodliti a vůbec všecko učiniti, co se koli lékaři k vyléčení laskavého otce našeho naříditi uvidí. Popros pana doktora tedy, aby nás brzy návštěvou potěšil.

Ostatně upokojuje nás již to, že se otec po tu chvíli cítí při dobrém duhu, ačkoli se obával, že se dnes zimnice zase navrátí. Bože dej, aby tak zůstalo! Snad mu již proměna v povětrí, která prý v zimnici blahodějnou bývá, způsobí úlevu. Doufejme, ale příliš se na to nespolehejme. Vždy nás lékař upokojí nejlépe. Požádej ho, aby přijítí nemeškal, a přijmi napřed již srdečné díky mé za úsluhu, kterou nám prokážeš.

Tvá

*upřímná přítelkyně
Ludmila Kaichová.*

V Perunicích, dne 8. října 1867.

7.

(Zpráva a prosba.)

Velevážený Pane Doktore!

Ráčili ste žádati, abych Vašnostem hned zprávu dal, kdyby se stav nemocného bratra mého snad pohoršil. Bohužel, neubáli sme se toho. Minulou noc spal velmi nepokojně, stěžoval si na silné bolení hlavy a chvílemi dráždilo ho k vrhnutí. Podle Vašnostina příkazu dal jsem mu předepsaného léku v určitou hodinu užívat, i prosím nyní o povelení, jak bych se dále zachovati měl. K nejvroucnějším díkům byste nás zavázali, kdybyste nemocného dnes ještě navštíviti laskavě Sobě neztížili. Pakli by zaměstnání Vašnostino toho nedopouštělo, tedy prosím, abyste mi po doručiteli tohoto listu věděti dali, co bych až do nejbližší Vašnostiny návštěvy nemocnému učiniti měl.

Osvědčuje všelikou úctu svou jsem Vašnostin
*oddaný služebník
Václav Prkoš.*

V Nekoři, dne 27. prosince 1867.

8.

(Dotaz.)

Velevdážený Pane!

Zvláštní příčina vede mne k tomu, abych se k Vašnostině ochotnosti obrátil.

Míním na statku svém v Moranech založiti u větším rozměru štěpnou zahradu, i hledám k tomu zběhlého zahradníka.

Mezi těmi, kteří mně z rozličných stran byli schvalováni, jest mladý muž jménem Petr Svaroh z Libochovic. Jak vysvědčení jeho ukazují, pracoval pod vedením Vašnostiným v zahradách ratajských.

Na pohled se mi líbí, a jelikož jej Vašnosti ve vysvědčení chválíte, důvěřuji se i v jeho zručnost a zkušenost. Žádal bych si toliko bližší zprávy o mravní jeho zachovalosti, prvé nežli se s ním na dobro smluvím.

Jelikož dotčený Petr Svaroh po delší čas pod Vašnostiným dohledem byl a Vašnosti ste mnohonásobnou příležitost měli, mysl i povahu jeho poznati, velice byste mne zavděčili, kdybyste mi úsudek svůj několika řádky věděti dáti ráčili.

Račte mne omluviti, že Vašnost tím obtěžuji, i račte být bezpečen ochotou mou ke vzájemným službám.

Vašnosti

*oddaný
Václav Nučícký*

Místo a vročení.

(Přání ke svátku.)

Předrahý Otče!

Svátek Váš připomíná mi mnohá a veliká dobrodiní, za něž lásce Vaší vděčen býti mám. Cítím předobře, jak málo jsem s to, abych se Vám za tuto lásku Vaši odměnil; i vím také, že, děj se co děj, nedovedu toho, abych Vám nahradil starosti, které jsem Vám jak živ způsobil, anebo splatil dobrodiní, jichž jsem z rukou Vašich tak hojnou měrou užil.

Pamětliv jsem i laskavého napomínání, jak ste horlivost mou pobouzel, slabosti a poklésky mé mně předkládal, a veškerou mou činnost na pravou dráhu uváděl. Není mne tajno, jak ste mírný a shovívavý k synu svému, a že jen toho žádáte, seč silou svou býti mohu. Ale cokoli mohu, s pomocí Boží vykonati chci; chci býti poslušen i pilen a ve všem lásky Vaší hoden. Denně chci modliti se k nebeskému otci o milost, aby mne sílil k vyplnění úmyslu mého.

A učiním-li dosti žádostem Vašim a podaří-li se mi, abych Vám skutečně radost způsobil, tehdy bude vyplněno nejkrásnější přání, jaké bych Vám ke dnešnímu svátku přednésti mohl. Dej Bůh všemohoucí, v jehož rukou spočívá všecko bytí naše, aby dnové života Vašeho plynuli nezkaleně; dopřejž Vám tisícícerého požehnání za všecko, čím Vám vděčen býti musím, i račiž mi zachovati otcovskou lásku Vaši.

Ruce Vám, nejdražší Otče, líbaje, jsem a zůstávám

Váš

*poslušný syn
Jan.*

Místo a vročení.

10.

(Přání.)

Nejmilejší Rodiče!

Pohnutým srdcem zpomínám si dnes na četná a veliká dobrodiní, kteráž ste mi od narození mého až podnes prokázali.

Vám po Bohu děkovati mám za všecko, co jsem a co mám, za výživu, vychování i vzdělání.

Bůh milostivý tisícero násobně Vám odplatiti račiž všecko, co ste mně koli dobrého prokázali. Mou pak bude svatou povinností, abych Vám poslušností a pilností působil potěšení. Tak doufám, že mne nepřestanete milovati jakožto

*Svého**poslušného syna**Zdeňka.*

Místo a vročení.

11.

(Prosba za odpuštění.)

Nejdražší Rodiče!

Posledním listem činíte mi výčitky pro posavadní mé chování. Zasloužil jsem je; neboť jsem jednal lehkomyšlně a ne jak se na syna sluší. Hluboce cítím, že trestu toho jsem hoden, a lásky Vaší nehoden. Rozvážil jsem všecko, co mi v listu svém na srdce kladete, i před Bohem jsem si předsevzal, že vůle Vaše od nynějška bude mi zákonem, že se pilně učiti a ve škole neúhonně chovati budu. Spolužák můj Zlerad, který mne k nejednomu lehkému skutku zavedl, nesmí k nám páchnouti do

domu; k prosbám mým mu to hospodář můj zakázal. Pan učitel přivolil k tomu, abych úkoly zanedbané o nejbližších dvou prázdných dnech nahradil. Ve čtvrtek a v neděli nehnu se z domu a nepřestanu pracovati, až všecko dohoním, cokoli jsem za předešlých dnů promeškal. Svatě Vám slibuji, že se polepším a že Vám jak živ nikdy nepůsobím bolesti, jaké ste mou příčinou pocítili. Navratte mi zase lásku Svou! Promiňte poklésky, kterých z celého srdce lituji, jejichž následky jasně nyní vidím; já pak úsilovně se vynasnažím, abych se jich více nedopustil.

Až toto dopíše, bude dílo dnešního dne dokonáno, a až list zapečetím, nezbude mi, než prositi Otce nebeského, aby mně propůjčil síly k vyplnění předsevzetí mého a drahým rodičům mým uštědřiti ráčil té útěchy, že na mně mají syna poslušného a vděčného. Bohdejž bych dnes usnul v nemylné důvěře, že se na mne nehněváte, že mi zase věřiti budete a neocenitelné lásky Své že neodejmete

Svému

litosťicímú synu

Janovi.

V Poždivlkách, dne 12. června 1867.

12.

(Omluva.)

Milý příteli!

Knihu, kterou nyní posílám, měl jsi již před osmi dny dostati, jakož jsem Ti ústně byl přislíbil. Uznávám svou chybu, i prosím, abys mi tentokráte odpustil. Mohl bych se sice poněkud omluviti, ale ničím takovým, co by; mne ospravedlniti stačilo.

Kniha před osmi dny k navrácení skutečně byla připravena. Tu ji u mne spatřil obapolný náš přítel Karel, ptal se, co obsahuje, roztoužil se pročísti ji a nepřestal na mne doléhati, až jsem svolil, aby si ji na několik dní vzal. Zdali Tobě, jakož mi přislíbil, o tom věděti dal, není mi známo; ale tolik vím, že jsem pro něj slovu svému nedostál. Odpusť, milý příteli, a zaplaš nevoli, kterou Ti prodlení to způsobilo, pomysle na to, že kniha Tvá dvěma přátelům Tvým připravila utěšené chvíle. Aspoň z Karlova listu shledávám, že ho obsah její mocně dojal; já pak sám se vyznávám, že jsem ji od začátku až do konce s největší chutí četl, a těším se, že při nejbližším shledání — až se totiž opět udobříš — o některých místech šířeji pohovoříme a myšlenky své spolu vyměníme.

Smím-li nyní k listu dnešnímu připojiti prosbu, abys mně zas nějakou knihu půjčil? Připraven jsem na tuhé výminky, učiníš-li mi po vůli. Avšak buď bezpečen, že hotov jsem i sebe tužší podstoupiti, abych svou chybu napravil.

Srdečně Tě pozdravuje

Tvůj

Místo a vročení.

Bohuslav Slonimský.

13.

(Přátelská výčitka.)

Předrahý příteli!

Jsou tomu čtyry měsíce, že jsem od Vás listu nedostal; tudíž jsem podnes bez odpovědi na poslední má psaní. Mlčení toto příliš dlouho trvá, abych je těžce nésti neměl. Přemítám všelijak, ale

nemohu se dobrati příčiny. Jste-li snad nemocen? — to prý nejste. Vydal-li ste se snad na cestu? — to jste nyní nemohl. Přestal-li ste snad býti mým přítelem? — toho mysliti nechci. Co koli se mi v jedné chvíli za příčinu mlčení Vašeho namítne, to hned v nejbližší již zamítám, a konec koncem nezbude mi nic jiného, nežli přesvědčení, že v tom nějaká příčina vězeti musí.

Přemlouvám se sice, že delší mlčení nemusí vždy býti znamením přetržného přátelství, tak jako pilné dopisování nebývá též důkazem přátelství trvajících. Ale obvyklá Vaše pilnost v odpovědech na listy mé navnadila mne; přívětivé zprávy Vaše roztoužily mne po dalších vědomostech s Vaší strany. A tak mne nepsání Vaše činí nevrlym, i nemohu na Vás pomyslit, abych se nestaral. Prosím, račte mne vytrhnouti z této nejistoty; vzkazte mi, třeba jen několika řádky, že jste živ, zdrav a všelikou láskou oddán

Vašemu

starosti plnému

Místo a vročení.

Janu Neosvětelovi.

14.

(Pozvání.)

Milý Gustave!

Toužebné přání mé se vyplnilo. Právě jsem dostal list od milého otce svého, kdež mi — poněvadž zprávy o mně jsou příznivé — dovoluje, abych soudruha, jež jsem mu jako výtečného žáka a přítele svého byl líčil, na prázdniny domů s sebou přivezl.

Kdoby tento soudruh byl, Tobě dopovídati nemusím. Postarej se jen o to, abys, jak mile bude po zkoušce a vysvědčení v Tvých rukou, tlumok na cestu měl připravený, ať městu co nejdříve výhost dáti můžeme. Nepřipouštěj si k mysli, že přijdeš mezi cizí lidi. Rodičům mým znám jsi již z listů mých, a vysvědčení Tvé dobré jejich o Tobě mínění jen zveličí. Jako měšťákovi bude Ti zdrávo, trávití několik neděl na čerstvém povětří horském, a mnou jistě nic nesejde, abych Ti domov můj, seč budu, učinil příjemným.

Až drahým svým rodičům obsah těchto řádků oznámíš, neopomeň mne jim poroučeti a jim říci, že příští neděli sám přijdu, abych Tebe jménem otce svého k nastávajícím prázdninám vyprosil.

Srdečně Tě pozdravuje

Tvůj

upřímný

Emanuel.

Ve Vonoklasech, dne 24. července 1867.

15.

(Schválení.)

Velevdážený Pane!

Doručitel řádků těchto, Heřman Tolita, se u mne vyučil stolarství. Po všecken čas, co v učení byl, všemožně se přičiňoval, aby v řemesle svém zručnosti nabyt, i doufám, že se z něho časem a zvláště v cizině stane obratný dělník.

K vůli zdokonalení v řemesle radil sem mu, aby se odebral do Prahy, a on ochotně rady mé uposlechl.

Ráčíte-li, vážený příteli, ohlédaje se snad na starou naši známost, popříti mu místa v dílně své, vděčně Vám toho budu vzpomínati, jelikož mně tím učiníte za možné, abych prospěl mladíkovi, kterému jsem nakloněn. Pakli byste mu sám mezi pomocníky svými místa dáti nemohl, aspoň o to dožadují se laskavosti Vaší, aby prostřednictvím Vaším schválen byl některému mistrovi statečnému a dobré pověsti požívajícímu.

O posavadním chování mladíkově co nejlépe svědčiti mohu. Zvláště chváliti musím zbožnou jeho mysl, která pro práci nezapomíná na modlitbu. Bůh ho rač opatrovati, aby ve velkém městě nepřišel na scesti.

O Vás, milý příteli, sem přesvědčen, že byste ho v domácí kázni drželi a od zlého tovaryšstva zrazovali; proto byl by u Vás nejlépe schráněn, i mohl bych se nadíti, že on jako všickni, kteří se u mne vyučili, v cizině mi čest činiti a povolání své věrně plniti bude.

Kdyby se mimo nadání v Praze příhodného pro něj místa nenalezlo, prosil bych Vás, abyste jej skrze Své známosti někam jinam doporučili. Ke všelikým na vzájem službám hotov jest

Váš

*starý přítel
Alois Hřeboun.*

Místo a vročení.

Poučení.

Slovem list čili dopis naznačujeme vůbec písemné vyřízení, které k jisté osobě (někdy i k několika osobám) činíme. List nahrazuje ústnou rozmluvu. Písemná podání k osobám vysoce postaveným, kterýmiž se prosba ústně přednešená jim v paměť uvodí (promemoria), jakož i žádosti k úřadům jsou obsahem svým též listy, jen že jim zevnitřná forma dodává rázu úředního. List obsahuje to, co by píšíci příjemci (totiž tomu, komu list ustanoven jest) ústně vyřídil, kdyby se osobně spolu setkali. Přijde-li na list odpověď, anebo jestli si dvě nebo více osob navzájem listy posílají, tehdy nastane dopisování (Briefwechsel, Korrespondenz).

List jest písemnost, i má tedy do sebe míti všecky vlastnosti, jakýchž správný způsob psání vůbec požaduje. Kdo tedy myšlenky své písmem určitě a jasně vyjadřovati se naučil, ten i písemné vyřízení (t. list) tak složití dovede, aby se s účelem neminul. Avšak není dosti na tom, aby v listu hleděno bylo jen k tomu, co vyřízeno býti má.

Každá jiná písemnost předpokládá jakéhokoliv čtenáře, ku kterému píšíci v žádném zvláštním poměru se nenachází, anebo aspoň zvláštního takového poměru šetření nemusí. List naproti tomu ustanoven jest jisté určité osobě; i třeba tedy, aby v něm šetřeno bylo osobních ohledů, kterými píšíci k příjemci jest zavázán.

Z toho vyplývají zvláštní předpisy, jež při psání listu zachovávati sluší. Předpisové tyto vzta-

hují se dílem k tomu, jakými slovy, jakým způsobem i pořádkem a v jaké posloupnosti se myšlenky, v listu oznamované, pronášejí (ke slohu listovému), dílem k zevnější jeho formě. Některé z předpisův těch nezakládají se na povaze věci, nébrž dlouhým užíváním se ustálily a v obyčej vešly; ale prohřešil by se proti dobrému mravu, kdo by jich nedbati chtěl.

a) O slohu listovém.

1. Mluva pospolitá má jisté zákony, kterých nikdo, chtěje vzdělaným a dobře zvedeným slouti, mimo sebe pouštěti nesmí. Všecko, co se koli v slušné společnosti mluvívá, i v listu říci lze.

2. Při psání má člověk více času i poklidu k přemýšlení, nežli při ústné rozmluvě, i jest tedy možné, slova pečlivěji vybírat i myšlenky lépe spojovati, nežli v řeči ústné, kde slova rychle a pomíjitelně se pronášejí, a kdyby i něco bylo nepravidelného, snáze se to přehlédne, omluví a promine. List však od příjematele pozorně bývá čítán, bývá tytýž několikrát, a snad od více osob čítán; a čtoucí ze způsobu, jakým list psán jest, soudí o rozumnosti, vzdělanosti a smýšlení píšícího. Kdo tedy list píše, ať dobře rozváží, co píše, a ať bedlivý k tomu zřetel má, aby písemné jeho vyřízení pronešeno bylo i slovy i větami správnými.

3. Příjematel listu odkázán jest jen na slovo psané, i nemůže se tedy, jakož se při ústné rozmluvě děje, dotazovati určitějšího výkladu a přes-

nějšího odůvodnění. I třeba tedy, aby list určitě a zřetelně vyjadřoval, co se jím vyřídití má, a aby myšlenky píšícího tak byly spořádány, by z celé osnovy předmět listu jasně na jevo vycházel.

4. Jestliže při ústné rozmluvě natom záležití, abychom rozeznávali, s kým mluvíme, tím důležitější jest to v obcování písemném. Mluvíme a píšíme jináč, je-li ten, s kým mluvíme anebo komu píšíme, náš příbuzný, náš dobrodinec, náš přítel, je-li nám představen, anebo nám podřízen, je-li zdrav anebo nemocen, je-li stařec anebo jinoch, je-li myslí veselá anebo zasmušilá, je-li nemluvnatý anebo hovorný. Zde jen něco v tomto ohledu buď připomenuto. Vyšší stav požaduje uctivosti, ano někdy i pokornosti; stav nižší alespoň té šetrnosti a lásky, kterouž každému člověku jsme povinni; s člověkem citelným a neduživým sluší zacházeti způsobem jemným a shovívavým, s přítelem srdečně a důvěrně bez zatajování; každému pak jasno býti musí, že smýšlení, v listu pronešené, skutečně jest smýšlením píšícího.

5. Kolikrát stalo se již při sebe upřímnějším mínění, že nepředložené slovo, dvojsmyslný výraz, nepřítomný obrat řeči zmařil účel listu, že píšícímu místo užitku přinesly škodu a z přátel učinily nepřátele. U volení výrazův opatrnými býti velí nám též ohled k poměru, v jakém se nacházíme k přijimateli listu našeho. Z nesnází podobných nejjistěji nám pomůže skromnost. Kdo sebe nechá stranou, t. j. kdo se nedělá chvalořečníkem svých skutkův a svých zásluh, ten se jistě tak snadno proti mravu a slušnosti neprohřeší.

b) O zevnější formě listů.

Co se koli vztahuje přímo ke spořádání a rozložení myšlének, v listě obsažených, náleží k zevnější jeho formě. Sem počítí sluší:

1. oslovení čili nadpis,
2. přístup čili úvod,
3. závěrek s podpisem.

1. V oslovení čili nadpise pojmenujeme osobu, kteréž list ustanoven jest, slovy významně volenými, čili titulujeme ji. V listech k známým tu zajisté mluví přirozený cit, kterým nejlépe rozeznáme, jaký podle toho, co v listě obsaženo jest, rozdíl v nadpise činiti třeba. Cit tento vnukne nám, zdali, píšíce příteli, oslovíme jej: „Milý či drahý příteli, rozmilý či předrahý, vážený, velectěný, milený, nejdražší, milovaný příteli!“ Člověk vzdělaný rovněž snadno dovede posouditi, zdali přítele osloviti má podle okolností, v listu samém zevrubněji naznačených, zdali totiž psáti má: „Můj blažený, šťastný, či nešťastný, můj ubohý, můj zarmoucený, můj starostlivý, můj shovívavý příteli!“ a pod.

Jinak se věc má, píšeme-li osobám cizím neznámým, starším a výše postaveným, a vůbec takovým, s kterými žádného důvěrného svazku nemáme. Dobrý mrav požaduje, abychom je oslovovali názvy obvyklými *).

*) V přídavku II. obsažen je seznam názvů obvyklých, jakých se užívá nejen v nadpise, nýbrž i v osnově listův, při podpisu a na obálce.

V listech důvěrných může se oslovení buď vložit do první průpovědi, anebo nad psáním nade-psati k. p. „Nemohl's mne, milý příteli, příjemněji překvapiti atd.“ aneb :

Milý příteli!

Nemohl's mne příjemněji překvapiti atd.

Kromě listů důvěrných klade se nadpis vždy nad prvním řádkem listu samého, a to tím výšeji, čím výše stojí osoba, kteréž píšeme.

I v osnově listu se tam, kde v důvěrném psaní užíváme zájmen „Ty“ nebo „Vy“, kladou oslovení taková, jenž se s titulem přijimatelovým shodují, k. p. „Vašnosti,“ „Urozený Pane,“ „Vysoce Urozený Pane,“ „Slovutný Pane,“ „Vaše Milost,“ „Vaše Excellenci“ atd. *)

2. Úvod listu má na obsah jeho připravovati, má čtoucího k němu tak říkáje uváděti. Obyčejně se v něm klade příčina, proč píšeme. Při listech důvěrných není to tak nesnadné jako při jiných. Úvod, čím lehčeji a přirozeněji k předmětu listu samého vede, tím jest přiměřenější. I potřebí jest delšího cviku v dopisování, aby člověk dovedl vždy napsati úvod takový, jakož povaze věci svědčí.

Pro příklad stůj zde několik takových úvodů:

Mám čest oznámiti Vám atd.

Těším se, moha Vašnosti věděti dáti, že —

*) Slušnost požaduje, aby slova, kterými přijimatele listu, kromě dopisů důvěrných, oslovujeme, psána byla velkými začátečnými písmeny.

Naděje se Vašností posloužiti, oznamuji, že —

Spoléhám se na laskavou Vaši shovívavost, jestliže
přání Vašemu tak pozdě dosti činím. —

Četné důkazy šlechetné a dobrotivé myslí Vašnostiny,
ježto mně nejsou neznámy, dodávají mi srdce, abych se u
věci, velmi mne skličující, k Vašností obrátil. Jsem totiž —

Račtež mi, Velevážený Pane, dovoliti, abych se k Vaš-
ností obrátil u věci, s kterou se jediné laskavé dobrotě
Vaši svěřiti mohu.

Velice jest mi líto, že důvěře, kterouž ste ve mne
vložití ráčili, dosti učiniti nemohu. —

Nebylo mi dopřáno, abych před odjezdem Vaším úctu
svou osobně Vašností osvědčil. I račtež mi tedy dovoliti,
abych Vašností, když ste se již na místo nového povolání
svého odebrali, vděčnost svou několika upřímnými slovy na
jevo dal.

Důvěruje se ve spravedlivost Vaši, osměluji se, před-
nésti Vám, Velevážený Pane, svědomitě a bez tajení uda-
lost, která mne uvedla v nebezpečnost, že bych důvěry
Vaši viděn byl nehodným. S pokojnou myslí zůstavuji Vám,
abyste rozhodli, zdali sem v takovýchto okolnostech jinak
jednati mohl, nežli jsem v skutku jednal.

3. List, maje býti dokonalý, potřebuje dobrého
závěrku, neméně jako příhodného úvodu. Závěrek
vyplývá nejsnáze z toho, co v listě obsaženo jest.
Nejlépe jest, uvéstí jej v jisté vnitřné spojení s obsa-
hem tímto. Pak-li to možné není, tedy se závěrečné
formuli, která se ostatně řídí podle postavení a dů-
stojenství příjematelova, věnuje zvláštní odstávka.

Psání ke známým a přátelům zavírají se těmito
spůsoby :

Přeje Tobě a Tvým milým všeho dobrého, zůstávám —

Měj se dobře a nepřestaň milovati Svého —

Přátelsky Tě pozdravuje Tvůj —

Věř, že nikdy nepřestanu býti Tvým —

Žij blaze a přijmi pozdravení od Svého —

Bůh Vás opatruj a dopřej Vám dočkati se radosti na Vašem —

Z celého srdce jsem Tvůj —

Buď zdrav a potěš brzy listem Svého —

Pozdravuj Svých milých a vždy s láskou pamatuj na Svého —

Důvěřuj v neproměnné přátelství Svého —

Z té duše přeje Ti všeho milého a drahého Tvůj —

Vzdálen jsa, nezapomeň na Svého — S Bohem! Tvůj —

V listech k osobám méně známým anebo výše postaveným požaduje se, aby se slova do závěrku bedlivěji volila. Listy takové zavíratí sluší osvědčenním úcty a oddanosti anebo prosbou o další přízeň, asi takto:

S hlubokou úctou podpisuje se —

Osvědčuje neobmezenou svou úctou, mám čest býti —

S největší úctou zůstávám (trvám), — podpisuji se Vašnostiným —

S opravdovou (upřímnou, nelíčenou, stálou, neproměnnou) úctou a oddaností Vaší Milosti —

Přijměte, Vaše —, osvědčení hluboké (neobmezené) úcty, s kterouž se podpisuje —

Poroučeje se blahosklonné (laskavé) přízni Vašnostině, jsem —

Pln jsa důvěry, že prosbu mou oslyšeti neráčíte, zůstávám s nejroucnější úctou — — —

V listech k osobám vysokým, k. p. rodu knížecího, se výraz oddanosti v závěrečné formulí ještě nadto zvyšuje:

S nejhlubší pokorou jsem (zůstávám) —

S pevnou důvěrou (pln jsa radostné naděje) očekávám milostivé vyplnění (vyslyšení) pokorné své prosby, i zůstávám s nejhlubší úctivostí —

S nejroucnějším díků činěním zůstávám —

V listech k osobám výše postaveným přidává se v závěrku též titul obyčejem ustálený, kterýž se

shoduje s titulem, jehož v nadpise a vnitř listu bylo užito. Na závěrku klade se do prostřed řádky, k. p.

Mám čest s opravdovou úctou zůstatati

Vašnostin

oddaný služebník

N. N.

anebo :

Ždaje důvěrně milostivého přivolení k ponížené žádosti mé, zůstávám s nejhlubší uctivostí

Vaši Biskupské Milosti

nejpoddanější služebník

N. N.

anebo :

Nejuctivěji podepsaný neustane se snažiti, aby se dobrodiní obdrženého ukázal hodným, i zůstává v nejhlubší pokoře

Vaši Císařské Výsosti

nejponíženější služebník

N. N.

V listech (podáních, zadávkách) k úřadům, sněmům, jednotám a t. d. se formule závěrečná opomíjí a klade se ku konci toliko podpis, místo a vročení.

Podpis píšícího obsahuje vůbec kromě jména křestného a rodinného (příjmení) též výraz úcty anebo příchylnosti k přijimateli: Tvůj upřímný bratr N. N. — Váš poslušný syn. — Tvůj upřímný přítel. — Váš oddaný (ochotný, povolný, upřímně oddaný, úslužný) N. N. — Vašnostin ochotný (oddaný, poslušný, upřímně oddaný, k díkům povinnovaný, vděčný) služebník N. N. a t. d.

Podpis jména, zvláště když list osobám cizím jest ustanoven, má býti dobře čtitedlný. Pokládá se za znamení veliké úcty, jestliže mezi závěrkem a podpisem širší prostoru zůstavíme prázdnou a jméno v pravo dole u samého kraje listu položíme. Pišeme-li k osobám, s kterými sme posud v žádném spojení nebyli, sluší ku podpisu přidati i svůj stav nebo povolání své, a podle okolností také příbytek svůj oznámiti.

Podstatným v každém listu je označení místa, pak léta, měsíce i dne, kdy psán jest, což jedním slovem též v ročení čili datum se nazývá. Pišícímu nejlépe vhod jest, aby v ročení položil na konec listu, i klade je (zvláště v listech k osobách vyšším) obyčejně konec listu v levo při dolním kraji. Přijimateli zase pohodlnější jest, aby v ročení našel hned na začátku listu; pročez se často (v listech jednacích vždy) v pravo nad nadpisem klade. Ostatně nehrubě na tom záleží, kde v ročení stojí, jen když v listu neschází. List bez v ročení patrně svědčí o nedbalosti pišícího, anobrž mnohdykrát pozbývá vůbec důležitosti pro přijimatele, jelikož se zpráva posuzuje i také podle času, z kterého pochází, a mnohá věc, v listu obsažená, teprv udáním času, kdy psán byl, jasnějšího světla nabývá.

4. Co do zevnější formy listův, sluší míti zřetel též k písmu, k papíru, k obálce s nápisem (adresou) a k z á t v o r u (pečeti).

a) Písmo. Časem se toho ubrániti nelze, aby list byl psán z běžně; pišeme-li přátelům a známým, snadno jest to omluviti, ač jestliže jen myšlenky dobře jsou spořádány i zřetelně pronešeny,

a písmo-li čtitedlné. Nieméně však list zběžně psaný jen výnimkou dopuštěn jest. Slušnosť a úcta k přijimateli požadují, aby na písmo vždy větší péče byla obrácena; nedbalost zajisté druhdy i na škodu býti může.

Především ať je list psán zřetelně, aby bez závady čten býti mohl; tím se ujde omylům a nedorozuměním. Poněvadž pak žádoucí věc jest, aby hned první dojem na čtoucího byl příjemný, proto třeba se přičiniti o to, aby rysy písma oku byly k libosti. Vyškrtávati, přetrhovati, mezi řádky psáti a co je napsáno, opravovati jsou poklésky proti slušnému mravu, kterých leda v listech důvěrných prominouti lze. Totéž platí o posypávání písma ještě mokrého posypátkem, nesetřeli se toto prvé, než list bude odeslán. Abychom ke psaní listův užívali inkoustu černého, potřebí jest již k vůli zřetelnosti.

b) Papír. Na listy se beře papír čistý a obřezaný. Papíru barevného vůbec jen při listech důvěrných užívatí lze; jinak se brává papír bílý, obyčejně hlazený, jakýž pode jménem papíru listového (Briefpapier) prodávají. Na listy k osobám rodu knížecího a na zadání k úřadům brává se celý arch, na půlarchy lomený (archový formát); na listy k osobám vyšším a na listy jednacím půlarch, na čtvrtarchy lomený (čtvercový formát); na listy důvěrné obyčejně čtvrtarch na osmerky lomený (osmerkový formát). Ve všech listech se nahoře i dole, jakož i po levé straně listů prostor, velikosti papíru přiměřený, zůstává prázdný.

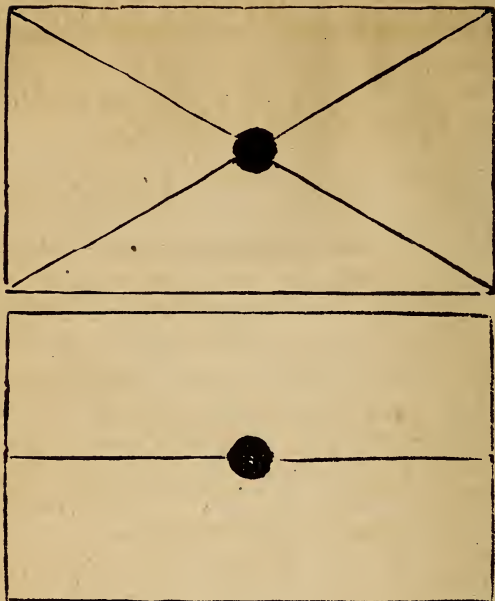
c) Obálka. Vůbec nesluší listu odesílati bez zvláštní obálky (couvert); neboť jen tím jej lze

uchrániti od zašpinění, a nikdo si přát nemůže, aby dopis jeho špinavý se dostal do rukou přijimateli. Jen menší vyřízení listovní (biljety), listy jednací a důvěrné mohou se posílati bez obálky.

List hledme složiti přístojným způsobem, aby obsah jeho všetečným očím zůstal ukryt, a pak aby při otvírání začátek dopisu bez hledání byl na jevě. Formát obálky řídí se podle formátu papíru, na němž psáno jest. Papír se totiž při formátě archovém anebo čtvercovém přeloží dvakrát, a sice nejprve po délce, pak po šířce, při osmerce na tři vespolek rovné částky po šířce. Takovým způsobem obálka dodá listu formy způsobné, a snadno ji lze udělati, jelikož na ni při formátu archovém p ů l a r c h, při čtvercovém a osmercovém č t v r t a r c h jedné a téže velikosti stačí. V dělání obálek nejlepším učitelem évik jest.

d) Pečeť. K zátvoru listův užívá se pečetního vosku anebo oplatků. Psaní, jichž obsah poněkud důležitější, obyčejně se pečetním voskem zavírají; tak též listy k osobám vysce postaveným. Nejobvyklejší je vosk červený; při listech smutečných užívá se černého, při důvěrných též jinobarevného vosku. Pečeť má přitlačena býti buď prostřed listu, to jest, v rovné dálce od kraje vrchního i spodního a od krajů postranných (což při listech umluvitých nejlépe se hodí), anebo aspoň v rovné dálce od obou postranných krajů, byť to i blíže bylo kraje spodního neb vrchního.

Listy, které obsahují peníze nebo důležité spisy, zavírají se několika pečetmi, na ten způsob, jak to u poštovních úřadův nařizeno jest.

e) Nápis (adresa). Nápis jest k tomu, aby list došel té osoby, jížto jest určen. Především třeba, aby v něm vytčeno bylo jméno (křestné i rodinné) a bydliště příjemelovo. To k podstatě jeho stačí. Všecko jiné, co se na obálkách ke jménu obyčejně přidává, jako stav anebo důstojenství, povolání, zaměstnání a t. d. spolu s přídavným názvem, postavení příjemelovu přiměřeným, klade se sice k vůli obyčeji a slouží k určitějšímu naznačení příjematele *), ale není toho podstatně zapotřebí, aby list na místo své došel. Že napis s největší pilností vyveden byti má, aby

*) O výrazech na obálkách obvyklých viz přídavek II.

písmo bylo očitě a mýlky neodpouštělo, samo sebou se rozumí.

Položeno tuto několik adres listových, kdež obvyklého rozdělení řádek šetřeno jest:

1.

Panu Václavu Prášilovi

v

Malontech.

2.

Panu Václavu Prášilovi
statkáři

v

Malontech,
pošta Kaplice.

3.

Panu Václavu Prášilovi
statkáři

v

Pošta Kaplice. Malontech,
v Čechách.

Adresa č. 1. stačila by jen tehdá, kdyby list poslán by po poslovi, jemuž místo i příjematel dobře jsou povědomi.

Kdyby list po poště měl býti poslán, bylo by třeba přidati nejbližší stanovisko poštovní (č. 2), poněvadž v Malontech listovné pošty není. Ještě určitějším bude naznačení místa, když se, jako př. č. 3, přidá země, kde místo ono leží, a jméno nejbližší pošty.

K určitému naznačení příjematele nestačí někdy ani jméno a příjmení, poněvadž v osadách lidnatějších bývá i více osob téhož jména; pročež se přidává živnost, stav anebo povolání příjematelovo.

4.

Panu Antonínovi Trpkoši
měšťanskému stolaři

v

Praze,
na Malé straně č. 69.

5.

Panu Janu Brikcímu
posluchači práv na vysokých školách

v

Praze,
na Novém městě, v široké ulici č. 87,
v. 3. poschodí, dveřích 7.

6.

Panu Janu Briekému
posluchači práv na vysokých školách
(bytem u pana koláře Mazance)

v

Praze,
v Široké ulici 87-II.

Na adrese č. 4. položeno je jméno čtvrti a číslo domu; na č. 5. připsána jest kromě čtvrti městské a čísla domovního též ulice a číslo příbytku; o příjemci č. 4. předpokládati lze, že jej pro živnost jeho listonoš snáze najde, kdežto příjemce v č. 5. podle zaměstnání svého obyčejně u někoho jiného bytem bývá. Jestliže se jméno toho, u koho bytem jest, připojí, jako v č. 6., tehdy číslo příbytku vynechati se může. *)

Posíláme-li list do krajiny, kdež jiného než slovanského jazyka vůbec užívají, dobře jest napsati adresu celou německy anebo i francouzsky. Takto psané adresy na tamní poště jistě porozumějí, kdežto nelze předpokládati, aby tam rozuměli též slovansky. Požaduje toho opatrnost, aby dodání listu našeho pro nevyrozumění adresy nebylo opožděno.

I na listech do krajín slovanských dobře bývá přidati ke jménu místa a pošty název německý, jestliže se tento od slovanského různí, k. p. Třebechovice (Hohenbruck), Třeboň (Wittingau), Jindřichův Hradec (Neuhaus), Oustí nad Orlicí (Wildenschwert), Hranice (Weiskirchen), Báňská Bystřice (Neusohl), Unišov (Mähr.-Neustadt) a t. d.

*) Praha dělí se na pět čtvrtí: Staré a Nové město, Malou stranu, Hradčany a Jozefov (židovské město), kteréžto čtvrti se číslem I, II, III, IV a V značí.

Jde-li psaní do měst, která se skládají z vlastního města a z předměstí, jakož k. p. ve Vídni jest, přidati třeba na adrese i to, zdali přijimatel bydlí v městě či na některém předměstí.

Herrn Anton Walcher,
bürgerlicher Tischlermeister

in

Wien,
Landstrasse, Salesianergasse 20.

Zvláštní opatrnosti požaduje adresa a zátvor na listech, v kterých se peníze anebo důležité spisy někam posílají. Tu přísně šetřiti třeba předpisů, které c. k. poštovním úřadům jsou vydány. C. k. poštovní úřad dává odevzdateli potvrzení, že mu od něho list byl doručen, stará se o potvrzení, že list přijimatele řádně došel, a kdyby zásilka na poště se ztratila, dává za ni náhradu podle předpisův o tom platných.

c) Zvláštní připomenutí.

1. Ani v řeči obyčejné ani na listech slušno není, aby se někomu, kdo stavu šlechtického není, připojovaly ke jménu přídavky, které jen osobám stavu onoho příslušejí. Velmi jest neslušné k. p. pana Procházku k vůli domnělé zdvořilosti jmenovati panem z Procházky, pana Opletala panem z Opletalu, anebo po německu Herr von Procházka, Herr von Opletal, a pod. Německé von a české že jest příznakem stavu šlechtického. Jestli kdo příznaku toho právem užívá, tedy buď

on anebo předkové jeho pro zásluhy o trůn a vlast povýšení byli na šlechtictví. I není tedy chvalitebné, aby se přednost, na zásluhách a milosti panovníkově založená, příkládala někomu k vůli jalovému zdvořilkování.

2. Jiného způsobu nepřístojnost jest, když se paním, jakož se někdy v řeči neb i v nadpisech listův děje, příkládá stav neb důstojenství jejich manželův, jako se k. p. říká: paní profesorka, paní radní, paní hejtmanka a t. d. místo správného paní profesorova, radova, hejtmanova.

Jen když paní skutečně jistý úřad zastává nebo v důstojenství nějakém postavena jest, přísluší jí, aby tak i na listech byla jmenována, k. p. „důstojné paní představené školských sester,“ „vážené paní přednostce spolku dobročinného,“ „blahorodé paní N. N., ředitelce ústavu pro vychovávání dívek“ a t. d.

3. Český jazyk nikoho ani v hovoru ani v psaní zájmenem oni (podle německého Sie) oslovovati nedopouští, nébrž požaduje, aby se (krom^o důvěrného Ty) vždy užívalo druhé osoby množného čísla, t. j. Vy, Váš a t. d. Nicméně již za starodávna v obyčej vešlo, aby osoby postavení vyššího oslovovány byly slovem Vašnost anebo množně Vašnosti (povstalým z „Vaše Milost“ a „Vaše Milosti“), Vašnostin a t. d. místo Vy, Váš a t. d. Mimo to se sloveso v případech takových ne v jednotném, ale ve množném čísle klade, k. p. Jak mile ste se od nás odebrali (m. odebral). — Před odjezdem svým ste mi laskavě dovolili. — Pokud byste doma nebyli, a pod. Vyšší stupeň úcty naznačován bývá nadto přidáním sloves: ráčiti, líbiti se (libo býti), neztížití si a t. d., k. p.

Ráčili ste mi vzkázati. Račtež mi věřiti, že —. Líbilo se Vašnosti (Vašnostem) uložiti mi. — Prál bych si, abyste sobě neztížili důvody mé uvážiti (§. 249.)

4. V listech důvěrných někdy se přihodí, že příjemci ještě něco oznámiti máme, když list je již hotov a podepsán. Děje se to v doušce (Nachschrift). Doušku takovou připojiti volno, ba někdy i nutno bývá, když tím písíci něco, co v listu za pochybné podáno bylo, může vyjasniti, něco nepravého opravit, něco nepřístojného omluviti, anebo něco důležitého, o čem teprvé mezi psaním byl zvěděl, příjemci věděti dáti. V posledním případě i v listech jednacích doušku připsati dovoleno jest. Ale v listech umluvitých je to právě tak neslušné, jakoby nepřístojné bylo, aby někdo s osobou vysoce postavenou ještě chtěl novou rozmluvu počínati, když byl již odpuštění vzal.

II. Listy jednací.

Listy zamlouvací.

A. Příklady.

1.

V Liberci, dne 21. září 1867.

Pánům L. a C. Hardmuthům ve Vídni.

Žádám Vás co nejslušněji, abyste mi po bezpečné příležitosti a brzy v dobrém zboží a za ceny co nejlevnější poslal:

60 tuctů sprostých tužek.

20 tuctů jemných č. 5 v černém dřevě.

25 tuctů jemných č. 5 v červeném dřevě.

25 tuctů jemných č. 4 v černém dřevě.

25 tuctů jemných č. 4 v červeném dřevě.

Peníze obdržíte přímo po poště, jakmile mne zboží v neporušeném stavu dojde.

S úctou

Vám

oddaný

Jan Ojír

obchodník v Liberci č. 54.

2.

Místo a vročení.

Panu Antoninovi Bohuchvalovi v

Žernosekách.

Od pana Vrbaty dověděl sem se, že partii 200 věder vína od l. 1853 ze svých vinohradů u větších i menších nádobách na prodej máte, a že byste při odbytí celku vědro po 9 zl. r. č. nechal.

Chtěje se o dobrotě vína toho přesvědčiti, žádal bych Vás, abyste mi ho po nejbližší příležitosti soudek (o jednom neb o dvou vědrech) poslal a cenu jeho od pana Antonína Holcara, kupce lovosického, kterému sem v příčině té již psal, podle kvitance přijal.

Bude-li víno takové, jakého očekávám, hotov sem celou partii od Vás koupiti; avšak žádal bych Vás pro případ ten, abyste dovoz pod ručením Svým opatřil a mně ceny levnější povolil; já pak na vzájem ochoten budu, vstoupiti s Vámi v další obchodní spojení.

Se všemožnou úctou

Vám

oddaný

Ivan Sejtinkář,

hostinský.

B. Poučení.

V zamlouvacích (Bestellungsbriefe), jako vůbec ve všech jednacích listech, šetřiti sluší výkladu prostého, ale určitého a zřetelného, a jmenovitě co největší zevrubnosti v cifrách i jmenech, aby se všelikému omylu předešlo. Oslovení, ze zdvořilosti v listech obyčejných užívané, pravidelně se vynechává, a místo nadpisu se nahoře v listě klade adresa příjematelova. Místo, rok, měsíc a den listu klade se pro pohodlí čtenářovo svrchu v pravo. Listy jednací píší se na půlarchu ve čtverci a skládají i pečeti se větším dílem bez obálky, kdežto jiné listy, leda obsahují-li vyřízení velmi krátké a kvapné, vždy obálkou opatřovány bývají (str. 197).

C. Úkoly.

1. Příklady svrchu položené na papír listový přepište a tak připravte, jako kdyby odeslány býti měly.
2. Napište list zamlouvací, který se formou, nikoliv pak slovy, podobá listu prvnímu.
3. Obuvník zamlouvá u obchodníka kožního rozličné druhy koží, a udává ceny a lhůtu, do které kůže dodány býti mají.

Listy nabízejí.**A. Příklady.**

1.

*Vysoce Urozená Paní!**Nejmilostivější Paní Hraběnko!*

Právě se dovídám, že Vaše Hrabecí Milost umínila sobě, do nově vystavěného kostela lvovického prostranný oltář slohu gotického postavití dáti.

Jelikož jsem díla tohoto způsobu na několika již místech a jakož se smím domnívati, ke spokojenosti těch, kteří mne důvěrou svou poctili, byl vykonal: osměluji se Vaší Milosti ke vzdělaní onoho oltáře služby své co nejuctivěji nabízetí.

Na ukázkou prací svých v oboru tomto připojuji k laskavému nahlédnutí výkresy dvou oltářů, které jsem dle rozkazu nejdůstojnějšího pana biskupa do kostelů v Litenčicích a na Volyni z dřeva udělal, i osměluji se ubezpečiti Vaši Milost, kdybyste mne objednáním poctiti ráčili, že se vynasnažím, abych je svědomitě a za výminky co nejlevnější provedl.

Račtež, Vaše Milost, přijmouti osvědčení hluboké úcty, s kterouž se podpisuje

Vašeho Vysokorodí

ochotně oddaný služebník

Jan Božetěch,

sochař.

Místo a vročení.

2.

Blahorodý Pane!

Pekař pan Jitro odebral se na odpočinek, a živnost jeho přešla na mne. I prosím tedy Vaše Blahorodí, abyste důvěru, kterou ste jemu po tak drahná léta zachovali, na mne přenéstí ráčili.

Kdybych všem přáním velectěných svých odběratelů nyní hned vyhověti nemohl, prosím, abyste to ráčili přičísti nesnázím, s kterými každému začátečníkovi zápasiti bývá.

Chci se zajisté co nejúsilněji přičiniti, abych každou nesnázi, jak mile bych o ní zvěděl, podle možnosti odstranil a důvěru mně uštědřenou ospravedlnil bedlivou a dostatečnou úsluhou.

Vašeho Blahorodí

nejoddanější služebník

Štěpan Květoň,

Místo a vročení.

pekař.

(adresa)

B. Poučení.

V listech nabízecích (Anbietungsbriefe) dvou věcí se vystříhati třeba: předně abychom neslibovali více, nežli vyplniti můžeme, a za druhé, abychom si nedovolovali výrazů, kterými by dílo naše na ujmu a příhanu díla jiných živnostníků bylo vychvalováno. Kdo práci svou odporoučeti chce, nejlépe udělá, aby se odvolal na svědectví osob hodnověrných anebo aby svědectví taková předložil.

C. Úkoly.

1. Stolař A. Druhna nabízí se obci paprocké, že ji dodá nábytek do nově vystavěné školy. Povolává se na to, že již několik škol nábytkem opatřil, slibuje díla svého ode dne, kdeby zamluveno bylo, za tři měsíce dohotoviti, i podvoluje se k jakékoli sražce ze mzdy pracovní, kdyby do lhůty té hotov nebyl.
2. Stavitel J. Boura nabízí se c. k. úřadu okresnímu, žeby stavbu školy v Mněticích, podle plánu c. k. stavebním úřadem krajským schváleného, za 8.400 zl. přebral a ve lhůtě 9 měsíců dokonat, ač jestli by mu dovoz staviva k stavišti se strany obce zaručen byl za určenou mzdu po 70 kr. z fůry. Sumu 2.000 zl. hotov jest složiti za kauci.

Listy omlouvací.

A. Příklady.

1.

Blahorodý Pane!

S listem tímto odesílám zamluvené šaty, totiž svrchník, frak a spodky. Že do ujednaného dne hotovy nebyly, stalo se pro nenadálou nesnázi, která se mi za posledních dnů v živnosti stala. Roznemohl se mi totiž tovaryš, a marně jsem hledal jiného, je- muž bych jemnou práci spolehlivě svěřiti mohl. Prosím tedy Vašnost pro tentokráte o laskavé prominutí, i dovoluji si Vašnost ujistiti, že se vynasnažím, abych budoucně práce zamluvené rychle a v pravou chvíli obstaral.

Se všemožnou úctou

Vašeho Blahorodí

Misto a vročení.

ponižený služebník

Antonín Všerad.

krejčí.

2.

Vaše Blahorodí!

Velmi těžce nesu zprávu, že oděv ode mne zhotovený pochválení Vašnostina nedošel; přeji si zajisté, abych žádostem velectěných objednatelů svých v každém ohledu vyhověl. Jestliže ostatně kabát, jakož připomínati ráčíte, v životě příliš je těsný, musel se při brání míry státi nějaký omyl, a ten sem já sám zavinil. I sem tedy rád ochoten, kabát zase vzíti, a Vašnosti místo něho nový ušiti; ano prosím Vašnosti, abyste mi tak učiniti dovolili. Ztrátu, kterou tím utrpím, hojně mi nahradí důvěra mně u Vašnosti

na budoucno tou měrou zachovaná, jakož sem jí posud požíval.

Poroučeje se Vašnostině další přízni, zůstá vám s všemožnou úctou

Vašeho Blahorodí

nejoddanější služebník

Místo a vročení.

Antonín Všerad,
krejčí.

B. Poučení.

Slovu svému dostáti jest živnostníkova, jako každého jiného, přísná povinnost, kteréž kromě pilné a neodbytné příčiny zanedbávati nesluší. Kdo slova daného plniti nikdy neopomene, zachová si důvěru osob, s nimiž mu činiti jest; kdo slovo své lehkomyslně ruší, anebo přípovědi své nedbá, připraví se o důvěru tuto a pozbude vážnosti u jiných lidí. Živnostník nad to také tu zvláštní škodu mívá, že se lehkovážností v přípovědech nezřídka zbavuje i jistého výdělku. Kdo zajisté sám dané slovo plniti uvykl, ten s živnostníkem nespolehlivým dlouhého spojení míti nebude. Jestliže nám tedy pro příčinu neodbytnou přípovědi dané zdržeti anebo jí v umluvený čas vyplniti nelze, tu požaduje i slušnost i opatrnost, abychom se omluvili, t. j. oznámili příčiny, které slibu vykonati nám nedopustily. V obcování písemném slouží v příčině této listy omlouvací (*Entschuldigungsbriefe*). Omluva bude nejvýdatnější tehdá, když uvedené od nás důvody toho, u kohož se omluviti chceme, přesvědčí. To se ovšem napřed vypočísti nedá, jelikož náhledy lidské vůbec bývají rozdílné; co se jednomu zdá býti důležitým a neodkladným, může se jinému viděti ne-

důležitým a odložitelným. Vždy však důvody, jež k omluvě své přivádíme, pravdu celou jeviti mají. Pravda, buď jak buď, vždy konečně prospěje tomu, kdo ji pronáší, třeba by se tím vinen dal anebo k nedbalosti nějaké se přiznal.

C. Úkoly.

1. Porovnávajíce spolu oba příklady, vidíme, že se druhý list vztahuje k odpovědi, na první list dané. Odpověď tuto napište.
2. Hospodský v městě Vraňanech objednává listem u hospodáře M. Lomanského několik měřic bramborů s tím doložením, aby mu až do příbytku dodány a dovozné v účtu zvláště uvedeno bylo. Čas dodávky určitě jest ustanoven.
3. Dodávka stala se o 14 dní později, než objednatel byl zamluvil. Prodavač omlouvá se studeným počasím, které mezitím bylo nastalo, pro něž by brambory, byvše v pravý čas odeslány, bez pochyby škodu byly vzaly.

Listy upomínací.

A. Příklady.

1.

Místo a vročení.

*Blahorodý,
Velevážený Pane!*

Ku konci ledna t. r. osmělil jsem se odeslati Vašnosti účet za práce kniharské během l. 1865 odvedené.

Ačkoli od té doby čtyry měsíce uplynuly, vyrovnání se posud nestalo. I dovoluji si tedy na věc

tu znova upomenouti, prose Vašnosti, abyste těchto několik řádků ve zlou stranu vykládati neráčili.

S úctou

Vašnostin

oddaný
Václav Zdik,
knihař.

2.

Blahorodý,
Velevdžený Pane!

Přede dvěma měsíci osmělil jsem se listem Vašnosti požádati, abyste vyrovnati ráčili sumu, kteréž za práce kniharské minulého roku odvedené pohledávati mám.

Neráčili jste od té doby ani žádosti mé vyplniti, ani mi pokynutí nějakého dáti, kdy bych na zaplacení jistotně čekati měl. Tím jsem byl uveden v tu nesnázi, že jsem splatek jeden, kterým jsem povinen byl, do umluvené lhůty odvésti nemohl, což živnostníku zachovalému nejvýš nepřijemno býti musí.

Jsa sobě povědom, že jsem Vašnosti vždy ochotně sloužil a co nejlevněji účtoval, mám zato, že i s Vašnostiny strany slušného ohledu hoden jsem, i prosím tedy velice, abyste mi dluh svůj nejdéle do konce tohoto měsíce odeslati sobě neztížili.

S všemožnou úctou

Vašnostin

nejoddanější
Václav Zdik,
knihař.

Místo a vročení.

3.

*Blahorodý,
Velevážený Pane!*

Na dvojí svou písemnou žádost, abyste mi práci odvedenou zapraviti ráčili, nedostal jsem ani platu ani odpovědi, která by mi příčinu posavadního prodlení vysvětlila. Čekav déle než půl leta, a ačkoli jsem zadržením spravedlivého požadavku svého sám do nesnáze přišel, šetřil jsem k Vašnosti všech ohledů, kterých ode mne slušně očekávati bylo. Nyní se vidím nucena oznamiti Vašnosti, že odhodlán jsem, jestliže dluh svůj ode dneška v osmi dnech nezapravíte, o pomoc k soudu se utěci, abych požadavku svého došel.

Račte mne vymluvena míti pro toto bez obalu pronešené oznámení, ku kterémuž nezbytnými důvody přinucen jsem, i račte býti jist, že nejupřímnější přání mé jest, abych dotčeného přísného prostředku chopiti se nemusel.

Se všemožnou úctou Vašnostin

nejoddanější služebník

Václav Zdik,

kníhař.

Místo a vročení.

B. Poučení.

Listem upomínacím (Mahubrief) vyzýváme někoho, aby vykonal to, čím nám jest povinen anebo k čemu se byl zavázal. Čím skromněji, slušněji a zdvořileji list takový psán jest, tím spíše jest očekávati, že upomínaný povinnosti své dosti učiní. Upomínací list druhý a třetí může býti již vážnější

a dolehavější, avšak ani v něm nesluší zanedbatí slušného mravu, třeba by povinovaný v chování svém k věřiteli nízkou mysl na jevo dával.

C. Úkoly.

1. Opište listy za příklad dané.
2. Napište list upomínací. Upominatelem jest kněhkupec, upomínaným ředitel hospodárství. Jelikož upominatel nemá jistoty, zdali účet skutečně došel povinovaného, proto mu u volení výrazův a v odůvodňování upomínky zvláště opatrným býti třeba.
3. Odpověď na tento list upomínací. Ředitel účtu posud nebyl dostal.
4. Jiná odpověď. Ředitel byl sice účet dostal, ale založiv jej, v návalu práce naň pozapomněl.

Žádosti.

A. Příklady.

1.

(z venčí.) *Veleslavnému c. k. Místodržitelstvu!*

Pavel Duchabor, žák první nižší třídy na c. k. reálce v Brně, prosí, aby osvobozen byl od placení školného.

(Se dvěma přílohami.)

(Vnitř na lomeném půlarše.)

Veleslavné c. k. Místodržitelstvo!

Nejpokorněji podepsaný jest od začátku běžícího nyní roku školního žákem první nižší třídy na c. k. reálné škole v Brně.

- A. Vysvědčení pod A přiložené, jehož koncem prvního půlletí nabyt, ukazuje, že se mu

z prospěchu dostalo první třídy s vyznamenáním, z jednotlivých předmětův jakož i z mravů a z pilnosti úsudkův vesměs pochvalných. Postaven jest v okolnostech velmi sklíčených; neboť rodiče jeho, jak svědectví o *B.* nemajetnosti, pod *B* připojené, dovodí, sotva s to jsou, aby jej nejpotřebnější výživou opatrovali, on pak sám při nejlepší vůli ještě sobě ničeho vydělati nestačí.

Domnívá se tedy nejpokorněji podepsaný, že dopuštěného zákonem osvobození od školného platu nehoden není, i odvažuje se nejponíženější prosby, aby mu

Veleslavné c. k. Místodržitelstvo dopřiti ráčilo dobrodiní toho, jehož si snažným plněním povinností svých zasloužiti neopomene.

V Brně, dne 24. února 1868.

Pavel Duchabor v/r.

žák první nižší třídy na c. k.
reálné škole v Brně.

2.

(Vnitř na lomeném
půlarše.)

Veleslavné c. k. Místodržitelstvo !

Nejponíženěji podepsaný prosí, aby synn jeho Václavovi propůjčeno bylo nadání Zejdovské, i dovoluje si prosbu svou následujícími důvody podpírati:

- A. 1. Syn jeho Václav dle příloh *A* a *B* čtvrtou
- B.* třídu hlavní školy s nejlepším prospěchem odbyl, i nalezá se nyní v první třídě novoměstského gymnasia.

2. Nejponíženěji podepsaný skutečně jest C. chudobný, jelikož podle přílohy C vlastního jmění nemá, a obmezen jsa na roční plat 600 zl., patero nedospělých dítek vychovávati má.

3. Státu slouží jakožto úředník již 10 let; po všecken ten čas byl povinností svých úředních co nejúsilněji pilen, i nedal nikdy žádné příčiny k nespokojenosti.

V Praze, dne 14. listopadu 1867.

Karel Doubrava,
oficiál c. k. účtárny.

(Z venčí.) *Veleslavnému c. k. českému
Místodržitelstvu!*

Karel Doubrava, oficiál c. k. účtárny, prosí, aby Zejdovské nadání synu jeho Václavovi, žáku první třídy na novoměstském gymnasium, uděleno bylo.

(S třemi přílohami.)

B. Poučení.

1. Žádosti (Gesuch) obsahují prosbu, důvody opodstatněnou, k veřejnému úřadu anebo k jednotlivé osobě, na níž vyplnění její záleží.

2. Důvody, kterými se prosba podepírá, ujištěny buďtež svědectvími, k žádosti připojenými.

3. Některé žádosti k. p. o nadání (stipendia), o uprázdněná místa služebná, o dosažení nadacího platu atd. vázány jsou na určitou lhůtu, t. j. třeba jich během jistého času podati k příslušnému úřadu. Čas tento spolu s výminkami, kterých vyplnění v žádosti

dokázati sluší, oznamován bývá prostředkem návěstí v úředních novinách.

4. Žádosti k úřadům podléhají kolku.

C. Úkoly.

- a. Kdo se může ucházeti, aby od školného byl osvobozen? Jakými důvody prosbu takovou podporovati sluší? Do které doby bude osvobození od školného trvati: vůbec? zvlášť?
- b. V oznamovateli úředním Moravských Novin nalezá se toto návěstí:

— — — — —

Komu žádost o udělení takového místa nadacího nadepsati sluší? V čem záleží požitek nadání toho? Kdo si vůbec právo k němu dělati může? Jakých příloh k žádosti přiložiti třeba? Do kterého času žádost podati se má?

III. Pisemností jednací.

Ú č t y.

A. Příklady.

1.

V Brně dne 28. máje 1867.

Účet

blahorodému pánu Antonínovi Zderazskému v Brně od
Petra Holubáře, obuvníka.

Měsíce	Dne		rak.číslo	
			zl.	kr.
ledna	9	Pár telecích bot s vysokými holínkami nově uděláno	6	80
unora	12	Pár bot juchtových podšito	4	42
"	16	Dva páry botek šněrovacích pro paní uděláno	5	48
března	7	Pár bot podraženo a spraveno	1	30
dubna	22	Dva páry telecích botek pro mladého pána uděláno	4	50
"	30	Pár brynellových střeviců pro paní uděláno	1	60
máje	14	Dva páry oajkových šněrovacích střeviců uděláno	2	—
Všeho			26	10

Řádně vyrovnáno 26 zl. 10 kr. rak. čísla
dne 3. června 1867.

Petr Holubář,
obuvník.

2.

Z účtu domácího.

Měsíce	Dne	1867.	Příjem		Vydatj	
			rak. čísla			
			zl.	kr.	zl.	kr.
ledna	1	Zásoba z minulého měsíce	42	40	—	—
"	2	Novoročních darů vydáno	—	—	7	30
"	2	List do Znojma vyplacen Krejčímu Janu Slavoňovi dle účtu od (vročení) . .	—	—	37	45
"	"	Od mlynaře pana Koloděje za 10 měric pšenice po 4 zl. 23 kr.	42	30	—	—
"	"	Řezníkovi Dablickému za maso, během prosince 1866 vybrané (dle řeznické knížky)	—	—	57	16
"	"	Pekaři Drozdovi za pe- čivo, během prosince výbrané (dle pekarské knížky)	—	—	25	42
"	6	Za tři listy (do Budína, Lvova a Terstu) . . .	—	—	—	15
"	"	Od pana hospodského Beny za 5 věder vína po 11 zl. i s nádobami	55	—	—	—
"	10	Od para Hrabana za 8 mě- ric bramborů po 3 zl. 28 kr.	26	24	—	—
			165	94	127	58

Měsíce	Dne	1867.	Příjem		Vydej	
			rak. číslo			
			zl.	kr.	zl.	kr.
		Přenešeno	165	94	127	88
ledna	12	Vozkovi Strádalovi za dovoz do Dačic	—	—	1	54
"	"	Kupci Nedověrovi za 3 \mathcal{G} oleje po 22 kr. . 66 kr. 5 \mathcal{G} mýdla po 13 kr. . 65 kr. 8 \mathcal{G} svíček po 42 kr. 3 zl. 36 kr. 5 \mathcal{G} kávy po 44 kr. 2 zl. 20 kr. 15 \mathcal{G} cukru po 26 kr. 3 zl. 90 kr.	—	—	10	77
"	"	Truhláři Svitirohovi za nový stůl z měkkého dříví dle účtu od (vročení) . . .	—	—	4	—
"	30	Rozličných menších vydajů	—	—	5	—
		Závěrek za měsíc leden 1867	165	94	149	19
		Příjmů bylo	165	94	—	—
		Vydajů bylo	149	19	—	—
		Zbylo na zásobě	16	75	—	—

B. Poučení.

1. Účtem jakožto písemností jednacích rozumí se seznam odvedeného zboží anebo zhotoveného díla s připojením cen a mzdy pracovní. Účet takový slove obecně jménem vlaským *konto* (množným číslem *konti*).

Rozdílný od účtu takového jest účet domácí, kterýž obsahuje seznam příjmů a vydajů pro domácí hospodárství.

2. V účtu (kontu) podstatně obsaženo býti má:
- a) vyčtení díla zhotoveného, zboží odvedeného s cenami podle čísla běžného (rakouského).
 - b) vytčtení času (měsíce a dne), kdy práce byla dodána, zboží odvedeno, v zevrubné posloupnosti.
 - c) jméno a stav toho, kdo účet vydává, a jméno toho, komu účet náleží.
 - d) suma peněz v celku s udáním čísla, kterým bylo počítáno.
 - e) místo a vročení t. j. den, měsíc a rok.
 - f) podpis účtujícího.
 - g) kolek dle zákona.
 - h) po zaplacení se kvituje, t. j. přijmutí splatku se potvrdí, obyčejně pod účet sám, při čemž se suma celková v důležitějších případech vypočítává písmem. Pod potvrzení splatku položí se vlastnoručný podpis přijimatelův.

C. Úkoly.

Jmenujte podstatné částky účtu v hořejších příkladech.

Udělejte účet a) za dílo stolarské pro jistou školu, b) za odvedené dílo kniharské, a c) o tom, jak ste peněz, vám na běžné potřeby daných, užili*).

*) V jistých okolnostech dal by se sestaviti účet o vydáních, které žák rodičům svým za měsíc nebo za rok způsobuje. Úkol takový byl by užitečným zvláště tehdy, kdyby učitel k tomu vedl, aby jednotlivé položky vzaty byly ne z domyslu, nýbrž se skutečnosti. K úkolu tomu

Kvittance.

A. Příklady.

Kvittance obyčejné.

1.

Kvittance

na padesát osm zlatých 30 kr. rakouského čísla, kteréž jsem od pana učitele Prokopa Strnada jakožto nájem půlletní od sv. Jiří do sv. Havla dnes řádně obdržel.

V Praze, dne 22. dubna 1866.

To jest 58 zl. 30 kr. r. ě.

Norbert Vaněk,

majetník domu č. 484 na
Novém městě.

2.

Kvittance.

Detvrzuji tímto listem, že mi paní Alžběta Sekáčova z Vlastislavie jedno sto a padesát zlatých rak. čísla, kteréž jsem jí dne 1. července t. r. byl půjčil, i s 5% úroky, totiž třemi zlatými 75 kr. podle vrácení dlužního úpisu řádně a v hotovosti dnešního dne splátila.

V Drahouši, dne 31. prosince 1867.

153 zl. 75 kr. r. ě.

Vojtěch Vidlák,
hospodský.

bylo by třeba požádati rodiče o pomoc, aby udali, co jednotlivé potřeby, k. p. strava, oděv, vyučování a t. d., v penězích stojí. Není pochyby, že by tím i děti i rodiče nabylí jasného náhledu v hospodárství a pobudky k šetrnosti.

3.

Kvittance.

Padesáte zlatých rak. čísla, jakožto celoročnou službu od 1. ledna 1866 do 1. ledna 1867, sem dnešního dne od pana Vojtěcha Vidláka, hospodského zdejšího, řádně obdržel, což s poděkováním potvrzují.

V Drahouši, dne 1. ledna 1867.

50 zl. r. č.

Matěj Opozdil,
podomek.

4.

Kvittance

Č. 460.

na dvacet pět zlatých konv. mince, kteréž sem já níže psaný jakožto úroky polouletní z jistiny pr. 2.000 zl., dne 14. máje 1853 po $2\frac{1}{2}\%$ uložené, ježto od 14. máje 1865 do 14. listopadu 1865 k placení dospěly, z c. k. obecné kasy státních dluhů řádně obdržel.

Ve Vídni, dne 10. prosince 1866.

25 zl. k. m.

Petr Neproň.

5.

Kvittance

Č. 18793.

na deset zlatých, již níže psaný jakožto polouletní úroky od 2. listopadu 1865 do posledního dubna 1866 ze dvouprocentové obligace pr. 1.000 zl. č. 18793 dd. 16 anticip. 1 listopadu 1838 od zemského úřadu důchodenského v Praze řádně obdržel.

V Praze, dne 1. máje 1867.

10 zl.

Václav Načevoj.

Kvittance na částečné splátky (srážky).

6.

Kvittance.

Z požadavku mého za nábytek do dvou světnic, jedno sto sedmdesát pět zlatých rak. čísla činícího, sem od pana Antonína Hřibovského, hospodáře v TrněnéLhotě, obdržel osmdesáte zlatých r. č. jakožto částečný splátek.

V Hýřicích, dne 25. června 1867.

80 zl. r. č.

Vojtěch Nedoma,
stolař.

7.

Kvittance.

Pan Pavel Koprnický, obuvník zdejší, splatil mi dnešního dne úroky z jistiny 600 zl. k. m. od 1. března 1866 do 1. března 1867 třidceti zlatými k. m., a mimo to mi ještě vrátil tři sta zlatých z jistiny svrchu jmenované.

V Metlice, dne 1. března 1867.

330 zl. k. m.

Pavel Říha,
kupec.

8.

Kvittance odčethá.

My nížepsaní sme vzájemné své požadavky dnešního dne spočítali, vyrovnali a tak se vespolek odčeti, že jeden od druhého až po dnešní den ničeho více

požadovati nemáme. Z té příčiny sme účty a jiné písemnosti, kteréž sme o našich vzájemných požadavcích v rukou měli, zničili a prohlašujeme všechny písemnosti, kteréby se snad o tom ještě někde nacházely, za neplatné. K vůli obapolné jistotě sme tuto odčetnou kvitanci ve dvojím sepsání vyhotovili, podepsali a každé straně jedno dodali.

V Lomanech, dne 25. září 1867.

Václav Dambora v. r.,
kupec.

František Měšata v. r.,
kupec.

B. Poučení.

Ze vzorů tuto položených vyplývá:

1. Kvitance (Quittung) je potvrzení písemné, že jistá suma peněz vůbec anebo dluh nějaký zcela nebo z části byl splacen, anebo také že se dvě osoby, které spolu účty měly, strany požadavků svých na vzájem buď zcela anebo částečně vyrovnaly. Jsou tedy kromě o byčejných kvitancích (č. 1, 2, 3, 4) též kvitance na srážku (Abschlagsquittung, 6, 7) a kvitance odčetné (Gegenquittung, 8).
2. Kvitance, má-li býti platná, třeba, aby, mimo kolek, obsahovala odpověď na tyto otázky:
 - a. Kdo splácí? (Někdy samotné jméno a příjmení stačí, obyčejně se však, pro odvarování mýlky v osobě, ještě přidává zevrubnější určení stavu a bydliště jejího).
 - b. Kolik se splácí? (Aby se všelikému falšování předešlo, vypisuje se suma peněz, jenž

splacena byla, slovy, a mimo to připisuje se ciframi v levo pod kvitancí).

c. Zač se splácí? (V kvitancích na srážku třeba též sumu celého požadavku vyjádřiti slovy; v kvitanci na úroky sluší naznačiti čas platební, totiž dobu, za kterou se úroky odvádějí. V kvitancích na úroky nějakého veřejného úpisu úvěrného (viz kvitance č. 4. a 5.) napíše se nahoře v levo číslo úvěrného úpisu (obligace); dále se výslovně vytkne platební čas úrokův, pak den a rok, kdy jistina byla uložena, míra procent, na jakéž se uložení stalo, suma jistiny i místo, kde uložena jest; ku konci položí se jméno vlastníka, v úpise jmenovaného. Pakliže úpis jinému byl postoupen, t. j. bylo-li vlastnictví na někoho jiného přenešeno, což na rubu úpisu naznačováno bývá, tehdy pod kvitancí na úroky podepsáno býti musí jméno postupníkově č. cessionářovo, t. j. toho, v jehož vlastnictví úpis byl přešel).

d. Komu se splácí? (Přijímatel sumy kvitované spolu jest vydavatelem kvitance. Vlastnoručný podpis jména i příjmení jeho jest nevyhnutelně potřebný, zevrubnější pak určení, k. p. udání stavu, živnosti a t. d., bývá někdy užitečno. Též potřebí jest, aby se místo, kde kvitance v, dána byla, položilo před její vročení).

c. Kdy se splácí? (Kvitance se obyčejně vročuje tím dnem kdy se splacení stalo, což se mimo vypsání dne výslovně naznačuje slovy: „dnes,“ „dnešního dne.“ Nicméně kvitance netratí platnosti, jestliže v ní časnější den splatku a pozdější den sepsání udán jest).

C. Úkoly.

- a. Otec jistého žáka má za hospodským Petrem Vinařem v Třebobošticích 95 zl. 30 zl. za prodané víno, i nařídí synovi svému, aby sumu tu přejal a kvitoval. Sepište kvitanci, jakáž by v případě tom dána býti měla.
- b. Starosta Nutomský odevzdá velebnému panu faráři 50 zl. k tomu cíli, aby těmito penězi podělil rovným dílem deset žáků nejvyšší třídy (5 chlapců a 5 děvčat), kteří se během roku školního nejvíce vyznamenali stálým chozením do školy, pobožností a pilností. Žáci tito podíly své kvitují.
- c. Pan farář N. Otva daroval dne 21. června 1867 jistinu 1000 zl. farskému kostelu řepanskému a ustanovil, aby pětiprocentových z ní úroků každoročně jedna polovice obracena byla na okrášlení chrámu Páně, druhá pak polovice aby dávana byla tomu žákovi na farní škole, kterýž při veřejné zkoušce oznámen bude za nejvýtečnějšího.

Jak by zněla kvitance, kterou by podělený žák vydal na obdržanou poctu? (Znamenati sluší, že úroky se vyplácejí ze zádušní kasy.)

Listy přijímací (recepisy).

A. Příklady.

- a. Na osmdesáte zlatých r. č., kteréž mi od Michala Domorada dnešního dne k tomu konci dodány byly, abych je velebnému panu faráři Štěpánu Zderadovi v Mračicích doručil.

V Osojanech, dne 7. října 1867.

Matěj Zlevor.

b. Potvrzují tímto listem, že mi pan Mikuláš Vesleslavský, hodinář, doručil dnes zlaté kapesní hodinky se zlatým řetízkem, abych je panu c. k. hejtmanu Václ. Drahotušskému odevzdal. Ve Lvově, dne 10. listopadu 1867.

Jaroslav Hohol.

B. Poučení.

List přijímací (Empfangschein) je písemné potvrzení, že jistá věc řádně byla doručena neb odvedena. Obsah jeho vůbec týž je jako ve kvitanci *); podstatné jest, aby

1. věc zevrubně byla označena, pak aby
2. den dodání,
3. podpis přijímatelův, a
4. jestliže věc nenáleží přijímateli, jméno té osoby připojeno byla, pro kterouž určena jest.

C. Úkoly.

1. Přijímací *a* přeměňte, aby se začínal buďto:
 - a.* Mně dodáno bylo a t. d., anebo
 - b.* K doručení vel. pánu a t. d., anebo
 - c.* Posel M. D. a t. d.
2. Přijímací list *b* přeměňte, aby začínal k. p. buďto:
 - a.* Hodinář, pan a t. d., anebo
 - b.* Že mi pan a t. d., anebo
 - c.* K odevzdání panu a t. d.
3. Sepište listy přijímací:
 - a. Někdo od formana Václava Duba z Přestavlk převzal bednu, znakem *AL č. 6* znamenanou a,

*) Kvitance jest vždy potvrzení, že někdo peníze je mu povinné obdržel. V tom záleží rozdíl od listu přijímacího.

podle zprávy, obrazy obsahující, i slibuje, že ji ve třech dnech dopraví panu učiteli Kavkovi do Benešova.

- b. Hospodský Vojtěch Urban v Holicích převzal soudek vína, znakem *B. O. 5* znamenáný a zapečetěný, aby jej dodal panu poštovnímu v Třebechovicích.

Listy schovací (depositní).

A. Příklady.

Kněhkupec zdejší, pan Jan Hrabíše, odevzdal mi k věrné ruce dnešního dne dvě stě padesáte kusů c. k. dukátů, přede mnou na hotově vypočítaných. Potvrzuje to, slibuji zároveň, že sumu tuto, jak mile jí zase požádá, buď jemu samému anebo osobě, od něho zplnomocněné, podle vrácení listu tohoto vydám.

Ve Vídni, dne 4. máje 1867.

Jiří Tetva.

B. Poučení.

V listu schovacím (Verwahrungsschein) podstatné jsou tyto kusy:

- a. aby předmět, k přechování odevzdaný, zevrubně byl označen.
- b. aby výminky, pod kterými by se zase měl navrátiti, ustanoveny byly.
- c. aby svěřitel (deponent) byl jmenován, den přejmutí vysloven a podpis schovatelův (depositárův) připojen.

B. Úkoly.

1. Přeměňte list schovací svrchu položený, aby začínal buďto:

- a. Já nížepsaný potvrzují tímto listem a t. d. anebo:
- b. Dnešního dne odevzdal a t. d., anebo:
- c. Že jsem od pana a t. d.

2. Někdo potvrzuje:

- a. že mu služka k věrné ruce odevzdala kufr s prádlem a šatstvem, a dodává zároveň, že ze škody, kterou by věci ty mimo vinu jeho vzaly, práv býti nechce.
- b. že mu paní Anna Klenová zapečetěný balíček, jenž prý, podle zprávy její, důležité písemnosti obsahuje, odevzdala ke schování s tím doložením, aby je tomu vydal, kdoby list tento navrátil.

List zjišťovací a vzdávací (revers).

1.

A. Příklady.

Soused můj, majetník domu pan Jindřich Lešek, byv ode mne dožádán, dovolil mi, abych vodu ke své potřebě vážil z jeho domácí studně. Slibuji listem tímto, že dovození toho nikdy pokládati nebudu za právo mně příslušné, nébrž že ho jakožto udělené mi výhody jen potud užívati chei, pokud mi toho pan Jindřich Lešek dopřeje a nezabrání.

V Domamyšli, dne 24. června 1867.

Dobeš Brtva.

2.

Pan Matěj Licholut, hospodář ve Lhotě, postoupil mi z ochoty kus domácí své zahrady, čtyr sáhů zdělí a půlčtvrta sáhu zšíří, k tomu konci, abych tam zařídil včelnici. Zavazuji se, že tento kus zahrady, jakmile by toho on anebo dědicové jeho žádali, bez odmluvy a v témž stavu, v jakém mi byl postoupen, zase odstoupím. Na svědomí toho následuje zde můj a dvou dožádaných svědků vlastnoručný podpis.

V Konobrhách, dne 14. dubna 1867.

Vladislav Květata,
učitel.

Fabian Paběna,
co dožádaný svědek.

Radomil Pršík,
co dožádaný svědek.

B. Poučení.

List zjišťovací (Sicherungsschein) jest osvědčení, že dovození, jehož nám někdo z dobré vůle udělil, nikdy nechceme a nebudeme pokládati za právo své.

V listu takovém udáno býti má:

- a) kdo něco dovoluje,
- b) komu se dovoluje,
- c) co se dovoluje, a
- d) osvědčení, že dovození toho nikdy za právo míti nechceme.

Někdy se listem zjišťovacím potvrzuje, že se jistá osoba práva jí příslušného pod jistými výminkami na kratší nebo delší čas vzdává. V takovém případě třeba, aby v něm udáno bylo: a) kdo se vzdává, b) čeho se vzdává, c) komu k vůli se vzdává a d) pod jakými výminkami se vzdávání děje.

Ve všech případech, kdeby ten, kdož listinu soukromou vydává, vlastnoručně jí nenapsal, jest podpisu svědkův k tomu zapotřebí, aby písemnost nabyla moci důkazné.

C. Úkoly.

- a) Hospodář Václ. Huráň dovolil někomu, aby přes roli jeho, zevrubněji naznačenou, vedl cestu určité šířky. Tento mu vydá na to revers.
- b) Svatoš dal Jaršovi dovolení, aby každou dobou, ve dne i v noci, chodil přes zahradu jeho (Svatošovu) a k vůli tomu aby měl klíč k předním i zadním dvířkám. Jareš na to vydá list zjišťovací.

Dlužní úpisy (obligace).

A. Příklady.

1.

Já nížepsaný vyznávám tímto listem, že mi pan Martin Sudař, majetník domu v Praze, k žádosti mé jeden tisíc dvě stě zlatých rak. čísla půjčil a sumu tu dnešního dne v bankovkách hotově a řádně vyplatil. Zavazuji se, že jistinu tuto ode dneška po dvou letech, aniž by k tomu výpovědi bylo třeba, panu Martinu Sudaři anebo dědicům jeho v bankovkách zase vrátím, a že ji po pěti ze sta tím způsobem zúročím, aby úroky půlletně napřed panu věřiteli odváděny byly. Tento svůj závazek osvědčuji a dotvrzují svým a dvou dožádávaných svědků vlastnoručným podpisem.

V Praze, dne 1. března 1867.

Václav Petrata v. r.

František Mnata, co svědek

Matěj Mlékožír, co svědek.

2.

Já níže psaný vyznávám tímto listem, že mně pan Ludvík Tóma, kupec v Hroznětíně, dva tisíce zlatých rakouského čísla půjčil a dnešního dne v hotovosti vyplatil. Zavazuji se, že jistinu tuto po pěti ze sta zúročím, a půl léta po učiněné výpovědi v témž čísle panu Ludvíku Tómovi anebo dědicům jeho navrátím.

K vůli zbezpečení jistiny a úroků svoluji, aby pan věřitel dluh tento na nezadlužený dům č. 18, ve Varech mně náležející, do gruntovních knih zaznamenati dal.

Na svědomí toho stůj zde můj a dožádaných dvou svědků vlastnoručný podpis.

V Hroznětíně dne 8 září 1867.

Michal Pouchobrad, v. r.

Frant. Lomanský, co svědek.

Antonín Štitař, co svědek.

B. Poučení.

Dlužní úpis (upsání, obligace, Schuldschein) jest písemnost, kterou osvědčujeme, že sme si od někoho jistou sumu peněz vypůjčili. Podstatné jeho kusy jsou:

- a) Zřetelné pojmenování a označení věřitele (t. j. toho, který půjčuje).
- b) Vyznání, že sme sumu tu obdrželi.
- c) Zřetelné oznámení, v jaké minci anebo v jakém čísle suma ta vyplacena byla.
- d) Míra úroků (když totiž půjčka zúročena býti má).
- e) Přípověď navrácení s vytčením času, kdy se to státi má.
- f) Místo, vročení a zákonný kolek.

- g) Vlastnoručný podpis dlužníkův, ku kterémuž připojiti sluší i podpis dvou svědků, kdyby ten, kdož úpis od sebe dává, vlastní rukou ho byl nenapsal.

C. Úkoly.

1. Proč položena je v příkladu 2. výminka, že peněz v témž čísle vrátiti sluší, ve kterém byly přijaty?

2. Sepište dlužné upsání na 300 zl., kteréž dlužník po tříměsíčné výpovědi má navrátiti a do té doby po $4\frac{1}{2}$ ze sta zúročovati.

3. Sepište úpis o též půjčce, s tím však rozdílem, aby výpověď tříměsíčná volna byla i dlužníkovi věřiteli.

Rukojemství (listy zaručovací).

A. Příklad.

Nížeapsaný zavazuje se tímto listem, že hotov jest 2.000, pravím dva tisíce zlatých rakouského čísla, které pan Antonín Budivoj, kupec v Skřimelicích, panu pachtýři mlýna Václavu Bratruchovi tamtéž dne 18. září 1866 byl půjčil (anebo: které pachtýř mlýna V. B. v. Skřimelicích tamnímu kupci panu A. B. z půjčky dne 18. září 1866 uzavřené dlužen jest), splatiti, kdyby pan Václav Bratruch nebyl s to, aby půjčku tuto spolu s vymíněnými úroky v umluvený čas navrátil.

Na Vitorazi, dne 19. října 1866.

Arnošt Hněvoň,
majetník domu.

B. Poučení.

Rukojemstvím neb listem zaručovacíím (Bürgschafts- či Kauzionschein) slibuje někdo, že dluh něčí splatí, kdyby dlužník povinnosti své nedostál. Rukojemství dává se jediné v takových případech, když věřitel žádá jistoty na svou půjčku, kteráž mu zástavou dána býti nemůže nebo nechce. Kolek řídí se dle sumy peněz, o něž se jedná. Vydavatel listu zaručovacího čili rukojemství slove rukojmě (Bürge).

C. Úkoly.

a) Z příkladu svrchu položeného vytkněte příznaky listu zaručovacího.

b) Doplňte následující rukojemství:

Mocí — tohoto vyznávám, že za —, kteréž — od pana — půjčkou obdržel, se zaručuji. Zavazuji se, — tuto spolu s — bez odporu za — splatiti, kdyby —.

Listy postupovací (cessí).

A. Příklady.

1.

Já níže psaný vyznávám tímto listem, že sem kněhkupci panu Jiřímu Hoholovi v Praze dlužný úpis, na 150 zlatých rakouského čísla znějící a dne 2. dubna 1867 od měšťanského kavárníka pana Vojtěcha Zachaře v Praze vydaný, takovým způsobem postoupil, aby s ním podle libosti své naložiti mohl.

V Brně, dne 6. července 1867.

Josef Krasata v. r.,
kněhtlačitel.

2.

Jelikož znějící na jméno mé dlužný úpis pana Václava Bratrucha, pachtýře mlýna v Skřimelicích, o 2.000 zlatých rakouského čísla, vydaný dne 18. září 1866, ke splacení dospěl, odevzdávám mocí tohoto listu postupovacího vybrání jistiny té 2.000 zl. spolu se zadržalými úroky panu Karlu Sezemovi, majetníkovi domu v městě našem, aby vlastním svým jménem vyplacení jistiny i úroků pro sebe vymohl.

Ve Skřimelicích, dne 8. září 1867.

Antonín Budivoj,
kupec.

B. Poučení.

Listem postupovacím (cessí, Abtretungsschein) osvědčuje se, že jistou sumu peněz, kteréž požadovati máme, anebo vůbec nějaké právo někomu jinému postupujeme. List takový kolku podroben jest, i má v něm vytknuto býti:

- a) kdo něco podstoupil,
- b) co postoupil,
- c) komu se postup stal,
- d) kdy se postup vykonal, a
- e) pod jakými výminkami. Tohoto posledního jen ve zvláštních případech třeba jest.

C. Úkoly.

1. Proměňte znění příkladů svrchu položených.
2. Květoň postupuje Přeborovi za náhradu 50 zl. právo, aby každoročně od 15. listopadu do 15. března

jezditi směl přes jeho (Květoňovu) louku, jižto určitěji naznačiti sluší.

Ukázka.

A. Příklady.

1.

Pan Emerich Hroboň račiž na tuto ukázkou mou doručiteli (zde se doručitel jmenuje jménem s zevrubnějším označením aneb i bez něho) 50 zl., pravím padesáte zlatých r. č., vyplatiti a sumu tuto na účet můj zapsati.

V Dobřetíně, dne 11. září 1867.

Jaroslav Žihmut v/r.

2.

Panu nadlesnímu Radvanovi v Teyři.

Na ukázkou tuto račiž pan nadlesní synu mému Vojtěchovi vydati dva sáhy 36palcových bukových polen, a cenu jich na účet můj zapsati.

Ve Starých Hradech, dne 16. listopadu 1867.

Kosmas Zdik.

3.

Panu Ferdinandovi Slivenskému v Brně.

Račtež, Blahorodý Pane, doručiteli tohoto listu na účet můj vydati 35 loket popelavého sukna z postavu písmeny E. G. znamenáného.

V Jihlavě, dne 14. prosince 1867.

Matěj Dobrohněv.

B. Poučení.

Ukázkou (Anweisung, Assignazion) žádá někdo někoho jiného, s nímž v účtování jest, aby jistou sumu peněz anebo jisté zboží někomu třetímu vydal.

V ukázce třeba vytknouti:

1. kdo vyplatiti nebo vydati má;
2. komu, a
3. kdy se to státi má;
4. jak veliká jest suma peněz, anebo v čem zboží to záleží;
5. na čí účet vydaná suma nebo cena věci zapsati se má.

C. Úkoly.

1. Sepište svrchu položené příklady jinými slovy.

2. Ukázkou, na kterou vinař Štahlav formanovi Tomislavu vydati má vědro stolového vína, máz po 24 kr., a cenu jeho zapsati na účet objednatelův.

Svědectví o věcech udalých.**A. Příklady.**

Dne 15. července 1867 večír po klekání šel sem s panem sousedem svým Neustupou, majetníkem domu a kožešníkem v Litohněvicích, na procházku do polí kolem mýtného po poštovské silnici v tu stranu k Drslavicům. Když jsme minuli stodoly, zahlédli sme člověka, an od stodol rychlým krokem k pazderně obecní se obrátil a v chůzi několikráte se ohlížel. Pokud se pamatuji, měl na sobě modrou kazajku a plátěnné spodky, černou čepici se štítkem na

hlavě a byl bos. Můj pan souseď ukázal mne na něj a pravil mi: „Ten člověk vypadá zrovna jako můj pacholek Matouš, kterého jsem o svatém Filipě a Jakobě vyhnati musel, proto že mi z půdy kradl kožešiny. Je-li to on, nevěřil bych mu nic dobrého.“ To řekl můj pan souseď, i šli sme rozmlouvající spolu dale. Když sme došli na místo, kde silnice nejvyš leží, a tu se obrátili, zočili sme hustý kouř, an se z jedné stodoly valí. Můj pan souseď, sotva to spatřiv, poděšen vykřikl: „Pro Pána Boha, má stodola hoří!“ i nedbaje na mé volání, po silnici dolů a ke stodole pádil. Pospíchal sem za ním a běže křičel sem na lidi, v poli ještě pracující, aby šli na pomoc. Než jsme dorazili ke stodolám, již Neustupova plápolala. Skoro týmž časem přišli i z osady lidé, jež pan mýtný byl svolal, s hasicím náčiním a se stříkačkou obecní. Neustupovy stodoly uchrániti sme již nemohli; nicméně podařilo se nám zabrániti, že ostatní stodoly nechytily.

Jsa o to požádán od pana souseďa svého Norberta Neustupy, dosvědčuji vše, co tuto psáno, jakožto očitý svědek, i sem hotov, kdyby toho třeba bylo, dotvrditi toho přísahou.

V Litohněvicích, dne 20. července 1867.

Cyrill Přisnobar v/r.,
kupec.

B. Poučení.

Svědectví o věcech udalých vydávají se k žádosti toho, kdo jich před úřadem potřebuje, anebo k vyzvání úřednímu. V případě druhém bývá svědek k úřadu

obeslán, seznání jeho se napíše a podpisem jeho potvrdí (To v řeči úřední slove „s někým protokol zavésti“ anebo „někoho k protokolu vyslyšati“).

Děj, jehož svědek očitý dotvrzuje, třeba, aby vypravován byl s zevrubným udáním všech okolností, ale spolu co nejsvědomitěji, jelikož na tom mnohdy záleží štěstí i neštěstí bližních našich.

C. Úkoly.

1. Které jsou osoby v příkladě hořejším jmenovány, a co se v každé z nich vypovídá?

2. Jaká udalost se tam vypravuje a které okolnosti její jsou tam uvedeny?

3. K čemu asi soused takového svědectví se dožadoval?

4. Jistý žák byl od soudruha svého na veřejné silnici nadávkami drážděn a naposledy kamenem udeřen. Třetí žák to viděl, a k žádosti uraženého má o udalosti té vydati písemné svědectví. Kterak svědectví to zníti bude?

Přídavek.

Seznam výrazů, jež při oslovování, v osnově, při podpisě a na obálce listův jsou obvyklí.

N a d p. znamená výraz v oslovení; o s n. v oslově; p o d p. v podpisě; a d r. na obálce obyčejný.

Jeho Veličenstvu Císaři Pánu.

N a d p. Vaše Císařské Královské Apoštolské Veličenstvo! Nejmilostivější Císaři a Pane! anebo: Nejjasnější Císaři! Nejmilostivější Pane!

O s n. Vaše Císařské Veličenstvo.

P o d p. Nejponíženejší, nejvěrnější poddaný (v osnově: S nejhlubší pokorou podepsaný).

A d r. Jeho Císařskému Královskému Apoštolskému Veličenstvu (jméno), Císaři Rakouskému, Králi Uherskému, Českému, Haličkému a Vladiměrskému, Illirskému, Charvatskému, Slavonskému i Dalmatskému, Arciknížeti Rakouskému atd. atd. atd.

Nápis svrchní (rubrum) při žádostech k Císaři Pánu zní z krátka: Jeho Císařskému Královskému Apoštolskému Veličenstvu.

Jejímu Veličenstvu Císařovně Paní.

- N a d p. Vaše Císařské Královské Veličenstvo! Nejjasnější Paní!
- O s n. Vaše Veličenstvo!
- P o d p. Nejpoddanější (v osnově: S nejhlubší pokorou podepsaný).
- A d r. Jejímu Císařskému Královskému Veličenstvu, Nejjasnější Paní (jméno), Císařovně Rakouské.

Arciknížatům a arcikněžnám rakouským.

- N a d p. Vaše Císařská Výsosti! Nejosvícenější Pane Arcikníže! (Paní Arcikněžno! *)
- O s n. Vaše Císařská Výsošť.
- P o d p. Nejponiženější — Nejponiženěji podepsaný.
- A d r. Jeho Císařské Výsosti, Nejosvícenějšímu Panu Arciknížeti N. N., Královskému Princí Uherskému i Českému atd. (Její Císařské Výsosti Nejosv. Paní Arcikněžně N. N., Královské Princezně atd.)

Kardinálovi, kterýž spolu je knížetem arcibiskupem.

- N a d p. Vaše Eminenci! Nejdůstojnější Pane Kníže Arcibiskupe!
- O s n. Vaše Eminenci.

*) Paním z rodu panovnického, pak dámám řádovým přikládá se titul Paní, třeba by vdány nebyly.

Podp. S nejhlubší úctou podepsaný.

Adr. Jeho Eminenci, Nejdůstojnějšimu Pánu, kardinálovi svaté Římské církve N. N. (následují ostatní tituly), Knížeti Arcibiskupu — skému.

Arcibiskupovi neb knížeti arcibiskupovi.

Nadp. Vaše (Knížecí) Arcibiskupská Milosti! *)
Nejdůstojnější Pane (Kníže) Arcibiskupe!

Osn. Vaše (Knížecí) Arcibiskupská Milost.

Podp. S nejhlubší úctou podepsaný.

Adr. Jeho (Knížecí) Arcibiskupské Milosti, Nejdůstojnějšimu Pánu, N. N. (položí se tituly), (Knížeti) Arcibiskupovi — skému.

Biskupovi anebo knížeti biskupovi.

Nadp. Vaše Biskupská (Knížecí Biskupská) Milosti! Nejdůstojnější Pane Biskupe (Kníže Biskupe)!

Osn. Vaše Biskupská (Knížecí Biskupská) Milost.

Podp. Nejposlušnější syn, nebo: S hlubokou úctou podepsaný.

Adr. Jeho Biskupské (Knížecí Biskupské) Milosti, Nejdůstojnějšimu Panu, N. N. (položí se tituly), Biskupovi (Knížeti Biskupovi) — skému.

*) Jest-li rozeným knížetem, tedy položiti sluší: „Vaše Jasnost.“ Totéž platí o osnově a adrese. Pakli je tajným radou, jakož obyčejně bývá, náleží mu titul: Vaše Excellenci v nadpise, osnově i adrese. Týž titul přísluší i biskupovi, který je tajným radou.

Knížatům a kněžnám.

Nadp. a) Vaše Jasnost! Milostivý Kníže a Pane!

b) Vaše Jasnost! Milostivá Kněžno a Paní!

Osn. Vaše Jasnost.

Podp. Nejponíženější služebník, nejponíženěji podepsaný, nejoddanější služebník.

Adr. Jeho (Její) Jasnosti Panu (Paní) N. Knížeti (Kněžně*) z N. (položí se tituly, a nejsou-li všechny, přidá se: atd. atd.) v N.

Členům těch rodův hraběcích, kteří, pokud říše německá trvala, bezprostřední čili reichsunmittelbar byli, anebo hodnosti podobné udělením dosáhli **).

Nadp. Vysoce Urozený Pane Hrabě! Osvícený Pane!

Osn. Vaše Osvícenost (něm. Erlaucht).

Podp. Nejponíženější služebník (nejponíženěji podepsaný).

Adr. Jeho Osvícenosti, Vysoce Urozenému Pánu, N. Hraběti z N. (položí se tituly) v N.

*) Samostatně vládnoucím knížatům, jako k. p. jest rod Liechtenšteinský, přidává se, píšeme-li vladaři čili hlavě rodu: Panujícímu knížeti, Panující kněžně.

***) Reichsunmittelbar sluli takoví páni, kteří podrobeni bývali přímo císaři německému, nikoliv pak některému jinému členu říše německé. Takové hraběcí rodiny v Rakousku osedlé jsou: Harrachové, Kuefsteinové, Schönbornové, Stadionové, Šternberkové, Wurmbrandové, (landkr.) Fürstenberkové.

Hrabatům a hraběnkám.

Nadp. Vysoce Urozený Pane Hrabě! (Milostivý Pane!) — Vysoce Urozená Paní Hraběnko! (Milostivá Paní!)

Osn. Vaše Vysokorodí č. Vaše Hraběcí Milost.

Podp. Nejponiženější služebník. Zde a v listech následujících mluví píšící ne ve třetí („podepsaný“), nébrž v první osoby.

Adr. Vysoce Urozenému Panu, N. Hraběti z N. (položí se tituly) v N.

Svobodným pánům a paním (baronům a baronkám *).

Nadp. Urozený Pane Barone! (Urozená Paní Baronko!)

Osn. Vaše Milost.

Podp. Nejponiženější (služebník).

Adr. Urozenému Panu (Urozené Paní) N. svobodnému Pánu (svobodné Paní) z N. (položí se tituly) v N.

Rytířům a šlechticům.

Nadp. Urozený Pane!

Osn. Vašnost.

Podp. Nejoddanější.

Adr. Urozenému Panu N. rytíři (šlechtici) z N. (titul) v N.

*) Tajným radům, jsou-li rodu hraběcího (kromě těch, jižto mají titul: Osvícenost), baronského, rytířského nebo měšťanského, náleží v oslovení, v osnově listu a v nápisu titul: Vaše Excellenci! Knížatům a „osvíceným“ hrabatům, i když jsou tajnými radami, obyčejný jich titul se dává.

Nešlechticům, kteří, nejsouce kněží, náležejí ke třídám vzdělaným, psává se obyčejně :

Nadp. Slovnítný, Vážený, Velevážený, Velectěný Pane! Též: Vaše Blahorodí, Blahorodý Pane! Vážená, Velevážená, Blahorodá, Velectěná Paní!

Osn. Vašnost.

Podp. Oddaný (nejoddanější) služebník.

Adr. Blahorodému Panu (Blahorodé Paní) N. N. (obyčejně se přidává úřad, stav, zaměstnání) v N.

Kněžím se vůbec říká: velebný, vyšším: důstojný (veled.) pane; podle toho psává se:

Nadp. Velebný Pane Faráři! Důstojný Pane Děkaně (Vikáři)! Veledúst. Pane Kanovníku!

Osn. Vašnost.

Adr. Velebnému Pánu, Důstojnému (Veled.) Pánu N. N. (dodá se úřad a důstojenství) v N.

V zadávkách k veřejným úřadům užívá se následujících výrazů :

Vysoká Panská Sněmovno Říšské Rady!

Vysoká Sněmovno Poslanců Říšské Rady!

Vysoké c. k. Ministerium!

Nejdůstojnější Arcibiskupský (nebo Biskupský) Ordinariáte! Vysoce Důstojná Konsi-

stoři! Důstojný Strídnický (Děkanský)

Úřade! Důstojné Okresní Školdozorství!

Veleslavný Sněme Zemský Království Českého;

Markrabství Moravského; Vévodství Slez-

ského, a pod.

Veleslavné c. k. Místodržitelstvo!

Slavný c. k. Okresní Úřade!

Slavné Zastupitelstvo Okresu Nechanického, Žlu-

tického a pod.

Slavná Obecní Rado!

Slavný Úřade Purkmisterský! *)

*) Vůbec se užívá příjmi slavný v zadávkách k jednotám a spolkům i k úřadům všeho způsobu, nikoliv pak k osobám, které v úřadě nějakým postaveny jsou. K. p. Slavné Ředitelstvo, ale: Velevážený Pane Řediteli!

Přehled obsahu.

I. Mluvnice.

Úvod.

	Strana
Myšlení a mluvení §. 1—5. Věta 6—12. Slovo 12—15.	
Hláška 16—19	3—10

Díl první.

Nauka o hláskách.

O samohláskách 20—28. O souhláskách 29—32.	
Přeměny hlásek 33—34.	
Změny samohlásek 35—49.	
1. Přehlasování 36—42.	
2. Stupňování 43—47.	
3. Stahování 48—49.	
Změny souhlásek 50—69.	
a) Všeobecné (neúplně spodobování) 52—53.	
b) Zvláštní 54—55.	
1. Rozlišování 56—58.	
2. Vsouvání 59—60	10—30

Díl druhý.

Nauka o slovech.

Rozdělení slov 61—63	31—33
<i>Ohebné částky řeči 64—218.</i>	
1. Podstatné jméno 64—119.	
O rodě 71—73. O čísle 74—75 O pádě 76—77.	
O skloňování 78:	
a) Skloňování mužské 79—89.	
b) Skloňování ženské 90—102.	
c) Skloňování střední 103—115.	
Zbytky dvojného čísla 115. Přeměny samohlásek při skloňování 116—119. a) vsouvání 116.	
b) vysouvání 117. c) krácení 118—119 . .	33—59

2. Zájmeno 120—135. Osobné 121—125. Přisvojovací 126—127. Ukazovací 129—130. Tázací 131—132. Vztažné 133—134. Obecné 135	60—69
3. Přídavné jméno 136—146	69—75
4. Číslovka 147—154	75—79
5. Sloveso. Rozdělení sloves 154—158. O čase 159—162. O osobě a čísle 163—164. O způsobě 165—171.	
O neurčitých tvarech slovesných:	
a) O infinitivě a supinu 172—174.	
b) O přechodníku a přičestí 175—177.	
Časování 178—218.	
a) Sponové časování 179—204. První třída, vzory: nesu, peku, tnu, biju, tru. 178—188. Druhá třída, vzory: minouti, trhnouti, 189—193. Třetí třída, vzory: uměti, hořeti. 194—195. Čtvrtá třída, vzor: činiti. 196. Pátá třída, vzory: volati, tesati, bráti, hráti. 197—202. Šestá třída, vzor: kupovati. 203—204.	
b) Nesponové časování 205—208.	
c) Nepravidelné časování 209—215.	
d) Kusé časování 216.	
e) Opsané časování 217—218	79—118
<i>Neohebné částky řeči. 219—235.</i>	
1. Předložky 219—225	118—121
2. Příslovky 226—232	122—125
3. Spojky 233—234	124—126
4. Citoslova 235	126

Díl třetí.

Nauka o větě.

Rozdělení vět 236—237.

A. O jednoduché větě 238—289.

1. O holé větě 238—251. a) Podmět 238—241. b) Přísudek 242—244. c) Spona 245—246. d) Shoda 247—251 127—136
2. O rozvinuté větě 252—289. a) O převlastku 253—261. b) O předměť 262—273. c) O příslovkovém určení 274—289 136—158

B. O složené větě. 290—300.

1. O souřadně složené větě 292—297.
2. O podřízeně složené větě čili o souvětí 298—300. 158—163

II. Nauka o skládání listů a písemností jednacích.

	Strana
Úvod	166—172

I. Dopisy čili listy.

Listy rozličného obsahu. Příklady: 1. Dotaz.	
2. Návěští. 3. Žádost. 4. Týž list obšírněji.	
5. Poděkování. 6. Návěští a prosba. 7. Zpráva	
a prosba. 8. Dotaz. 9. Přání ke svátku.	
10. Přání. 11. Prosba za odpuštění. 12. O-	
mluva. 13. Přátelská výčitka. 14. Pozvání.	
15. Schválení	173—186
Poučení: a) o slohu listovém, b) o zevnější	
formě listu, c) zvláštní připomenutí	187—204

II. Listy jednací.

Listy zamlouvací. Příklady. Poučení. Úkoly	204—206
Listy nabízející. Příklady. Poučení. Úkoly	206—208
Listy omlouvací. Příklady. Poučení. Úkoly	209—211
Listy upomínací. Příklady. Poučení. Úkoly	211—214
Žádosti. Příklady. Poučení. Úkoly	214—217

III. Písemnosti jednací.

Účty (konta). Příklady: Účet ševcovský. Z účtu	
domácího. Poučení. Úkoly	218—221
Kvitance. Příklady: Kvitance obyčejně. Kvitance	
na částečně splátky (srážky). Kvitance od-	
četná. Poučení. Úkoly	222—227
Listy přijímací. Příklady. Poučení. Úkoly	227—229
Listy schovací (depositní). Příklady. Poučení.	
Úkoly	229—230
Listy zjišťovací a vzdávací (revers). Příklady.	
Poučení. Úkoly	230—232
Dlužní úpisy (obligace). Příklady. Poučení. Úkoly	232—234
Rukojemství (listy zaručovací). Příklady. Po-	
učení. Úkoly	234—235

	Strana
Listy postupovací (cesse). Příklady. Poučení.	
Úkoly	235—236
Ukázky. Příklady. Poučení. Úkoly	237—238
Svědectví o věcech udalých. Příklady. Poučení.	
Úkoly	238—240

Přídavek.

Seznam výrazů, jenž při oslovování, v osnově, podpisu a na obálce listův jsou obvykli	241—247
---	---------

10

1950

1951

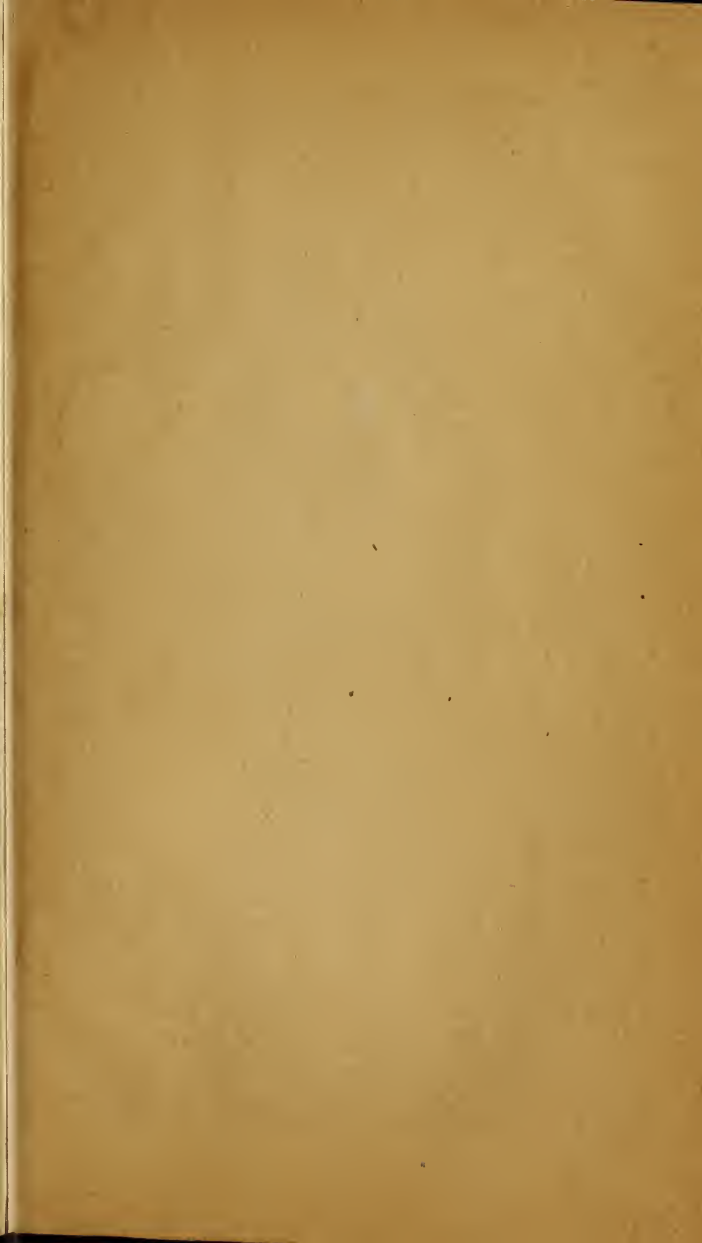
1952

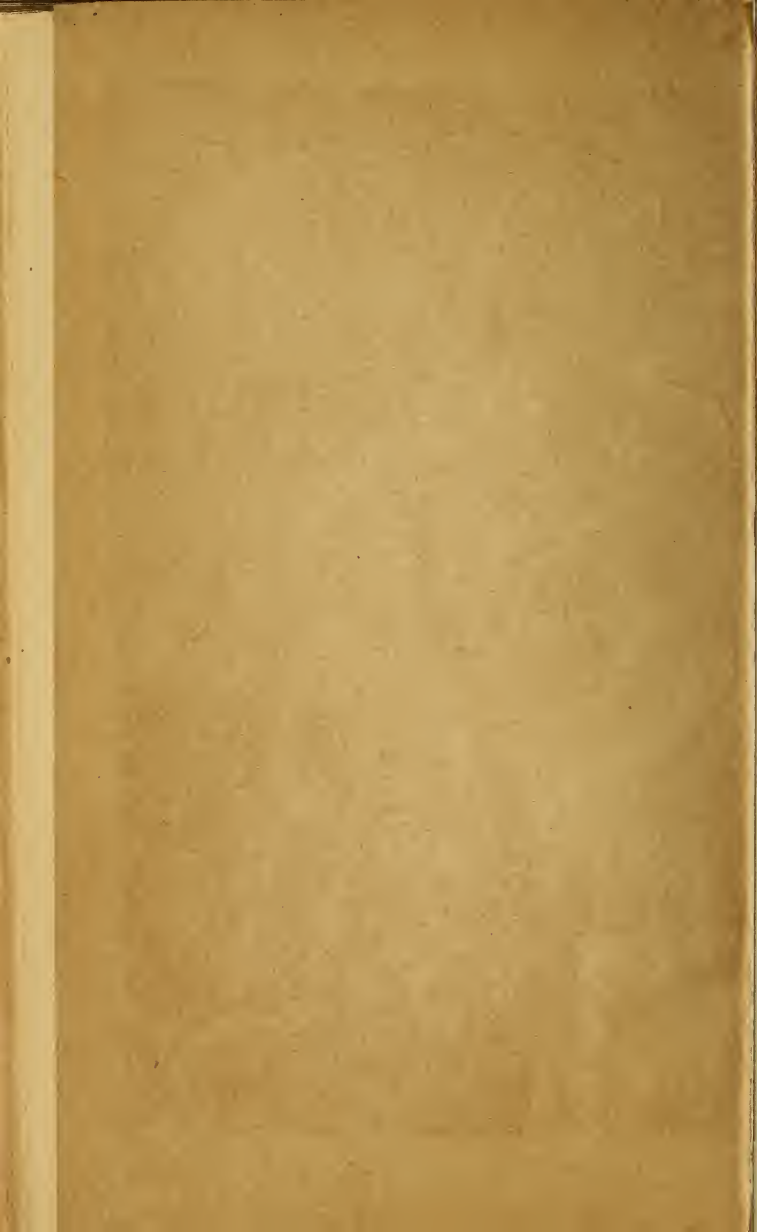
1953

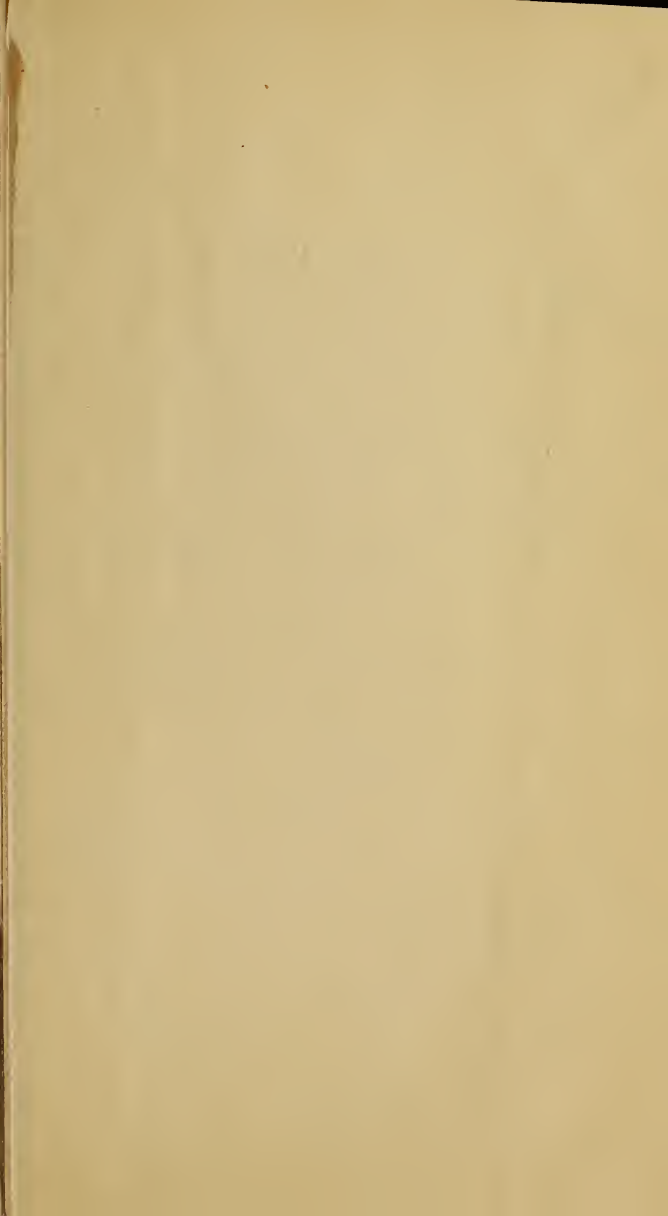
1954

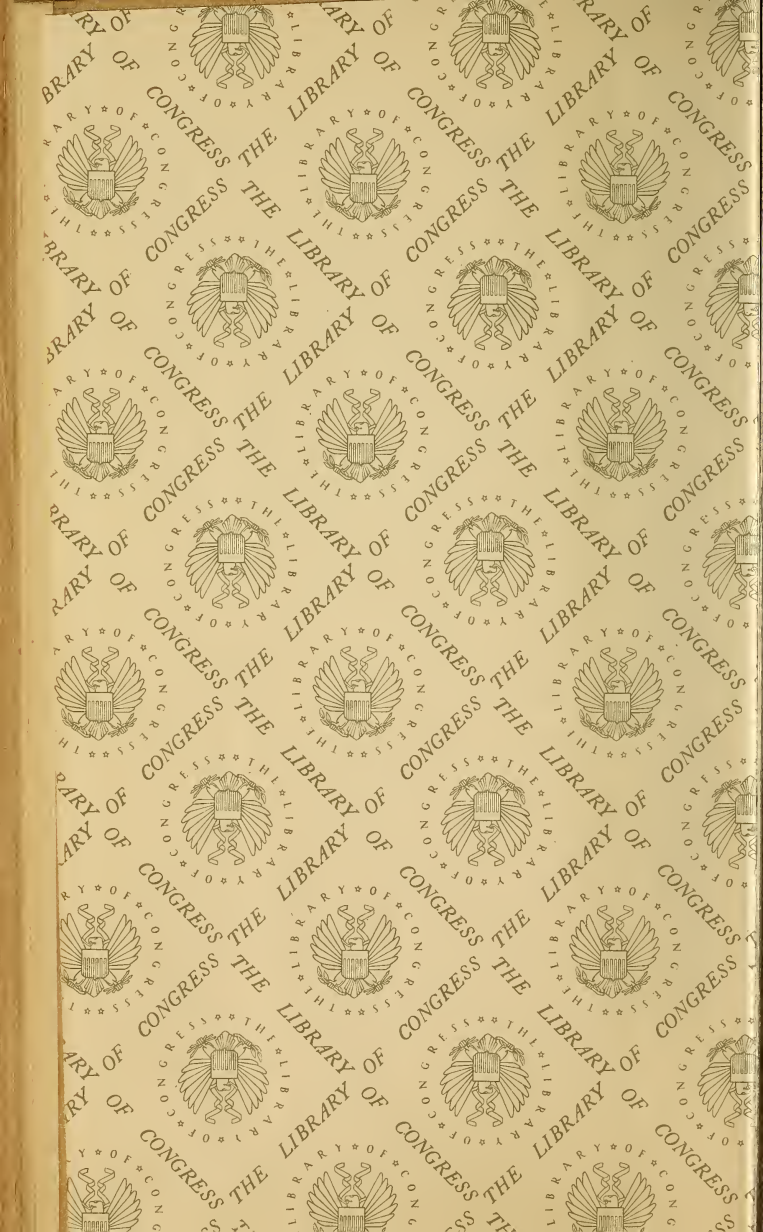
1955

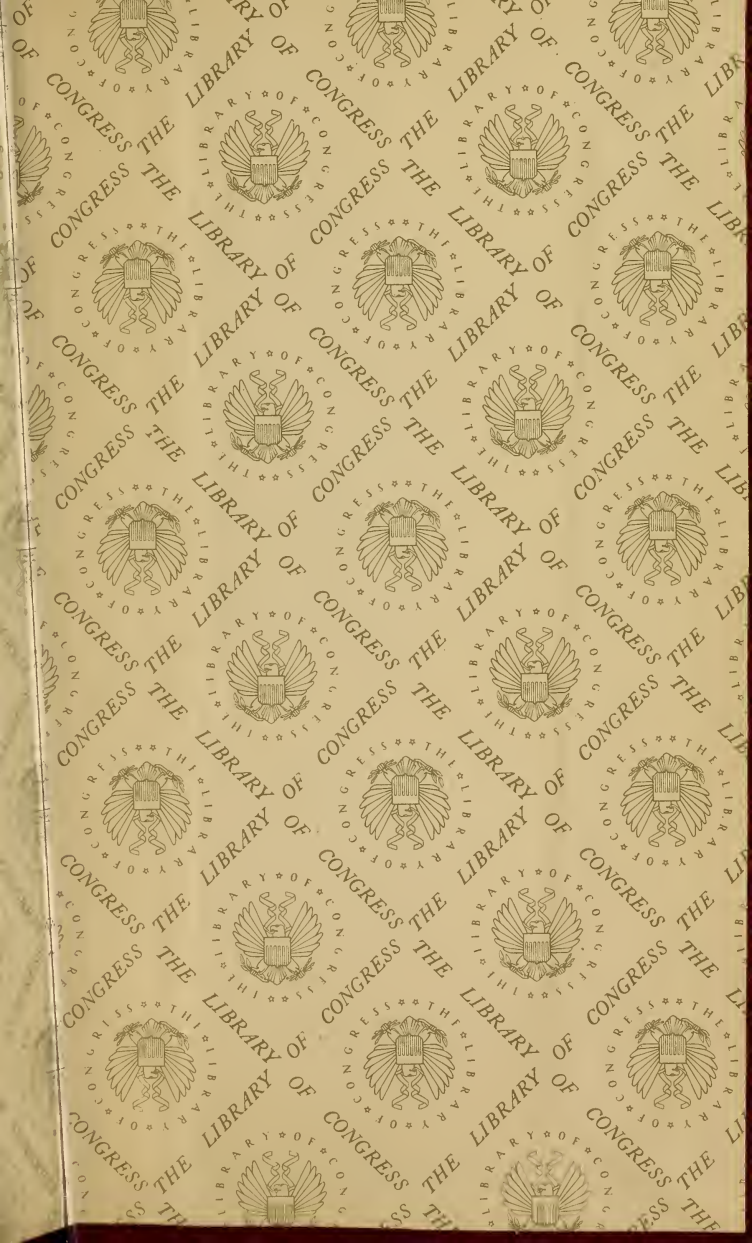
OCT 18 1950

LIBRARY OF CONGRESS

00023913100